

САНКТ-ПЕТЕРБУРГСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ

СКАНДИНАВСКАЯ ФИЛОЛОГИЯ

Том 17
Выпуск 1

Издается с 1961 года

ISSN 0202-2397

Том 17

Выпуск 1

Главный редактор: канд. филол. наук, доц. *Е. В. Краснова* (СПбГУ, Россия)
Редакционная коллегия выпуска: д-р филол. наук, проф. *А. М. Вунен* (Университетский колледж Осло и Акерсхуса, Норвегия); д-р филол. наук, проф. *Н. Ю. Гвоздецкая* (РГГУ, Россия); старший научный сотрудник, д-р физ. наук *Т. де Грааф* (Фризская академия, Нидерланды); старший преподаватель *Ю. М. Григорьева* (СПбГУ, Россия); *А. Ю. Дароци*, д-р филол. наук, проф. (Реформатский университет им. Кароли Гаспара, Венгрия); канд. филол. наук, доц. *Б. С. Жаров* (СПбГУ, Россия); канд. филол. наук, доц. *Е. В. Краснова* (СПбГУ, Россия); д-р филол. наук, проф. *Ю. К. Кузьменко* (Институт лингвистических исследований РАН, Россия); канд. филол. наук, доц. *А. Н. Ливанова* (СПбГУ, Россия); канд. филол. наук, доц. *П. А. Лисовская* (СПбГУ, Россия); д-р филол. наук, проф. *И. М. Михайлова* (СПбГУ, Россия); канд. филол. наук, доц. *А. В. Савицкая* (СПбГУ, Россия); д-р филол. наук, проф. *Е. М. Чекалина* (МГУ, Россия)

Vol. 17

Issue 1

Editor-in-chief

Assoc. Prof. *E. V. Krasnova* (St. Petersburg State University)

Editorial Board

Prof. *A. M. Vonen*, Doctor of Science (Philology) (Oslo and Akershus University College of Applied Sciences, Norway); Prof. *N. Y. Gvosdeckaya*, Doctor of Science (Philology) (Russian State University for the Humanities); Senior Research Associate *T. de Graaf*, PhD in Physics (Frisian Academy, Netherlands); Sen. Lecturer *J. Grigoryeva* (St. Petersburg State University, Russian Federation); Prof. *A. J. Daróczy*, Doctor of Science (Philology) (Károli Gáspár University of the Reformed Church, Hungary); Assoc. Prof. *B. S. Zharov*, Candidate of Science (Philology) (St. Petersburg State University); Assoc. Prof. *E. V. Krasnova*, Candidate of Science (Philology) (St. Petersburg State University); Prof. *Y. K. Kuzmenko*, Doctor of Science (Philology) (Institute of Linguistic Studies, Russian Academy of Sciences); Assoc. Prof. *A. N. Livanova*, Candidate of Science (Philology) (St. Petersburg State University); Assoc. Prof. *P. Lisovskaya*, Candidate of Science (Philology) (St. Petersburg State University); Prof. *I. M. Michajlova*, Doctor of Science (Philology) (St. Petersburg State University); Assoc. Prof. *A. V. Savitskaya*, Candidate of Science (Philology) (St. Petersburg State University); Prof. *E. M. Chekalina*, Doctor of Science (Philology) (Lomonosov Moscow State University)

СОДЕРЖАНИЕ

ЯЗЫКОЗНАНИЕ

<i>Kuzmenko Yu. K.</i> Shortening of long stressed vowels in Frisian	5
<i>Myachinskaya E. I.</i> The factor of Scandinavian influence in the history of English.....	22
<i>Sobkowiak M.</i> Hvordan skriver polske førsteårsstuderende? En korpusundersøgelse af syntaktisk kompleksitet i Dansk som Fremmedsprog.....	36
<i>Shumkov A. A.</i> Formal modeling considerations for independent clause with implicit and vacant subject in some Germanic languages.....	55
<i>Schulte M.</i> Raskhet i de eldre runeinnskrifter. En runologisk og lingvistisk kommentar til den nyfunne Rakkestadsteinen fra Øverby i Østfold.....	73

ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ

<i>Březinová H.</i> Den lange rejse — Johannes V. Jensen og myten i moderniteten	97
<i>Спиридонова И. А., Романовская И. В.</i> Литературный код в шведской редакции романа «Чевенгур» А. Платонова «Дон Кихот в революции» (перевод С. Вальмарка).....	114
<i>Kleiner Yu. A., Piotrovsky D. D.</i> From Epic to Ballad: the Faroese ‘Sjúrdur Cycle’	134
<i>Stahr R.</i> At male med ord til realisering af billedkunst i Karen Blixens fortællinger.....	146

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ПЕРЕВОДА

<i>Michajlova I. M., Rubtsova S. Yu.</i> Translation multiplicity and retranslation hypothesis revisited: ‘Fathers ans Sons’ in Dutch (translations of 1870–1919).....	160
<i>Yakovleva A. A.</i> Nederlands-Russisch tolken — technieken en methodes van lesgeven aan bachelorstudenten.....	178

КУЛЬТУРА И КУЛЬТУРНЫЕ СВЯЗИ

<i>Holm B.</i> Magt og maskerade: Dansk-Russiske relationer under Peter Den store i visuel og litterær kontekst.....	186
--	-----

CONTENTS

LINGUISTICS

<i>Kuzmenko Yu.</i> Shortening of long stressed vowels in Frisian.....	5
<i>Myachinskaya E.</i> The factor of Scandinavian influence in the history of English.....	22
<i>Sobkowiak M.</i> How do Polish first-year students write? A Corpus study of syntactic complexity in Danish as a foreign language.....	36
<i>Shumkov A.</i> Formal modeling considerations for independent clause with implicit and vacant subject in some Germanic languages.....	55
<i>Schulte M.</i> Swiftness in the older runic inscriptions. A runological and linguistic commentary on the recently discovered Rakkestad-stone from Øverby in Eastern Norway	73

LITERATURE STUDY

<i>Březinová H.</i> Den lange rejse — Johannes V. Jensen and the myth of modernity	97
<i>Spiridonova I., Romanovskaia I.</i> Literary code in the Swedish translation of the novel “Chevengur” by A. Platonov “Don Quijote i revolutionen”	114
<i>Kleiner Yu., Piotrovsky D.</i> From Epic to Ballad: the Faroese ‘Sjúrður Cycle’	134
<i>Stahr R.</i> To paint with words: about the realization of visual art in Karen Blixen’s stories	146

THEORY AND PRACTICE OF TRANSLATION

<i>Michajlova I., Rubtsova S.</i> Translation multiplicity and retranslation hypothesis revisited: ‘Fathers ans Sons’ in Dutch (translations of 1870–1919)	160
<i>Yakovleva A.</i> Dutch-Russian interpreting: Techniques and methological issues of teaching undergraduate students.....	178

CULTURE AND CULTURAL RELATIONS

<i>Holm B.</i> Power and masquerade: Danish-Russian relations under Peter the Great in visual and literary context.....	186
--	-----

ЯЗЫКОЗНАНИЕ

UDC 811.113.4+81'3

Yury Kuzmenko

Institute for Linguistic Studies. Russian Academy of Sciences

SHORTENING OF LONG STRESSED VOWELS IN FRISIAN*

For citation: Kuzmenko Yu. K. Shortening of long stressed vowels in Frisian. *Scandinavian Philology*, 2019, vol. 17, issue 1, pp. 5–21.
<https://doi.org/10.21638/11701/spbu21.2019.101>

In contrast to the traditional treatment of Frisian vowel quantity as phonologically relevant, it is considered to be predictable and dependent on the type of contact (long vowel = open contact vs short vowel = close contact). The replacement of an open contact by a close one in Frisian started in the late 17th c. and has been going on until now. Most disyllabic words in Frisian as well as in the other Germanic languages consist of a root and a suffix. As a result of the change of the contact type (open > close) and, consequently, vowel shortening, the number of words with coinciding syllable and morpheme boundaries has increased. This is similar to the change that has taken place in English and Danish, but in Frisian it has some peculiarities, such as vowel shortening in disyllabic words with suffixes and a new Frisian breaking (the development of short rising diphthongs in close contact words from long falling diphthongs in open contact words). These peculiarities distinguish Frisian from the other West Germanic languages but they are typical of the Jutlandic Danish dialects where the new breaking occurs in the same types of words. In this process, short rising diphthongs, the result of the Old Frisian and Old Scandinavian breaking, may have served as a model in the formation of the new short rising diphthongs in Frisian and Jutlandic Danish. In this context, this change may have been a consequence of language contact. The replacement of close contact by open contact in disyllabic words in the language of the younger Frisian generation can be accounted for by the influence of Dutch, Low- and High German (the Frisian youngsters even in the Netherlands not to mention Germany having

* The research was supported by the Russian Foundation for Basic Research, grant 17-04-00360-OGN / 19 2017–2019.

a better command in these languages than in Frisian). This development shows that the dominating process (open > close contact) in the Germanic languages, which could be caused by the effect of the self-adjusting language system ensuring a better segmentation of the root morpheme in text, can be violated by a language contact.

Keywords: Frisian, correlation of contact, prosodics, vowel shortening, new Frisian breaking.

The present paper is a follow-up to my papers about the shortening of long consonants and long stressed vowels and the change of the syllable structure in the West Germanic languages and Danish [Kuz'menko 2017; 2018; 2019]. This time it will be about the change of the syllable structure and vowel shortening in Frisian.

1. INTERPRETATION OF VOWEL QUANTITY IN FRISIAN

Traditionally the vowel quantity in Frisian is considered to be phonologically relevant. This interpretation is based on the data of instrumental phonetics which show a clear difference in length between long and short vowels and on the possibility of a short vowel in monosyllabic CV-words [Fokkema, 1959, blz. 61; Cohen et al., 1959, blz. 108–109]. Fokkema does not give examples of such words but Visser, who wrote his PhD thesis on syllable in Frisian, describes them in detail. When he formulates a rule which he calls *short vowel filter* in Frisian permitting existence of only long vowels in CV-word, he mentions those few words which break the rule. These words are prepositions, pronouns and adverbs such as *ho* [hu] „how“, *sa* [sa] „so“, *ta* [ta] „to“, *se* [sə] „she“, *do* [du] „then“, *ji* [jə] „you“, *wy* [vi] „we“, *hy* „he“, *my* „me“ etc. [Visser, 1997, p. 173–175]. The number of such words in Frisian is small and judging by the Frisian twenty five — volume dictionary [Wurdboek, 1984–2011] all of them can have a stressed variant with long vowel. In this way these words in Frisian are not different from similar words with weak and strong variants in English¹ [Johnes, 1957].

¹ The fact that Modern English is characterized by the correlation of contact is testified by the different syllable division. In open contact words the syllable is open, in close contact words the syllable boundary does not separate the postvocalic consonant from the preceding vowel. English phoneticians even claim that in close contact words the consonant completely belongs to the root syllable [cf. Wells, 1990; Johnes 1997, p. XIII].

Following Fokkema the relevance of vowel quantity in Frisian is suggested by modern authors [Busmann, 2004]. Although Fokkema determines the relevance of vowel quantity in Frisian he according to Trubetzkoy, who proposed the correlation of contact in the Germanic languages [Trubetzkoy, 1939, S. 196–198]², ponders the possibility of correlation of contact in Frisian, with vowel length depending on the type of contact [Fokkema, 1959, blz. 60–61]. Though Fokkema tends to the relevance of vowel quantity he calls short vowels “covered” (Dutch *gedeckt*) and long vowels “uncovered” (*ongedekt*) [Fokkema, 1959, blz. 60], which indicates the connection between vowel quantity and syllabic structure in Frisian, cf. traditional English terminology *checked vowels* — *free vowels*. The short “covered” (checked) vowels are vowels in a closed syllable, the long “uncovered” (free) vowels are vowels in an open syllable. Tröster, who described the disappearing East Frisian vernacular of Saterland also suggests vowel quantity as a distinctive feature [Tröster, 1996, S. 181–185], but he admits that in the words with the short high vowels, that is with the originally long vowels which have been shortened cf. /knɪpə/, OFr. *knîpa* „pinch“ or /brükə/, OFr. *brûka* „use“, the perception of vowel shortness can be provided by the close contact [Tröster, 1996, S. 190].

The main problem of segmental prosodics of the Frisian as well as the segmental prosodics of the other modern West Germanic languages is the syllabification in disyllabic words with short vowels, cf. Fr. *bidde* /bɪdə/ „to pray“, *dolle* /dolə/ „to dig“, *bigge* /bigə/ „pig“, *finne* /finə/ „pasturage“, *frette* /fretə/ „to eat (about animals)“, *gripe* /gripə/ „to catch“, *hoanne* /hwanə/ „cock“, *hjitte* /hjitə/ „to be named“, *libben* /lɪbən/ „life“, *sekken* /sekə/ „sacks“, *stiennen* /stjɪnən/ „stones“ etc. Examining the syllable division in Frisian Visser, according to the postulates of generative phonology, proposes two levels of syllabification. On the first level (*initial syllabification*) all Frisian syllables are closed regardless of vowel quantity (CV(:)C-V). cf. e. g. *sekken* (sek-)(ən) „sacks“, *kranen* (kra:n-)(ən) „stop-cocks“, *tsjillen* (tsjil-)(ən) „wheels“, but on the surface level every syllable is converted into an open one (CV-CV), cf. *sekken* (sɛ-)(kən), *kranen* (kra:-)(nən), *tsjillen* (tsjɪ-)(lən) and every morpheme-fi-

² According to Trubetzkoy the correlation of contact (*Silbenschnitt*, *Anschluss*) is connected with the type of contact (close or open) of a vocalic syllable nucleus with the following consonant. The vowel length is consequently phonologically not relevant and depends on the type of contact [Trubetzkoy, 1939, S. 197]

nal consonant turns to syllable initial one [Visser, 1997, p.278]. However, neither the generalization of closed syllables on the deep level nor the opened syllables on the surface level reflects the real syllabification in Frisian. The treatment of the syllables in words with short vowels as closed in Frisian (cf. [Sipma, 1913]) indicates that the syllable division in Frisian is not different from the syllable division in the other West Germanic languages (closed syllable after a short vowel vs. open syllable after a long vowel). Thus, the correlation of syllable contact can be proposed also for Frisian. As main phonetic correlates of this correlation can be considered the distribution of vowel intensity [Spiekermann, 2000; 2004] and vowel quantity. The crucial point in the correlation of contact is however the syllabification. The vowel shortening in this case indicates the change of the contact type (open > close).

If we use the traditional pattern of syllable structure with syllable initial, nucleus and coda we can propose two types of syllables in Frisian:

	Initial	nucleus	coda	initial of the 2nd syll.	nucleus
Position N	1	2	3	4	5
open contact	C	V	V	/ C	V
	<i>d</i>	<i>o</i>	<i>o</i>	<i>/ g</i>	<i>ə doge</i> „to be good“
closed contact	C	V	C	/ 0	V
	<i>d</i>	<i>o</i>	<i>g</i>	<i>/ 0</i>	<i>ə dogge</i> „bulldog“

Metrically CVV- and CVC- are equal, which is reflected in different syllabification and in similar modern West Germanic reduction of unstressed vowels, which affects the words CVV-CV and CVC-V in similar way.

The peculiarity of the contact correlation in the Germanic languages is that as a rule the Germanic disyllabic words consist of a root (stressed syllable) and unstressed suffix. In open contact words the morpheme-final consonant is separated by the syllable boundary from the preceding vowel (the situation which is characteristic of all phonemic language). But in the close contact words, the syllable boundary does not separate the postvocalic morpheme-final consonant from the preceding vowel. This situation is similar with the situation in the syllabic languages, where a morpheme always coincides with the syllable (as e.g. in Chinese, Vietnamese etc.). By the ratio of syllabic and morphological boundaries the Germanic languages with the correlation of

contact can be placed between phonemic languages and syllabic ones [Kuz'menko, 1991].

The correlation of contact was characteristic already of Old and Middle Frisian after the shortening of the long consonants³. And it is preserved in Frisian until now. But in the 17th–18th c. in Frisian we can observe the development which leads to vowel shortening and to the change of the contact type. The open contact turns into the close contact. This development which is spreading by lexical diffusion (word by word) corresponds to similar change in English and Danish (see [Kuz'menko, 2018; 2019]), but it has some pure Frisian peculiarities.

2. POSITIONS OF VOWEL SHORTENING IN FRISIAN

Even if the correlation of contact in general is similar in the West Germanic languages, there is considerable difference in its realization in various Germanic areas. In German and English as a rule there is no alternation of the contact type in the same root morpheme cf. Germ. *Lamm* — *Lämmer* — *Lammbraten*, but *lahm* — *lahme* — *lahmen* — *Lahmheit*. Only in few cases we can observe facultative alternations of close and open contact in some English words, cf. *room* /ru:m/ ~ /rom/, *poof* /pu:f/ ~ /pof/, *poofy* /pu:fi/ ~ /pofi/, *stook* /stu:k/ ~ /stok/ [Johnes, 1997]. More often an alternation of contact type in the same root morpheme can be found in Dutch and Low German, though even there the lack of alternation is a rule (see below for more detail). In the West Frisian the alternations of contact type in various grammatical forms occur very often. The monosyllabic forms preserve as a rule an open contact, whereas in the bisyllabic forms the open contact is converted into the close one. In Standard West Frisian the conversion and the vowel shortening occur in the following cases⁴: 1) in plural forms of the nouns cf. sg. *faam* /fa:m/ „girl“ — pl. *fammen* /famən/, sg. *mûs* /mu:s/ „mouse“ — pl. *mu-*

³ Criticism of the hypothesis about the ambysyllabicity of consonants in modern West Germanic languages in words like Germ. *fallen*, *bitte* see [Kuz'menko, 2017]. Only in the eastern Frisian dialect of Wangerooge in the early 19th c. the long consonants of Swedish-Norwegian type with the second syllable initial part were preserved (see lit. in [Kuz'menko, 2017]).

⁴ Examples here and in the other cases are taken from the Frisian dictionary [Wurdboek, 1984–2011] and from various descriptions of Frisian, cf. [Siebs, 1901; Sipma, 1913; Graaf de, Tiersma, 1980; Tiersma, 1983; Graaf de, 1985; Meer van der, 1985]. The transcription of the authors is preserved.

zan /muzən/, sg. *stien* /sti-ən/ „stone“ — pl. *stiennen* /stjnen/, sg. *beam* /bi-əm/ „tree“ — pl. *beammen* /bjəmən/, sg. *foet* /fu-ət/ „foot“ — pl. *fuotten* /fwotən/, sg., *boerd* /bu-ərd/ „board“ — pl. *bworden* /bwordən/, sg. *soan* /so-ən/ „son“ — pl. *swannen* /swanən/ etc.; 2) in comparative and superlative forms of adjectives (*fier* /fi-ərən/ „far“ — *fjirner* /fjirnər/, *moai* /mo-i/ „beautiful“, — *moaier* /mwaiər/, *swier* /sviər/ „heavy“ - *swierst* /svjrst/ superl.; 3) in diminutive forms of nouns (cf., *stien* — *stjintse*, *stjinke* „little stone“, *boerd* — *bwordtje* „little board“, *soan* — *swantse*, / *swanke* „little son“, *wiif* /vi:f/ — *wyfke* /vifkə/ „little woman“, *faam* /fa:m/ — *famka* /famkə/ „little girl“ — *laem* /la:m/ — *lamke* /lamkə/ „little lamb“, *knoop* /kno:p/ — *knoopke* /knopkə/ „little button“, *mûs* /mu:s/ — *múske* /myskə/ „little mouse, little boy“, *beam* /bi-əm — *beamke* /bjəmkə/ „little tree“ etc.; 4) in words with several derivative suffixes (suffixes of nouns *-ing*, *-ling*, *-sel*, *-skip*, *-ster*, *-te* cf. *keat* /kɪ-ət/ „link“ — *keatting* /kjetinj/ „chain“, *bliid* /bli:t/ „glad“ — *blytskip* /blitskip/ „gladness“, *beam* /bi-əm/ „tree“ — *beamte* /bjəmtə/ „trees, (collective)“; adjectives *-lik*, *-ich*, *-sk*, cf. /ti:t/ „time“ — *tydlik* /tidlək/ „temporal“, *bloed* /blu-ət/ „blood“ — *bloedderich* /blwodrəx/ „bloody“, *niid* /ni:t/ „envy“ — *nidich* /nidəx/ „angry“, *keal* /kɪ-əl/ „calf“ - *kjellich* /kjeləx/ „young and silly“; verbs *-kje*, *-je*, *-te*, cf. *loai* /lɔ-i/ „lazy“ — *loaikje* /lwaikjə/ „to be lazy“, *lape* /la:pə/ „patch“ — *lapje* /lapjə/ „to patch“; 5) as a rule an open contact is converted into a close one when a word becomes a component of an compound cf, *beam* /bi-əm/ „tree“ — *bjemtûke* /bjəmtu:kə/ „branch“, *earm* /ɪ-ərm/ „poor“ — *jernmolde* /jənmo:də/ „poverty“, *hea* /hi-ə/ „hay“ — *hjejek* /hjejək/ „haying“, *keap* /kɪ-əp/ „perscase“ — *keapman* /kjəpmən/ „merchant“, *hús* /hu:z/ „house“ — *húsman* /hysmən/ „husbandman“, *hústek* /hystək/ „roof“, *húshalde* /hyshə:də/ „to keep house“ etc.

In monosyllabic words the change of contact and vowel shortening is typical of the words with original long high vowels (or of the original short high vowels lengthened in Middle Frisian), cf. *ryk* /rik/ OFr. rik „rich“, *ryp* /rip/, *wyn* /vin/, OFr. *wín* „wine“, *skyn* /skin/ or *skjin*, OFr. *skín* „light“, *fjild* /fjilt/, OFr. *feld* (> MFr. /fe:ld/) „field“, *bûk* /buk/, OFr. *bûk*, *bûch* „stomach“, *brún* /bryn/, OFr. *brûn* „brown“, *tún* /tyn/ OFr. *tún* „garden“, *djip* /djɪp/ OFr. *diāp* „deep“, *hoek* /huk/ „hook“ OFr. *hòk*, *hoep* /hup/ „hoop“ OFr. *hòp* etc. The contact change and the vowel shortening occur also in two-syllable words which are not forms of monosyllabic words, cf. *tsjinje* /tsjɪnjə/ „serve“, *hjitte* /hjitə/ „to be called“, *reamme* /rjəmə/ „cream“, *ljedder* /ljədər/ „ladder“, *hoanne* /hwanə/ „cock“ etc. In

some words the old form with open contact and long vowel optionally alternates with the new form with close contact and vowel shortening, cf. *doek* /du:k/ ~ /duk/ „linen“, *broek* /bru:k/ ~ /bru:k/⁵ „trousers“, *boek* /bu:k/ ~ /buk/ „book“, *siik* /si:k/ ~ /sik/ „ill“, *roet* /ru:ət/ ~ /rwot/ „soot“, *spoen* /spu:ən/~/spwon/ „chip“. However, not all originally long vowels were shortened. Many words an preserve open contact and long vowel quantity, cf. OFr. *îs*, WFr. *iis* /i:s/, Saterl. *ies*; OFr. *hûs* — WFr. *hûs* /hu:s/, Saterl. *huus*, OFr. *hopia* „hope“, WFr., Saterl. *hoopje* etc.

Different Frisian dialects show different degree of vowel shortening. Most of all the change of the contact type is characteristic of the West Frisian continental dialects. To a much lesser extent, this change has affected the dialects of Schiermonnikoog and Hindeloopen and the East Frisian dialect of Saterland (Germany). In Saterland, the only place where the East Frisian dialect is still preserved, in many cases both monosyllabic and bisyllabic words which have shortened vowels in West Frisian, are not affected by this change, cf. OFr. *tûn* „garden“, *bûk* „stomach“, *thûme* „thumb“, *lîne* „linen“, *bîte* „bite“, *bôk* „book“ — Saterl. *buuk*, *tuum*, *tuun*, *liene*, *biete*, *bouk* [Fort, 1980, p. 55–58], cf. West Frisian *tún* /tyn/, *tûme* /tumə/, *bûk* /buk/, *boek* /bu:k ~ buk/, *bite* /bitə/, *line* /linə/. The Middle Frisian long vowels which developed from the Old Frisian short ones before some consonant groups have also preserved their quantity in Saterland but they have been shortened in West Frisian (OFr. *bild* „picture“, *binda* „to connect“, *wind* „wind“, *hund* „dog“ — Saterl. *biêd*, *biendə*, *wiend*, *huund* (ibid.), but WFr. *byld* /bilt/, *bine* /binə/, *wyn* /vin/, *hûn* /hun/.

In Schiermonnikoog original long vowels were shortened only before voiceless consonants; before voiced consonants the long vowels preserve their quantity and open contact, cf. /ryt/ „window-plane“ (< MLG *rûta*), /slytə/ „to close“, /krypə/ „to creep“, /dykə/ „to dive“, /rykə/ „smoke“, /brykə/ „to use“ etc, but /glidə/ „to glide“, /rīdə/ „to ride“, /sīdə/ „1. side, 2. silk“, /sȳgə/ „to suck“, /bȳgə/ „to bow“. In the Standard West Frisian as a rule the high vowels were shortened before the voiced consonants (cf. /sidə/), though some words have optional variants with long vowels, cf. /glidə/ ~ /glīdə/, /ride/ ~ /rīdə/). The shortening of the

⁵ The Frisian dictionary notes that the pronunciation /bru:k/ with a long vowel is obsolete in the Standard West Frisian [Wurdboek, 1986, Bd. 3, S. 229]. The dialects of Schiermonnikoog and Hindeloopen preserve a long vowel in this word [Wurdboek, 1986, Bd. 3, S. 229].

high vowels is also typical of Northern Frisian dialects, cf. *rik* „rich“, *wit* „wide“, *swin* „pig“, *wis* „wise“, *is* „ice“, *skriwe* „write“, *bite* „to bite“, *hus* „house“, *bruke* „to use“ [Siebs, 1901, S. 1162, 1220, 1225]. In the North Frisian continental dialect of Böklingharde we can observe not only the general shortening in *is*, *tid*, *lik*, *gripe*, *knif*, *wid*, *brün*, *brüke*, *rüm*, *hüs*, *dün*, *wüf*, *tün*, *säke*, *bäken*, *brädj*, *bök* etc but also a secondary shortening of the new high vowels in some vernaculars, cf. *lim* „clay“, *rik* „smoke“, *hüs* „hoarse“, *kül* „cabbage“, *drüm* „dream“, *düf* „deaf“, *lùpe* „to run“, *rük* „stack“ etc [Walker, 1980, vocabulary]. In these vernaculars a new qualitative vowel opposition developed in close contact words (*rik* „rich“ — *rik* „smoke“, *hus* „house“ — *hüs* „hoarse“).

3. POSSIBLE PRECONDITIONS FOR VOWEL SHORTENING IN FRISIAN

The vowel shortening and the change of the contact type (open > close) in Frisian can be compared with similar development in the other West Germanic languages and Danish, where approximately since the 15th century the shift of the syllable boundary and the vowel shortening can be observed. This change leads to the increased number of close contact words with the coincidence of syllable with morpheme. This development is spreading by lexical diffusion starting at the most convenient phonetic positions and covering little by little more and more new words. In Frisian the vowel shortening starts in the words with high vowels before voiceless stops and in disyllabic words earlier as in monosyllabic ones. However, the phonetic dependence of vowel duration on vowel height and on the quality of the following consonant is a general phonetic rule which is valid at all times and in all languages, so they can not be considered reasons for changes. According to the concept of the language as a self-adjusting system which can change itself to achieve a certain goal (cf. e.g. [Mel'nikov, 1966]) we can propose what for the syllabic structure changes and the vowels shorten. This change in Frisian as well as similar development in the other West Germanic languages occurs to indicate the boundaries of the root morpheme which in the great majority of close contact words began to coincide with the syllable. At first stage the speakers choose realizations which are best suited to this task. Phonetically shorter vowels are reinterpreted as indicators of the closed contact which results in the shift of the syllable boundary. The

close contact and vowel shortening spread later to other positions increasing the number of words with the coincidence of syllable and morpheme. The vowel shortening in bisyllabic words CV:-CV prevents the separation of the morpheme-final consonant from the preceding root vowel providing coincidence of the root vowel with syllable. Most clearly the connection of the closed contact with morphology in Frisian is indicated by the rule that an open contact word changes the type of contact (open > close) when it becomes a part of a compound (see above).

4. NEW FRISIAN BREAKING

The Standard West Frisian differs from some other Frisian dialects as well as from the other West Germanic languages thereby that the change of the contact type and vowel shortening in words with the falling diphthongs /i·ə/, /ɪ·ə/, /o·ə/, /u·ə/ have a special form. When shortened these diphthongs become not only short but even rising, cf. /i·ə/ > /jɪ/ (*stien* /sti·ən/ — *stiennen* /stjɪnən/ pl.), /ɪ·ə/ > /jɛ/ (*beam* /bi·əm/ — *beammen* /bjemən/ pl.), /u·ə/ > /wɔ/ (*foet* /fu·ət/ — >*fuotten* /fwotən pl.), /o·ə/ > /wa/ (*soan* /so·ən/ — *swannen* /swanən/), further examples see above. This phenomenon which is called “new Frisian breaking” is found in most of the mainland West Frisian dialects and in the West Frisian standard. De Graaf and Tiersma assume that the new breaking corresponds functionally to shortening [Graaf de, Tiersma, 1980, p.119]. In some East and North Frisian dialects, where the long falling diphthongs were also shortened, the result of this shortening is a short monophthong [Graaf de, Tiersma 1980; Meer van der 1985, p.17]. In the Frisian dialects with breaking every Old Frisian half-narrow vowel can have two reflexes (/e:/ > /iə/, /jɪ/, /ɛ:/ > /ɪə/, /jɛ/, /o:/ > /uə/, /wɔ/, /ɔ:/ > /oə/, /wa/) — [Tiersma, 1983, p.60]. The new Frisian breaking is considered to be the most important feature that distinguishes New Frisian from Old Frisian [Miedema, 1958, S.148]⁶.

It is considered that short rising diphthongs in Modern Frisian [jɪ], [jɛ], [wɔ], [wa] are biphonematic combinations of /w/ and /j/ with vowels (cf. e.g. [Fokkema, 1959]. Fokkema suggested a biphonematic value even of the long diphthongs /iə/ (/i/ + /ə/), /ɪə/, /uə/, /oə/ [Coetsem van

⁶ Markey calls the new Frisian breaking “one of the most dramatic developments” [Markey, 1975, p.182].

et al., 1959]⁷. However, the lack of the syllable and morpheme boundary between the components both of a long falling and of a short rising diphthong as well as the alternation of these diphthongs in the same morpheme testifies monophonemetic value of the both types of diphthongs. Anyway by any interpretation a short rising diphthong is associated with a close contact and a long falling diphthong with an open contact.

Although the alternation of falling and rising diphthongs occurs sporadically in Germanic languages⁸, the most accurate parallel to the new Frisian breaking is found in Danish Jutlandic dialects where the alternation regularly occurs also by the formation of plural, cf. Jutlandic /kuon/, standard Danish *kone* „woman“ - /kwonər/ pl., /nies/ *næse* „nose“ — /nesər/ pl/, /puos/ *pose* „bag“ — /posər/ pl. (Bennike, Kristensen 1898–1912, 143), /dyən/ sb. sg. (*dyne*) „down“ — pl. /djønə/ (*dyner*), /muəs/ sb. sg. (*mose*) „moss“ — pl. /mwosə/ (*moser*) [Jensen, 1956, S. 53–75]. Nielsen notifies that in the vernacular of Bjerreherred (Eastern Jutland) in some cases the long diphthong /ie/ is hard to distinguish from /je/ or /jæ/, and the long diphthong /yø/ „almost everyone pronounces as /jø/“ [Nielsen, 1968, S. 51–52]. Just like in Frisian the long and short diphthongs can alternate facultative in some words, cf. /pwosə/ ~ /puosə/ pl. „bags“ *poser*, /skwol/ — /skuol/ *skole* „school“ etc. [Nielsen, 1968, S. 52], /sdu'ɫ/ — /sdwol' (stol) , /sdi'n/ — /sdjen' (sten), /su'ɫ/ — /swol' (sol) [Bennike, Kristensen, ibid., 156]. The “stød” on consonant in Jutlandic forms like /sdwol', /sdjen' and /swol' indicates a superclose contact [Kuz'menko, 2018] and a complete coincidence of syllable and morpheme.

Similarity between the Frisian and Jutlandic development leading to the vowel shortening and change of the contact type (open > close) which increase the number of words with coinciding syllable and morpheme boundary is caused by the preconditions described above (dominating process (open > close contact) in the Germanic languages, which

⁷ Van Coetsem considered that the question about phonological interpretation of both types of the diphthongs is not yet solved. According to him the diphthongs like [iə] and [ji] can be treated both as monophonemetic and biphenemetic units [Coetsem van, 1969, p. 167].

⁸ Cf. English dialect forms [dʒed] ~ [diəd] (dead), [bwəθ] ~ [buəθ] (both), [jæk] ~ [uək] (oak), [twəd] ~ ~ [tuəd] (toad). Sporadically such alternations are found in Low German, Dutch, Swedish and Norwegian dialects [Svensson, 1944, p. 87–89; 98–121; Kuz'menko, 1973, p. 191; Meer van der, 1985, p. 7–9].

is caused by the effect of self-adjusting language system ensuring a better segmentation of the root morpheme in text).

Such a development is characteristic of all the Germanic languages with the contact correlation. But the appearance of short rising diphthongs as prosodic variants of the long falling diphthongs, which to the extent is typical only of Frisian and Jutlandic must have a special reason. We can assume that the appearance of short rising diphthongs in Frisian and Jutlandic Danish is connected with the existence of the short rising diphthongs which developed in Proto Frisian and Proto Scandinavian (cf. OFr. *riucht* < **reht* „right“, Mod.WFr. *rjucht* /rjoχt/; OFr. *siunga* < **singwan* „to sing“, Mod.Fr. *sjonge* /sjoŋə/, ODan. *hiærtæ* < **herta* „heart“, Mod.Dan. *hjerte*, OSw. *siunga* < **singwan*, Mod.Sw. *sjunga*⁹. Short diphthongs of Proto Scandinavian and Proto Frisian breaking were preserved until the development of the contact correlation and in many cases they are preserved until now (see above). These short rising diphthongs of the new Frisian and Jutlandic breaking with the Proto-Frisian and Proto-Scandinavian breaking as well as the question whether the Frisian-Jutlandic similarity can be explained as the result of language contact requires more detailed study.

5. VIOLATION OF VOWEL SHORTENING RULE IN THE MODERN WEST FRISIAN

When we assume vowel shortening as a clear dominant feature in Frisian in the past few hundred years¹⁰, we have to answer the question why this development that was so dominant until recent time gives way to the generalization of open contact forms even in the disyllabic forms. Though the vowel shortening and the change of the contact type is characteristic of Frisian forms (cf. above) this alternation is not regular now and belong to lexicon, since in approximately 50% of forms this alternation does not exist and an open contact is preserved in disyllabic forms [Tiersma, 1983, p. 63]. Respectively several disyllabic plural

⁹ On the Old Frisian breaking see [Siebs, 1901, p. 1130; Heuser, 1903, p. 10–12; Boutkan, 1998, p. 80–83; Fort, 2001, p. 404], on the Old Scandinavian breaking see [Noreen, 1913; Steblin-Kamenskiy, 1966; Kuz'menko, 1973].

¹⁰ Ван дер Meer pointed out that vowel shortening “is a general Frisian trend” [Meer van der, 1985, p. 17]

forms¹¹ or diminutives preserve a long vowel and an open contact (cf. *seal* sg. /sɪ-əl/ „room“ — pl. *sealen* /sɪ-ələn/, *spier* /spi-ər/ „muscle“ — pl. *spieren* /spi-ərən/, *liet* /li-ət/ „song“ — dimin. *lietje* /li-ətjə/, *boer* /bu-ər/ „farmer“ — dimin. *boerk* /bu-ərək/; *boat* /bo-ət/ „boat“ — dimin. *boatse* /bo-ətse/, /rɪ-ət/ adj. „red“ — /rɪ-ədər/ *reader* „more red“, but *leaf* /li-əf/ „loved“ — *ljevver* „more willingly“; *grien* /gri-ən/ adj. „green“ — *griente* /gri-əntə/ „to green“, but *griente* /grjintə/ „vegetables“, *wier* /wi-ər/ adj. „true“ — *wierlik* „truthfull“, but *wierheid* /wjrheit/ „truth“. The above mentioned dissyllabic forms with long vowels and open contact have already penetrated the Standard West Frisian. In the language of the younger generation in the end of the 20th century the standard forms with short vowel and closed contact (e.g. pl. *stiennen* /stjinən/ cf. sg. *stien* /stjən/ -) are replaced by the non-standard forms like /stjənən/ pl. [Graaf de, 1985, p. 30–31]. The forms with the prosodic pattern of dissyllabic plural forms coinciding with the prosodic pattern of monosyllabic forms are very often. The forms of diminutives appear to be more resistant to this change though even they can be used with a long vowel, cf. the non-standard form *stientse* “little stone” along with the “right” form /stjintsə/) — (Graaf de, 1985, p. 29–30). What is the reason for productivity of this process in Modern West Frisian? The change short vowel > long vowel and close contact > open contact in disyllabic forms contradicts the main trend of Modern West Germanic languages and Danish, where an opposite phenomenon and increased number of words with short vowel and closed contact can be observed. It seems that the unification of open contact forms is caused not only by everlasting reason of analogy, but also (and probably first of all) by language contact and a special situation of the modern Frisian. At present time all the speakers of Frisian in the Netherlands and especially in Germany are at least bilingual and the young Frisian generation in the Netherlands not to mention Germany has a better command in the Netherlands [Breuker, 2001, p. 122] and German than in Frisian. The Frisian languages in the Netherlands in recent centuries has been strongly influenced by the Dutch¹². If we pay attention to the formation of plural in

¹¹ Dammel and coauthors consider that vowel shortening in plural is not productive in Modern Frisian. The rule is the preservation of a long vowel [Dammel, Kürscher, Nübling, 2010, p. 612].

¹² Breuker points out that “the influence of Dutch on Frisian is profound”, and that and this influence will increase in the future [Breuker, 2001, p. 126], see also [Graaf de, 2016, p. 13].

Dutch we can see that the most productive pattern is the inflection –ən and the preservation of the prosodic form of the root (the root with an open contact in singular preserves it in plural), cf. Dutch *deel* /de:l/ „part“ — *delen* /de:lən/ pl., *gave* /ga:və/ „present“ — *gaven* /ga:vən/ pl., *jaar* /ja:r/ „year“ — *jaren* /ja:rən/ pl., *hoop* /ho:p/ „heap“ — *hopen* /ho:pən/ pl., *huis* /høys/ „house“ — *huizen* /høysən/ pl., *pees* /pe:s/ „sinew“ — *pezen* /pe:zən/ etc.)¹³. According to the same model the plural form is built in Low German¹⁴, which had a strong influence on the East and North Frisian dialects (cf. [Tröster, 1996; Fort, 1997])¹⁵. In the last two centuries the influence of Standard High German on East and North Frisian became stronger. Though the vowel shortening and the change of the contact type is characteristic for some positions in Dutch and Low German¹⁶ these languages do not reach the same degree of morphosyllabismus as Frisian or Jutlandic Danish. Frisian is surrounded by the Germanic languages with no vowel shortening and no contact shift in disyllabic words (CV:CV). Thus the ousting of the form CVCV (closed contact) by the form CV:CV (open contact) in West Frisian can be dependent on West Frisian — Dutch, East- and North Frisian — Low German and now High German language contact.

In this way we can observe now the struggle of two contradictory forces in Frisian. The vowel shortening and the change open contact > close contact which leads to coincidence of stressed syllable with the root morpheme from the one hand and replacement of closed contact by open contact in disyllabic words which violates the above mentioned development and can be explained by the influence of Dutch, Low- and High German on the other hand. These contradictory developments

¹³ In Dutch there is a small group of nouns with different types of contact in singular and plural cf. *dak* /dak/ „roof“ — pl. *daken* /da:kən/, *dag* /daχ/ „day“ — *dagen* /da:χən/, *dal* /dal/ „valley“ — *dalen* /da:lən/, *skip* /skɪp/ „ship“ — *skepen* /ske:pən/ etc. However, this type in Dutch is not productive. Anyway the plural form has a long vowel and an open contact.

¹⁴ Cf. the forms *dach* sg. „day“ — *da:ʒə* pl. in West Low German and *dach* sg. — *dā:ch* in North Low German vernaculars [Grimme, 1910, p.31, 63].

¹⁵ In some areas Low German has replaced Frisian (cf. [Rogby, 1967]). An East Frisian substrate is found even in Middle Low German [Ahlssohn, 1964].

¹⁶ Cf. shortening of long /i:/, /u:/, /y:/ in words like *biet*, *boet*, *buut* in Dutch and change of the contact type (open > closed) and respectively change of syllabification in words like *gieten*, *futen* and *boeken* which now have closed syllables and do not differ in syllabification from *pitten*, *putten* and *pokken* [Nooteboom, Slis, 1972, p.315]. The shortening of the narrow vowels (cf. /hus/ < /hu:s/, /tit/ < /ti:t/) is also characteristic of Low German [Grimme, 1910].

show us that the dominating process which could be caused by the effect of self-adjusting language system (cf. [Mel'nikov, 1966]) can be violated by the language contact.

REFERENCES

- Ahlsson L.-E. *Studien zum ostfriesischen Mittelniederdeutsch*. Uppsala: Boktryckeri Aktiebolag, 1964. 96 p.
- Bennike V., Kristensen M. *Kort over de danske folkemål med forklaringer*. Bd. 1–2, København: Gyldendal, 1898–1912. (Bd. 1 — 188 p., Bd. 2 — 104 maps)
- Breuker W. West Frisian in language contact. *Handbuch des Friesischen*. Hg. Von H. H. Munske. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 2001. P. 121–129.
- Boutkan D. On labial mutation and breaking in Old Frisian. *Amsterdamer Beiträge zur älteren Germanistik* 49, 1998. P. 77–88.
- Bussmann K. S. *Diphthongs in Frisian: a comparative analysis of phonemic inventories past and present*. Heidelberg: Winter, 2004. 271 p.
- Coetsem van, F. Nogmaals de morfonologie van het Fries. *Studia Frisica in memoriam Prof. Dr. K. Fokkema 1898–1967 scripta*. (Fryske Akademy N 332). Walters — Noordhoff n. v. Grins, 1969. P. 162–169.
- Cohen A., Ebeling C. L., Eringa P., Fokkema K., Holk van A. G. F. *Fonologie van het Nederlands en het Fries*. s-Gravenhage: Martinus Nijhoff, 1959. 147 p.
- Dammel A., Kürschner S., Nübling D., Pluralallomorphie in zehn germanischen Sprachen. *Kontrastive germanistische Linguistik*. TeilBd. 2. Olms, Hildesheim et al., 2010. P. 587–642.
- Fokkema K., De consonanten en klinkerphonemen in het Fries. *Zeitschrift für Mundartforschung* 27. Jg. No. 1, 1959. P. 49–63.
- Fort M. C. unter Mitarbeit von H. Dumsdorf. *Saterfriesisches Wörterbuch mit einer grammatischen Übersicht*. Hamburg: Helmut Buske Verlag, 1980. 229 p.
- Fort M. C. Niederdeutsch als zweite Sprache der Saterfriesen. *Friesische Studien III* (NOWELE Suppl. Vol. 18). Odense University press, 1997. P. 83–112.
- Graaf de T. Phonetic aspects of the Frisian vowel system. *NOWELE*, 1985, No. 5. P. 23–40.
- Graaf de T. Dutch, Frisian and Low German: the state language of Netherlands and its relation with two Germanic minority languages. Pt. 1. *Scandinavian Philology*, 2016, vol. 14, issue 1. P. 3–17.
- Graaf de T., Tiersma P. Some phonetic aspects of breaking in West Frisian. *Phonetica* 37, No. 3, 1980. P. 109–120.
- Grimme H. *Plattdeutsche Mundarten*. Leipzig: G. J. Göschen'sche Verlagshandlung, 1910. 166 p.
- Jensen E. *Houlbjergmålet bojningslære*. København: Schultz, 1956. p. 144.
- Johnes D. *An outline of English phonetics*. 8th ed. Leipzig: Teubner, 1957. 328 p.
- Johnes D. *English pronouncing dictionary*. 15th ed. Eds P. Roach, J. Hartman. Cambridge: Cambridge University Press, 1997. 559 p.

- Kuz'menko Yu. K. Diftongi skandinavskogo prelomleniya [The diphthongs of the Scandinavian breaking]. *Lingvisticheskie issledovaniya* 1972, pt. 2. Moscow: Institut yazykoznaniya AN SSSR, 1973. P. 185–198. (In Russian)
- Kuz'menko Yu. K. *Fonologicheskaya evoluciya germanskih yazykov* [Phonological evolution of the Germanic languages]. Leningrad: Nauka, 1991. 284 p. (In Russian)
- Kuz'menko Yu. K. Sokrashchenie dolgih soglasnyh v datskom i zapadnogermanskih yazykah [Shortening of the long consonants in Danish and in the West Germanic languages]. *Scandinavian Philology*, vol. 15, issue 2, 2017. P. 223–247. (In Russian)
- Kuz'menko Yu. K. Sokrashchenie iskonnyh dolgih udarnyh glasnyh v datskom yazyke [Shortening of original short stressed vowels in Danish]. *Scandinavian Philology*, vol. 16, issue 2, 2018. P. 255–276. (In Russian)
- Kuz'menko Yu. K. Sokrashcheniye dolgih udarnyh glasnyh v angliyskom yazyke [Shortening of long stressed vowels in English]. *Materialy XLVII mezhdunarodnoy nauchnoy filologicheskoy konferencii*. St. Petersburg: Izdatel'stvo filologicheskogo fakul'teta, 2019. (in print) (In Russian)
- Meer van der G. *Frisian „breaking“, aspects of the origin and development of a sound change*. Groningen: Stifting FFYRUG, Grins, 1985. 137 p.
- Mel'nikov G. P. Morfologicheskii stroi jazyka i sredstva slovorazgranicheniya [Morphological structure of a language and means of word delimitation]. *Issledovaniya po fonologii*. Moscow: Nauka, 1966. P. 262–284. (In Russian)
- Miedema H. T. J. De neuwfrieze „breking“ en zein verspreiding. *Taal en tongval*, Jg. 10, 1958. P. 148–156.
- Nielsen B. J. *Et Bjerreherredsmål: udtrykssystemet i dialekten i Barrit, Klakring og As sogne*. København: Akademisk Forlag, 1968. 323 p.
- Noreen A. *Geschichte der nordischen Sprachen*. Strassburg: Verlag von Karl J. Trübner, 1913. 239 p.
- Nooteboom S. G., Slis I. H. The phonetic feature of vowel length in Dutch. *Language and speech*, 1972, v. V, N 4. P. 301–316.
- Rogby O. *Niederdeutsch auf friesischem Substrat. Die Mundart von Westerhever in Eiderstedt (Schleswig-Hollstein)*. Uppsala: Almqvist & Wiksells Boktryckeri Aktiebolag, 1967. 255 p.
- Siebs Th. *Geschichte der friesischen Sprache. Grundriss der germanischen Philologie*. Bd. 1, Hg. Paul von H. Strassburg: Karl J. Trübner, 1901. P. 1152–1433.
- Sipma P. *Phonology and grammar of modern Westfrisian with phonetic texts and glossary*. Oxford University Press, 1913. 175 p.
- Spiekermann H. *Silbenschnitt in deutschen Dialekten*. Tübingen: Niemeyer, 2000. 239 p.
- Spiekermann H. Silbenschnitt im Niederdeutschen. *Jahrbuch des Vereins für niederdeutsche Sprachforschung*. Jahrgang 127, 2004. P. 123–140.
- Steblin-Kamenskiy M. I. Skandinavskoye prelomlenie [Scandinavian breaking]. *Ocherki po diahronicheskoy fonologii skandinavskih yazykov*. Leningrad: Izdatel'stvo LGU, 1966. P. 39–49. (In Russian)

- Svensson J. *Diftongering med palatalt förslag i de nordiska språken*. Lund: Håkan Ohlssons boktryckeri, 1944. 262 p.
- Tiersma P. The nature of phonological representation evidence from breaking in Frisian. *Journal of linguistics*, 19, 1983. P. 59–78.
- Tröster S. Phonologischer Wandel im Saterländischen durch Sprachkontakt. *Jahrbuch des Vereins für niederdeutsche Sprachforschung*. Jg. 1996, Bd. 119. S. 179–191.
- Trubetzkoy N. S. *Grundzüge der Phonologie*. (Travaux du Cercle linguistique de Prague 7). Prague, 1939. 271 S.
- Visser W. *The syllable in Frisian*. Fryske Akademy no. 839, 1997. 405 p.
- Walker A. G. H., *Die nordfriesische Mundart der Bökingharde* (Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik. Beihefte no. 33). Wiesbaden: Franz Steiner Verlag GmbH, 1980. 382 S.
- Wells J. C. Syllabification and allophony. *Studies in the pronunciation of English. A commemorative volume in honour of A. C. Gimson*. Ed. by S. Rasmaman. Routledge, London, New York, 1990. P. 76–86.
- Wurdboek fan de Fryske Taal*. Fryske Akademy. De Tille Ljowert — Leeuwarden. Bd. 1–25. 1984–2011.

Юрий Константинович Кузьменко

Институт лингвистических исследований РАН

**СОКРАЩЕНИЕ ИСКОННЫХ ДОЛГИХ УДАРНЫХ ГЛАСНЫХ
ВО ФРИЗСКОМ ЯЗЫКЕ***

Для цитирования: Kuzmenko Yu. K. Shortening of long stressed vowels in Frisian // Скандинавская филология. 2019. Т. 17. Вып. 1. С. 5–21.
<https://doi.org/10.21638/11701/spbu21.2019.101>

Статья посвящена изменению слоговой структуры и сокращению гласных во фризском языке. В первой ее части обсуждается интерпретация длительности гласных, которая в отличие от традиционной трактовки как фонологически релевантного признака рассматривается в качестве явления, зависящего от типа контакта (долгий гласный = свободный контакт, краткий гласный = плотный контакт). Смена свободного контакта плотным контактом во фризском начинается в конце XVII века и продолжается до сих пор. Большинство двусложных слов во фризском, так же как и в других германских языках, состоят из корня и суффикса. Изменение типа контакта (свободный плотный) и сокращение гласного увеличивает количество слов с совпадением слоговых и морфологических границ. Данное изменение соответствует сходному изменению в английском, голландском и датском, но имеет некоторые фризские особенности. Это касается сокращения гласных в двусложных словах с суффиксами и нового фризского преломления (появления кратких восходящих дифтонгов из долгих нисходящих

* Работа выполнена при поддержке гранта Российского фонда фундаментальных исследований № 17-04-00360-ОГН / 19 2017–2019 гг.

дифтонгов при смене контакта (свободный плотный). Указанные черты отличают фризский от других германских языков, но объединяют его с датскими диалектами Ютландии, где новое преломление характерно для тех же типов слов, что и во фризском языке. Появлению новых кратких восходящих дифтонгов во фризском и датских диалектах Ютландии способствовало, вероятно, существование кратких восходящих дифтонгов древнефризского и древнескандинавского преломления, которые сохранялись до изменения типа контакта и сохраняются частично до сих пор. Поставлен вопрос о том, не является ли это изменение следствием фризско-ютландского языкового контакта. Замена плотного контакта свободным в двусложных словах в речи молодого поколения может быть объяснена голландским, нижненемецким и верхненемецким влиянием (поколение молодых фризов даже в Нидерландах, не говоря уже о Германии, лучше знают эти языки, чем фризский). Это изменение свидетельствует о том, что доминантный процесс (свободный контакт > плотный контакт), характерный для всех германских языков, который мог быть вызван действием самонастраивающейся системы языка, обеспечивающей лучшую сегментацию корневой морфемы в речи, может быть нарушен языковым контактом.

Ключевые слова: фризский язык, корреляция контакта, проводник, сокращение гласных, новфризское преломление.

Yury Kuzmenko

Dr. Sci. in Philology, Professor,
Institute for Linguistic Studies, Russian Academy of Sciences,
9, Tuchkov per., St. Petersburg, 199053, Russia
E-mail: jk7559873@gmail.com

Юрий Константинович Кузьменко

д-р филол. наук, проф.,
Институт лингвистических исследований РАН,
Россия, 199053, Санкт-Петербург, Тучков пер., 9
E-mail: jk7559873@gmail.com

Received: March 2, 2019

Accepted: April 22, 2019

UDC 811.113.5

Elvira Myachinskaya

St. Petersburg State University

THE FACTOR OF SCANDINAVIAN INFLUENCE IN THE HISTORY OF ENGLISH

For citation: Myachinskaya E. I. The factor of Scandinavian influence in the history of English. *Scandinavian Philology*, 2019, vol. 17, issue 1, pp. 22–35.
<https://doi.org/10.21638/11701/spbu21.2019.102>

Scandinavian influence in the history of English caused by the Old Norse and Old Danish invasions of the 8th — early 11th centuries is a popular topic in historical studies. The specific nature of the English-Scandinavian contacts explains the fact that the results were registered in the Middle English period. Traditionally attributed to Scandinavian influence are numerous loan words, certain elements of consonantal system, reduction and loss of unstressed inflexions and the change of the morphological type. The paper aims at reconsidering the Scandinavian impact and argues that the evolution of systemic linguistic levels (phonology and morphology) followed inherent English or Germanic regularities, with Scandinavian only fleshing out the existing skeleton. Lexical borrowings, though numerous, were for the Old English period cognitively redundant, parallel to the existing Anglo-Saxon vocabulary. Phonologically, [g], [k] before front vowels and [sk] instead of [ʃ], are considered indication of Scandinavian loans but do not introduce anything new in the phonological system as inherent English phonemes are to be found in similar positions, cf. *keen*, *geese*, *ask*. Scandinavian words fill existing patterns, thus merely increasing the functional load. Morphologically, the reduction and loss of unstressed endings were due to the general Germanic typological transition of the root morpheme from free quantity to syllabic cut and syllabo-morphemic root structure. Language contacts may have only accelerated the process.

Keywords: Scandinavian influence, language contact, loan words, phonological patterns, morphological typology.

Language contacts, a necessary component in the history of human society starting at a certain stage of its development, as a rule leave traces — of different scope and effect — upon all communication partici-

pants. The interaction of English and Old Scandinavian languages (Old Norse and Danish) is specific for its prolonged period (Old English and part of Middle English), for its regularity and stadiality. Three aspects should be distinguished in a topic called “Scandinavian influence in the history of the English language”: contact interaction carried out by specific people in a specific historical period; language assimilation of borrowed material — systemic and structural — and research interpretation of the results of the Anglo-Scandinavian relations. To illustrate the latter aspect a quote from a recent British publication may be appropriate. “The effects on English of contact with Old Norse may therefore be reckoned as unusually profound. If this influence had not happened <...> the English language would now have been quite different” [Dance, Schorn, 2018, p. 57].

Our point of view, based on the inclusion of the material under study in a wider linguistic theoretical context, is directly opposite to the quoted. Our main thesis is that without the Scandinavian element, the systemic levels of the English language would have a modern look anyway. We see our task in showing the real nature of the contact and in many cases re-qualifying the “influence”, showing either a different level of interaction or a different character of the Scandinavian presence.

SCANDINAVIAN INVASION AND CERTAIN STAGES OF ITS STUDY

Cultural ties between the Anglo-Saxons and the Scandinavians already existed in the early 7th century, as evidenced by the findings in the famous excavation of the ancient Viking ship-burial with a wealth of Anglo-Saxon artefacts of outstanding art-historical and archaeological significance, including Scandinavian decoration and arms, at the small place Sutton-Hoo [Melnikova, 1987, p. 5–7]. The later links that had brought about the intensive linguistic impact are far from being cultural, though.

Scandinavian influence upon the evolution of English is a theme mandatory for any history of English. Karl Brunner provides a detailed chronological summary of sea raids and consecutive settlement of Northern Germanic peoples on the British territory, giving extensive onomastic evidence [Brunner, 1955, p. 109–120]. Also in the mid-fifties, Natalia Amosova investigated linguistic and sociocultural features

of the periods of Scandinavian conquest, resettlement and assimilation [Amosova, 1956, p. 114–121]. Thus, the topic has attracted a long-standing attention and close observation and is vital up to date.

The seminal Cambridge “History of the English Language” in the index to the second volume contains the following subjects under the sub-title of Scandinavian influence: “Scandinavian influence on later Middle English alliterative poetry; influence on lexis; influence on northern dialect forms; influence on personal names; influence on place names; influence on pronouns; influence on *she*; spread of *at*; use of *get*” [Cambridge..., 2001, p. 697]. Not mentioned in the list, yet present in the textual discussion, are questions of phoneme composition of the loan words, of the morphological evolution and even the syntax. This list alone shows the great scope and diversity of Scandinavian elements in English and the acute interest of scholars to both serious problems and minute details. We find it upsetting that all of these are termed “influence”. A most recent book on the history of English intended for Russian BA students of English also insists on the influence that Scandinavian invasion caused in the evolution of English [Brodovich, 2018, p. 37].

Evidence of undying interest to Nordic loan words is the present day British *Gersum* Project: “The Scandinavian Influence on English Vocabulary” — a three- year research project funded by the Arts and Humanities Research Council — AHRC. The name of the project goes back to a Middle English word of Scandinavian origin “*gersum*” meaning “treasure, hoard”. Researchers from the Universities of Cambridge and Cardiff aim at an on-line catalogue of more than 1000 words presumably Scandinavian in origin selected from the corpus of Northern English poetic works of the Middle English period. Dr. Richard Dance, the leader of the project writes, “They [words of Old Norse origins] include such basic modern-day items as *sky*, *egg*, *law*, *leg*, *call*, *take*, *window*, *knife*, *die* and *skin* <...> as well as medieval words as diverse and intriguing as *hernez* ‘brains’, *muged* ‘drizzled’ *stange* ‘pole’, and *wothe* ‘danger’. These are cultural artefacts that link us directly to the Viking era [Dance, 2017, p. 15]. Symptomatic in this quotation is the term “cultural artefacts” applied to lexical units. By this, language elements acquire a new status equaling them with material cultural and historical objects, thus moving them to a sphere of cultural values. The author uses the words “diverse and intriguing” to describe the weird archaic lexemes, such words are more appropriate for literary criticism than linguistics, Another quotation from

R. Dance supports and specifies this assumption, "The Vikings had a major and lasting impact, and their legacy still resonates strongly in modern constructions of British identity and heritage" [Dance, 2017, p. 15].

We thus understand that Scandinavian borrowings attract modern scholars for their cultural linguistic value, as an inherent part of the British national identity, which indicates that their relevance and the relevance of their study lie in a different plane — that of cultural and social value.

THE NATURE OF LANGUAGE CONTACTS AND LEXICAL BORROWINGS

In all kinds of research on Nordic influence, lexical borrowings take the pride of the place. Barbara Fennell gives an estimate of the number of borrowed words at the level of 900 and geographical names (we do not consider them here) about 1,400 [Fennell, 2001, p. 90].

According to David Burnley [Burnley, 2001, p. 419] the contacts between the speakers of the two languages were in the domain of everyday life, mainly in farming. Anglo-Saxon and Scandinavian settlements were similar, their inhabitants had comparable way of life and occupations; their relationship lacked superiority of one side over the other, as is often typical of invasions. As a result, the loan word vocabulary is not marked socially or stylistically. Well-known is the chronological paradox: contacts with the Norwegians and Danes took place in the Anglo-Saxon period, while the main amount of borrowings was recorded in Middle English. A plausible explanation to this is the oral nature of communication between illiterate peasants and the absence of written tradition in that stratum at the time. D. Burnley also thinks that there existed the West Saxon standard of writing, which precluded the penetration of Nordic words in the West Saxon dialect because these words were of non-standard and non-literary status [Burnley, 2001].

Christopher Mulvey sees three reasons for the above-mentioned paradox: 1) at the initial stage of the invasion the British feared and hated the Norse and strongly opposed to the assimilation of their tongue; 2) writing is more conservative than oral speech; 3) after the split into Danelag and Anglo-Saxon England, the West Saxon dialect became the leading dialect, with the majority of literary work and documents written in it. All these prevented the inroad of Danish words into English

[Mulvey, 2018, p. 41–42]. The latter factor, mentioned by both scholars is sociolinguistic and cultural, and, no doubt, the most powerful.

Whereas French and Latin loans are marked according to many sociolinguistic, cultural and stylistic parameters, the everyday loans from the Norse are not only unmarked and neutral, they are also redundant as they duplicate lexis already present in the English vocabulary (with a minor exception of nautical terms). To prove this, we have taken several words from the list of loan words in Burnley's research [Burnley, 2001, p. 421] (we use them in their modern English form) and supplied them with a corresponding Anglo-Saxon word.

See, for example, *anger* || *torn, grama*; *to die* || *sweltan, steorfan*; *happy* || *sæliȝ, wynsum myriȝ*; *sky* || *heovon, volken*; *to take* || *niman*; *law* || *riht*, (perhaps with a wider meaning); *to want* || *willan*;; *bag* || *fætels; ill* || *yfel*; *to smile* || *smearcian*; *fog* || *mist*; *window* || *ēagbyrf*, *mud* || *scearn*, *knife* || *seax* (K. Brunner supposed that a Scandinavian knife had a different shape [Brunner, 1955, p. 123]).

In other words, from the cognitive point of view, the body of Nordic loan words had not affected either the system of semantic oppositions or the picture of the world (worldview) or filled lexical gaps. This may be termed as cognitive tautology. Semantic influence is only observed in a special group of pseudo-borrowings, when there are homogeneous, or single-root, Germanic equivalents, differing in phonological composition; their collision brings about differentiation of meaning (see [Amosova, 1956, p. 118, 119]). The universally known pair of etymological doublets, *shirt/skirt*, is practically the only case of notional split, or delimitation, into two different “*garment pieces*”. A similar pair with a difference in pronunciation is *schedule* [ʃɛdju:l/skɛdju:l]; in this case, the dissociation is regional rather than lexical: British and American versions.

In the framework of Standard English, words of Danish ancestry only possess markedness of regional features — they are Northern words, which is evident only when there is a parallel non-Scandinavian word of similar meaning acting as a counterpart to the loan word. Cf. *gate*, from ON *gata* means *a street* in Yorkshire, while in the rest of England — *a frame that closes an opening in a wall*.

It is self-evident that the strongest Scandinavian input and imprint are manifested in the local dialects of the Northeast of England and in Scotland — the territories of the former Danelag. In some places Old

Norse was a living language at the time of the Norman conquest; it was heard and spoken in the 12th century in the Isle of Man and even later in the Shetlands and the Hebrides [Burnley, 2001, p. 418]. A possible reason for that may be the fact that in these territories an original local language was and still is Celtic and not a related Germanic language, which impeded an easy penetration. In the present day Humberside vernacular one may hear a phrase like «*The bairns are laikin out ont'street*» («*The children are playing in the street*»), very much akin to the Modern Swedish “*Barnen leker ute pa gaten*” [Fennell, 2001, p. 92].

Thomason and Kaufman, who developed a detailed and sophisticated scale for assessing the level of borrowing [Thomason, Kaufman, 1988, p. 302–303], wrote about the nature of the Scandinavian influence: that Old Norse had only added “a few subtleties” of meaning and a big number of new ways of rendering old, existing meaning, often substituting an English word with a similar word of a slightly different pronunciation. We readily share this sensible point of view and would not return to the discussion of the lexical importance of Nordic words, had it not been for recent arguments stressing paramount role of Scandinavian influence for the English lexis.

PHONOLOGY

Lexical borrowing is bound to involve other linguistic levels, an aspect much more relevant for the language study than the lexicon. A traditional element discussed in historical books in the section of phonology is Scandinavian [sk] (in all positions) or [g] before front vowels (ex. *give, get*). Instead, we will begin with treating phonemes that usually escape researchers' attention, i.e. labiodental [v] and bilabial [w].

1. v/w

In accordance with the distribution rules of OE voiced and voiceless allophones of front fricatives, genuine OE words could not have a voiced labiodental [v] in the word-initial position; voiced allophones could occupy an intervocalic position or a position between a sonorant and a vowel [Ivanova, Chakhoyan, Belyaeva, 2006, p. 60–61]. At the same time, OE had /w/, which was a bilabial consonant in the word initial position and a vocalic glide in the post-vocalic position. Both [v] and

[w] existed in ON but their distribution differed from OE: a bilabial could only occupy a position between a consonant and a vowel and was forbidden word initially [Steblyn-Kamenskij, 1955, p. 20].

In the process of borrowing from ON, a regular substitution of ON initial /v/ to OE /w/ took place, because initial [v] was precluded by OE phonology [Myachinskaya, 2008]. Cf. ON *vrangr* > OE *wrang* “wrong”, ON *vapnatak* > OE *waepenzetac* “guarded territory”, ON *vak* > ModE *wake* “track left by a ship in the water”, ON *vindauga* > ME *windowe*, *windohe*, *windoge* “window”, ON *vanr*, *vant* (adj.) > ME *want* “lacking”, ON *vængr* > ModE *wing*. Skeat’s Etymological dictionary gives 20 loan words with the initial w- among 300 w-words of ModE [Skeat, 1911].

Belonging to the w-group are wh- ModE words < OE hw = ON hv, ex. ModE *whin* < ME *whynne* = Sw *hven* “bentgrass”; ModE *whirl* < ME *wherflen* = Icel. *hvirfla* “to turn” (only four words in [Skeat 1911]). If ON /v/ was not initial, it was not changed to OE /w/, because voiced fricatives were regular in this position in OE. Cf. ME *thriven* || ON *þrifa* “to seize, rasp”

Later, in the ME period, the dephonologization of the feature of length (quantity) brought about the phonologization of the feature of voice, making it distinctive. As a result, voiced and voiceless allophones of front fricatives became independent phonemes and spread to positions uncharacteristic earlier. In particular, voiced /v/ became possible word initially. In these circumstances, Scandinavian words with initial /v/ did not change it to /w/ in the process of assimilation (domestication). Examples — *Viking*, *Valkyria*, *Valhalla* – are not numerous, only a few words in a flood of contemporary French and Latin loan-words.

Thus, the study of this group of words gives a researcher a tool, a method of “reverse reconstruction”, which allows finding systemic regularities. If the process of borrowing involves a predictable substitution of one phoneme by another, it indicates a prohibiting rule in the receiving system of phonemes. The change in the regulation of borrowing signals the change in the system of the receiving language.

A similar situation existed in the case of French and Latin loan words borrowed in the ME and EModE, only more noticeable and discussed by scholars. Early borrowings changed initial voiced fricative to voiceless, cf. Lat. *vannus* > OE *fann*, “a fan”, Lat. *versus* > OE *fers* “verse”, Lat. Virgil > OE *Fergilius* [Lass, 2001, p. 58]. In the ME and later a very numerous group of v-initial words found its way into English, such as *victory*, *very*, *voice*,

etc. R. Lass looks for an explanation to this in non-systemic factors, “Old English was not “receptive” to initial [v]; something must have happened later to prompt the unmodified borrowing of voiced fricatives <...> It is uncertain what this was...” [Lass, 2001, p. 58]. He considers one of the probable reasons for the appearance of initial /v/ in the big amount of words appearing in the contact situation so that English speakers got used to the sound of [v] and [ʒ]. In a way, this is a psychological explanation, which we find perfunctory. True, such an eminent scholar as R. Lass offers other factors as well, such as dialectal difference in voice distribution, stages of voice becoming an independent feature, of the fall of geminates, etc. [Lass, 2001, p. 58–60]. Yet the question of the cause of the evolution remains open. The answer to the question may be found in the theory of typological prosodic evolution of the root morpheme in Germanic languages proposed by Yury Kuzmenko [Kuzmenko, 1991, p. 256–260] and elaborated for English by Yury Kleiner [Kleiner, 2010]. The move from one typological prosodic stage, namely from OE opposition of free quantity, or mora-counting, to the next stage, to a correlation of isochrony, or syllable levelling, must be the reason. Isochronous distinctive feature is that a root morpheme is always long and syllabic quantity is distributed between the elements of the syllable (consonants and vowels), thus causing the disappearance of geminate consonants as independent phonemes and in this way triggering the mechanism of length dephonologization and voice phonologization described above.

2. ʒ/g, k/ch

In the prehistoric, pre-literate period there was an Anglo-Frisian splitting of guttural k and g into velar or palatal sounds depending upon the quality of the following vowel. In OE, the word initial position followed by front vowels was occupied by the palatal stop gʲ and palatal spirant ʒ, cf. OE (West Saxon) *ziefan*, OFr *zieva* “to give” [Brunner, 1955, p. 74–75]. In Northern Germanic languages, i.e. Scandinavian this split did not happen and there was no palatalization before front vowels. Hence, OE words *ziefan* and *zietan* were to become Present day **yive* and **yet*, but a quasi-borrowing of the Norse form of the same words with initial g- resulted in the Present day forms.

In OE [g] stands before back vowels and it is also possible before the front vowels that were the result of i-mutation, ex. OE *gōs* (sing.) —

**gōsi* > *gēs* (plur.), “goose –geese”. In such a way, the position before front vowels became permissible in OE, which opened the way for ON borrowings to join an existing pattern.

OE palatal back stops turned into affricates [tʃ] and [dʒ], a process termed “assibilation”. It is a fact that the change got a written reflection only in ME, with the arrival of Norman scribes. For that reason, the relationship between OE palatal/non-palatal may be clarified only by circumstantial evidence, in particular by the present day dialectal distribution of assibilated/non-assibilated forms and the analysis of phonomorphological alternation in declension paradigms.

Phono-morphological alteration is typical for OE paradigms due to various phonological changes, such as ablaut, vowel mutations, positionally conditioned alteration of voice feature and palatalization feature. In our case, the alteration of a palatal/non-palatal, or, later, assibilated/non-assibilated root final consonant depends of the vowel quality of the attached case inflection. In the paradigms of *-a-*, *-ja-* and *-i-* noun declensions OE had morpho-phonemes /k-kʰ/, /g-gʰ/, or /k-tʃ/, /g-dʒ/ enabling this type of alteration in the OE phonological system, without external interference. A regular fixed variation of the Russian type *otets* — *otche* (“father” (Nom.) — “father” (Voc.) did not arise because at the time English was the field for intensive morphological reduction and formal levelling.

Still, there were alternating doublet word-forms of the type *dike/dick* — *ditch* that are usually ascribed to the co-existence of OE and ON. We find fruitful in this situation to use the method of geographical distribution analysis, both ME and ModE. Gill Kristensen’s “Survey of Middle English Dialects” shows that non-assibilated forms may also appear in Southern regions, far outside the territory of Danelag, cf. in Gloucestershire (West Saxon territory) OE *beorc* “birch” is registered (in 1327) in the name Berkeley (with [k]) [Kristensenn, 1987, p. 113].

3. sk/sh

A special place belongs to ON *sk* consonant cluster. In OE *sk* was a consonantal group capable of metathesis. In it, *k* was palatal before front vowels, but eventually spread to the position before back vowels word medially and for a long time remained velar word- finally. Despite all this, *sk* > /ʃ/ in all positions and was revived in English phonotactics by numerous Norse borrowings. The Nordic influence lies exclusively

in the sphere of phonotactics because independent phonemes /s/ and /k/ were part of OE phoneme inventory. Next to Nordic loan words, there are similar Latin borrowings, ex. *Scripture, school, skeleton, scrutiny, etc.* There are also native English words with word final *sk*, cf. *ask* <OE *askian, axian* from **askojan* or *tusk* < OE *tusk, tux* [Brunner, 1955, p. 279]. Both words comprise OE forms with metathesis, which allows an assumption that it was the metathesis that prevented /s/ formation. Later, after the appearance of /ʃ/, the metathesis reverted to *sk*, at which time *ask* and *tusk* were lost in a horde of Norse loanwords.

Also specific is the formation of words with the initial *scr-* cluster. In some cases it changed to *shr-*, cf. *shrink* < OE *scrincan*; in others it did not, cf. *scream* < **scræman*, in analogy, perhaps, with ON words. Surprising is a pair of doublets *shriek / screech*, with the same meaning: in the first word, the initial consonant is of the English type and the final consonant is Norse-type. In the second word — vice versa, a reverse pattern. In such a way, peculiar phonological oxymorons arose.

To sum up, Scandinavian words with their specific features add weight, or give flesh, to phonological or phonotactic patterns existing in OE and ME. This sort of participation can be classified as the increase of the functional load of this or that phonological unit.

INFLECTIONAL REDUCTION AND THE CHANGE OF THE MORPHOLOGICAL TYPE

There is another myth concerning the significance of Scandinavian influence: since OE and ON belonged to the same Germanic group of languages but differed as West Germanic and North Germanic, their semblance showed itself in the root morpheme while dissimilarity touched inflexion, which was the reason for eliminating dissimilitude through reduction of inflections and disappearance of nominal categories. First expressed by O. Jespersen, this idea is still active. One has to admit that the idea is not devoid of reason and it may be valid for some piece of historical linguistic reality, but it is true only for a very small segment of the typological reconstruction (for criticism see [Ivanova, Chakhoyan, Belyaeva, 2006, p. 127–128]).

To start with, viewed against Proto-Germanic, OE had already a seriously destroyed morphology. Homonymy of nominal and verbal

endings was widespread and spreading further, causing inflexion desemantization and loss of the functional load. Cf., the *-ō-* feminine nominal declension had an *-e* ending in all oblique cases of the singular and an *-a* ending in the Nominative, Genitive and Accusative cases in the plural. In ME Midland dialects, the verb had an ending *-en* in the form of Infinitive, in the plural of Indicative and Subjunctive, as well as in the Past participle. What is traditionally called reduction — the ME substitution of a fully articulated vowel by the neutral [ə], spelt *-e* — indicates a new linguistic era. Grammatical categories which used to be expressed by inflection within one word (synthetically, together with the lexical meaning) are no longer expressed in this way. Instead, linguistic means outside the notional word — prepositions, articles, particles, word-order — come to the forefront and express categories analytically. (Fully disappearing was only the category of gender).

Thus, the reduction followed by the loss of unstressed endings is an intrinsic tendency of English.

Secondly, the explanation of this process is rooted more deeply in the Germanic language typology. Characteristic for Germanic languages from the earlier stages was consolidation, prominence of the root manifested in various ways. In particular, because of Germanic vowel mutations and ablaut alterations the root took upon itself expression of grammatical categories together with the lexical meaning. This resulted in both the reduction of unstressed morphology and the apocope of endings, which are thus grammatically conditioned. [Kuzmenko, 1991, p. 242–243], but language contacts can accelerate the process or act as its catalyst. Thus, we can argue that analogous evolution of morphological systems of English and a part of Scandinavian languages reflects their parallel development in accordance with general tendencies, rather than the influence of one language upon the other.

CONCLUSIONS

1. Lexical borrowings are redundant and duplicate already existing English lexemes. A big amount of surviving Norse loans is due to their being mainly part of Northern dialectal vocabulary; this lexicon is functionally limited.

2. The newly arising (or still remaining) interest of British scholarly circles to the issue of Norse lexis is motivated by sociocultural factors of the national identity.
3. The phonological aspect of borrowing is relevant and methodologically significant to characterize OE and ME phonological systems, i.e. as a research tool. The phonological features that are introduced through borrowings follow the patterns that existed in OE and ME, though sometimes peripheral. The main influence is the increase of the functional load.
4. The reduction of unstressed endings in OE and ME is a general tendency of Germanic languages. English and Scandinavian went parallel courses mutually reinforcing the evolutionary trend
5. Undoubtedly, the Scandinavian presence in the history of England was very significant, but the impact on the evolution of the language, in our opinion, is overestimated. The present study has sought to show that the direction of English evolution was predetermined by intralinguistic and typological factors, and the Scandinavian presence participated in this evolution only by giving flesh to the imminent processes, rather than inducing them.

LIST OF ABBREVIATIONS

OE	— Old English, Anglo-Saxon
ME	— Middle English
EModE	— Early Modern English
ModE	— Modern English
ON	— Old Norse, Old Icelandic
OFr.	— Old Frisian
Sw.	— Swedish
Icel.	— Icelandic
Lat	— Latin

REFERENCES

- Amosova N.N. *Etimologicheskiye osnovy slovarnogo sostava angliiskogo yazyka [Etymological Roots of Present-Day English Vocabulary]*. Moscow: Izdatel'stvo literatury na inostrannykh yazykakh, 1956. 218 p. (In Russian)
- Brodovich O.I. *Istoriya angliiskogo yazyka [History of English]*. St. Petersburg: Izdatel'stvo RHGA, 2018. 184 p. (In Russian)
- Brunner K. *Istoriya angliiskogo yazyka [History of English]*. Vol. 1. Moscow: Izdatel'stvo inostrannoy literatury, 1955. 392 p. (In Russian)
- Burnley D. Lexis and Semantics. *The Cambridge History of the English Language*. Vol. 2. Ed. by N. Blake. Cambridge University Press, 2001. 332 p.

- Cambridge History of the English Language. Vol. II.* Cambridge University Press, 2001.
- Dance R. The *Gersum* project. The Scandinavian influence on English vocabulary. *Transactions of the Yorkshire Dialect Society. Pt. CXVII. Vol. XXIII.* 2017. P. 14–15.
- Dance R., Schorn B. Tykes and Vikings: Looking for the Old Norse influence on Northern English Vocabulary. *Transactions of the Yorkshire Dialect Society. Pt. 118. Vol. 23.* 2018. P. 46–78.
- Fennell B. *A History of English. A Sociolinguistic Approach.* Oxford: Blackwell Publishers, 2001. 284 p.
- Ivanova I. P., Chakhoyan L. P., Belyaeva T. M. *Istoriya angliiskogo yazyka [History of English]*. 3rd ed. St. Petersburg: Avalon, Azbuka-klassika, 2006. 560 p. (In Russian)
- Kleiner Ju. *Problemy prosodiki [Problems of Prosodics]*. 2nd ed. St. Petersburg: SPbGU, 2010. 112 p. (In Russian)
- Kristensenn G. *Survey of Middle English Dialects 1290–1350. The West Midland Counties.* Lund: Lund University Press, 1987. 251 p.
- Kuzmenko Ju. *Fonologicheskaya evolutsiya germanskikh yazykov [Phonological evolution of Germanic languages]*. Leningrad: Nauka, 1991. 285 p. (In Russian)
- Lass R. Phonology and Morphology. *The Cambridge History of the English Language. Vol. II.* Cambridge University Press, 2001.
- Melnikova Ye. A. *Mech I lira [A Sword and a Harp]*. Moscow: Mysl, 1987. 203 p. (In Russian)
- Mulvey Ch. The English Language and the Danish Language. *Transactions of the Yorkshire Dialect Society. Pt. 118. Vol. 23.* 2018. P. 35–45.
- Myachinskaya E. I. Kharakter skandinavskogo vliyaniya v istoricheskoy fonologii angliiskogo yazyka [The character of Scandinavian influence in English historical phonology]. *Anglistika XXI veka [Anglistics of the XXI century]. Proceedings of the IV All-Russia Conference.* St. Petersburg: SPbGU, 2008. P. 132–134. (In Russian)
- Skat W. *A Concise Etymological Dictionary of the English Language.* Oxford, 1911.
- Steblin-Kamenskij M. I. *Drevneislandskij Yazyk [Old Icelandic]*. Moscow: Izdatel'stvo literatury na inostrannykh yazykakh, 1955. 286 p. (In Russian)
- Thomason S., Kaufman T. *Language Contact, Creolization and Genetic Linguistics.* Berkeley, CA: University of California Press, 1988.

Эльвира Ивановна Мячинская

Санкт-Петербургский государственный университет

ФАКТОР СКАНДИНАВСКОГО ВЛИЯНИЯ В ИСТОРИИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Для цитирования: Myachinskaya E. I. The factor of Scandinavian influence in the history of English // Скандинавская филология. 2019. Т. 17. Вып. 1. С. 22–35. <https://doi.org/10.21638/11701/spbu21.2019.102>

Скандинавское завоевание Британии в древнеанглийский период оставило на разных уровнях английского языка неизгладимые и множественные следы, лингвистическое значение которых, на наш взгляд, переоценивается лингвистами и людьми, пишущими об истории английского языка. Цель настоящей публикации — поставить скандинавский материал в рамки английских и германских закономерностей и тем самым определить место этих заимствований. Так, многочисленные (около 1000) лексические заимствования в основном когнитивно избыточны, поскольку встают в корреляцию с уже существующими древнеанглийскими словами и редко вводят новые понятия. В составе заимствованных слов привнесены фонологические черты, которые принято считать скандинавскими (напр. [g.], [sk] перед переднеязычными гласными). Однако эти черты следуют существовавшим в древне- и среднеанглийском фонологическим и фонотактическим моделям, лишь наполняя их языковым материалом, т.е. увеличивая их функциональную нагрузку. Важность заимствований в том, что они служат лингвистам индикатором того, каковы были фонологическая система принимающего языка и ее эволюция, т.е. анализ заимствований используется как исследовательский метод. Редукцию безударных окончаний, часто приписываемую сосуществованию с однокоренными скандинавскими словами, следует рассматривать как проявление германской типологической тенденции грамматического усиления корня, сопровождаемого грамматической редукцией флексии. В целом термин «скандинавское влияние» следует понимать как «участие» или «присутствие» в эволюции английского языка.

Ключевые слова: скандинавское влияние, история английского языка, заимствования, увеличение функциональной нагрузки, редукция окончаний, фономорфологическая типология.

Elvira Myachinskaya

PhD in Philology, Senior Lecturer,
St. Petersburg State University,
7–9, Universitetskaya nab., St. Petersburg, 199034, Russia
e-mail: e.myachinskaya@spbu.ru

Эльвира Ивановна Мячинская

доцент, кандидат филологических наук,
Санкт-Петербургский государственный университет,
Россия, 199034, Санкт-Петербург, Университетская наб., 7–9
e-mail: e.myachinskys@spbu.ru

Received: June 22, 2018

Accepted: April 15, 2019

UDC 811.113.4

Mikołaj Sobkowiak

Adam Mickiewicz University in Poznań, Poland

HVORDAN SKRIVER POLSKE FØRSTEÅRSSTUDERENDE? EN KORPUSUNDERSØGELSE AF SYNTAKTISK KOMPLEKSITET I DANSK SOM FREMMEDSPROG¹

For citation: Sobkowiak M. Hvordan skriver Polske førsteårsstuderende? En korpusundersøgelse af syntaktisk kompleksitet i dansk som fremmedsprog. *Scandinavian Philology*, 2019, vol. 17, issue 1, pp. 36–54.
<https://doi.org/10.21638/11701/spbu21.2019.103>

Lingvistisk kompleksitet anses for at være en god indikator for sprogindlæreres præstation og udvikling. I de sidste årtier er lingvistisk, og især syntaktisk, kompleksitet blevet et populært og vigtigt forskningsområde inden for andet- og fremmedsprogs-tilegnelsen, og diverse kompleksitetsindekser har været anvendt i forskningen som målestok for syntaksen og ordforrådet i L2-tekster. I denne artikel undersøger jeg den syntaktiske kompleksitet i tekster skrevet på dansk af unge polakker. Det undersøgte materiale består af eksamensopgaver skrevet af polske danskstuderende efter studiets første årgang, og de stammer fra forskellige årgange over de sidste 20 år. Tekster skrevet på de forskellige årgange varierer til en vis grad angående både lørner- og opgaverelaterede variabler, og jeg anvender en række kompleksitetsindekser for at undersøge disse variabelers spor i de undersøgte teksters syntaks. Jeg fokuserer på forskelle på tværs af lørnergrupper, tekstgenrer og de studerendes køn.

Nøgleord: dansk som fremmedsprog, syntaktisk kompleksitet, korpuslingvistik, lørnerkorpus.

1. INDLEDNING

Lingvistisk kompleksitet kan defineres som “the extent to which language produced in performing a task is elaborate and varied” [Ellis, 2003, p. 140], og den kan analyseres på sprogsystemets diverse ni-

¹ Artiklen er en udvidet udgave af forfatterens oplæg holdt under konferencen MUDS17 i oktober 2018.

veauer (jf. [Boulté, Housen, 2014, p. 43]). Der er i faglitteraturen tale om at skelne mellem absolut og relativ lingvistisk kompleksitet, hvor den førstnævnte type er forbundet med de producerede sproglige enheders grammatiske egenskaber samt deres indbyrdes relationer. Termen *absolut kompleksitet* antyder dog, at der er tale om et objektivt og teorineutralt koncept, og derfor anvender man nogle gange den mindre kontroversielle betegnelse *strukturel kompleksitet* i stedet for (jf. [Berggreen, Sørland, 2016]). Til gengæld associeres relativ kompleksitet, som også er kendt som psykologisk kompleksitet, med de pågældende enheders kognitive sværhedsgrad (jf. [Boulté, Housen, 2014, p. 43]). I det følgende anvendes betegnelsen *kompleksitet* i den absolutte/strukturelle betydning, dvs. uden henvisning til det kognitive.

Resultaterne af flere undersøgelser peger på, at lingvistisk kompleksitet er en alment anvendt og troværdig indikator for læreres sproglige kompetencer (jf. [Boulté, Housen, 2014; Lahuerta Martínez, 2018]), og den har spillet en vigtig rolle i både L2-forskning og -bedømmelse (jf. [Lu, 2017, p. 494; Kyle, Crossley, 2018, p. 333]). Dette gælder undersøgelser af kompleksitet på forskellige niveauer af sproganalyse (syntaks, ordforråd), men det er syntaktisk kompleksitet, der har fået mest opmærksomhed blandt sprogforskere i de seneste år (jf. [Lu, 2017, p. 496]).

Selv blandt undersøgelser af syntaktisk kompleksitet er der stor variation med hensyn til undersøgelsesernes fokus og formål. Mens nogle af længdeundersøgelserne fokuserer på udviklingen i kompleksitet over længere perioder (f.eks. [Berggreen, Sørland, 2016; Kowal, 2016]), er formålet med andre undersøgelser både at måle og analysere kompleksitetens udvikling og lede efter potentielle korrelationer mellem værdierne for kompleksitetsindekser og de undersøgte skriftlige opgavers holistiske vurderinger (f. eks. [Boulté, Housen, 2014; Lahuerta Martínez, 2018]). Derimod har andre, f.eks. Moe [Moe, 2012], undersøgt syntaktisk kompleksitet i forhold til forskellige niveauer i Den europæiske fælles referenceramme for sprog (CEFR), mens Lu [Lu, 2010] og Kyle [Kyle, 2016] både har fokuseret på at måle syntaktisk kompleksitet på forskellige kompetenceniveauer og på at evaluere reliabiliteten af et IT-værktøj skabt til de pågældende formål.

Til trods for de nævnte forskelle har de fleste undersøgelser af strukturel syntaktisk kompleksitet det til fælles, at de anvender en række kompleksitetsindekser. Indekserne illustrerer, hver på sin egen måde, udvalgte aspekter af, hvor sofistikerede og varierede de undersøgte

sproglige enheder er. I de sidste år blev nogle af de “klassiske” indekser kritiseret for at være for generelle (og dermed ikke gode nok) indikatorer for lørnernes sproglige kompetencer. I stedet foreslog nogle forskere anvendelsen af mere “fine-grained” indekser (jf. [Kyle, 2016; Kyle, Crossley, 2018]). Til trods for det er der mange, som fortsat bruger de mere generelle kompleksitetsindekser med gode resultater (f. eks. [Bulté, Housen, 2018; Kowal, 2016; Lu, 2017; Lahuerta Martínez, 2018]).

Formålet med denne artikel er at præsentere resultaterne af en tværsnitsundersøgelse af syntaktisk kompleksitet i tekster skrevet på dansk af unge polakker. Det undersøgte materiale er eksamensopgaver i praktisk dansk skrevet af polske danskstuderende efter studiets første årgang, og de stammer fra udvalgte årgange i perioden 1996–2016. Der er en vis variation på tværs af årgangene angående både lørner- og opgaverelaterede variabler, og jeg vil anvende en række kompleksitetsindekser for at undersøge, hvorvidt disse variabelers spor kan ses i de undersøgte teksters syntaks.

I det følgende vil jeg præsentere mine forskningsspørgsmål samt undersøgelsesdesign, hvor jeg vil lægge særlig vægt på de undersøgte lørnerdata og opmærkning deraf samt de anvendte kompleksitetsindekser (afsnit 2). I afsnit 3 præsenterer jeg og analyserer undersøgelsesresultater, og til sidst drager jeg konklusioner og kommenterer resultaterne (afsnit 4).

2. UNDERSØGELSENS DESIGN

2.1. Problemformulering

Som nævnt ovenfor er det overordnede formål med denne undersøgelse at analysere syntaktisk kompleksitet i korte tekster skrevet på dansk af unge polakker, som stammer fra 4 forskellige lørnergrupper. Generelt kan indholdet i tekster produceret af lørnerne, herunder kompleksitet, ordforrådets diversitet samt sprogets korrekthed, påvirkes af mange lørner- og opgaverelaterede variabler (jf. [Granger, 2008, p. 264]), og derfor må ethvert korpus baseret på lørnerdata bygges på grundlag af “vel gennemtænkte designkriteria” [Tono, 2016, p. 48].

Da der er en vis variation mellem de undersøgte tekster angående lørner- og opgaverelaterede variabler, vil jeg med udgangspunkt i deres potentielle effekt på indholdet forsøge at besvare de følgende forskningsspørgsmål:

1. Er der forskelle angående teksternes syntaktiske kompleksitet på tværs af de undersøgte lørnergrupper, og hvis de findes, kan de forbindes med nogle af de omtalte variable?
2. Er der forskelle angående syntaktisk kompleksitet i forbindelse med lørnervariablen køn?

Begge spørgsmålenes relevans kan begrundes ud fra tidligere forskningsresultater. Blandt sprogtilegnelsesforskere er der næppe tvivl om, at lørneres præstation og deres sprogs kompleksitet kan afhænge af sådanne lørnerrelaterede faktorer som alder, eksponeringstid, kompetenceniveau og modersmål (jf. f.eks. [Holmen, 1990], i forbindelse med dansk som andetsprog). Derudover peger Polio og Yoon [Polio, Yoon, 2018] på, at tekstens genre kan have indflydelse på sprogets kompleksitet, mens bl.a. Lahuerta Martínez [Lahuerta Martínez, 2018] har identificeret forskelle med hensyn til syntaktisk kompleksitet i tekster skrevet af hhv. drenge og piger.

2.2. Korpusdata

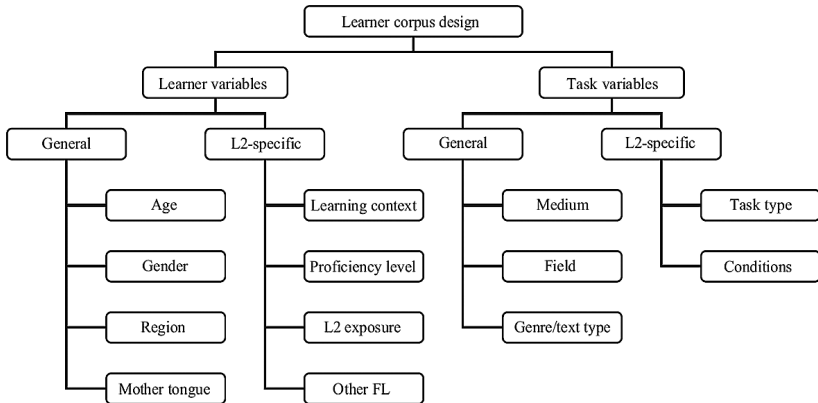
Det undersøgte korpus består af i alt 53 skriftlige eksamensopgaver produceret af 4 grupper polske danskstuderende efter danskstudiets første årgang. I Tabel 1 præsenteres en oversigt over antallet af tekster fra de respektive grupper, herunder kønsfordelingen.

Tabel 1. Oversigt over tekstantal og kønsfordeling i de 4 undersøgte grupper

Gruppe	Kvinder	Mænd	I alt
DK1 (n ²)	11	3	14
DK2 (n-1 år)	14	2	16
DK3 (n-10 år)	6	4	10
DK4 (n-20 år)	9	4	13

Selv om man aldrig kan eliminere lørnervariablenes effekt fuldstændigt [Lund, 1997, s. 143], udgør de studerende overordnet set en relativt homogen gruppe med hensyn til Grangers [Grangers, 2008, p. 264] klassifikation

² "N" står for det år, teksterne i den pågældende lørnergruppe blev skrevet.

Figur 1. Grangers klassificering af lærer- og opgaverelaterede variabler [Granger, 2008, p.264]

af generelle lørnervariabler, jf. figur 1. Langt de fleste er 20 år gamle, og de har alle sammen polsk som modersmål. De kommer fra forskellige dele af Polen, men dette synes ikke at have nogen indflydelse på deres tilegnelse af dansk. Der er langt flere kvinder i den undersøgte gruppe end mænd (hhv. 75 % vs. 25 %), hvilket historisk set ikke er nogen markant afvigelse fra det sædvanlige på danskstudiet på det universitet, hvor de studerende har læst.

Angående de L2-specifikke lørnervariabler manifesteres gruppens homogenitet ved, at ingen af de studerende kunne noget dansk ved uddannelsens påbegyndelse. To af grupperne, DK1 og DK2, er naboårgange og har været igennem stort set det samme undervisningsforløb (antal timer, materialer, undervisere, metoder), men der kan forekomme nogle forskelle på det område mellem de to nævnte grupper og DK3 samt DK4. For eksempel har DK4 haft væsentligt flere undervisningstimer end de øvrige grupper, jf. Tabel 2. Forskellene skyldes, at DK3-gruppen skrev deres opgaver 10 år og DK4 20 år før DK1. Af denne grund er det også svært at sige præcist, hvad forskellene angående de anvendte metoder, materialer samt underviserne består i, grundet manglende dokumentation for den ældste gruppe. Ellers har alle de undersøgte studerende i samtlige grupper behersket engelsk og/eller tysk på et højt niveau.

De undersøgte tekster ligner hinanden meget angående de fleste af Granges opgaverelaterede variabler [Granger, 2008, p.264], da de alle sammen er skrevet i hånden, uden hjælpemidler og under en form for tidspres.

Tabel 2. Oversigt over de undersøgte lærergrupper mht. teksternes oprindelsesår og antal undervisningstimer i dansk

Studieår	År	Antal undervisningstimer
1	n (efter 2010)	270
1	n-1	270
1	n-10	270
1	n-20	420

Emnemæssigt kan de alle sammen siges at være af almensproglig karakter (i modsætning til fagtekster), men de tilhører forskellige genrer, hvilket hænger sammen med de respektive gruppers opgaveformuleringer (jf. Tabel 3).

Tabel 3. Oversigt over de undersøgte tekster mht. tekstlængde og opgaveformulering

Gruppe	Gennemsnitlig tekstlængde	Opgaveformulering
DK1	186,64	Skriv en historie ud fra billedet.
DK2	186,94	Skriv en historie ud fra billedet.
DK3	317,50	1. Skriv en historie om hvad der skete før og efter fotoet blev taget. (3 tekster) 2. Danmark og danskere. Hvilket indtryk har du fået af Danmark og danskere i løbet af dette års studier? (7 tekster)
DK4	303,78	? Skriv en historie ud fra billederne.

Som det fremgår af Tabel 3 er der også variation på tværs af grupperne mht. til gennemsnitlig tekstlængde, men dette er ikke relevant for denne undersøgelse, da ingen af de anvendte kompleksitetsmål er forbundet med overordnet tekstlængde som sådan.

2.3. Dataopmærkning og -behandling

Alle teksterne er blevet digitaliseret, og de eneste ændringer foretaget undervejs er, at tal er blevet erstattet af tilsvarende talord og ikke-sætningsfinale punktummer blev fjernet. Bortset fra ovennævnte blev

teksternes originale form bibeholdt, inklusive eventuelle ortografiske, syntaktiske og leksikalske afvigelser samt kommateringsfejl.

Herefter blev teksterne opmærket og behandlet i programmet *Essay Tagger*, som er blevet udviklet ved Adam Mickiewicz Universitetet i Poznań specielt til denne undersøgelse. Programmet, som er beslægtet med bl.a. *IA Tagger* (jf. [Jaworski, Jassem, Stroński, 2015]), muliggør semiautomatisk korpusopmærkning på flere niveauer. For denne undersøgelses vedkommende omfattede opmærkningen teksternes opdeling i sætninger, delsætninger³ og t-enheder (jf. nedenfor).

De undersøgte tekster er i første omgang blevet opdelt i sætninger, hvilket hænger sammen med mit valg af kompleksitetsindekser, som skal bruges i analysen (jf. afsnit 2.4). I modsætning til Berggreen og Sørland [Berggreen, Sørland, 2016] har jeg valgt at opdele teksterne i grafiske sætninger, dvs. at en sætning i min analyse slutter, hvor der står et punktum (som nævnt er ikke-sætningsfinale punktummer, f.eks. i forkortelser, blevet fjernet under tekstbehandling). På denne måde undgik jeg at skulle gætte mig frem til lørnernes intentioner og var i stand til at måle de syntaktiske enheder, de har produceret, og som de opfatter som sætninger.

For at kunne beregne de valgte kompleksitetsindekser, måtte jeg også foretage videre opdelinger (og tilsvarende opmærkning) af samtlige sætninger i teksterne. Jeg skelner i denne forbindelse overordnet set mellem simple og komplekse sætninger, hvor der henholdsvis findes ét og flere bøjede verber / prædikative centre (jf. [Nordborg Nielsen, 2011, s. 355 f.]). Således er (1a) et eksempel på en simpel sætning, mens sætningerne i (1b), (1c) og (1d) er komplekse.

- (1) a. Han drikker kaffe.
- b. Han drikker kaffe, og hun spiser morgenmad.
- c. De spiser morgenmad og drikker kaffe.
- d. Han spiser morgenmad, fordi han er sulten.

Med andre ord består en kompleks sætning altså af minimum to del-sætninger, mens en simpel sætning kun består af en enkelt delsætning.

Delsætningerne inden for en sætning kan karakteriseres ved forskellige indbyrdes relationer (underordning, sideordning), og af denne grund skelner f.eks. Bulté og Housen [Bulté, Housen, 2014, p.48] mellem *simple*

³ Jeg anvender den danske term *delsætning* efter Joel Nordborg Nielsen [Nordborg Nielsen, 2011]. Termens betydning svarer stort set til den engelske betegnelse *clause*.

sentence, compound sentence, complex sentence og *compound-complex sentence*. Min opdeling er for denne undersøgelses vedkommende meget mindre finkornet, da jeg af hensyn til min analyses formål og design bruger paraplytermen *kompleks sætning* for alle tre af Bulté og Housens kategorier.

Jeg ser dog ikke helt bort fra delsætningernes typer og indbyrdes relationer. En delsætning kan være uafhængig (helsætning) eller den kan være et led i helsætningen (ledsætning). Denne skelnen er relevant inden for lingvistisk kompleksitetsforskning, da en del af de oftest anvendte kompleksitetsindekser er baseret på netop disse forhold og forskelle. I den engelsksprogede litteratur er der i denne forbindelse tale om *T-units* og *clauses*. En *T-unit* (t-enhed) kan defineres som en hovedsætning og eventuelle ledsætninger inden for den samme grafiske sætning, mens en *clause* svarer til en delsætning (jf. f.eks. [Kyle, 2016, p. 10]). En kompleks sætning bestående af to delsætninger kan derfor, afhængigt af delsætningernes indbyrdes relationer, bestå af én eller to t-enheder, jf. hhv. (2a) og (2b).

- (2) a. Jens og Jan snakker ofte om de gode gamle dage, når de har drukket vin.
b. Jens og Jan drikker vin, og de snakker om de gode gamle dage.

Mens underordning medfører, at de to delsætninger kun danner en enkelt (kompleks) t-enhed (2a), betragtes to sideordnede delsætninger som to separate t-enheder (2b).

For denne undersøgelse er *Essay Tagger* blevet konfigureret således, at det ud fra den nævnte opmærkning kan beregne de følgende værdier for teksterne: antallet af ord og sætninger, antallet af simple og komplekse sætninger samt antallet af delsætninger og t-enheder. Ud fra disse data beregner programmet de prædefinerede kompleksitetsindekser for en af brugeren defineret gruppe tekster. Indekserne anvendt i denne undersøgelse omtales i afsnit 2.4.

2.4. De anvendte kompleksitetsindekser

I faglitteraturen er der mange syntaktiske kompleksitetsindekser at vælge mellem, og forskellene mellem de enkelte indekser har baggrund i, hvilke niveauer af syntaktisk analyse de undersøgte/målte strukturer stammer fra og hvilke aspekter af strukturernes kompleksitet der skal måles. For eksempel anvendte Bulté og Housen [Bulté, Housen, 2018] et sæt indekser, der dækker såvel sætnings- og t-enhedsniveau som del-sætnings- (*clause*-) og fraseniveauet. Lu [Lu, 2010] opdelte derimod sit

sæt af kompleksitetsindekser i fem grupper efter hvilke egenskaber de er designet til at måle. Grupperne omfatter indekser, der vedrører de undersøgte enheders længde, og indekser forbundet med andre forhold som sætningskompleksitet, sideordning, underordning samt bestemte syntaktiske strukturtyper, f.eks. antallet af komplekse nominaler per delsætning.

Tabel 4. Oversigt over de anvendte kompleksitetsindekser og deres definitioner

Kompleksitetsindeks	Engelsk betegnelse	Definition
<i>Type 1: Længdebaserede indekser</i>		
Gennemsnitlig sætningslængde	<i>Mean length of sentence</i>	Antal ord / antal sætninger
Gennemsnitlig helsætningslængde	<i>Mean length of T-unit</i>	Antal ord / antal helsætninger
Gennemsnitlig delsætningslængde	<i>Mean length of clause</i>	Antal ord / antal delsætninger
<i>Type 2: Indekser forbundet med sætningernes overordnede struktur</i>		
Sætningskompleksitet	<i>Sentence complexity</i>	Antal delsætninger / antal sætninger
Procenttal for simple sætninger	<i>Simple sentence ratio</i>	Antal simple sætninger / antal sætninger
Procenttal for komplekse sætninger	<i>Complex sentence ratio</i> ⁴	Antal komplekse sætninger / antal sætninger

For denne undersøgelses vedkommende har jeg bestemt mig for at analysere syntaktisk kompleksitet ud fra tre længdebaserede indekser og en enkelt indeks forbundet med sætningernes overordnede sammensætning anvendt af bl.a. Lu. Derudover analyserede jeg, hvor mange af alle sætningerne i de undersøgte tekster der var hhv. simple og komplekse. I Tabel 4 præsenteres

⁴ Som nævnt i afsnit 2.3 anvender jeg betegnelsen *kompleks sætning* som paraplyterm for de forskellige typer sætninger bestående af flere end én delsætning nævnt af Bulté og Housen [Bulté, Housen, 2014]. Det samme gælder tilsvarende kompleksitetsindekser — jeg anvender en enkelt indeks angående hvad jeg har valgt at betegne som *komplekse sætninger*, mens Bulté og Housen anvender tre forskellige indekser i stedet for [Bulté, Housen, 2014, p. 48 ff.].

en oversigt over de anvendte indekser samt deres typer, definitioner og tilsvarende engelske betegnelser [jf. Lu, 2010; Bulté, Housen, 2014].

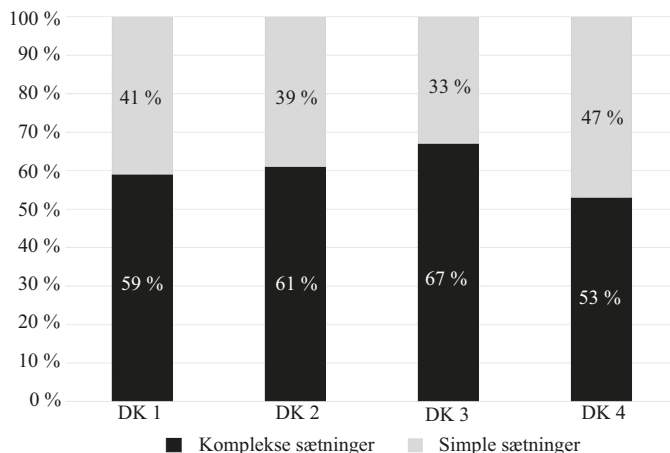
3. RESULTATER

I de følgende afsnit præsenterer og analyserer jeg undersøgelsesernes resultater. Først fokuserer jeg på resultaterne på tværs af de undersøgte lørnergrupper (3.1), og derefter ser jeg på forskellene i forbindelse med tekstgenre (3.2) og lørnerens køn (3.3).

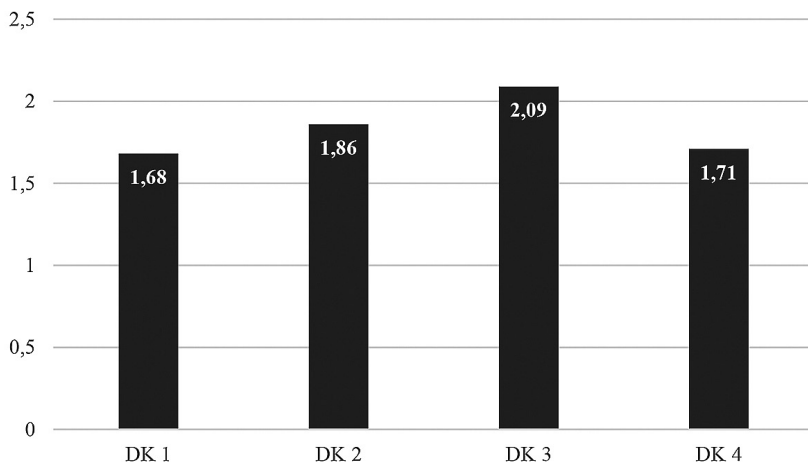
3.1. Resultater på tværs af lørnergrupper

I dette afsnit gennemgår jeg analysens resultater angående de forskellige kompleksitetsindekser med fokus på forskellene mellem de undersøgte årgange.

Det er karakteristisk for polske lørner på det pågældende niveau at skrive ganske korte og ukomplicerede sætninger, der får teksterne til at lyde staccatoagtige [jf. Sobkowiak, 2017, s. 414]. Alligevel er de fleste sætninger i de undersøgte tekster komplekse, da procenttallene for simple sætninger varierer fra ca. en tredjedel (DK3) til lidt under halvdelen (DK4), jf. Figur 2. Forskellene på tværs af grupperne er dog ikke statistisk signifikante ifølge den gennemførte Mann-Whitney U test/Z-score.

Figur 2. Procenttal for simple og komplekse sætninger i de undersøgte tekster

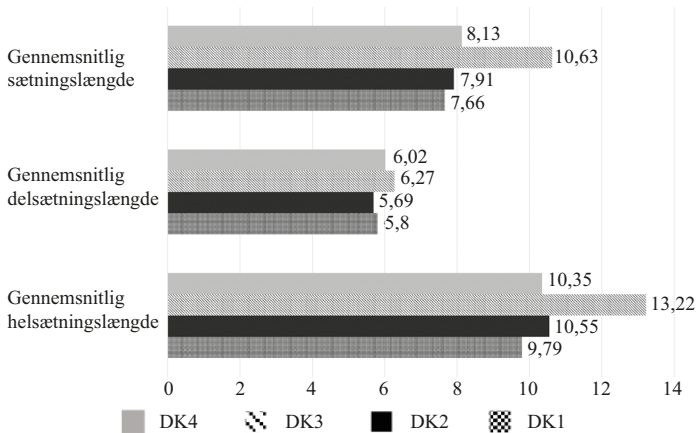
Figur 3. Sætningskompleksitet på tværs af de undersøgte grupper

Angående sætningskompleksitetsindeksen har jeg kunnet konstatere, at sætninger i de undersøgte tekster i gennemsnittet består af ca. 1,8 delsætning. Heriblandt er sætningerne skrevet af DK1-gruppen gennemsnitligt kortest (1,68), mens DK3-gruppen har produceret de længste sætninger og er i øvrigt den eneste af grupperne, hvor gennemsnittallet ligger over 2 delsætninger pr. sætning, jf. Figur 3.

Derudover er forskellene mellem DK1 og DK3 samt DK3 og DK4 statistisk signifikante ifølge den gennemførte Mann-Whitney U test/Z-score for $p < 0.05$ (hhv. $p = 0,00652$ og $p = 0,02202$).

Der findes også markante forskelle på tværs af grupperne vedrørende de anvendte længdebaserede kompleksitetsindekser, jf. Figur 4. Af selvindlysende grunde er gennemsnitstallene for sætningslængde (mellem 9,79 og 13,22) i det hele taget højere end for hhv. helsætninger (mellem 7,66 og 10,63) og delsætninger (mellem 5,8 og 6,27). Samtidig kan man se, at DK3-gruppen i gennemsnit har produceret de længste sætninger, helsætninger og delsætninger.

Forskellene på tværs af de undersøgte grupper er statistisk signifikante angående gennemsnitlig sætningslængde mellem DK1 og DK3 (Mann-Whitney U test/Z-score for $p < 0.05$; $p = 0,0151$) samt mellem DK3 og DK4 (Mann-Whitney U test/Z-score for $p < 0.05$; $p = 0,03753$).

Figur 4. Længdebaserede kompleksitetsindekser i de undersøgte lørnergrupper

Det er de også mellem DK3 og de øvrige grupper angående gennemsnitlig helsætningslængde, jf. Tabel 5.

Tabel 5. Statistisk signifikans for gennemsnitlig helsætningslængde i de undersøgte grupper (Mann-Whitney U test/Z-score for $p < 0,05$)

Grupper	p-værdi
DK1 versus DK3	0,00374
DK2 versus DK3	0,00438
DK4 versus DK3	0,02382

Ellers har jeg ikke kunnet konstatere andre statistisk signifikante forskelle mellem grupperne angående de undersøgte længdebaserede kompleksitetsindekser.

DK3 skiller sig tydeligt ud blandt de undersøgte lørnergrupper angående samtlige kompleksitetsindekser. Gruppen har i gennemsnit produceret flest komplekse sætninger i forhold til simple, og samtidig er gruppens sætninger i gennemsnit længste (13,22 ord pr. sætning) og mest komplekse (2,09 delsætninger pr. sætning). Ligeledes er gruppens helsætninger og delsætninger i gennemsnit længere end i tekster produceret af

de øvrige grupper. Forskellene mellem DK3 og samtlige (eller i hvert fald nogle af de) resterende grupper er statistisk signifikante vedrørende sætningskompleksitet samt gennemsnitlig sætnings- og helsætningslængde.

3.2. Resultater på tværs af tekstgenrer

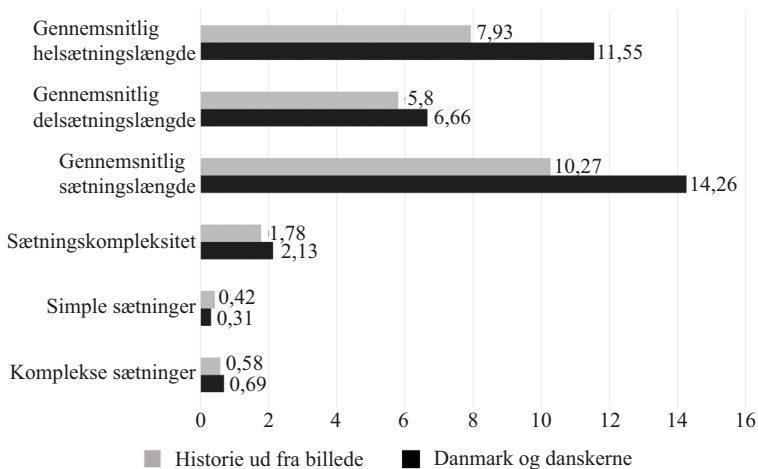
Ud fra ovenstående resultater kan man komme til den konklusion, at DK3 på en eller anden måde kan være forskellig fra de resterende lærergrupper til trods for, at samtlige studerende udgør en relativt homogen gruppe angående lørnervariablerne (jf. afsnit 2). Dette kan dog være misvisende, for hvad der i virkeligheden potentielt kan ligge til grund for forskellene er, at nogle af teksterne skrevet af DK3-gruppen tilhører en anden genre end de resterende tekster, jf. Tabel 3. Inden for denne gruppe er 30 % af teksterne kreative narrativer ligesom samtlige tekster skrevet af de øvrige grupper. Derimod er 70 % af teksterne skrevet af DK3-gruppen væsentligt forskellige, da de studerende valgte at skrive om, hvad de havde lært om Danmark og danskere siden studiets påbegyndelse. I dette afsnit undersøger jeg, hvordan forskellene er angående de anvendte kompleksitetsindekser på tværs af tekstgenrerne.

Ser man på tallene for de undersøgte kompleksitetsindekser, kan man straks konstatere, at teksterne om Danmark og danskere er mere komplekse end de kreative narrativer, hvor de studerende skulle finde på en historie ud fra et billede, som de havde fået udleveret. Tallene for de respektive kompleksitetsindekser vises i Figur 5.

Forskellene mellem tekster tilhørende de to genrer er ikke kun markante angående absolutte tal, men de er også statistisk signifikante for sætningskompleksitet og samtlige længdemål, jf. Tabel 6.

Tabel 6. Statistisk signifikans for de undersøgte kompleksitetsindekser på tværs af tekstgenrer (Mann-Whitney U test/Z-score for $p < 0.05$)

Kompleksitetsindeks	p-værdi
Sætningskompleksitet	0,03236
Gennemsnitlig sætningslængde	0,00544
Gennemsnitlig helsætningslængde	0,00222
Gennemsnitlig delsætningslængde	0,00374

Figur 5. Syntaktisk kompleksitet i de undersøgte tekster på tværs af tekstgenrer

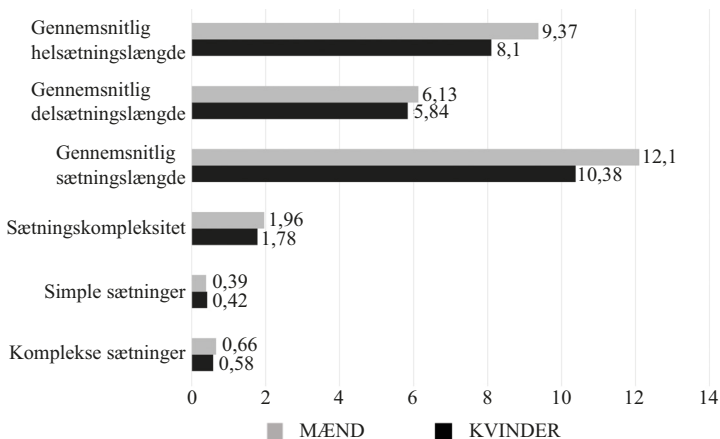
De nævnte kompleksitetsforskelle på tværs af tekstgenrer og ikke mindst deres statistiske signifikans tyder på, at genren kan spille en vigtig (om ikke afgørende) rolle for syntaktisk kompleksitet i tekster skrevet af unge polakker efter danskstudiets første år.

3.3. Resultater på tværs af køn

En del undersøgelser peger på, at den generelle lørnervariabel *køn* kan have indflydelse på, hvor godt man præsterer eller hvor komplekst man udtrykker sig på et fremmedsprog (jf. [Berggreen, Sørland, 2016; Eriksson et al., 2012; Lahuerta Martínez, 2018]). I dette afsnit undersøger jeg, hvorvidt kønsforskellenes spor kan ses i de undersøgte tekster skrevet på dansk af unge polakker.

Som nævnt i Tabel 1 er 40 af de undersøgte tekster skrevet af kvinder og 13 af mænd, hvilket svarer til hhv. 75 % og 25 %. Tallene for de undersøgte kompleksitetsindekser i tekster skrevet af hhv. kvinder og mænd er samlet i Figur 6.

Ser man på ovenstående tal, vil man med det samme lægge mærke til, at tekster skrevet af mænd er mere komplekse, hvilket gælder samtlige undersøgte kompleksitetsindekser. I det undersøgte materiale har mændene nemlig produceret flere komplekse sætninger i forhold til

Figur 6. Syntaktisk kompleksitet i de undersøgte tekster på tværs af køn

simple end kvinderne (hhv. 66 % versus 58 %), og deres sætninger består i gennemsnit af flere delsætninger (1,96 versus 1,78). Ligeledes er såvel de grafiske sætninger som helsætningerne og delsætningerne i gennemsnit længere i mændenes tekster end i kvindernes. Dette er det modsatte af hvad man kunne forvente ud fra tidligere forskningsresultater (jf. f. eks. [Lahuerta Martínez, 2018]). Dog skal man understrege, at ingen af forskellene på tværs af køn er statistisk relevante ifølge den gennemførte Mann-Whitney U test/Z-score for $p < 0.05$.

4. KONKLUSIONER

Det overordnede formål med denne artikel har været at præsentere resultaterne af en tværnsundersøgelse af syntaktisk kompleksitet i tekster skrevet på dansk af polske danskstuderende. Mere præcist gik opgaven ud på at forsøge at besvare de to forskningsspørgsmål formuleret i afsnit 2.1 og derved (1) prøve at identificere forskellene angående syntaktisk kompleksitet mellem tekster skrevet af de fire undersøgte lørnergrupper samt (2) forskelle angående syntaktisk kompleksitet i forbindelse med lørnervariablen køn.

Som målestok for syntaksen i de undersøgte lørnertertekster har jeg brugt 3 længdebaserede kompleksitetsindekser (gennemsnitlig sætnings-, helsætnings- og delsætningslængde) og tre mål forbundet med

sætningernes sammensætning, dvs. sætningskompleksitetsindeksen samt procenttal for komplekse og simple sætninger.

I langt de fleste tilfælde er forskellene mellem lørnergrupperne i forhold til de undersøgte kompleksitetsindekser ikke statistisk signifikante. Dette er til trods for variationen på tværs af grupperne angående antallet af undervisningstimer, undervisningsmetoder og f.eks. adgang til dansksprogede medier uden for undervisningen (jf. Figur 1 og Tabel 2).

Dog er DK3-gruppen forskellig fra de øvrige årgange, idet teksterne skrevet af studerende fra netop denne gruppe er mere komplekse end de resterende tekster, og dette gælder både antallet af komplekse sætninger (i forhold til simple), sætningskompleksitet og samtlige længdebaserede indekser. Derudover er forskellene angående sætningskompleksitet, gennemsnitlig sætnings- og helsætningslængde statistisk signifikante (jf. 3.1).

Resultaterne tyder på, at variabelen *tekstgenrer* kan have en afgørende eller i hvert fald markant betydning for syntaktisk kompleksitet i polakkernes lørnerdansk på det pågældende niveau. Denne formodning styrkes af dataene i afsnit 3.2, hvor jeg har kunnet konstatere statistisk signifikante forskelle på tværs af tekstgenrer angående samtlige længdebaserede kompleksitetsindekser samt sætningskompleksiteten (jf. Tabel 6).

Mit andet forskningsspørgsmål (jf. 2.1) vedrørte potentielle forskelle i syntaktisk kompleksitet i tekster skrevet af kvinder og mænd. Mod mine egne forventninger støttet af resultaterne fra tidligere forskning viste det sig, at det var teksterne skrevet af mænd, der var mere komplekse end tekster skrevet af kvinder. Forskellene er dog ikke statistisk signifikante og kan skyldes individuelle træk hos de undersøgte mænd. En mere omfattende undersøgelse baseret på et større antal tekster ville være nødvendig for at be- eller afkræfte disse resultater.

Med denne undersøgelse håber jeg at have bidraget til en bedre forståelse af syntaktisk kompleksitet i dansk som fremmedsprog samt til polakkernes tilegnelse af dansk. Jeg er klar over undersøgelsens begrænsninger samt at videre udforskning af emnet er nødvendig for at danne et mere detaljeret billede af samspillet mellem syntaktisk kompleksitet i dansk som fremmedsprog og tekst- og lørnervariablerne. Det samme gælder syntaktisk kompleksitet og dennes rolle i den sprogtilegnelsesproces, polakker gennemgår, når de lærer dansk. Angående videre

forskning synes det hensigtsmæssigt at anvende et større sæt kompleksitetsindekser, som vil dække over flere niveauer af syntaktisk analyse (jf. [Bulté, Housen, 2018]) samt flere diverse aspekter af den syntaktiske kompleksitet (jf. [Lu, 2010]).

Samtidig kan det være til gavn for den videre forsknings resultater at inkludere mere finkornede kompleksitetsindekser (jf. f. eks. [Kyle, 2016]) i analysen og udvide kompleksitetens udforskning ved at analysere lørnernes ordforråd og lørnersprogets korrekthed (som f. eks. [Kowal, 2016]). Den slags data, muligvis også i sammenligning med en analyse af tilsvarende L1-data, har potentiale til betydeligt at bidrage til vores forståelse af, hvordan dansk tilegnes som fremmedsprog af unge polakker.

REFERENCES

- Berggreen H. Sørland, K. Syntaktisk kompleksitet i et skriftlig innlærerspråkmateriale. *NOA norsk som andrespråk*, Årgang 32:1–2, 2016. S. 31–75.
- Bulté B., Housen A. Syntactic complexity in L2 writing: Individual pathways and emerging group trends. *International Journal of Applied Linguistics* 28:1, 2018. S. 147–164.
- Bulté B., Housen A. Conceptualizing and measuring short-term changes in L2 writing complexity. *Journal of Second Language Writing* 26, 2014. S. 42–65.
- Ellis R. *Task-based language learning and teaching*. Oxford: Oxford University Press, 2003. 398 p.
- Eriksson M., Marschik P.B., Tulviste T., Almgren M., Pérez Pereira M., Wehberg S., Marjanovič Umek L., Gayraud F., Kovacevic M., Gallego C. Differences between girls and boys in emerging language skills: Evidence from 10 language communities. *British Journal of Developmental Psychology* 30, 2012. P. 326–343.
- Granger S. Learner corpora. *Corpus Linguistics. An International Handbook*. Vol. 1. Berlin; de Gruyter, 2008. P. 259–275.
- Holmen A. *Udviklingslinier i tilegnelsen af dansk som andetsprog — en kvalitativ, kvantitativ analyse*. Ph.D. thesis, University of Copenhagen. (=Københavnstudier i tosprogethed 12). København: Danmarks Lærerhøjskole, 1990. 222 s.
- Jaworski R., Jassem K., Stroński K. Manual and Automatic Tagging of Indo-Aryan Languages. *Human Language Technologies as a Challenge for Computer Science and Linguistics*, 2015. P. 550–554.
- Kowal, I. *The Dynamics of Complexity, Accuracy and Fluency in Second Language Development*. Kraków: Jagiellonian University Press, 2016. 235 p.
- Kyle, K. *Measuring Syntactic Development in L2 Writing: Fine Grained Indices of Syntactic Complexity and Usage-Based Indices of Syntactic Sophistication*. Georgia State University, 2016. 186 p.

- Kyle K. Crossley S. A. Measuring Syntactic Complexity in L2 Writing Using Fine Grained Clausal and Phrasal Indices. *The Modern Language Journal* 102, 2018. P. 333–349.
- Lahuerta Martínez A. C. Analysis of syntactic complexity in secondary education EFL writers at different proficiency levels. *Assessing Writing* 35, 2018. S. 1–11.
- Lu X. Automated measurement of syntactic complexity in corpus-based L2 writing research and implications for writing assessment. *Language Testing* 34(4), 2017. P. 493–511.
- Lu X. Automatic analysis of syntactic complexity in second language writing. *International Journal of Corpus Linguistics* 15(4), 2010. P. 474–496.
- Lund K. *Lærer alle dansk på samme måde? En længdeundersøgelse af voksnes tilegnelse af dansk som andetsprog*. København: Special-pædagogisk forlag, 1997. 419 s.
- Moe E. Syntaktisk kompleksitet og rammeverksnivå. *NORSK PROFIL. Det felles europeiske rammeverket spesifisert for norsk*. Et første steg. Oslo: Novus Forlag, 2012. S. 137–158.
- Nordborg Nielsen J. *Russisk Grammatik*. København: Københavns Universitet, Institut for Tværkulturelle og Regionale Studier, Østeuropæisk Afdeling, 2011. 420 s.
- Polio C., Yoon H. J. The reliability and validity of automated tools for examining variation in syntactic complexity across genres. *International Journal of Applied Linguistics* 28, 2018. P. 165–188.
- Sobkowiak M. Om polske danskstuderendes skriftlige præstation. *16. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*. Aarhus: Aarhus Universitet, 2017. S. 405–421.
- Tono Y. What is missing in learner corpus design? *Spanish Lerner Corpus Research: Current Trends and Future Perspectives*, Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2016. P. 33–52.

Mikołaj Sobkowiak

Adam Mickiewicz University in Poznań, Poland

HOW DO POLISH FIRST-YEAR STUDENTS WRITE? A CORPUS STUDY OF SYNTACTIC COMPLEXITY IN DANISH AS A FOREIGN LANGUAGE

For citation: Sobkowiak M. How do Polish first-year students write? A corpus study of syntactic complexity in Danish as a foreign language. *Scandinavian Philology*, 2019, vol. 17, issue 1, pp. 36–54. <https://doi.org/10.21638/11701/spbu21.2019.103>

Linguistic complexity is considered a good indicator of language learners' performance and development. In the last few decades, linguistic, and especially syntactic, complexity has become a popular and important field of research within second and foreign language acquisition studies, and various complexity indices have been operationalized in research as a yardstick for the syntax and vocabulary of L2 texts. In this article, I examine the syntactic complexity of texts written in Danish by young Poles. The analyzed material consists of exam papers written by Polish students of Danish phi-

lology after the first year of study, and they come from different learner groups over the last 20 years. There is some variation across the learner groups in terms of both learner- and task-related variables, and I apply a number of complexity indices to examine the traces of these variables in the syntax of the analyzed texts. I focus on differences across learner groups, text genres and the authors' gender.

Keywords: Danish as a foreign language, syntactic complexity, corpus linguistics, learner corpus research.

Mikołaj Sobkowiak

Assistant Professor,

Collegium Novum,

al. Niepodległości 4,

61-874 Poznań, Poland

E-mail: miksobko@amu.edu.pl

Received: March 11, 2019

Accepted: April 22, 2019

UDC 519.766.2

Andrei Shumkov

St. Petersburg State Electrotechnical University

**FORMAL MODELING CONSIDERATIONS FOR
INDEPENDENT CLAUSE WITH IMPLICIT AND
VACANT SUBJECT IN SOME GERMANIC LANGUAGES**

For citation: Shumkov A. A. Formal modeling considerations for independent clause with implicit and vacant subject in some germanic languages. *Scandinavian Philology*, 2019, vol. 17, issue 1, pp. 55–72. <https://doi.org/10.21638/11701/spbu21.2019.104>

There have been considered independent clauses with implicit and vacant subject, which refer to narrative and interrogative sentences with ascertained subject, as well as to interrogative sentences with non-ascertained subject. The languages particularly involved are English, Dutch and Swedish. The consideration is restricted by affirmative sentences. Within the binomiality idea a formal modeling is undertaken to explain the syntactical nature of the formal particle in a subject. Main and secondary substantive/verbal sentence parts are assumed to consist of two parts — space/time specifier or proto-specifier and substantive/verbal semifinitive. The formal particle in a subject is associated with strong or super-strong space specifier. In independent interrogative sentence, as well as in dependent interrogative and narrative one, the fixing of principal substantive semifinitive is postulated to start with super-strong specifier. In independent narrative sentence the fixing of principal substantive semifinitive is postulated to start with weak specifier. It is proposed, that in independent/dependent clauses the use of the formal particle is stipulated by possible opposition of fixing verbal semifinitive against the pressure of outer space, as well as by informativity of interrogative (narrative)/conjunctive element. For dependent clauses it is also established, that the formal particle in Danish can fill the vacant substantive semifinitive and terminate its being vacant; Swedish uses for this, instead of the formal particle, an adverbial-substantive unit. Filling the vacant substantive semifinitive makes the main sentence parts complete and dependent clause becomes more similar to independent one. It confirms the statement of the binomiality idea, that narrative and interrogative dependent clause is syntactically «inbetween» narrative independent clause and interrogative independent clause. Still, the use of vacant or explicit substantive semifinitive can be stipulated, like

in Danish, by the informativity of the conjunctive element. In case of a high informativity of the conjunctive element the substantive semifinitive may remain vacant.

Keywords: linguistic modeling, syntax of Germanic languages, independent and dependent clauses, null-subject, binomiality idea, semifinitive.

Rather traditionally the linguists, engaged in German syntax, use the notion of zero subject. However, in a detailed consideration it becomes evident, that one should distinguish between two different subtypes. One subtype, the implicit subject, is in correlation with the explicit subject and always occupies the proper position. Another subtype is neither explicit nor implicit and retains its position vacant; that is why we speak about the vacant subject [Shumkov, 2019].

Independent clauses with implicit subject refer to the case of narrative and interrogative sentences, where subject is ascertained despite its being implicit; interrogative sentences can start with narrative or interrogative element, which can be word or word combination. An example for this case can be *There is asked for extension number.* or *(Why) is there asked for extension number?* because subject in these sentences is not explicit (compare with the sentences *It is asked for extension number.* or *(Why) is it asked for extension number?*).

Independent clauses with vacant subject refer to the case of interrogative sentences, where subject is not ascertained and being sought for by means of compulsory interrogative element. An example for this case can be *Who is asked?* or *Which books lie on the table?*, because subject in these sentences is not yet found. In the second sentence, of course, it is known, that we are seeking for books, but still it cannot be established for sure, which books they will be.

Rather artificial sentences, but, nevertheless, grammatically allowable, may also occur — *Who is there asked?*, *Which books do there lie on the table?*

In this article we will profoundly demonstrate, that the constructions *Why is there asked* and *Who is there asked* have different subjects.

In other Germanic languages, more or less relevant to English, we see similar situation. The considered English sentences can be translated in a structural correspondence.

In Dutch, which is more related to English, there may exist sentences like *Er wordt gevraagd om uitbreidingsnummer.* or *Waarom wordt (er)*

gevraagd om uitbreidingsnummer? or *Wordt er gevraagd om uitbreidingsnummer?* (compare also with the sentences *Het wordt gevraagd om uitbreidingsnummer.* or *Waarom wordt het gevraagd om uitbreidingsnummer?*, where the subject is explicit) as well as *Wie wordt gevraagd?*, *Welke boeken liggen op de tafel?*

Dutch grammar also allows sentences, which, in comparison with corresponding English clauses, look less artificially. So, we can meet sentences *Wie wordt er gevraagd?*, *Welke boeken liggen er op de tafel?*

In Swedish, which is less related to English, there may exist sentences like *Där/det är frågat om anknytningsnummer.* (*Där/det frågas om anknytningsnummer.*) or *(Varför) är där/det frågat om anknytningsnumret?* (*(Varför) frågas där/det om anknytningsnumret?*) as well as *Vem är frågad* (or *Vem frågas?*), *Vilka böcker ligger på bordet?*

Swedish grammar also allows sentences, which, in comparison with corresponding English and Dutch clauses, look rather artificially and occur extremely seldom — *Vem är där/det frågad* (or *Vem frågas där/det?*), *Vilka böcker ligger där/det på bordet?*

The above mentioned examples were thoroughly discussed with and approved by at least 60 native speakers of English, Dutch and Swedish (in equal proportions and independent on the social status, gender and age). The use of Swedish *där* was mostly accepted as a dialectal phenomenon.

The provision of implicit and vacant subject with a formal particle, which has no lexical meaning, causes many questions of grammatical and semantic nature [Finch, 2000]. The expletives can be dependent on the type of the predicate, what complicates the consideration of the relationships between the main parts of the sentence. In the most abstract models the absence of lexical meaning is not taken as a serious lack — originally the consideration of language starts with syntactic structures and then comes to mental ones [Chomsky, 2006]. Only cognitive grammar tries to find a common base for language and meaning, but the ways it uses are far from approaches, usual in natural sciences [Kravchenko, 1996; Jackendoff, 2003; Kolesov, 2004]. Up till now there is no radical explanation, why words exist, and are organized, and sometimes lose their lexical meanings. Specifically, formal particles are rather intricate in Scandinavian languages [Tsimmerling, 2002]. We will try to explain the structure of implicit / vacant subject, which may also include a formal particle, in a very new way.

This way is based on a formal logical modeling of syntactic phenomena [Shumkov, 2017].

In 1993 at St. Petersburg Electrotechnical University the so-called binomiality idea was stated, according to which any verbal or substantive part of the sentence comprises, explicitly or implicitly, two pieces — specifier (proto-specifier) and semifinitive. The idea is globally relevant to the idea of modal compound predicate having semifinitive (bare infinitive) as principal semantic center [Plotkin, 1989], but covers not only verbal sphere, but also substantive one. So, one says about modal compound subject, where principal semantic center is a semifinitive as well, but of substantive nature. The formal particles *it* and *there* are considered to be modal particles. Within the binomiality idea the notion of semifinitive has the term base, given by V. Y. Plotkin, but denoting modal particles is based on a new term — specifier (in case of main parts of the sentence) and proto-specifier (in case of secondary parts of the sentence). Moreover for the first time in syntax there has been proclaimed, that the main parts of sentence are formed dependently on the type of the sentence. The details of this idea were profoundly considered in [Ulianitckaia, Shumkov, 2018].

Because of the common concept of semifinitive the categories of verbal aspect and substantive determination are considered within the binomiality idea as united. Different sizes of the semifinitive cavities stipulate verbal aspects and substantive determinations. If the cavity of verbal or substantive semifinitive is large (strong semifinitives), the verbal unit is imperfect and substantive unit is definite. If the cavity of verbal or substantive semifinitive is small (super-weak semifinitives), the verbal unit is perfect and substantive unit is indefinite. There is also a cavity between large and small sizes (weak semifinitives) [Szumkov, 2014]. Super-weak semifinitive is fixed in super-strong specifier; weak semifinitive — in strong one. Strong semifinitive is fixed in weak specifier; this specifier can also fix weak or super-weak semifinitive.

Both subject and predicate may therefore be composed in 5 constructions:

1. super-weak semifinitive in super-strong specifier;
2. weak semifinitive in strong specifier;
3. strong semifinitive in weak specifier;
4. weak semifinitive in weak specifier;
5. super-weak semifinitive in weak specifier.

6. For indicating subject or predicate we will use letters «s» and «p» correspondingly.

As it was said above, the binomiality idea proclaims, that the main parts of sentence are formed according to the type of the sentence. Let us limit ourselves by affirmative sentences. In narrative sentences of independent clause the specifiers of the substantive and verbal semifinitives are firstly weak, secondly — strong, and thirdly — super-strong. In narrative and interrogative sentences of dependent clause the specifier of the substantive semifinitive is firstly super-strong, secondly — strong and thirdly — weak, and the specifier of the verbal semifinitive is firstly weak, secondly — strong, and thirdly — super-strong. In interrogative sentences of independent clause the specifiers of the verbal and substantive semifinitives are firstly super-strong, secondly — strong and thirdly — weak. The freedom of these three steps allows us to support weak and super-weak semifinitives and to express the grammatical meanings of modality and emphasis.

Predicate and subject reveal time and space elements. In the case of super-strong and strong specifiers the time and space elements coincide with them. If the case of weak specifiers these are inflected semifinitive membranes, which become time and space elements. For example, in the sentence *Can he read books?* the time element is *can* and the space element is *he*; in the sentence *It is useful to read books* the time element is *is* and the space element is *it*; in the sentence *Does he read books?* the time element is *does* and the space element is *he*; in the sentence *There is a girl in the room* the time element is *is* and the space element is *there*. It can be easily seen, that time element can coincide with predicate and space element can coincide with subject. For example, in the sentence *He reads books* the time element is *reads*; in the sentence *A girl is in the room* the space element is *a girl*.

Time and space elements are arranged depending on the sentence type as well. For independent clause in narrative sentences the space element precedes the time element; in interrogative sentences the time element precedes the space element. For dependent clause in both narrative and interrogative sentences the space element precedes the time element.

If we look attentively at the construction of the specifiers, we discover, that the time specifiers may exist either in the present or in the past,

and there is no tense, when present and past are together. The space specifiers exist both in the up-side and in the down-side, and in fact there is no difference in sides at all (otherwise we should have a grammatical dependence on, let us say, left- or right-side, what is not observed in the language). So, the time specifier is divided into two planes and the space specifier not. It metaphysically means that the pressure of a time specifier is two times less, than the pressure of a space specifier [Ulianitckaia, Shumkov, 2018].

The pressure of specifiers influences the semifinitives, what actually explains the amazing connection between expletive and predicate. The influence of time pressure on substantive semifinitives is negligible, whereas the influence of space pressure on verbal semifinitive is significant. Under increasing the space pressure the relief of the verbal semifinitive membrane becomes more flat, and the lexical meaning dims. In case the subject is built on the weak space specifier the use of all possible verbal semifinitives is allowed. In case the subject is built on the strong space specifier one may use less active semifinitives (many of them resemble semantically with the semifinitives of the verbal unit *be*), but still all passive semifinitives. In case the subject is built on the super-strong space specifier it is only possible to use the semifinitives of the verbal unit *be* with adjective or adjective-like unit.

Let us consider the sets of English, Dutch and Swedish specifiers in details.

In English there are the following specifiers — for time: super-strong, strong, weak; for space: super-strong, strong, weak.

In Dutch and Swedish there are the following specifiers — for time: super-strong, weak; for space: super-strong, strong, weak.

So, the main parts of the sentence in English, Dutch and Swedish are formed according to a general scheme, but reveal a difference. To demonstrate this general scheme we are brave enough to propose invented (artificial) examples but insist on their having been checked by means of «restricted search procedure», available within Google browser. The combination most often searched for was «formal particle + copula + participle II». Of course sometimes the usage frequency of the constructions proposed is dramatically low, and maybe they are used mistakenly, but even having been registered once, they attract our attention. Here we are supported by the fact that the constructions with formal particles are generally not so widely used and it helps in registering them.

Narrative sentences with **implicit** subject.

When forming predicate we move from weak time specifier to super-strong one and do not take into account their pressure on the fixing substantive semifinitive. The only thing we should pay attention to is that all fixing verbal semifinitives may be strong or super-weak; additionally for English, if a semifinitive does not begin with *be / have*, or is not *be / (sometimes) have*, it may be weak. If predicate needs no modal meaning, super-strong time specifier is not used. When forming subject we move from weak space specifier to super-strong one and take into account their pressure on the fixing verbal semifinitive. We see the aforementioned in the following constructions:

English:

*'O' is spoken about him.** (3s or 4s; 3v or 5v)

*About him 'O' is spoken.** (3s or 4s; 3v or 5v)

There is spoken O about him. (2s; 3v or 5v)

(compare *'It' is spoken about him.* (3s; 3v or 5v)).

The constructions *'O' is spoken about him.** and *About him 'O' is spoken.** are extremely improbable.

In [Kulikova, U'yanitskaya, Shumkov, 2019] it was noted, that fundamental changes within the main couple are possible; so, the construction *There is spoken O about him.* can be substituted by the construction *There is speaking about him.* Here the lexical meaning of the predicate is given to the subject, which terminates its being implicit and becomes explicit. It means, that semantic centers may move within main couple and even leave its limits, what we will demonstrate later on.

Dutch:

*'O' wordt gesproken over hem.** (3s or 4s; 3v or 5v)

Over hem wordt 'O' gesproken. (3s or 4s; 3v or 5v)

Er wordt O over hem gesproken. or

Over hem wordt er O gesproken. (2s; 3v or 5v)

(compare *'Het' wordt over hem gesproken.** or

*Over hem wordt 'het' gesproken.** (3s; 3v or 5v)).

The construction *'O' wordt gesproken over hem.** is extremely improbable, while the constructions *'Het' wordt over hem gesproken.** and *Over hem wordt 'het' gesproken.** are rather improbable.

Swedish:

*'O' är sagt om honom.** (*'O' sägs om honom.**) (3s or 4s; 3v or 5v)

*Om honom är 'O' sagt.** (*Om honom sägs 'O'.*) (3s or 4s; 3v or 5v)

Där/det är 0 sagt om honom.* (Där/det sägs 0 om honom.) or
Om honom är där/det sagt 0.* (Om honom sägs där/det 0.) (2s; 3v or 5v)
(compare 'Det' är 0 sagt om honom. ('Det' sägs om honom) or
Om honom är 'det' sagt. (Om honom sägs 'det'.) (3s; 3v or 5v)).

The constructions '0' är sagt om honom.* ('0' sägs om honom.*) as well as Om honom är '0' sagt.* are extremely improbable, while the constructions Där/det är 0 sagt om honom.* and Om honom är där/det sagt 0.* are rather improbable.

Interrogative sentences with **implicit** subject.

When forming predicate we move from super-strong time specifier to weak one and do not take into account their pressure on the fixing substantive semifinitive. The only thing we should pay attention to is that all fixing verbal semifinitives may be strong or super-weak; additionally for English, if a semifinitive does not begin with *be / have*, or is not *be /* (sometimes) *have*, it may be weak. If predicate needs no modal meaning, super-strong time specifier is not used. When forming subject we move from super-strong space specifier to weak one and take into account their pressure on the fixing verbal semifinitive. We see the aforementioned in the following constructions:

English:

(Why) is there spoken 0 about him? (3v or 5v; 2s)
(compare (Why) is 'it' spoken about him? (3v or 5v; 3s))
Why is '0' spoken about him?* (3v or 5v; 3s or 4s)
Is '0' spoken about him?* (3v or 5v; 3s or 4s)

The constructions Is '0' spoken about him?* and (Why) is '0' spoken about him?* are extremely improbable.

Dutch:

(Waarom) wordt er 0 gesproken over hem?
((Waarom) wordt er 0 over hem gesproken?) (3v or 5v; 2s)
(compare (Waarom) wordt 'het' gesproken over hem?*
(Waarom) wordt 'het' over hem gesproken?*) (3v or 5v; 3s))
Waarom wordt '0' gesproken over hem?
(Waarom wordt '0' over hem gesproken?) (3v or 5v; 3s or 4s)
Wordt '0' gesproken over hem?*
(Wordt '0' over hem gesproken?*) (3v or 5v; 3s or 4s)

The constructions Wordt '0' gesproken over hem?* (Wordt '0' over hem gesproken?*) are extremely improbable while constructions (Waar-

om) wordt 'het' gesproken over hem?*) ((Waarom) wordt 'het' over hem gesproken?*) are rather improbable.

Swedish:

(Varför) är där/det sagt 0 om honom? ((Varför) sägs där/det 0 om honom?)
(3v or 5v; 2s)
Varför är '0' sagt om honom?*) (Varför sägs '0' om honom?) (3v or 5v; 3s or 4s)
Är '0' sagt om honom?*) (Sägs '0' om honom?*) (3v or 5v; 3s or 4s)

The constructions Är '0' sagt om honom?*) (Sägs '0' om honom?*) and Varför är '0' sagt om honom?*) are extremely improbable.

As we consider English, Dutch and Swedish constructions, built on weak space specifier and starting with interrogative element, we will see an interesting correlation:

Why is '0' spoken about him?*

Waarom wordt '0' over hem gesproken?

Varför är '0' sagt om honom?*) (Varför sägs '0' om honom?)

Even the element is not interrogative (in the case of a narrative sentence), the correlation is the same:

About him '0' is spoken.*

Over hem wordt '0' gesproken.

Om honom är '0' sagt.* (Om honom sägs '0'.)

In this case the implicit semifinitive is supposed to be strong because the sentence starts with an element, interrogative or narrative, bearing an information (3s).

When English, Dutch and Swedish constructions, built on weak space specifier, start directly with space and time (time and space) elements, they are extremely improbable up to the total impossibility. In this case, as we suppose, the implicit semifinitive is weak as having no informative support from interrogative or narrative element (4s).

For English and Dutch sentences it is also important to take into account the following correlation — in English constructions (explicit) strong semifinitive is fixed in weak space specifier, while in Dutch constructions (implicit) weak semifinitive is fixed in strong space specifier

(the balance between semifinitive and specifier remains, actually, the same):

'It' is spoken about him. (3s) — *Er wordt 0 over hem gesproken.* (2s)

In Swedish strong and super-strong space specifiers may have the same image *det*, and we can face a curious situation:

'Det' sägs om honom. (3s) — *Det sägs 0 om honom.* (2s)

In Danish it is eliminated by using strong space specifier *der* preferably for the case of implicit semifinitive [Christensen, Christensen, 2019]:

'Der' siges om ham. (3s) — *Der siges 0 om ham.* (2s)

It is also important to note, that if a sentence includes a narrative element, indicating a space feature, weak zero semifinitive is used to be fixed in strong space specifier *der*:

Der er 0 langt til America. (2s)

Der er 0 varmt i huset. (2s)

Probably, strong non-zero semifinitive endures indicating space feature not willingly; nevertheless there may exist the following constructions, which are rather improbable:

*'Det' er langt til America.** (3s)

*'Det' er varmt i huset.** (3s)

The use of implicit subject in English and Swedish can be broader, than in English, and there appear constructions, which are rather improbable:

*There is said 0 many words about him.**

*Där/det är sagt 0 många ord om honom.**

(compare *'It' is said many words about him.** and

*'Det' är sagt många ord om honom.**)

Transforming these constructions into sentences with another explicit subject will lead to the following consequences:

There are said many words about him.

Där/det är sagda många ord om honom.

(mostly, however, a frame construction is used:

Där/det är många ord sagda om honom.)

Here it is clearly demonstrated that semantic centers can leave the limits of the main couple if we complicate it by modifying one or both of its constituents.

Interrogative sentences with **vacant** subject.

When forming predicate we move from super-strong time specifier to weak one and do not take into account their pressure on the fixing substantive semifinitive. The only thing we should pay attention to is that all fixing verbal semifinitives may be strong or super-weak; additionally for English, if a semifinitive does not begin with *be / have*, or is not *be / (sometimes) have*, it may be weak. If predicate needs no modal meaning, super-strong time specifier is not used. When forming subject we move from super-strong space specifier to weak one and take into account their pressure on the fixing verbal semifinitive. Of course we should not expect that the vacant fixing substantive semifinitive will obligatory become super-weak in the reciprocal sentence, since main infinitive units, in contrast to all other main substantive units (nouns, pronouns etc.), are not specially sought for. It could be however expected, that the vacant fixing substantive semifinitive will become weak, if the sought main substantive unit is a noun, striving to indefiniteness. Then this semifinitive will be fixed in the strong specifier. We see the aforementioned in the following constructions:

English:

*Which girls do there speak ∅ about him?** (2v; 2s)

*Who does there speak ∅ about him?** (2v; 2s)

*Which words are there spoken ∅?** (3v or 5v; 2s)

*What is there spoken ∅?** (3v or 5v; 2s)

The construction *Which girls do there speak ∅ about him?** is extremely improbable because of the low capability of the semifinitive *see* to withstand the pressure of the strong space specifier *there* and the high informativity of the interrogative element *which girls*. The construction *Who does there speak ∅ about him?** is rather improbable because of the low capability of the semifinitive *speak* to withstand the pressure of the strong space specifier *there* (despite the low informativity of the interrogative element *who*). The construction *Which words are there spoken ∅?** is also rather improbable because of the high informativity of the interrogative element *which words* (despite the high capability of the sem-

infinitive *be spoken* to withstand the pressure of the strong space specifier *there*).

Dutch:

*Welke meisjes spreken er \emptyset over hem?** (3v or 5v; 2s)

Wie spreekt er \emptyset over hem? (3v or 5v; 2s)

Welke worden worden er \emptyset gesproken? (3v or 5v; 2s)

Wat wordt er \emptyset gesproken? (3v or 5v; 2s)

The construction *Welke meisjes spreken er \emptyset over hem?** is rather improbable because of the high informativity of the interrogative element *welke meisjes* (despite the average capability of the semifinitive *spreken* to withstand the pressure of the strong space specifier *er* — in Dutch much more verbal semifinitives are capable of it, than in English).

Swedish:

*Vilka flickor säger där/det \emptyset om honom?** (3v or 5v; 2s)

*Vem säger där/det \emptyset om honom?** (3v or 5v; 2s)

*Vilka ord är där/det \emptyset sagda?** (*Vilka ord sägs där/det \emptyset ?*) (3v or 5v; 2s)

Vad är där/det \emptyset sagt? (*Vad sägs där/det \emptyset ?*) (3v or 5v; 2s)

The construction *Vilka flickor säger där/det \emptyset om honom?** is extremely improbable because of the low capability of the semifinitive *se* to withstand the pressure of the strong specifier *där/det* and the high informativity of the interrogative element *vilka flickor*. The construction *Vem säger där/det \emptyset om honom?** is rather improbable because of the low capability of the semifinitive *säga* to withstand the pressure of the strong space specifier *där/det* (despite the low informativity of the interrogative element *vem*). The constructions *Vilka ord är där/det \emptyset sagda?** (*Vilka ord sägs där/det \emptyset ?*) are also rather improbable because of the high informativity of the interrogative element *vilka ord* (despite the high capability of the semifinitive *vara sagd/sagt/sagda* (*sägas*) to withstand the pressure of the strong specifier *där/det*).

Still, as was said above, it is allowed for weak semifinitive to be fixed in weak specifier. Also one can expect that the vacant fixing substantive semifinitive will become strong, if the sought main substantive unit is a noun, striving to definiteness, proper noun or personal pronoun. This semifinitive will be fixed in the weak specifier. We see this in the following constructions:

English:

Which girls do 'Ø' speak about him?! (2v; 3s or 4s)

Who does 'Ø' speak about him?! (2v; 3s or 4s)

Which girls speak 'Ø' about him? (3v or 4v or 5v; 3s or 4s)

Who speaks 'Ø' about him? (3v or 4v or 5v; 3s or 4s)

Which words are 'Ø' spoken? (3v or 5v; 3s or 4s)

What is 'Ø' spoken? (3v or 5v; 3s or 4s)

Dutch:

Welke meisjes spreken 'Ø' over hem? (3v or 5v; 3s or 4s)

Wie sprekt 'Ø' over hem? (3v or 5v; 3s or 4s)

Welke worden worden 'Ø' gesproken? (3v or 5v; 3s or 4s)

Wat wordt 'Ø' gesproken? (3v or 5v; 3s or 4s)

Swedish:

Vilka flickor säger 'Ø' om honom? (3v or 5v; 3s or 4s)

Vem säger 'Ø' om honom? (3v or 5v; 3s or 4s)

Vilka ord är 'Ø' sägda? (Vilka ord sägs 'Ø'?) (3v or 5v; 3s or 4s)

Vad är 'Ø' sagt? (Vad sägs 'Ø'?) (3v or 5v; 3s or 4s)

Thus, in independent clauses the absence or presence of strong specifier can be related to the possible opposition of fixing verbal semifinitive against the pressure of outer space for not weakening the lexical meaning. If the lexical meaning of main verbal unit may not be weakened, strong specifier is not used even when the concentration balance is frustrated; if a weakening is possible — the use of strong specifier is rather mainstreaming. The absence or presence of strong specifier can also be related to the informativity of the narrative or interrogative element. These elements, narrowing the space field for main substantive unit, are definitely more informative, and strong specifier, which gets no weak semifinitive to fix, is not used. It concerns not only implicit subject, but also vacant one.

Formal modeling consideration for independent clause with implicit or vacant subject in the considered Germanic languages leads us to the conclusion, that the provision of implicit or vacant subject with a formal particle, having no lexical meaning — i.e. the fixation of implicit or vacant weak substantive semifinitive in strong space specifier is stipulated by two factors: the capability of the fixing verbal semifinitive to oppose against the pressure of the outer space and the informativity of the narrative or interrogative element.

Due to all of this in Scandinavian languages we face a difficult situation in dependent clause, where vacant substantive semifinitive can lose its being vacant for making the main couple complete. The fixation of vacant or explicit substantive semifinitive in weak space specifier is then sometimes stipulated only by one factor — the informativity of the conjunctive element. Implicit substantive semifinitive never loses its being implicit, because the main couple is complete from the very origin and needs no alterations.

In Swedish we see and hear the difference in using different words for subjects with vacant substantive semifinitive:

*Jag vet, vad 'ø' sägs.** (3s or 4s; 3v or 5v)

Jag vet, vad där/det sägs ø. (2s; 3v or 5v)

Jag vet, vad 'som' sägs. (3s; 3v or 5v)

The construction *Jag vet, vad 'ø' sägs.** is extremely improbable because the vacant substantive semifinitive is striving to make the main couple complete either by fixing in strong space specifier *där/det* or by being filled with *som*, a unit of adverbial-substantive nature [Hultman, 2008]. In both cases the balance between semifinitive and specifier remains, actually, the same.

Increasing the informativity of conjunctive element does not change the situation:

*Jag vet, vilka ord 'ø' sägs.** (3s or 4s; 3v or 5v)

Jag vet, vilka ord där/det sägs ø. (2s; 3v or 5v)

Jag vet, vilka ord 'som' sägs. (3s; 3v or 5v)

In Danish for subjects with vacant substantive semifinitive only one and the same word is used and we see and hear no difference:

*Jeg ved, hvad 'ø' siges.** (3s or 4s; 3v or 5v)

Jeg ved, hvad der siges ø. (2s; 3v or 5v)

Jeg ved, hvad 'der' siges. (3s; 3v or 5v)

The construction *Jeg ved, hvad 'ø' siges.** is extremely improbable because the vacant substantive semifinitive is striving to make the main couple complete either by fixing in strong space specifier *der* or by being filled with *der*, a unit of adverbial-substantive nature [Jacobsen, Skyum-Nielsen, 2010]. In both cases the balance between semifinitive and specifier remains, actually, the same.

However, if the informativity of conjunctive element increases, we might have the following situation:

Jeg ved, hvilke ord 'ø' siges. (3s or 4s; 3v or 5v)

Jeg ved, hvilke ord der siges ø. (2s; 3v or 5v)

Jeg ved, hvilke ord 'der' siges. (3s; 3v or 5v)

It is not excluded, that the balances in subjects are more definite:

*Jeg ved, hvad 'ø' siges.** (4s) — *Jeg ved, hvilke ord 'ø' siges.* (3s)

Making the main couple complete allows a sentence of dependent clause to be more similar to a sentence of independent clause. It confirms the statement of the binomiality idea that narrative and interrogative dependent clause is syntactically «in-between» narrative independent clause and interrogative independent clause.

For subjects with implicit substantive semifinitive we have the following situation:

Swedish:

Jag vet, hur 'Ø' sägs om honom. (3s or 4s; 3v or 5v)

Jag vet, hur där/det sägs Ø om honom. (2s; 3v or 5v)

(compare *Jag vet, hur 'det' sägs om honom.* (3s; 3v or 5v))

Danish:

Jeg ved, hvordan 'Ø' siges om ham. (3s or 4s; 3v or 5v)

Jeg ved, hvordan der siges Ø om ham. (2s; 3v or 5v)

(compare *Jeg ved, hvordan 'det' siges om ham.* (3s; 3v or 5v))

It is interesting to note, that even in case of explicit substantive semifinitives the units, on which they are built, continue marking the vacant or implicit essence:

Swedish:

*Jag vet, vilka ord 'ø' sägs.** — *Jag vet, vilka ord där/det sägs ø.* —

Jag vet, vilka ord 'som' sägs.

Jag vet, hur 'Ø' sägs ... — *Jag vet, hur där/det sägs Ø ...* —

Jag vet, hur 'det' sägs ...

Danish:

Jeg ved, hvilke ord 'ø' siges. — *Jeg ved, hvilke ord der siges ø.* —

Jeg ved, hvilke ord 'der' siges.

Jeg ved, hvordan 'Ø' siges... — Jeg ved, hvordan der siges Ø... —

Jeg ved, hvordan 'det' siges...

The aforesaid gives us an additional evidence of existing two types of zero subject — the implicit and vacant ones. The implicit subject is built on possible implicitness of substantive unit, which is always present; the vacant subject is built on a vacancy of substantive unit, which is being sought, and, therefore, absent. In fact a subject can be explicit / implicit (in both narrative and interrogative sentences) and vacant (in interrogative sentences only).

Formal modeling consideration for independent clause should also be conducted for dependent clause, where narrative and interrogative sentences are functioning according to one general scheme. Interrogative, conjunctive or narrative element can supply substantive semifinitive with additional inner space, the portion of which is dependent on the informativity of this element. The main difference between implicit and vacant subjects in independent clause is that the membrane of implicit semifinitive is filled with implicit substantive unit, and the membrane of vacant semifinitive is empty.

REFERENCES

- Chomsky N. *Language and mind*. NY: Cambridge University Press, 2006. 190 p.
- Choumkov A. A. The partial and total modifications in their global difference. *Aktualnye problemy sovremennoy lingvistiki: Materialy II nauchno-prakticheskoy konferentsii*. St. Petersburg: ETU «LETI», 2013. P.65–67.
- Christensen L. H., Christensen R. Z. *Dansk grammatik [Danish grammar]*. Odense: Syddansk Universitetsforlag, 2019. 344 p.
- Finch G. *Linguistic Terms and Concepts*. NY: Palgrave Macmillan, 2000. 263 p.
- Hultman T. G. *Svenska Akademiens språklära [The Swedish Academy Grammar]*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag, 2008. 342 p.
- Jackendoff R. S. *Foundations of Language. Brain. Meaning. Grammar. Evolution*. NY: Oxford University Press, 2003. 463 p.
- Jacobsen H. G., Skyum-Nielsen P. *Dansk sprog: en grundbog [Danish language: a ground book]*. København: Schönberg Forlag, 2010. 310 p.
- Kolesov V. V. *Yazyk i metnal'nost' [Language and mentality]*. St. Petersburg: Peterburgskoe vostokovedenie, 2004. 237 p. (In Russian)
- Kravchenko A. V. *Yazyk I vospriyatie: kognitivnye aspekty yazykovoy kategorizatsii [Language and perception. The cognitive aspects of language categorization]*. Irkutsk: Irkutsk University, 1996. 160 p. (In Russian)
- Kulikova M. N., Ul'ianitskaya L. A., Shumkov A. A. Podlezhaschee v voprositelnykh predlozheniyakh angliyskogo i niderlandskogo yazykov kak predel syntaksicheskoy interferentsii [Subject of the English and Dutch interrogative sentences as a limit of syntactic interference]. *Filologicheskije nauki. Voprosy*

- teorii i praktiki*, 2019, vol. 2, iss. 3. Tambov: Gramota, 2019. P. 40–47. (In Russian)
- Plotkin V. Y. *Stroy angliyskogo yazika [The structure of English]*. Moscow: Vysshaya Shkola, 1989. 241 p. (In Russian)
- Shumkov A. Modeling Natural Language on Physical Concepts. 6th *International Conference on Meaning and Knowledge Representation, Book of Abstracts*. St. Petersburg: Expert-legal center, 2017. P. 68–69.
- Shumkov A. Formal modeling considerations for independent clause with vacant subject in some Germanic languages. *Scandinavian Philology*, 2018, vol. 16, iss. 2. St. Petersburg: St. Petersburg State University, 2018. P. 293–307.
- Shumkov A. A. Zur Präzisierung der Begriffs Semifinitiv im Sinne Zweiteiligkeit. *Metodichny ta psichologo-pedagogichny problemy vikladannya inozemnikh mov na suchasnomu etapi: Materialy VII naukovо-metodichnoy konferentsii s mizhnarodnoyu uchastiyu*. Kharkiv: KhNU imeni V. N. Karazina, 2014. P. 154–156.
- Tsimmerling A. V. *Tipologicheskii sintaksis skandinavskikh yazykov [Typological syntax of Scandinavian Languages]*. Moscow: Iazyki slavianskoi kul'tury, 2002. 896 p. (In Russian)
- Ulianitskaia L. A., Shumkov A. A. The physical base of communication on natural language. 2018 *IEEE Communication Strategies in Digital Society Seminar (2018 ComSDS)*. St. Petersburg: ETU «LETI», 2018. P. 72–75.

Андрей Арнольдович Шумков

Санкт-Петербургский государственный электротехнический университет

К ВОПРОСУ О ФОРМАЛЬНОЙ МОДЕЛИ НЕЗАВИСИМЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ С НЕЯВНЫМ И ПУСТЫМ ПОДЛЕЖАЩИМ В ГЕРМАНСКИХ ЯЗЫКАХ

Для цитирования: *Shumkov A. A. Formal modeling considerations for independent clause with implicit and vacant subject in some germanic languages // Скандинавская филология. 2019. Т. 17. Вып. 1. С. 55–72. <https://doi.org/10.21638/11701/spbu21.2019.104>*

Рассмотрены независимые предложения с неявным и пустым подлежащим, относящимся к случаю повествовательных и вопросительных конструкций с идентифицированным подлежащим, а также к случаю вопросительных конструкций с неидентифицированным подлежащим. Привлекается преимущественно материал английского, нидерландского и шведского языков, ограниченный утвердительными предложениями. В целях выявления синтаксической природы формальной частицы подлежащего применена формальная модель на основе идеи двухчастности. Субстантивные/глагольные члены предложения, главные или второстепенные, представляются состоящими из двух частей — пространственного/временного уточнителя или прауточнителя и субстантивного/глагольного semifинитива. Формальная частица подлежащего сопоставляется с сильным или сверхсильным пространственным уточнителем. Постулируется, что в независимом вопросительном, а также

в зависимом вопросительном и повествовательном предложении процесс фиксации главного субстантивного семифинитива начинается со сверхсильного уточнителя, а в независимом повествовательном предложении — со слабого уточнителя. Высказано предположение, что в независимых/зависимых предложениях использование формальной частицы обусловлено возможным противостоянием фиксирующегося глагольного семифинитива давлению внешнего пространства, а также информативностью вопросного (нарративно-го)/союзного элемента. Для зависимых предложений также установлено, что формальная частица в датском языке может заполнять пустой субстантивный семифинитив, отчего он перестает быть пустым; в этих же целях шведский язык использует вместо формальной частицы наречно-субстантивную единицу. Заполнение пустого субстантивного семифинитива делает главные члены предложения полноценными, и зависимые предложения становятся более похожими на независимые. Тем самым подтверждается тезис идеи двухчастности о том, что синтаксически повествовательное/вопросительное зависимое предложение располагается «между» повествовательным независимым и вопросительным независимым. Тем не менее использование пустого или явного субстантивного семифинитива может быть обусловлено, как в датском языке, информативностью союзного элемента. В случае высокой информативности союзного элемента субстантивный семифинитив может оставаться пустым.

Ключевые слова: лингвистическое моделирование, синтаксис германских языков, независимые и зависимые предложения, нулевое подлежащее, идея двухчастности, семифинитив.

Andrei Shumkov

Doctor in Philology, Associate Professor,
St. Petersburg State Electrotechnical University,
5, ul. Professora Popova, St. Petersburg, 197376, Russia
E-mail: noizen@mail.ru

Андрей Арнольдович Шумков

д-р филол. наук, доц.,
Санкт-Петербургский государственный
электротехнический университет «ЛЭТИ» им. В.И.Ульянова,
Россия, 197376, Санкт-Петербург, ул. Профессора Попова, 5
E-mail: noizen@mail.ru

Received: March 6, 2019

Accepted: April 22, 2019

UDC 811.113.4

Michael Schulte

Universitetet i Agder, Norge

RASKHET I DE ELDRE RUNEINNSKRIFTER. EN RUNOLOGISK OG LINGVISTISK KOMMENTAR TIL DEN NYFUNNE RAKKESTADSTEINEN FRA ØVERBY I ØSTFOLD¹

For citation: Schulte M. Raskhet i de eldre runeinnskrifter. En runologisk og lingvistisk kommentar til den nyfunne Rakkestadsteinen fra Øverby i Østfold. *Scandinavian Philology*, 2019, vol. 17, issue 1, pp. 73–96.

<https://doi.org/10.21638/11701/spbu21.2019.105>

Forfatteren legger frem en ny tolkning av Rakkestadsteinen, som ble funnet i Østfold i 2017. Runeinnskriften på denne steinen er ‘urnordisk’ og dateres til tiden før 500-tallet. Hvert nytt funn av en runestein fra denne perioden er en liten sensasjon, og det gjelder selvsagt også for Rakkestadsteinen. Artikkelen presenterer en alternativ lesning og tolkning av denne runesteinen i lys av faste formler og fraser. Forfatteren foreslår en delvis ny lesning og tolkning av innskriften med følgende sentrale punkter: 1. Han antar at innskriften på kantsiden (smalsiden, A-linje) er en syntaktisk enhet og at runene **inisni** på flatsiden (B- og C-linje) ikke tilhører denne syntaktiske enheten, 2. Han leser de første to runetegnene i innskriften på kantsiden som **ek**, noe som gir grunnlag for en *ek irilaR*-innskrift med et utelatt finitt verb **writu** ‘jeg rister/skriver’ eller **wrait** ‘jeg ristet/skrev’. Denne innskrifttypen som innledes med **ek irilaR** (tradisjonelt oversatt med ‘jeg [er] runemesteren’) har en rekke paralleler i Norden. 3. Dermed bortfaller det brysomme ordet **lu** ‘bank, hogg!’, som har ingen tydelige paralleler i ordforrådet for runeproduksjonen. 4. I tillegg står ordet *raskaR* i fokus, som betyr ‘den

¹ Jeg takker gårdseieren Olav Schie og Randi Schie, samt svogeren Tormod Stene Hansen, ved gården Øverby Nordre for god mottakelse ved befaringen, den 22. mars 2019. Særlig takk for relevante innspill og diverse materiale (dokumentasjon) fra feltarkeolog og fylkeskonservator Jan Berge ved Østfold fylkeskommune. Dessuten mottok jeg flere nyttige innspill fra Lisbeth Imer (Nationalmuseet København), Henrik Williams (Uppsala universitet), Robert Nedoma (Universitetet i Wien), Jan Alexander van Nahl (Háskóli Íslands), Vidar Haslum (Universitetet i Agder) og Klaus Düwel (Universitetet i Göttingen), samt to anonyme anmeldere for *Skandinavskaja filologija*.

raske, den kvikke” (tysk *rasch*). Ordet tolkes som personnavn, nærmere bestemt binavn (cognomen), med en rekke leksikalsk-semantiske paralleler i de eldre runeinnskrifter. Forfatteren innskrenker rekonstruksjonens beviskraft og bygger argumentasjonen sin på direkte paralleler i innskriftmaterialet og/eller parallelbelegg i de andre nord-vestgermanske språk.

Nøkkelord: Urnordisk, runesteiner, eldre runeinnskrifter, formler, *ek irilaR*-formel, personnavn, binavn, verb for runeproduksjon, lesning og tolkning av runeinnskrifter.

INNLEDNING

Det er nøyaktig ti år siden Hogganviksteinen ble funnet i Mandal i 2009. Nå har vi enda et nytt runefunn fra før-litterær tid, som gir oss innsikt i urnordisk språk og kultur. I mai 2017 ble runesteinen fra gården Øverby i kommunen Rakkestad i Østfold oppdaget. Det dreier seg sannsynligvis om en bautastein som har stått oppreist ved en ferdselsåre. Blant de tidlige og entusiastiske funnrapportene er Fredrik Nordland, den 9. oktober 2018, og Charlotte Price Persson, den 4. desember 2018 (se litteraturreferanser). Rakkestadsteinen er en urnordisk *irilaR*-innskrift, og den har en rekke paralleler i Norden. Før Hogganvik var det 62 år siden Rosselandsteinen fra Kvam i Hardanger ble oppdaget på Vestlandet (se [Høst, 1976, s. 65-67; Schulte, 2011a, s. 58]). Den gangen var det komponisten Geirr Tveitt som varslet Carl Marstrander om den nyfunne urnordiske runesteinen med 25 runer (se [Marstrander, 1951]).

Rakkestadsteinen ligger i dag på gressplen på tunet på Øverby nordre. Den er 252,5 cm lang og 112.5 cm bred. Steinhellens tykkelse varierer mellom 27 og 33 cm, og den stammer opprinnelig fra nærområdet ved Sparreåsen, høydedraget vest for Øverby. Steinen er i båndgneiss og har sannsynligvis stått oppreist på samme måte som Hogganviksteinen (sml. [Schulte, 2010; 2011a; Glørstad, Johansson, Stylegar, 2011]). Rakkestadsteinen veier omtrent to tonn og har en innskrift med minst 35 runer i den eldre *fuparken*². Dette er enda en runestein med eldre runer som føyer seg inn i rekken av urnordiske runesteiner på norsk og svensk grunn (sml. [Schulte, 2010]). Til nå er de mest kjente runesteinene fra denne perioden i Norge Tunesteinen, Einangsteinen, Hogganviksteinen og Rosselandsteinen.

² Til sammenligning veier Hogganviksteinen mindre enn et tonn, nærmere bestemt et sted mellom 500 og 800 kg, og den er 145cm høy, 152cm bred og 23–25cm tykk (sml. [Schulte, 2010; Knirk, 2011]).

Ill. 1. Forfatteren sammen med grunneieren Olav Schie ved befaring av Rakkestadsteinen ved gården Øverby, den 22. mars 2019 (© Jan Berge)

I dette bidraget vil jeg særlig fremheve leksikalske aspekter ved det urnordiske ordforrådet som gjelder fart og raskhet; slike aspekter kommer tydelig frem i de såkalte *irilaR*-innskriftene, ikke minst på Rakkestadsteinen og i selve stedsnavnet Rakkestad (gno. *Rakkastaðir*). Jeg kaller steinen derfor Rakkestadsteinen (etter kommunen) fremfor Øverbysteinen (etter gården) fordi betydningsaspektet ‘raket, modighet, djervhet’ står sentralt³. Riktignok finnes gårdsnavnet Rakkestad flere steder på Østlandet (se NSL, sp. 354b–355a). Jeg skal her presentere (1) steinens funnhistorie, (2) lesning og tolkning, og (3) en språklig evaluering med fokus på raskhet og militære ord. Bidraget bygger på grundige forarbeider av arkeologene Karoline Kjesrud, Magne Samdal og Frode Iversen, som undersøkte runeinnskriften ved hjelp av

³ Førsteleddet i gårdsnavnet Rakkestad inneholder antakelig primæradjektivet germ. **ranka-* (gno. *rakkr*) som betyr ‘rank, oppreist’ (se [Heidermanns, 1993, S. 437; Kroonen 2013, s. 404–405]). Gno. *rakkr* viderefører denne grunnbetydningen: ‘rak, rank; oppreist; djerv, modig; påpasselig, omhyggelig’ (se NO, sp. 487b).

2D- og 3D-skanning og med ulike lyssettinger (se rapporten av skanning og fotogrammetriundersøkelsen i Iversen mfl., 2019; sml. [Nordland, 2018; Persson, 2018]).

STEINENS FUNNHISTORIE

I 1905 ble den store og tunge steinhellen på to tonn fraktet ned fra sitt opprinnelige sted på Sparreåsen og brukt som nedre trappetrinn i det den gangen nye våningshuset på Øverby. Runesteinens opprinnelige plassering har antakelig vært ved foten av Sparreåsen langs en eldre vei eller et veikryss mellom gamletunet på Øverby og Hen. Ved Sparreåsen har det vært et gravfelt med fire gravhauger, som nå er bortpøyd og slettet. Tidlig på 1960-tallet var tre av disse gravhaugene fortsatt bevart (se nærmere [Iversen mfl., 2019]). Jeg antar at Rakkestadsteinen har vært reist i fritt terreng på eller rett ved en gravhaug nettopp som Tunesteinen (sml. [Høst, 1976, s. 109]).

To sider av steinhellen har runeinnskrifter; runene på kantsiden (A-delen) er synlig og vendt utover, mens flatsiden med nå sterkt skadete runer lå mot jord inntil 1997. Allerede i 1990 ble steinen flyttet og brukt som steinbenk ved det nye våningshuset på Øverby, med flatsiden (B- og C-linjen) vendt mot jord. Runene ble først oppdaget da Østfold fylkeskommune fikk en henvendelse fra Rakkestad avis i mai 2017. De ville gjerne ha Fylkeskonservatorens vurdering da de ville trykke en artikkel om en mulig runestein på gården Øverby (trykket 6. juli 2017). Runene på steinbenkens kantside ble allerede oppdaget av grunneieren Olav Schie og broren Per Schie tidlig på 1990-tallet, da Olav fikk teft på at det muligens dreide seg om en runeinnskrift. De vertikale strekene og tegnene viste seg når sollyset traff steinen på en bestemt vinkel. I 2017 engasjerte nabo Emil Omenås seg i saken, tok bilder av steinen ved lav vårsol og tipset Rakkestad avis. Arkeolog Sigrid Mannsåker Gundersen ved Østfold fylkeskommune kontaktet Kulturhistorisk museum ved Universitetet i Oslo den 29. august 2017, og runenes ekthet ble bekreftet (sml. [Iversen mfl., 2019]). Enda seinere oppdaget arkeologene at også flatsiden som lå mot jord hadde runer. I oktober 2017 begynte arbeidet med runesteinen og litt senere skanningen av hele runeinnskriften og enkelte runesekvenser. Frode Iversen og Karoline Kjesrud beretter om de ulike arbeidsfasene [Iversen mfl., 2019]:

Det har vært utført feltarbeid i tre omganger i forbindelse med funnet av runesteinen. Den 12. oktober 2017 ble det foretatt en første dokumentasjon av

innskriften på kantsiden i form av et skann med håndholdt skanner og fotogrammetri, i tillegg til ordinær manuell undersøkelse med kunstig lys og skyggesetting. Prosjektleder fattet mistanke om at det også kunne være runer på undersiden av steinen. En måned senere, den 14. november 2017, ble den to tonn tunge steinen snudd maskinelt. Spenningen var stor, og gleden enda større, da vi fikk bekreftet at det faktisk var en lengre innskrift på undersiden. Et skår i gleden var at vi skjønte at innskriften var sterkt skadet (Figur).

Det må dessverre sies at det er umulig å tolke innskriftdelen på flatsiden (linje 2 og 3), selv om det ble brukt fotogrammetri for å lage en 3D-modell av hele runesteinen (se den detaljerte rapporten i Iversen mfl., 2019). Derfor vil jeg i det følgende fokusere på A-linjen.

RAKKESTADSTEINEN: TEKST OG KONTEKST

Rakkestadsteinen inneholder minst tretti-fem runer fordelt på tre linjer på to ulike flater av denne store steinhellen. Hogganviksteinen er atskillig lengre med seksti-en runetegn (sml. [Schulte, 2010; Knirk, 2011]). Det dreier seg om en opprinnelig liggende, nærmest rektangulær helle som måler ca. 112,5 × 252,5 cm. A-delen av innskriften består av 19 tydelige runer på kantsiden (hvor runene 1–2 utgjør en binderune) og et noe uklart antall runer på den brede flatsiden (omtrent 23 runer fordelt på to linjer, B-linjen og C-linjen). Lengden på runeinnskriften på A-linjen er ca. 170 cm. Runene på B- og C-linjen har en høyde på 15 til 16 cm. Denne flatsiden var den jordvendte undersiden da A-linjen av innskriften ble oppdaget i 2017. Overflaten av B- og C-linjen er svært slitt, og lesningen av noen runer er nærmest umulig, selv om det ble gjennomført flere detaljundersøkelser med 2D- og 3D-skanning (se den utførlige arbeidsrapporten i [Iversen mfl., 2019]).

Runeinnskriften er plassert på kantsiden (innskriftdel A) og på den ene flatsiden som tidligere har vært vendt mot jord (innskriftdelene B og C). Innskriftdel A (linje 1) er leselig og tolkbar bortsett fra de første to runene, mens flatsiden i sin helhet er preget av store avflakinger. De siste to runene på kantsiden er også delvis avskallet, men de kan forholdsvis trygt leses som **oR**, dvs. bøyingsendelsen akk. flt. *-ōR* i *rūnōR* som er en velbelagt form (se [Schulte, 2018a, S. 68]). Iversen mfl. [Iversen mfl., 2019] bekrefter at “siste del av linje 1 skal avgjort leses som **runoR**, *rūnōR*.” Innskriftdel B (linje 2 og 3), derimot, er medtatt og skadet da overflaten på steinen har delvis flaket av (se ill. 3).

Ill. 2. Rakkestadsteinen i sin opprinnelige posisjon før den ble løftet. Runene på kantsiden (dvs. A-linjen) er tydelige. I bakgrunnen er Sparreåsen der steinen opprinnelig har vært plassert ved et gravfelt (© Emil Omenås)

Ill. 3. Runologisk feltarbeid: grunneieren Olav Schie står sammen med Magne Samdal, Grethe Torstensen, Frode Iversen, Sigrid Mannsåker Gundersen og Karoline Kjesrud, med en sterk lyskaster på innskriftdel B (© Grethe Torstensen)

Skriftsystemet er den eldre fuþparken som består av 24 runetegn (sml. [Schulte, 2018a, S. 15–16]). Språklig sett er innskriften klassisk urnordisk og ligger forut for den såkalte synkopetiden ca. 500–700/750 e. Kr. Den viser ordene **raskaR**, **irilaR** og **runoR**, som er usynkoperte og

uforkortede urnordiske former. Flertallsformen **runoR** har den uforkortete endelsen *-ōR* mot gno. *-ar* i nom.-akk. flt. *rúnar* (sml. [Schulte, 2018b, s. 87]). Formen **irilaR** fra eldre **erilaR* viser for øvrig virkningen av den eldre *i*-omlyd som kjennetegner den urnordiske perioden; sml. Barmensteinens **pirbijaR** (KJ 64) med gjennomført heving *e > i* foran *i/j* mot tysk *derb* (se [Schulte, 2018b, s. 83]). I de eldre runeinnskriftene opptrer **irilaR** og den lydmessig eldre formen **erilaR** side om side (se nedenfor avsnitt 3). Dermed kan Rakkestadsteinen i likhet med Hogganviksteinen og Barmensteinen grovt dateres til tiden 350–500 e. Kr. ut ifra lingvistiske kriterier.

Innskriften har tre linjer, og den iøynefalne delen er linjen på smalsiden (kantsiden) som leses fra høyre til venstre, dvs. nedenfra og opp, når vi tenker oss at steinen sto oppreist. Innskriftdelen B, derimot leses i motsatt retning, venstre til høyre, i skrive- og lese-mønsteret *bustrophedon* (“slik som oxen vender [plogen]”). Velkjente eksempler på dette skrive- og lese-mønster er Tune- og Järsbergsteinen. Dessuten legger vi merke til at innskriften benytter seg av *scriptio continua* uten systematisk segmentering av enkeltord ved skilletegn (sml. [Schulte, 2018b, s. 69]). Men ingen regel uten unntak: I B-linjen finnes minst et skilletegn etter runesekvensen **inisni**.

Innskriftdel A (linje 1) har 19 runer som er opptil 22.5 cm høye. Selve innskriften strekker seg over 170 cm. Denne A-delen har tydelige forvitringstegn, men den er fortsatt lesbar. Jeg leser innskriftdelen A (kantsiden) for seg og antar at verbet (f.eks. en bøydd form **writu** til **writan* “riste, skrive”) er utelatt i det sterkt formelpregete språket som runeristerne anvender (om dette verbet og det leksikaliske felt rundt runeproduksjonen se Ebel [Ebel, 1963], Schulte [Schulte, 2001, 2002], dessuten Tarsi [Tarsi, 2019] om forholdet mellom **writan* og lat. *scribere*). Med andre ord, jeg leser linje 1 som en syntaktisk enhet som ikke sammenhenger med de to andre linjene på flatsiden. Denne lesningsmåten får støtte av Hogganviksteinen som har fire linjer som kan leses hver for seg (se særlig [Schulte, 2010, s. 51–52; 2013, s. 122–123]).

Typologisk sett dreier det seg mest sannsynlig om en *ek erilaR*-innskrift selv om lesningen av de første to runene **ek** ikke er uproblematisk (om innskrifttypologien se nedenfor)⁴. Det bør vektlegges at binder-

⁴ Iversen mfl. [Iversen mfl., 2019] fremhever at “[s]kannresultatene har [...] vært av avgjørende betydning for lesningsforslaget [dvs. **lu**].” Likevel kan jeg av runologiske og

unen \widehat{ek} realiseres delvis med ulike ligaturer i de eldre runeinnskriftene, sml. **ek**-ligaturen på Bysteinen hvor runen **k** er integrert i **e**-runen (sml. [Grønvik, 1996, s. 126]; se allment om binderuner [MacLeod, 2002])⁵. I tillegg foreslår Magnus Källström å lese innskriften på den nyfunne Trollhättanbrakteaten IK 639 som *ek erilaR*-innskrift med en skadet binderune \widehat{ek} og en feilskrivning, “eftersom **k**-runan har bundits i hop med fel **e**-runan i sekvensen [**ek erilaR**; M. S.]” [Axboe, Källström, 2013, s. 164].

Jeg translittererer og tolker innskriftdelen A slik (leseretningen i linje A er fra høyre mot venstre, mens B-linjen leses motsatt vei):

A-linjen $\widehat{M} < | R | F F Y R F S < F Y R N \dagger \text{O} Y$
 $\widehat{e} k i r i l a R r a s k a R r u n o R$
 ‘Jeg, Irilen (runemesteren), Rask (et personnavn, den hurtige/raske/behendige), [ristet/ristet el. lignende] runene.’

Jeg kommer tilbake til den lingvistiske tolkningen og fortsetter med lesningen av innskriftdelen B og C på flatsiden (linje 2 og 3). Lesningen av denne delen er preget av forholdsvis store skader som har særlig slettet ut kvistene, slik at det som er igjen, er en opphopning av huggete furer. Iversen mfl. [Iversen mfl., 2019] viser at skanningen gjør det til en viss grad mulig “å skille ut dybdeforskjeller mellom huggete furer, naturlige furer, og skader”. Likevel gjenstår de uten klar tolkning. Siden deler av dette innskriftpartiet er flaket av, er en helhetslesning av innskriftdelen B og C nærmest umulig. Jeg presenterer kort lesningen av B- og C-linjen etter Iversen mfl. [Iversen mfl., 2019]. Leseretningen i B-linjen er fra venstre til høyre, i C-linjen antakelig igjen omvendt fra høyre til venstre (om skrive- og lese-mønsteret *bustrophedon* se ovenfor).

B-linjen | † | † | † | † | | | | | | | | † † M Y † † N
in is ni : [xxxxxxxx] a te R fa u

C-linjen i n i
i n i

lingvistiske grunner ikke slutte meg til denne tolkningen. Jeg viser blant annet til feilskrivning av pronomenet *ek* på de to identiske Väsby- og Åskatorp-brakteatene (se KJ 128).

⁵ I to eposter, datert den 18. februar 2019, bekrefter runologene Lisbeth Imer (Nationalmuseet København) og Henrik Williams (Uppsala universitet) at lesningen og tolkningen **lu** er uforventet, og at det er mer sannsynlig at det dreier seg om en **ek**-ligatur, og dermed en *ek irilaR*-innskrift.

Iversen mfl. [Iversen mfl., 2019] leser A- og B-linjen som en sammenhengende, syntaktisk velformet setning som strekker seg over A- og B-linjen:

Lū! irilaR raskaR rünōR in(n) Īsni.

“Hogg, dyktige (raske) iril runer inn for Isni!”⁶

Īsni blir tolket som et ellers ukjent manns- eller kvinnenavn. Her blir tydeligvis Ottar Grønviks interpretasjon av Eikeland-innskriften (KJ 17a) brukt som syntaktisk tolkningsmodell (se [Grønvik, 1976]):

ek wiR wiwio writu i runoR asni

ek wiR wiwi(j)ō writu ī rünōR Āsni.

“Jeg WiR risser/skriver inn runer for Āsni (dativ).”

Derimot leser jeg linje 1 på Rakkestadsteinen for seg og regner med en elliptisk setningskonstruksjon med den utelatte verbalformen *writu ‘jeg rister/skriver’ eller en tilsvarende verbform i 1. person entall til verbet *wurkijan, *faihijan, eller muligens *talgijan, se f.eks. Eikelandspennen **writu i runoR** (KJ 17a), Tjurköbrakteaten **wurte runoR** (KJ 136), Nolebysteinen **runo fahi** (KJ 67), og Nøvlingsspennen **bida-warijaR talgidai** (KJ 13a); om urnordiske verb for produksjon av runer og runeinnskrifter, se Schulte [Schulte, 2001; 2002]. Etter mitt skjønn kan setningskonstruksjonen på Rakkestadsteinen sammenlignes med Järsbergsteinen (**ek erilaR runoR waritu**), mens det finitte verbet er som sagt utelatt. Flere andre innskrifter, blant annet Hogganviksteinen, viser at de enkelte radene i en slik runeinnskrift ikke nødvendigvis henger sammen og at de kan tolkes som atskilte tekstlinjer (om tekststrukturen på Hogganviksteinen, se [Schulte, 2011b; 2013]). Dette bekreftes ved at runene på Rakkestadsteinen er anbrakt på to forskjellige flater av steinhellen.

Selv om denne innskriftdelen inneholder kun nitten runer, derav de første to utydelige, fremstår den som en viktig kilde for urnordisk språk. De to leksemene som, av ulike grunner, står sentralt og bør drøftes, er **irilaR** og **raskaR**.

⁶ Sml. [Nordland, 2018; Persson, 2018]; se også Karoline Kjesrud (i [Avner, 2019, s. 46]) som foreslår følgende (foreløpige) lesning og oversettelse av A-linjen på kantsiden: **lu irilaR raskaR runoR** “Hugg runer, dyktige runemester eller jarl”.

LESNING OG TOLKNING, MED FOKUS PÅ A-LINJEN

Frode Iversen og Karoline Kjesrud mfl. [Kjesrud mfl., 2019] foreslår å lese de to første tegnene på kantsiden som **l̥u**, og de tilføyer:

Denne lesningen er imidlertid usikker, og vi kan ikke utelukke at de første huggete linjer kan være en ukjent **ek**-ligatur, eller en “feilristning” som runologer tidligere har foreslått for å få til lesningen av andre **ek**-ligaturer.

Etter mitt skjønn er lesningen **l̥u** på ingen måte overbevisende, ikke en gang med tanke på runografien. De to runene på Rakkestadsteinen er delvis skadet og utydelige, i og med at steinens overflate er sterkt forvitret. Etter min egen undersøkelse av steinen ville jeg i så fall foretrekke å lese denne sekvensen som **l̥i**, dvs. **ui**. Imidlertid er det største problemet med lesningen **l̥u**, *lū* i betydningen “hogg!” at kollokasjonen **lū r̥unōR* ikke har noen direkte semantisk-leksikalske paralleler og heller ingen direkte støtte i rekonstruksjonen⁷. Bjorvand (i [Frode mfl., 2019]) identifiserer *lū* som 2. sg. imperativ til et urnordisk verb **lūan* ‘hogge, kutte, skjære’, som han tolker som en arkaisk form av det norrøne j-verbet *lýja*, pret. *lúða* ‘slå, hamre, banke; knekke, skade, svekke osv.’ Bjorvand legger til at det dreier seg om en omdannelse fra et germansk sterkt primærverb via urnordisk **lūan* til det svake verbet gno. *lýja*, og at “[d] et opprinnelige sterke verbet kommer [...] til syne i norrønt ved at *lýja* har et sterkt perfektum partisipp *lúinn* som også betyr ‘utslitt, trøtt’, jf. nysislandsk *lúinn* ‘utslitt’, norsk dial. *luen* ‘utmattet’ og gammelsvensk *lūin* ‘trøtt’”.

Men det kan stilles flere spørsmål ved denne tolkningen. Vi legger merke til at dette verbet **lū*-/*l̥y*- ellers glimrer med sitt fravær i denne kontekst (om urnordiske verb for å produsere runer, se Ebel [Ebel, 1963] og Schulte [Schulte, 2001; 2002]; se dessuten de tre runedatabaser: *Kiel-databasen*, databasen *Danske runeindskrifter* og *Samnordisk*

⁷ Iversen, Kjesrud og Gundersen (sml. [Persson, 2018; Nordland, 2018]) leser innskrift A slik: **l̥u irilaR raskaR runōR** ‘Hogg runer, dyktige runemester!’ Men det er flere innvendinger mot denne tolkningen av runesekvensen 1–2 som imperativ tilsvarende norrønt *lý*. Det svake *jan*-verbet *lýja* (preteritum *lúða*) ‘dengje, slå, banke, hamre [særlig jern]; fare ille med, slite ut’ (sml. parformelen *lýja ok lemja*) er ellers ikke belagt som verb for produksjonen av runesteiner, hverken i den eldre tiden eller i vikingtiden; sml. Fritzner [II 1891, s. 576b–577a]: “En er hann fekk þar engan stein þann, er svá væri harð eða slétt, at honum þœtti gott at lýja járn við [...]” (*Egils saga*, kap. 30 [= ÍF 2, s. 78^{18–20}]).

runtextdatabas). Heller ikke i vikingtiden finner vi verbet *lýja* i denne konteksten med runer. Den leksikalsk-semantiske innvendingen veier muligens tyngre. Det norrøne verbet *lýja* (pret. *lúða*) betyr ifølge ONP ‘slå, banke, hamre’, mest i forbindelse med jern, og særlig ‘skade, svekke, ødelegge’, og vi kan sammenligne mediopassiv *lýjask* ‘å bli trøtt eller utmattet’ (sml. fotnote 7). Det er lite sannsynlig at forløperen infinitiv urn. **lūan* betegnet skriveprosessen med runer, mens verb som **talgijan* (gno. *telgja* ‘skjære, telgje [nynorsk]’), **faihijan/fāhijan* (gno. *fá* ‘male, fargelegge’) og **writan* (gno. (*v*)*ríta* ‘riste, skrive’) gjorde det (sml. [Tarsi, 2019]). Selv om rekonstruksjonen av et urnordisk verb **lūan* i og for seg virker rimelig, er betydningssiden problematisk. Kuhn [Kuhn, 1938, S. 57–59] legger merke til at verb for å ‘meisle’, ‘hogge’ (særlig germ. **hawwan-*, gno. *hoggva*) ikke opptrer i urnordisk og er først belagt i sen vikingtid, i og med at gno. *hoggva* ‘hogge, meisle’ og *rīsta* ‘riste, risse’ avløser *fá* ‘male, fargelegge’ (< urn. **faihijan/fāhijan*) og (*v*)*ríta* ‘riste, skrive’ (< urn. **writan*); sml. Læborg-steinen (DR 26) i Danmark: “Anord. *hoggva* ‘hauen’, das das Einmeißeln bezeichnet, tritt erst im 10. Jahrhundert auf” [Kuhn, 1938, S. 67]. Enda tydeligere konstaterer Else Ebel i dissertasjonen sin [Ebel, 1963, S. 64–68] at runeformlene *hoggva rúnar* og *hoggva stein* først opptrer i sen vikingtid [Ebel, 1963, S. 65]. De hører ikke hjemme i den urnordiske perioden. Jeg kan derfor ikke slutte meg til Harald Bjorvands tolkning av sekvensen **lu** som imperativ “hogg!” Den støtter seg utelukkende ved rekonstruksjon og mangler semantisk-leksikalske parallelbelegg.

Jeg foretrekker derfor å lese *ek irilaR* på Rakkestadsteinen, som er en fast formel og et fast setningsledd i urnordisk (sml. [Grønvik, 1996, s. 53]). En rekke innskrifter støtter denne tolkningen, selv om lesningen av de første to runene er uklar (se rapporten i [Iversen mfl., 2019]). Her følger belegg på *ek erilaR* og *ek irilaR* (etter [Grønvik, 1996, s. 53]):

- (1) Bratsbergspenne (KJ 16) **ēkerilaR**
- (2) Järsbergstein (KJ 70) [...] **ek ērilaR runoR waritu**
- (3) Åskatorp- og Väsby-brakteatene (KJ 128/IK 241) [...] **uuigaR ēerilaR f[a] hidu uuilald**
- (4) Rosselandstein (KJ 69) **ek wagigaR irilaR agilamu(n)don**
- (5) Veblungsnes fjellinnskrift (KJ 56) **ek irilaR wiwila[n]**
- (6) Lindholm amulett (KJ 29) **ek erilaR sawilagaR ha(i)teka [...]**
- (7) Bystein (KJ 71) **ēk irilaR hroRaR hroreR [...]**
- (8) Kragehul lanseskift (KJ 27) **ek erilaR asugisalas muha haite [...]**

Ek erilaR-innskriften på Järsbergsteinen (KJ 70) strekker seg over fem linjer:

/// ubaR hite ... harabanaR hait/// ek erilaR runoR waritu

“Úfr (‘den lumske’?) heter jeg, Hrafn heter jeg. Jeg erilen rister runer.”

I denne sammenhengen skal jeg kun antyde *erilaR/irilaR*-problematikken. Tradisjonelt blir dette ordet gjengitt med ‘runemester’ eller ‘runemagiker’, og det sammenlignes gno. *jarl*, ags. *eorl*, gsaks. *erl* med suffiksavlyd (sml. [Krause, 1971, S. 141; Imer, 2015a, s. 115–117]). Den nøyaktige betydningen av ordet *irilaR/erilaR* er ikke lett å bestemme. Grønvik [Grønvik, 1996, s. 128] konkluderer med at “[o]rdet betegner åpenbart en sosialt høytstående mann i profan og/eller kultisk funksjon. Han opptrer gjerne underordnet en høvding (sml. Kragehul [...]), eller den som reiser runestein etter en høvding (sml. Järsberg [...]).” Irilens funksjoner som ‘kultleder’ eller ‘ritualspesialist’, som spilte en viss rolle i Odinskulten, belyses særlig av Sundqvist [Sundqvist, 2009; 2015]. Kildene indikerer at denne ‘kultlederen’ opptrådte som en slags multifunksjonell leder eller *kultfunksjonær* ([Sundqvist, 2009]; se diskusjonen i [Düwel, 2015, S. 282–285], med en gjennomgang av forskningslitteraturen).

Irilens militære tilknytning er etter min mening vel så viktig i denne sammenhengen. Irilens navn **harabanaR** (gno. *Hrafn*) på Järsbergsteinen indikerer en krigerisk kontekst; det heter for eksempel i *Krákumál*, strofe 2: *hrafn óð í valblóði* “Ravnen vadde i likblod (dvs. blod av de falne krigerne)”. Den “mørke fuglen” viser seg vanligvis på slagmarken og blir i Norden til *valravnen* (geng. *wæl-hrafn*), som fortærer krigerens øye og hjerte i kampen (se særlig [Lukman, 1958], med en grundig gjennomgang av det nordiske og gammelengelske kildematerialet). Den norrøne mytologien bekrefter denne krigeriske symbolikken (se særlig [Lanz, 2017]). Ravnen er en åtselseter, og personnavnet Ravn (urn. *HrabnaR*) symboliserer derfor krig og kamp⁸. Krigsguden Odin er den enøyde ravneguden som sender ravnene sine ut på slagmark (sml. [Lukman, 1958, 134], dessuten [Epple, 1996]). Det er tydelig at flere *ek*

⁸ Se den lange rekken med belegg i den norrøne skaldediktningen: [Egilsson, 1913–1916, s. 275], under *hrafn*, dessuten [Beck, 1970], med fokus på eddadikt. Om ravnens symbolikk i ulike norrøne og gammelengelske tekster, se særlig [Bernström, 1964; Jesch, 2002; Heizmann, 2003] og BA-oppgaven til [Lanz, 2017], med vekt på den norrøne mytologien, dessuten [Lukman, 1958], med fokus på de litterære kildene, og [Serjeantson, Morris, 2011], med vekt på den arkæologiske evidens.

erilaR-innskrifter, blant annet Kragehul-lanseskraftet (KJ 27), står også i en krigerisk kontekst og er anbrakt på våpen.

Innenfor en slik tolkningsramme fremhever Mees [Mees, 2003] at *irilaR/erilaR* er en militær leder (*troop commander*) som er underordnet en herkonge (*Heerkönig*); sml. også personnavnet **harja** ‘kriger’ på Vimosekammen (KJ 26) rundt 160 e.Kr. (se diskusjonen i [Imer, 2015a, s. 115; Düwel, 2015, S. 284]). Selve etymologien av ordet *erilaR* støtter sannsynligvis opp under en slik tolkning, i og med at *erilaR/irilaR* kan avledes av germ. *erōn*- f. ‘kamp, strid’ (> gno. *jara* f. ‘kamp’, se NO, sp. 329); *erilaR* er dermed en ‘elitekriger’⁹. Antonsen [Antonsen, 1975, s. 36], derimot, mener at *erilaR/irilaR* kan sammenlignes med litauisk *erelis, arelis* ‘ørn’, lat. *orior* ‘stige opp’ og got. *airus* ‘budbringer’¹⁰. Ut fra denne påståtte etymologien kan vi tolke *irilaR* som en *budbringer* i en administrativ kontekst (sml. diskusjonen i [Imer, 2015a, s. 115]). Dette fokuset kaster blant annet lys på den faste *jeg*-formelen *ek erilaR/ek irilaR*, og på objektet *rūnōR* på Rakkestadsteinen og Järsbergsteinen (KJ 70) i betydning av en strategisk, hemmelig meddelelse. Flere forskere har drøftet dette intrikate problemet, og jeg skal nøye meg med denne hovedkonklusjonen at **irilaR** på Rakkestadsteinen mest sannsynlig er en militær leder¹¹. Ut ifra dette er det innlysende at raskhet er en sentral og avgjørende egenskap som kommer frem i irilens egennavn *RaskaR*; sml. Bysteinen (KJ 71) hvor *hrōRaR* ‘den rørige, kvikke’ blir tolket på to måter: enten som personnavn (individualnavn) eller som adjektiv; sml. forskningsreferatet i Grønvik [Grønvik, 1996, s. 128-129] og Schulte [Schulte, 1998, s. 84-85].

Det mest interessante ordet i den leselige innskrift delen er utvilsomt **raskaR** som fremstår som personnavn eller binavn; sml. **swarta** ‘den svarte’ på skjoldhåndtak fra *Illerup ådal* eller **lamo** ‘den lamme’ på spennen fra *Udby/Skovgårde* (sml. [Imer, 2015b, s. 129, 238]). Slike binavn kan opptre både med sterk og svak bøyning. Her er det tydeligvis den positive egenskapen ‘raskhet’ som kjennetegner denne personen, dvs. irilen. Det

⁹ Se [Orel, 2003, s. 205; Mees, 2003, s. 47-50], men mer tilbakeholdende: [Bjorvand, Lindeman, 2007, s. 539, under *jarl*].

¹⁰ Sml. [Mees, 2003, s. 47; Bengtson, 2016, s. 46].

¹¹ Denne *erilaR*-problematikken blir nærmere drøftet hos [Mees, 2003; Sundquist, 2009; 2015]; se dessuten [Düwel, 2015, særlig s. 274-285], med et svar til Mees [Mees, 2003]. Iversen mfl. [Iversen mfl., 2019] videreutvikler dette hovedfokus med tanke på *irilens* militære lederroller i en administrativ landskapskontekst.

dreier seg dermed om et personnavn eller binavn *RaskaR*, som er formelt identisk med den sterke adjektivformen *raskaR*. Et annet navn (enten et personnavn eller et våpennavn) som kjennetegnes ved raskhet og fart er **wagnijo**, *Wagnijō*, på spydspissen fra Vimose (om våpennavnet *Wagnijō*, se særlig [Grünzweig, 2004, S.48-50]; dessuten [Imer, 2015a, s.70-71; Schulte, 2018a, s.93-94]). To beslektede navn som indikerer fart og rask bevegelse er antakeligvis **wagigaR** på Rosselandsteinen (KJ 69) og ***wagaR**, dat. sg. **wage** på Opedalsteinen (KJ 76)¹². I så måte reflekterer navnene **wagigaR** på Rosselandsteinen og **wage** på Opedalsteinen den indogermanske roten **ueǵh-*, som vi gjenfinder i sanskrit *vah-*, *váhati* ‘flytte, bære, bevege’, latin *vehere* ‘bevege’, *vehiculum* ‘vogn’, og tysk *bewegen*, *Wagen* (sml. MW, sp. 933b). Alle disse navnene er i utgangspunkt betydningsfylle; sml. Jacob Grimm [Grimm, 1871, S. 297]: “Alle eigennamen sind in ihrem ursprung sinnlich und bedeutsam.”

Det sier seg selv at raskhet er en avgjørende egenskap i kamp, om det gjelder selve krigeren eller våpenet hans. Et viktig poeng bør være at denne egenskapen også kommer frem på våpen- eller personnavnet **wagnijo** ‘den som iler frem’ (til verbroten idg. **ueǵh-* ‘fare, bevege (seg)’) og ikke minst på Bysteinen (KJ 71) **ek irilaR hroRaR hroReR** hvor **hroRaR** er den ‘som beveger seg raskt, den rørige’; sml. gno. *hróra* (= geng. *hrēran*, tysk *rühren*) ‘røre, sette i fart, bevege seg, flytte osv.’ og ags. *hrōr* ‘rørig, rask, kraftfull, sterk’¹³. Det dreier seg enten om et personnavn (individualnavn) med etterfølgende patronymikon (**hroRaR hroReR** < **Hrōzaz Hrōzijaz*, dvs. *HrōRaR*, etterfølgeren el. sønnen til *HrōRaR*), eller om en adjektivisk konstruksjon med partitiv genitiv (*hrōRaR hrōReRō* ‘den raske(ste) blant de raske, den rørigste blant de rørige’)¹⁴. Etter min mening fortjener den første tolkningen å bli fore-

¹² Formene **wagigaR** og **wage** (dativ) kan likevel leses og tolkes på tre ulike måter: som *wagigaR*, *wāgigaR*, *wangigaR* og *wagē*, *wāgē*, *wangē* (sml. [Krause, 1971, S. 160; Peterson, 2004, s. 17, 18]). For en oversikt over belagte personnavn i urnordisk, se [Peterson, 2004]; sml. [Nedoma, 2004], med personnavn i de sørgermanske runeinnskriftene. Hverken Peterson [Peterson, 2004] eller Nedoma [Nedoma, 2004] har eksempler på leksemet **raska-*.

¹³ Se allerede Sophus Bugge i *Nlær I*, s. 98; dessuten [Vries de, 1962, sp. 264a; Bjorvand, Lindeman, 2007, s. 910; Blöndal Magnússon, 1995, sp. 384a]; sml. [Peterson, 2004, s. 12, under *Hrōzaz*].

¹⁴ Om patronymtolkningen (**hroReR** < **hrōzijaz*) se [Schulte, 1998, S. 84-85, 97-99; Peterson, 2004, s. 12]; om denne adjektiviske konstruksjonen **hroReR hroReRo**, se [Grønvik, 1996, s. 128-129].

trukket (sml. [Schulte, 1998, S. 85, 97–99], dessuten [Lindeman, 1964, s. 59]). Utgangspunktet for dette syntagmet på Bysteinen er primæradjektivet germ. *hrōza-* ‘rørig’¹⁵. Sammenlign dertil også **haraRaR**, *H^{ra}-aRaR*, på Eidsvågsteinen (KJ 92), og **hraRaR**, *HraRaR*, på Røsteinen (KJ 73), med avlydformene **hraz-a-/*hrōza-* ‘rørig, rask, kraftfull, sterk’¹⁶.

Det er tydelig at raskhet og fart er avgjørende aspekter ved det urnordiske ordforrådet som preger både personnavn og våpennavn. Urn. *RaskaR* et et nytt personnavn i denne leksikalske gruppen. Ordet tilsvarende tysk *rasch* og verbroten i *über-raschen*, både betydningsmessig og etymologisk, men det har en mer innfløkt ordhistorie i nordgermansk enn i vestgermansk. Gammelnorsk har svært få belegg av det tilsvarende leksetet *raskr*, mens *karskr* (med metatese) er svært hyppig. En viktig grunn for det at ordet *raskr* ble avløst av andre formasjoner ligger i selve fonotaksen: superlativ *raskstr* har en besværlig konsonant-forbindelse *-skst-* som vanligvis unngås i gammelnorsk¹⁷. Vi vet at gammelnorsk kvittet seg i stor grad med komplekse konsonantgrupper gjennom assimilasjon, dissimilasjon og konsonantbortfall (sml. [Schulte, 2018b]). Når det gjelder etymologien, finnes det to tolkningsalternativer. (1) Det kan dreie seg om en avledning med *k*-suffiks til verbroten germ. **ras-* ‘bevege seg raskt, fare i veg’ som vi finner i norrønt *rasa* ‘fare i vei’, norsk *rase* ‘fare voldsomt, herje; være sint’ (sml. *i rasende fart osv.*)¹⁸. (2) Ellers blir det tolket som en *ska*-avledning med den indoeuropeiske roten **reth-* ‘å løpe’¹⁹. Vi slår fast at urnordisk *raskaR* blir rekonstruert enten som urgerm. **rad-ska-* [**rað-ska-*] eller **ras-ka-*. Betydningsmessig er dette leksetet best bevart og utviklet i vestgermansk (tysk *rasch*) og assosieres med fart og bevegelse, sml. middelnederlandsk *rasch*, nederlandsk *ras*, engelsk *rash* ‘hastig, brå’, gammelhøytysk *rask*, *reski* ‘rask, kvikk’, *rasko* adv. ‘heftig, livlig’ og tysk *rasch*.

¹⁵ Se [Heidermanns, 1993, S. 309], under *hrōza-*; dessuten [Bjorvand, Lindeman, 2007, s. 910].

¹⁶ Sml. [Peterson, 2004, s. 11–12], under *Hrazaz* og *Hrōzaz*.

¹⁷ Et eksempel på denne superlativ er DN II, s. 461¹⁷: *bjóðom vér [at þér] farir suðr til landsendann til ríkissins, verju þet rasksta sem þér kunnor* (se også Fritzner, III 1896, sp. 39a).

¹⁸ Se [Falk, Torp, 1903–1906, II, sp. 96]; dessuten [Bjorvand, Lindeman, 2007, s. 864].

¹⁹ Se [Kluge, 1995, sp. 667b; Heidermanns, 1993, S. 304–305, 693–694]; dessuten [Paul, 2002, sp. 780a].

Et konkurrerende leksem i gammelnorsk er *wa*-stammen *rōskr* (akk. sg. m. *rōskvan*) til urnordisk **(w)raskwa-*. Til forskjell fra **raska-* har gradbøyingen av dette adjektivet vært uproblematisk i et fonotaktisk perspektiv: komparativ *rōskv-ar-i*, superlativ *rōskv-ast-r*. Gno. *rōskr* assosieres med dyktighet, modenhet og djervhet (sml. got. *ga-wrisqan* ‘bære frukt’ og sanskrit *vardhate* (til roten *vr̥dh*) ‘vokse, øke’) ²⁰. Denne grunnbetydningen av å være ‘voksen’ kommer tydelig frem i *Ágrip af Noregs konunga sögum* (kap. 2): *maðrinn var snemma rōskr ok risuligr vexti*; sml. også *Grettis saga* (kap. 82) med etiske implikasjoner av det som innebærer å være voksen og moden: *mikill skaði er þat um svá rōskvan mann, sem þú ert, er þik hefir hent sú óvizka, at ráðask til illvirkja með útlegðarmanni þesum* ²¹. Det er åpenbart at etos av *rōskr maðr* ‘en moden mann’ er uforenelig med slike ugjæringer som en fredløs mann ville utføre. Fritzner [Fritzner, 1896, sp. 152b] glosserer “fremskreden til Modenhed i sin udvikling, dygtig og villig til at optræde og handle saaledes som Omstendighæderne udkræve”. Således er formasjonene *rōskr*, *roskinn* ‘voksen’, *rusr* (med avlyd) ‘svær kar’ og *rōskligr* adj., *rōskvast* vb., *rōskvi* subst. og *rōskleikr* subst. ikke umiddelbart beslektet med urnordisk *raskaR* og gammelhøytysk *rasko*, men ble betydningsmessig påvirket i den senere semantiske utviklingen ²².

I Upplands runeinnskrifter møter vi forresten to sammensatte navn med førsteledd *Rask-*: U1155 **raskulf** (akk. til nom. *Rask-ulfr*) tilsvarende gammelsvensk *Raskolf*, og U 598 **raskuiþr** (*Rask-viðr* tilsvarende gsv. *Raskvidh*). Førsteleddet blir vanligvis tolket som adjektiv (gammelnorsk) *rōskr* ‘moden i alder; dyktig’ (til urnordisk **(w)raskwa-R*) ²³. Men sett i lys av Rakkestadsteinen må vi nå vurdere muligheten at urnordisk **raska-* ‘rask, kvikk’ ligger til grunn. Denne alternativtolkningen støttes ved at fremlydsgruppen *wr-* skimter gjennom i gammelsvensk, sml. SÖ 8 **uraip**, akk. til binavnet *Vræiðr* ²⁴.

Ordet *rask* i norsk, svensk og dansk, derimot, viser seg å være innlånt fra middelnedertysk *rasch*, og dermed en krysning av de to gamle formasjonene *raskaR* ‘hurtig, behendig, sterk’, som vi finner på Rakkestadsteinen, og **(w)raskwa-*, som vi gjenfinner i gno. *rōskr*, med *w*-omlyd, ‘dyktig, moden, voksen, uforferdet, tapper’; sml. dessuten jentenavnet *Rōskva*, eldre form

²⁰ Se Lehmann, 1986, sp. 154b, under *ga-wrisqan*; dessuten [Vries de, 1962, sp. 458b].

²¹ ÍF 7, s. 262; sml. [Fritzner, 1896, sp. 152b].

²² Sml. [Kluge, 1995, sp. 667b; Torp, 1919, sp. 515a; Falk, Torp, 1903–1906, sp. 634b].

²³ Se [Naumann, 1912, S. 128; Peterson, 2007, s. 181, under *Rask-*].

²⁴ Se [Peterson, 2007, s. 258, under *Vræiðr*].

Vrōskva (*hin vrōskva* av adj. (*v*)*rōskr*) i *Gylfaginning*: bondeddottera Roskva følger Tor til Utgard sammen med sin bror Tjalve (gno. *Bjalfi*). Færøysk viser for øvrig samme kontaminasjon av de to ulike opphavene i ordet *raskur*: ‘dyktig, tapper, flink, frisk’ (se [Young, Clewer, 1985, sp. 447a; Poulsen, 1998, sp. 914a]). Vi konkluderer med at *raskaR* (personnavnet **raskaR** på Rakkestadsteinen) er et felles norvestgermansk leksem **raska-* ‘rørig, kvikk’. Semantisk er dette ord sammenlignbar med **wagnijo** på Vimose, og mest sannsynlig også med ***wagaR** (dativ et. **wage**) på Opedalsteinen (KJ 76), **wagigaR** på Rosselandsteinen (KJ 69; begge til roten idg. **uēgh-*), desuten **haraRaR** på Eidsvågsteinen (KJ 92), **hraRaR** på Røsteinen (KJ 73) og **hroRaR** på Bysteinene (KJ 71, til roten germ. **hrōz-/hraz-* med to ulike avlydstrinn). Urnordisk *raskaR* er nærmest beslektet med tysk *rasch* og det sammensatte verbet *über-raschen* (og det tilsvarende norske importordet fra middelnedertysk *overraske*) som opprinnelig var et militært uttrykk: “å overtreffe i raskhet, være raskere enn noen”, spesielt det “å komme uforvarende over fienden ved et plutselig angrep”²⁵. Derimot representerer urnordisk *(*w*)*raskwaz* hele betydningsspekteret av ordfamilien gno. *rōsk-* og *rosk-*, best representert i verbet *rōskvast* ‘bli moden, bli voksen’.

OPPSUMMERING

Jeg oppsummerer de vesentlige resultatene i denne undersøkelsen av den nyfunne Rakkestadsteinen slik:

1. Ifølge min tolkning representerer A-linjen en syntaktisk enhet med ellipse av verbet. En bøydd form av **writan*, ‘riste, skrive’, **wurkijan* ‘lage’, **faihijan/fāhijan* ‘male, skrive’ eller eventuelt **talgijan* ‘risse, skjære’ er medforstått (sml. Järsberg **ek erilaR waritu**). Denne syntaktiske tolkningen støttes ved noen andre innskrifter på runesteiner. Sammenlign særlig de fire uavhengige radene på Hogganviksteinen som hver utgjør en enhet (sml. [Schulte, 2011b; 2013]).
2. Lesning og tolkning av de første to runene som **lu**, **lū**, imperativ til et urnordisk svakt verb **lūan* ‘hogge’ (omdannet fra et germansk primærverb) virker lite sannsynlig semantisk sett (se allerede [Ebel, 1963]). Dessuten glimrer verbet germ. **hawwan-* ‘hogge’ (gno. *hōggva*) med sitt fravær i urnordisk (sml. [Kuhn,

²⁵ Sml. [Kluge, 1995, sp. 844b; Paul, 2002, sp. 1043b].

1938, S. 67]). Denne tolkningen av **lu** ‘hogg!’ erfarer heller ingen støtte gjennom kildematerialet til de eldre og yngre runeinnskriftene; former til verbet gno. *lyja* ‘banke osv.’ eller dens rekonstruerte forgjenger **lūan* er ikke belagt i det urnordiske kildematerialet (se *Kiel-databasen*, den *Danke runedatabasen* og *Samnordisk runtextdatabas*).

3. Sekvensen *ek erilaR* eller *ek irilaR* bør tolkes som en fast formel (sml. [Grønvik, 1996, s. 52-53]) som realiseres grafisk med ulike ligaturer (binderuner).
4. Innskrifttolkningen i dette bidraget bekrefter at *irilaR* er en elitekriger/militær leder og kultfunksjonær (sml. [Mees, 2003]; dessuten [Sundquist, 2009; 2015; Düwel, 2015; Iversen mfl., 2019]). En av hans fremste egenskaper er ‘raskhet’, noe som tydeligvis kommer frem i det urnordiske ordforrådet, særlig i urnordiske personnavn knyttet til irilen.
5. Videre kan vi nå slå fast ut ifra Rakkestadsteinens vitnesbyrd at **raska-* er et felles nordvestgermansk leksem som er mindre godt belagt i nordgermansk enn i vestgermansk (sml. f.eks. gammel-høytysk *rasko*). I nordgermansk, derimot, er dette leksemet svakt representert, antakelig pga. den fonotaktiske strukturen (sml. superlativformen gno. *rasksta* i DN II, 461); men dette leksemet blir gjeninnført i hansatiden som importord fra middelnedertysk.
6. Objektet **runoR**, *rūnōR*, er nokså uproblematisk, selv om deler av runesekvensen $\text{Ŷ} \text{Y} \text{oR}$ er borte.
7. Radene 2 og 3 på flatsiden bør leses atskilt. Her er teksten så skadet at det er neppe mulig å lese og tolke denne delen på en overbevisende måte, og etter mitt skjønn forventes det heller ikke en endelig avklaring i fremtiden.
8. Det er viktig å fremheve at *RaskaR* på Rakkestadsteinen mest sannsynlig er et personnavn eller binavn (cognomen). Den helhetlige tolkningen av de urnordiske runeinnskriftene som presentert i dette bidraget, er et sterkt argument for å tolke *RaskaR* som personnavn, dvs. individualnavn eller binavn. Irilen i denne runemesterformelen heter altså *RaskaR*. Dette er et nytt urnordisk navn som assosieres med raskhet og fart, og ikke dyktighet, som tidligere foreslått i ulike mediainnslag (sml. fotnote 6 og 7); sml. andre urnordiske person- og våpennavn som *Wagnijō*, **WagaR* (dat. sg. *Wagē*), *WagigaR*, og *HraRaR*, *HrōRaR* (sml. [Peter-

son, 2004]). Alle disse egennavn, enten det dreier seg om personnavn eller våpennavn, karakteriserer personen eller selvet våpenet som rask, rørig eller kvikk (om våpennavn se særlig [Düwel, 1981; Grünzweig, 2004]).

En helhetlig analyse av urnordiske leksemer og personnavn i lys av militærspåk (både innenfor forsvar og angrep) burde være særlig givende.

KILDER OG FORKORTELSER

- Danske runeindskrifter. Database. Københavns Universitet, Nationalmuseet, København Universitet. Available at: <http://runer.ku.dk/AdvSearch.aspx> (accessed: 11.03.2019).
- DR [med innskriftnummer] = L. Jacobsen, E. Moltke, under medvirkning av A. Bæksted, K. M. Nielsen. *Danmarks runeindskrifter*. Bd. 1-4. København, Munksgaard, 1941-1942.
- ÍF 2 = S. Nordal (útg.) *Egils saga Skalla-Grímssonar*. Íslenzk Fornrit, 2. Reykjavík, Hið Íslenzka Fornritafélag, 1933. 319 s.
- ÍF 7 = G. Jonsson (útg.) *Grettis saga Ásmundarsonar*. Íslenzk Fornrit, 7. Reykjavík, Hið Íslenzka Fornritafélag, 1936. 407 s.
- IK = M. Axboe, K. Düwel, K. Hauck, L. V. Padberg. *Die Goldbrakteaten der Völkerwanderungszeit. Ikonographischer Katalog 1-3*. München, Fink, 1985-1989.
- Kiel = *Kieler Datenbank. Sprachwissenschaftliche Datenbank der Runeninschriften im älteren Futhork*. Kiel: Universität Kiel. Available at: <http://www.runenprojekt.uni-kiel.de> (accessed: 11.03.2019).
- KJ [med innskriftnummer] = W. Krause, H. Jankuhn 1966. *Die Runeninschriften im älteren Futhork*, I. Text. Göttingen, Vandenhoeck, Ruprecht, 1966. 328 S.
- MW = M. Monier-Williams. *A Sanskrit-English Dictionary, Etymologically and Philologically Arranged with Special Reference to Cognate Indo-European Languages*. New ed. with the collaboration of Ernst Leumann, Carl Capeller and other scholars. Oxford: Clarendon Press, 1899. 1333 p.
- NIæR = S. Bugge, M. Olsen. *Norges Indskrifter med de ældre Runer*. 3 bind med innledning. Christiania, Brøgger, 1891-1924.
- NO = L. Heggstad, F. Hødnebo, E. Simensen. *Norrøn ordbok*. 5. utgåva av *Gamalnorsk ordbok* ved Hægstad og Torp. Oslo, Det norske samlaget, 2015. 755 s.
- NSL = J. Sandnes, O. Stemshaug. *Norsk stadnamnleksikon*. 4. utgave. Oslo, Det norske samlaget, 1997. 536 s.
- ONP = *Ordbog over det norrøne prosasprog*. Available at: <https://onp.ku.dk/> (accessed: 11.03.2019).
- SAM = *Samnordisk runtextdatabas*. Uppsala, Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet. Available at: <http://www.nordiska.uu.se/forskn/samnord.htm> (accessed: 11.03.2019).

- SÖ = E. Brate, E. Wessén. *Södermanlands runinskrifter*, 1-2. *Sveriges Runinskrifter* 3. Stockholm: Norstedt, 1924-1936.
- U = E. Wessén, S. B. F. Jansson. *Upplands runinskrifter. Sveriges runinskrifter* 6-9. Bind 1-4. Stockholm, Norstedt, 1940-1958.

REFERENCES

- Antonsen E. H. *A Concise Grammar of the Older Runic Inscriptions*. Tübingen: Niemeyer, 1975. 111 p.
- Avner T. Sensasjonell runestein fra 400-tallet. Lu irilaR raskaR runoR. *Aftenposten Historie*, 2019, num. 2. S. 46-47.
- Axboe M., Källström M. Guldrakteater fra Trollhättan — 1844 og 2009. *Fornvannen*, 2013, vol. 108. S. 153-171.
- Beck H. Die Tiere der Jagd und Walstatt in den eddischen Liedern. *Das Tier in der Dichtung*. Hg. U. Schwab. Heidelberg: Winter, 1970. S. 55-73.
- Bengtson J. D. *Iarl and Iormun-: Arya- and Aryaman-: A Study in Indo-European Comparative Mythology*. *Comparative Mythology*, 2016, vol. 2, iss. 1. P. 33-67.
- Bernström J. Korp. *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder*. Oslo: Gyldendal, 1964, bind 9. S. 167-173.
- Bjorvand H., Lindeman F. O. *Våre arveord. Etymologisk ordbok*. 2. utgave. Oslo: Novus, Instituttet for sammenlignende kulturforskning, 2007. 1430 s.
- Blöndal Magnússon Á. *Íslensk Orðsifjabók*. 3. prentun með leiðréttingum. Reykjavík: Orðabók Háskólans, 1995. 1231 s.
- Düwel K. Runeninschriften auf Waffen. Hg. Ruth Schmidt-Wiegand. *Wörter und Sachen im Lichte der Bezeichnungsforschung*. Berlin: De Gruyter, 1981. S. 128-167.
- Düwel K. Runenkenntnis als Oberschichtenmerkmale (mit besonderer Berücksichtigung methodischer Aspekte). Hg. O. Grimm, A. Pesch. *Archäologie und Runen. Fallstudien zu Inschriften im älteren Futhark*. Kiel; Hamburg: Wachholtz, Murmann Publishers, 2015. S. 265-290.
- Ebel E. *Die Terminologie der Runentechnik*. Universität Göttingen, 1963. 173 S.
- Egilsson S. *Lexicon poeticum antiquæ linguæ septentrionalis. Ordbog over det norsk-islandske skjaldesprog*. København: Møller, 1913-1916. 668 s.
- Eppe W. *Rabenvogel: Göttervogel — Galgenvogel. Ein Plädoyer im Rabenvogelstreit*. Karlsruhe: Braun, 1996. 112 S.
- Falk H., Torp A. *Etymologisk ordbog over det norske og det danske sprog*. Kristiania: Aschehoug, 1903-1906. 1089 s.
- Fritzner J. *Ordbog over Det gamle norske Sprog*. Bd. 1-3: Kristiania, 1886-1896. Bd. 4: Rettelser och tillegg. Oslo, 1972.
- Glørstad Z. T., Johansson J., Stylegar F.-A. Minnelund og monument. Runesteinen på Hogganvik, Mandal, Vest-Agder. *Viking*, 2011, 74. S. 9-24.
- Grimm J. *Kleinere Schriften*. Bd. 5. Berlin: Dümmler, 1871. 537 S.
- Grønvik O. Runeinnskriften fra Eikeland på Jæren. *Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap* 1976, bind 30. S. 133-190.

- Grønvik O. *Fra Vimose til Ødemotland. Nye studier over runeinnskrifter fra førkristen tid i Norden*. Oslo: Universitetsforlaget, 1996. 301 s.
- Grünzweig F.E. *Runeninnschriften auf Waffen. Inschriften vom 2. Jahrhundert n. Chr. bis ins Hochmittelalter*. Wien: Edition Praesens, 2004. 203 S.
- Heidermanns F. *Etymologisches Wörterbuch der germanischen Primäradjektive*. Berlin: De Gruyter, 1993. 719 S.
- Heizmann W., Reichstein H., Rabenvögel. *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde* (2. Aufl.). Hg. H. Beck u. a. Berlin: De Gruyter, 2003, Bd. 24. S. 40–45.
- Høst G. *Runer. Våre eldste norske runeinnskrifter*. Oslo: Aschehoug, 1976. 132 s.
- Imer L.M. *Jernalderens runeinnskrifter i Norden. Kronologi og kontekst Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie*, 2013. København: Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab, 2015a. 186 s.
- Imer L.M. *Jernalderens runeinnskrifter i Norden. Katalog. Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie*, 2014. København: Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab, 2015b. 347 s.
- Iversen F., Kjesrud K., Bjorvand H., Kimball J.J.L., Gundersen S.M. Irilen på Øverby i Vingulmark. *Viking*, 2019 [manuskriptversjon mottatt hos Østfold fylkeskommune, 22. mars 2019].
- Jesch J. Eagles, ravens and wolves: Beasts of battle, symbols of victory and death. Ed. J. Jesch. *The Scandinavians from the Vendel Period to the Tenth Century. An Ethnographic Perspective*. Woodbridge: Boydell Press, 2002. P. 251–280.
- Kluge F. *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*. Bearbeitet von Elmar Seebold. 23. Aufl. Berlin: De Gruyter, 1995. 921 S.
- Knirk J. Hogganvik-innskriften: en hard runologisk nøtt. *Viking*, 2011, bind 74. S. 25–39.
- Krause W. *Die Sprache der urnordischen Runeninnschriften*. Heidelberg: Winter, 1971. 188 S.
- Krause W., Jankuhn H. *Die Runeninnschriften im älteren Futhark*, Bd. 1. Göttingen: Vandenhoeck, Ruprecht, 1966. 328 S.
- Kroonen G. *Etymological Dictionary of Proto-Germanic*. Leiden: Brill, 2013. 794 p.
- Kuhn H. Das Zeugnis der Sprache über Alter und Ursprung der Runenschrift. Hg. Kurt Helmut Schlottig. *Beiträge zur Runenkunde und nordischen Sprachwissenschaft*. Leipzig: Harrassowitz, 1938. S. 54–73.
- Lanz N. G. *Í fylgd hins dökkva hrafns. Hrafnar í norrænni goðafraði og trú*. Ritgerð til BA-prófs. Reykjavík: Háskóli Íslands, 2017. 32 s.
- Lehmann W.P. *A Gothic Etymological Dictionary*. Leiden, Bryll, 1986, 712 p.
- Lindeman F.O. *Les Origines Indo-européennes de la "Verschärfung" Germanique. Étude comparative*. Oslo: Universitetsforlaget, 1964. 202 s.
- Lukman N. The Raven Banner and the Changing Ravens. A Viking Miracle from Carolingian Court Poetry to Saga and Arthurian Romance. *Classica et Mediaevalia. Revue Danoise de Philologie et d'Historie*, 1958, vol. 19. P. 133–151.
- MacLeod M. *Bind-runes. An Investigation of Ligatures in Runic Epigraphy*. Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet, 2002. 348 p.

- Marstrander C. J. S. *Rosslandssteinen*. Bergen: Grieg, 1951. 44 s.
- Mees B. Runic erilar. *NOWELE*, 2003, vol. 42. P. 41–68.
- Naumann H. *Altnordische Namenstudien*. Berlin: Mayer, Müller, 1912. 195 S.
- Nedoma R. 2004. *Personennamen in südgermanischen Runeninschriften. Studien zur altgermanischen Namenkunde I, 1, 1*. Heidelberg: Winter, 2004. 450 S.
- Nordland F. Fant 1600 år gammel runestein i Rakkestad. *Østfold Fylkeskommune. Nyheter*, 9.10.2018. Available at: <https://www.ostfoldfk.no/nyheter/fant-1600-ar-gammel-runestein-i-rakkestad.103539.aspx> (accessed: 11.01.2019).
- Orel V. *A Handbook of Germanic Etymology*. Leiden: Brill, 2003. 683 p.
- Paul H. *Deutsches Wörterbuch. Bedeutungsgeschichte und Aufbau unseres Wortschatzes*. 10. überarbeitete und erweiterte Auflage. Tübingen: Niemeyer, 2002. 1243 S.
- Persson C. P. Sensasjonell runestein funnet i Østfold. *Forskning.no*, 4.12.2018. Available at: <https://forskning.no/arkeologi-samfunn/sensasjonell-runestein-funnet-i-ostfold/1265780> (accessed: 11.03.2019).
- Peterson L. *Lexikon över urnordiska personnamn*. Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet, 2004. 58 s. Available at: <http://www.sofi.se/1465p> (accessed: 11.03.2019).
- Peterson L. 2007. *Nordiskt runnamnslexikon, femte, reviderade utgåvan*. Uppsala: Institutet för språk och folkminnen. 344 s.
- Schulte M. *Grundfragen der Umlautphonemisierung. Eine strukturelle Analyse des nordgermanischen i/j-Umlauts unter Berücksichtigung der älteren Runeninschriften*. Berlin: De Gruyter, 1998. 321 S.
- Schulte M. Methodische Überlegungen zum Lexikon des Urnordischen. *Modalität und mehr. Modality and more*. Hg. H. Vater, O. Letnes. Trier: Wissenschaftlicher Verlag, 2001. S. 166–177.
- Schulte M. The development of Proto-Nordic lexicon. *The Nordic Languages. An International Handbook of the History of the North Germanic Languages*, vol. 1. Eds O. Bandle et al. Berlin; New York: Walter de Gruyter, 2002. P. 657–664.
- Schulte M. Runene på Hogganvik-steinene ved Mandal. En runologisk og lingvistisk kommentar. *Agder Vitenskapsakademi Årbok*, 2010. S. 48–65.
- Schulte M. Die sprachliche Deutung der Hogganvik-Inschrift. Ergänzungen zum vorläufigen Bericht. *THI TIMIT LOF. Festschrift für Arend Quak zum 65. Geburtstag*. Hg. G. Kroonen et al. Amsterdam; New York: Rodopi, 2011a. S. 57–68.
- Schulte M. Hogganvik, Runendenkmal. § 1. Runologisches. § 2. Lexikalisches und Namenkundliches. *Reference Global — Germanische Altertumskunde Online*. Hg. H. Beck u. a. Berlin; Boston: Walter de Gruyter, 2011b. https://doi.org/10.1515/GAO_2
- Schulte M. The Norwegian Hogganvik stone as an emblem of social status and identity. *Across the Sólundarhaf: Connections between Scotland and the Nordic World. Selected Papers from the Inaugural St. Magnus Conference 2011*. Eds A. Sanmark, A. Somerville. *Journal of the North Atlantic*, 2013 [special volume], 4. P. 120–128.

- Schulte M. *Urnordisch. Eine Einführung*. Wien: Praesens, 2018a. 154 S.
- Schulte M. Den eldste tiden (-700). *Norsk språkhistorie, NSH IV: Tidslinjer*. Utg. A. Nesse, H. Sandøy. Oslo: Novus, 2018b. S. 51–117.
- Serjeantson D., Morris J. Ravens and crows in Iron Age and Roman Britain. *Oxford Journal of Archaeology*, 2011, vol. 30, iss. 1. P. 85–107.
- Sundqvist O. *Urnordiska erilaR — en tidig kultledare i sydvästra Skandinavien. Järnålderens rituella platser*. Red. Anne Carlie. Halmstad: Kulturmiljö Halland, 2009. S. 299–316.
- Sundqvist O. Contributions of the oldest runic inscriptions to the reconstruction of ancient Scandinavian religion. Some methodological reflections with reference to an example of the phenomenological category of ‘ritual specialist’. *Archäologie und Runen. Fallstudien zu Inschriften im älteren Futhark*. Hg. O. Grimm, A. Pesch. Kiel; Hamburg: Wachholtz, Murmann Publishers, 2015. S. 121–143.
- Tarsi M. Lat. *scribere* in Germanic. *NOWELE* 72, 2019, iss. 1. P. 42–59.
- Vries de J. *Altnordisches etymologisches Wörterbuch. 2., verbesserte Auflage*. Leiden, 1962. 689 S.
- Young G. V. C., Clewer C. R. *Føroysk-ensk orðabók [Faroese-English Dictionary]*. Tórshavn: Føroya Fróðskaparfelag, 1985. 684 p.

Michael Schulte
University of Agder, Norway

**SWIFTESS IN THE OLDER RUNIC INSCRIPTIONS.
A RUNOLOGICAL AND LINGUISTIC COMMENTARY ON THE RECENTLY
DISCOVERED RAKKESTAD-STONE FROM ØVERBY IN EASTERN NORWAY**

For citation: Schulte M. Swiftess in the older runic inscriptions. A runological and linguistic commentary on the recently discovered rakkestad-stone from Øverby in Eastern Norway. *Scandinavian Philology*, 2019, vol. 17, issue 1, pp. 73–96. <https://doi.org/10.21638/11701/spbu21.2019.105>

The author presents a new interpretation of the recently discovered Rakkestad-stone from eastern Norway. The runic inscription on this stone is to be dated in the period AD 350–500 and its language is Proto-Norse (Ancient Nordic). Every new find of an older runic inscription is a sensation as such and this applies to the Rakkestad-stone as well. The article presents an alternative reading and interpretation of this runestone in a framework of fixed runic formulae and phrases. The author argues that the inscription running along the narrow side (line A) is a syntactic unit in its own right, which is separated from the sequence **inismi** on the broad surface of the runestone (line B and C); in this sentence the verb **writu** ‘I write’ or **wrait** ‘I wrote’ is probably elided, i.e. simply omitted. The author suggests the reading of the first two (slightly damaged) runes as **ek** ‘I’ (and not **lu**, allegedly imperative ‘hew, chisel, carve!’). This yields the frequent *ek irilaR*-formula, which has several well-known parallels in the older runic inscriptions. This sequence is commonly translated as ‘I [am] the runemaster’, but the technical term *irilaR* is certainly in need of comment. Also, the author focuses on the

word *raskaR*, which, as he argues, is a personal name or by-name ‘swift one’ (German *rasch*), which yet again has many lexical-semantic parallels in the corpus of the older runic inscriptions. Rather than overstraining reconstruction, the author builds his interpretation on well-attested runic inscriptions and further parallels from the North- and West Germanic languages.

Keywords: Proto-Norse, runestones, older runic inscriptions, runic formulae, *ek irilaR*-formula, personal names, by-names, verbs of runic production, reading and interpreting runic inscriptions.

Michael Schulte

Professor,
Universitetet i Agder,
Institutt for nordisk og mediefag,
Postboks 422, 4604-Kristiansand, Norway
E-mail: michael.schulte@uia.no

Received: February 2, 2019

Accepted: April 22, 2019

ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ

UDC 821.113.4

Helena Březinová

Karlsuniversitetet i Prag, Czech Republic

DEN LANGE REJSE — JOHANNES V. JENSEN OG MYTEN I MODERNITETEN

For citation: Březinová H. Den lange rejse — Johannes V. Jensen og myten i moderniteten. *Scandinavian Philology*, 2019, vol. 17, issue 1, pp. 97–113.
<https://doi.org/10.21638/11701/spbu21.2019.106>

Johannes V. Jensen (1873–1950) skrev seks romaner om evolutionen, som han valgte at forbinde i en romanrække og kalde *Den lange Rejse* (1908–1923). Forskerne har traditionelt betegnet *Den lange Rejse* som mytisk på grund af de passager i cyklen, der udviser samme karakteristika som den såkaldte Jensenske myte. Et af de konstituerende træk af denne korte genre er dens lyriske modus. Det kan derfor siges, at forskningen primært har kaldt *Den lange Rejse* mytisk på grund af de lyriske eller lyriserende passager. Man skal læse romancyklen som myte på grund af dens plot, det vil sige på grund af dens episke konstruktion, mener jeg til gengæld. Jensen alluderer tydeligt til mytens legitimerende funktion; derfor anvender jeg Manfred Franks og Leszek Kolakowskis myteteorier og fokuserer på mytens pragmatiske rolle. Det viser sig at *Den lange Rejse* kan betragtes som et blandt de mange remytiserende forsøg som det 20. århundredes litteratur er så rig på. Følgelig sammenligner jeg Jensens romanrække med Thomas Manns syn på myte i Nazityskland som han opponerer mod i sin roman-tetralogi *Joseph und seine Brüder* (*Joseph and His Brothers*, 1926–1943). Det viser sig, at Manns og Jensens mytearbejde udviser ligheder, siden begge forfatterne i myteform prøver at anfægte det herskende samfundsparadigme. Det bliver også tydeligt, at der består en fare i at bruge myten til at bekæmpe myter — især hvis vi tager i betragtning Jensens lovprisning af den hvide race i de første to romaner af *Den lange Rejse*.

Nøgleord: Johannes V. Jensen, Den lange Rejse, myte, Thomas Mann, Manfred Frank, Leszek Kolakowski, nacisternes mytemisbrug.

Artiklens mål er at undersøge myten i Johannes V. Jensens (1873–1950) romancyklus *Den lange Rejse*¹ (1908–1923). De fleste litteraturforskere kalder Johannes V. Jensens seksbinds romanrække mytisk på grund af de passager, som minder om forfatterens korte prosastykker — de såkaldte Jensenske myter. Den Jensenske myte er samtidigt præget af den lyriske modus, både hvis man ser nærmere på Jensens egen definition, og når man analyserer de enkelte litteraters syn på Jensens myter. Derfor kan man sige, at der blandt forskerne har hersket den tese, at *Den lange Rejse* er mytisk dér, hvor den er tæt på det lyriske. Min artikel er et forsøg på at vise at *Den lange Rejse* er mytisk på grund af dens episke konstruktion, dens plot. Netop plottet forholder sig nemlig bevidst til den rolle og funktion myten opfyldte i de traditionelle samfund.

Alf Henriques kommer som den eneste literat eksplicit ind på dette aspekt, og derfor vil jeg nævne hans opfattelse af myten i *Den lange Rejse*. Henriques mener, at *Den lange Rejse* kan kaldes mytisk, fordi den som den klassiske myte har en forklarende, ”begrundende” funktion:

Digteren maa ligesom stille sig midt i Universet; ikke kun betragte Nutiden plastisk med de gamles Øjne, men ogsaa Fortiden med de nyes: naturvidenskabeligt. Dette sidste er, hvad der sker i de Myter, der danner Den lange Rejse, for saa vidt Myter i gammeldags Forstand, som de forklarer Oprindelsen af Mennesker og Guder, Sædvaner og Redskaber i plastiske Figurer, om end i evolutionistisk Aand [Henriques, 1938, s. 53].

Ifølge Henriques er romanrækken mytisk, fordi det er en myte ”i gammeldags forstand”, siden den forklarer oprindelsen af mennesker og guder. *Den lange Rejse* er altså en myte af klassisk tilsnit på grund af det, som Ulrich Gaijer kalder mytens ”polar-substantielle” struktur.

Jeg vil gennemgå diverse definitioner af Johannes V. Jensens myte og prøver at besvare spørgsmålet, hvorvidt man kan nøjes med at konstatere, at *Den lange Rejse* er en samling ”løst forbundne myter”, et udtryk, som Poul Houe bruger i sin monografi om *Den lange Rejse* [Houe, 1996, s. 13]. Mytens funktion og beskaffenhed forsøger jeg at lodde ved hjælp af Manfred Franks og Ulrich Gaijers myteteorier, som begge fokuserer

¹ Citaterne stammer fra Gyldendals samlede tobinds-udgave fra 1949 hvad angår romanerne *Skibet*, *Det tabte Land* og *Cimbrernes Tog* [Jensen, 1949]. Hvad angår romanerne *Bræen*, *Norne-Gæst* og *Christofer Columbus* citerer jeg fra separate udgaver, som indeholder visse tekststeder, som i den samlede udgave blev strøget.

på mytens pragmatiske funktion. Til sidst sidestiller jeg Jensens remytiserende forsøg med Thomas Manns teoretiske overvejelser om myten i moderniteten, som den tyske forfatter udtalte i forbindelse med nazisternes mytemisbrug. Jeg hæfter mig primært ved den funktion, som Mann tilskriver psykologisering i den moderne myte, konkret i hans romantetralogi *Joseph und seine Brüder*. Mann som moderne mytograf opfatter psykologisering som et programmatisk værn mod tidens falske mytologier, hos Jensen i *Den lange Rejse* er psykologisering ikke noget program, men i de sidste fire bind virker den som et afgørende korrektiv til mytens robuste budskab.

DEN LANGE REJSE KORT

Den lange Rejse blev til over en årrække. I 1908 udkom *Bræen*, som oprindeligt var tænkt som en selvstændig roman. Jensen besluttede senere at udvide den med andre kapitler fra menneskehedens historie, men de enkelte bind udkom ikke i historisk kronologisk rækkefølge. *Den lange Rejse* som koncept blev til med efterkrigsromanen om den oldnordiske skjald Norne-Gæst. Jensen udsendte desuden sin egen kommentar til *Den lange Rejse*; i 1923 udkom den essaystiske *Æstetik og Udvikling*.

Den lange Rejse om menneskehedens udvikling rummer selv en udvikling; i de bind, som udkom efter første verdenskrig lægger Johannes V. Jensen accenten tydeligt anderledes. I *Bræen* (1908) og vikingero-manen *Skibet* (1912) bliver moderniteten endnu hyldet uforbeholdent, mens i efterkrigsromanerne, *Norne-Gæst* (1919), *Det tabte Land* (1919), *Christofer Columbus* (1921) og *Cimbrernes Tog* (1922), præsenteres fremskridt som noget skadeligt, fordi det fremmedgør mennesket fra livets sande værdier. Det vil sige at de fire sidstskrevne bind er stærkt civilisationskritiske². På trods af denne cæsur i værket er Jensens arbejde med myten i alle seks bind identisk, og det er netop hans mytemetode jeg fokuserer på i min artikel. Men først undersøger jeg den herskende opfattelse af myten i *Den lange Rejse*.

² Jeg har påvist tydelig affinitet mellem *Den lange Rejses* efterkrigsbind og Oswald Spenglers berygtede *Vesterlandets undergang* (Der Untergang des Abendlandes), som udkom omtrent samtidigt (første bind i 1918, andet i 1922). Begge forfattere deler opfattelsen af dikotomien mellem kultur og civilisation og plæderer for kultur, som i deres opfattelse er identisk med menneskets tætte bånd til jord, landbrug og tradition [Březinová, 2016].

DET LYRISKE VERSUS DET EPISKE

Jensen kaldte selv *Den lange Rejse* en myte. I *Aarvog 1916* omtaler han *Bræen* som ”en lang Myte” [Jensen, 1916, s. 12]. *Bræen*, bliver oftest forsynet med undertitlen *Myter om Istiden og det første Menneske* og denne titel nævner også Leif Nedergaard, forfatteren til den udførligste Jensen-monografi [Nedergaard, 1993]. På titelbladet af 1911-udgaven læser vi imidlertid *Bræen. Sagnfortælling fra Nordens Istid*. I *Ordbog over det danske Sprog* bliver *sagn* defineret som ”en kort (opdigtet) fortælling om noget, som (af fortælleren) menes fordom at have tildraget sig, især om naturgenstande, hvortil særlige (overtroiske) forestillinger er knyttede, om folketroens væsener, om historiens ell. legendens personer olgn.“ Sagn er altså semantisk tæt på ordet myte. Med udtrykket *sagn* accentueres, at der bliver fortalt om noget der skete i fordums tid, men substantivet mangler det som er afgørende for myten, nemlig den religiøse dimension med dens forpligtende og legitimerende karakter. Det oprindelige titelblad indikerer altså, at historien vil være ren underholdning. Senere bliver imidlertid undertitlen ændret fra *sagn* til *myter*, og som vi så, senest i 1916 omtaler Johannes V. Jensen *Bræen* som en lang myte. Denne ændring antyder, at intentionen bag værket blev mere seriøs med tiden. I *Æstetik og Udvikling* skriver Jensen, at *Den lange Rejse* gerne skulle spille den rolle, som myten havde i de traditionelle samfund. Han ville erstatte Bibelen med et darwinistisk udviklingsepos, og dette faktum røber, at den implicerede læser var både det voksne publikum, men også børn, især dem, som man i dag vil kalde *young adult*:

En privat ærgerrig Plan jeg har haft med Den lange Rejse tør jeg næppe omtale, som for forvoven (...): at de mytiske Bærere af vor Forhistorie jeg har sat paa Benene skulde kunne træde ind i Stedet for dem af bibelsk Oprindelse der endnu lægger Grunden i ethvert Barns Bevidsthed [Jensen, 1923, s. 40].

På trods af Jensens intention forbigår de fleste fortolkere den episke konstruktion og finder det egentligt mytiske i de passager, hvor de samme formlove gør sig gældende som i den korte Jensenske myteform. Denne opfattelse deler også flere bidragsydere til antologien *Et Spring ind i et Billede*, som har til formål at analysere Johannes V. Jensens mytedigtning med fokus på netop de korte prosatekster.

Anders Thyrring Andersen klassificerer Jensens korte myte som i grunden lyrisk, og han reducerer også myten i *Den lange Rejse* til den lyrisk prægede korte genre:

I Æstetik og Udvikling (1923) forsøger Jensen at redegøre for mål og metode i Den lange Rejse (1908–22), tilsyneladende en romanserie, men snarere en samling myter, et antal kortprosattekster sat sammen, adderet til en moderne udviklingshistorie“ [Thyrring Andersen, 2000: 126].

Jensen definerede den korte genre selv og hans definition er blevet så indflydelsesrig, at den bliver gengivet under opslagsordet *myte* i *Ordbog over det danske Sprog* som den tredje mulige betydning af ordet:

3) (æstet.) om en af Johs. V. Jensen anv. kunstform: en kortere ell. længere skildring (af noget virkeligt ell. opdigtet, fortidigt ell. nutidigt), der i sammentrængt form bringer et stykke af naturen i universel belysning.

Jensens egen definition er meget vag, men netop hans egen omgang med termen bidrog entydigt til den begrebsforvirring hvad angår genrebestemmelsen af de seks romaner som han valgte at kalde *Den lange Rejse*. Den jensenske korte myte og myten i *Den lange Rejse* glider nemlig tit ind i hinanden og tilslører, hvori det egentlig mytiske i værket består.

I onlineleksikonet *Den store danske* betegner Lars Handesten romanrækken som ”skabelsesberetningen”, hvilket peger i retning af, at Handesten opfatter den overordnede episke konstruktion som mytisk i overensstemmelse med Henriques, men længere henne i teksten sideordner han ordet myte med ”sidehistorie”, hvilket indikerer, at også han opfatter myten i *Den lange Rejse* som identisk med den Jensenske kortform:

Det har et hovedskib — en „hovedperson“, som er naturens og kulturens udvikling — og så har det en masse sidekapeller og stræbepiller svarende til dets mange sidehistorier og myter, som uddyber temaet, og som illustrerer den higen og længsel, der er grundelementet i værket.³

³ Teksten er tilgængelig online på *Den store Danskes* hjemmeside: http://denstoredanske.dk/Dansk_litteraturs_historie/Dansk_litteraturs_historie_3/Jeg_bekender_mig_til_virkeligheden_-_Johannes_V._Jensen/En_moderne_skabelsesberetning_-_Den_lange_Rejse [accessed: 28.02.2019].

Handesten gengiver her Jensens metafor, når han sammenligner *Den lange Rejse* med en katedral [Jensen, 1923, s. 99f.], men myterne ”uddyber” blot temaet, de er ikke temaet. På lignende vis karakteriserer Erik Svendsen *Den lange Rejse* i *Dansk forfatterleksikon*, hvor ordet myte er forbeholdt en kort tekst, som udviser samme struktur som den korte Jensenske myte: ”Sidste bind i serien, Christoffer Columbus, 1921, indledes med et par mytiske tekster om jagende mænd, der gør samme erfaring som Columbus (...)“ [Svendsen, 2001, s. 46]. *Den lange Rejse* opfattes tydeligt som sprængt eller snarere torpederet af lyriske passager. Det konkluderer også Aksel Schiøtz-Christensen i sin doktordisputats. Ifølge ham kan kun visse passager kaldes ”mytiske”, og det er samtidigt de passager, som har lyrisk karakter. [Schiøtz-Christensen, 1956, s. 336].

Som vi ser, opfatter litteraterne *Den lange Rejse* som mytisk primært på grund af de lyriserende passager som er strukturelt identiske med den korte Jensenske myte. *Den lange Rejse* er imidlertid Jensens forsøg på at levere en syntetiserende myte i episk forstand, og den alluderer primært til mytens pragmatiske funktion. Det er samtidig indlysende at i selve det forsøg på at præsentere evolutionshistorie i myteform ligger et paradoks. Videnskab præsenteret som myte er *contradictio in adjecto*.

MYTEN SOM EN REAKTION MOD DEN MODERNE TIDS SPALTNING

Vi er ankommet til romanrækkens åbenbare paradoks. Paradokset består i at Jensen anvender netop myten til at fremme sit naturvidenskabelige syn på tilværelsen. Grunden til at han gør det at hans forsøg på at syntetisere den ”vidt forsprængte tid”, og hans bestræbelse kan opfattes som identisk med romantikkens kamp mod den analytiske modernitet.

I *Æstetik og Udvikling* finder vi Jensens redegørelse for, hvorfor den gamle romanform ikke slår til. ”Verden er ingen Roman mere” [Jensen, 1923, s. 140] konstaterer han, og som det ser ud, betegner han som en afløser for denne form de korte myter:

Formen tildels er funden, i hvert Fald henstaar en ikke ringe Del af min Produktion i en Form som skabte sig selv, de Myter i moderne Forstand jeg har skrevet, Tilværelsen, Mennesket og Naturen, ikke bearbejdet i Romanens gamle episke Form, som er forældet, men stykkevis, Billed efter Billed, uden anden Sammenhæng end den vor egen vidt forsprængte Tid selv har, en sideordnet, mange Verdener i een, et Hele ikke paa anden Maade end at de er formet og hensat af samme Haand [Jensen, 1923, s. 143].

Jensen skriver her om ”vidt forsprængte tid” og det ser ud til, at han afskriver den gamle episke form og bekender sig til billed-efter-billed-metoden. Men i samme essay konstaterer han, at usammenhængende øjebliksbilleder *ikke* slår til. Jensen afviser også pressen — det moderne medium par excellence — fordi dette organ ikke magter nogen syntese [Jensen, 1923, s. 142]. Den eneste syntese er mulig i kunsten, som kan og egentlig bør fungere som en religionserstatning. Dette aspekt kommer Handesten ind på, når han omtaler romanrækken som en ”moderne skabelsesberetning”. Thyring Andersen skriver ligefrem, at forfatteren ganske klogt har valgt genrebetegnelsen ”myte”, fordi ”en myte kan jo beskrives som en fortælling, der navngiver religiøst fortolket virkelighed.” [Thyring Andersen, 2000, s. 131]. Som modpol til moderniteten introducerer Jensen programmatisk syntesen i kunsten, i poesien:

Poesi — maa jeg indtil videre bruge dette Ord for hvad jeg mener. En poetisk Erstatning for den først geografiske, siden religiøse Forestilling om en anden bedre Verden faar man i en ikke egentlig umiddelbar men tilegnet og skærpet Glæde over Tilværelsen, indenfor Grænser, og som den er! [Jensen, 1929, s. 67]

Leszek Kolakowski går i sin analyse af myten i moderniteten ud fra den siden romantikken gængse skelnen mellem den analytiske og syntetiske fornuftsevne [Kolakowski, 1973]. Den romantiske mytisme var et fuldt ud syntetisk foretagende, som primært værgede sig mod den analytiske ånds omsiggribende mekanisering af samfundet og staten. Den analytiske ånd opløser komplekse realiteter i deres mindste dele, dens klassiske organ er naturvidenskaberne, og deres formål er teknologisk at beherske virkeligheden. Derimod ligger de såkaldte metafysiske spørgsmål, som teknologisk ufrugtbare og uanvendelige, i forlængelse af myten. De vedrører kvaliteter af tilværelsen i dens helhed. Disse absolutte spørgsmål vidner om menneskets iboende behov for legitimering, begrundelse.

Manfred Frank går ud fra Kolakowski og sammenfatter forholdet mellem den analytiske fornuft og behovet for syntesen således: ”Das mythische Bedürfnis verlangt — allem voran — nach Rechtfertigung; und die Legitimation ist etwas, das vom analytischen Geist nicht geleistet werden kann und von ihm auch nicht angestrebt wird” [Frank, 1982, s. 69]. Frank konstaterer yderligere, at ”(a)lle Mythen erzeugen den Schein einer Ordnung durch Diskurse und liefern theleologische

Rechtfertigung des Lebens sowohl der Individuen wie der Gesellschaften”, og peger på, at mytens solidariserende funktion implicerer narrativets syntetiske karakter [Frank, 1982, S. 110]. Det er interessant at se den syntetiserende agenda i *Den lange Rejse* i lyset af Jensens udvikling som forfatter. I det kanoniske modernistiske digt ”Interferens” (1901) hylder Jensen det faktum, at hans sind arbejder skærende, at intet kan værgе sig for hans fornufts analytiske knive. Hele digtet kan læses som en vital skål til fravær af transcendens i moderniteten. *Den lange Rejse* er til gengæld Jensens forsøg på at levere en legitimering af tilværelsen — en syntese.

MANRED FRANKS PRAGMATISKE MYTEDEFINITION — LEGITIMERING

Den lange Rejse er primært en *episk* fortælling, som har til formål at grundlægge verden og mennesket påny. Just som Bibelen og de klassiske myter. Eposset præsenterer os gang på gang for en primordial begivenhed, som lægger grund til vores moderne virkelighed. Ofte er denne begivenhed kendt fra klassiske myter, men i *Den lange Rejse* bliver den omfortolket. Frank fokuserer på den pragmatiske mytedefinition i sine forelæsninger om den tyske romantik og dennes appel til at etablere en ny mytologi⁴. Den afgørende rolle i Franks mytedefinition indtager den ”polar-substantielle” mytestruktur, som blev beskrevet af Ulrich Gaier. Ifølge Gaier bliver en historisk begivenhed eller et kulturfænomen begrundet og retfærdiggjort gennem sin relation til en urbegivenhed, dens første gang.⁵ Franks egen mytedefinition lyder som følger:

Die oder eine Leistung des Mythos, wo immer er nicht als toter Bildungszierat überliefert wird, liegt im normativen Bereich und hat zu tun mit der Frage der Rechtfertigung von Lebenszusammenhängen in sozialen Einrichtungen [Frank, 1982, S. 11].

⁴ Frank gør rede for sin tese ved hjælp af Schlegels koncept af en ”ny mytologi” og det anonyme skrift *Das älteste Systemprogramm des deutschen Idealismus*.

⁵ Denne mytestruktur er gængs i de fleste mytologier: den mytiske urtid er fyldt med urhandling og urbegivenheder, som begrunder alle kommende begivenheder. Det polar-substantielle mytekoncept udelukker ikke den cykliske karakter af den mytiske tid. Snarere tværtimod: begivenhederne bliver jo evigt gentaget (ritualerne).

Denne retfærdiggørelse sker i form af at et kulturelt eller naturligt fænomen i den mytiske fortælling kobles sammen med det *hellige*, som Frank skriver:

Es geht hier weniger um eine kausale Herleitung — wie in der Wissenschaft — als um eine Rechtfertigung. Und "etwas rechtfertigen" heißt: es auf einen Wert zu beziehen oder beziehen zu können, der intersubjektiv unumstritten ist. Intersubjektiv unumstritten, (...) ist aber in einem strengen Sinne nur das, was für heilig — für unantastbar und allmächtig — gehalten wird [Frank, 1982, S. 81].

Som et eksempel på mytisk legitimering angiver Frank Athenas og Poseidons strid om byen Attika. Guderne skulle blive enige i, hvilken by de ville eje. Poseidon, der ankom til Attika som den første, slog mægtigt med sin trefork i midten af Akropolis og frembragte her en sø — sin underskrift. Bagefter kom Athena og plantede et oliventræ i byen. Da de to guder kom op at skændes om landskabet, førte det til en retssag, og selvste Zeus tilkaldte dommere. Uanset sagens udfald bringer denne fortælling to fænomener, der stadigvæk eksisterer, tilbage til det guddommelige: den lægger grund til brønden på Akropolis og oliventrækulturen i Attika [Frank, 1982, S. 11].

Nogen guddommelig grund finder vi ikke i *Den lange Rejse*, dette epos er blottet for guddommelig transcendens, men hele romanrækken igennem etableres der en relation til en primordial begivenhed, som er af grundlæggende karakter. Vi præsenteres op til flere gange for *det første menneske*: sådan kan man fortolke hovedpersonen Dreng i *Bræen*, der som den eneste gjorde front mod kulden, eller Fyr, der erhvervede ilden i *Det tabte Land*. Videre konfronteres vi gentagne gange med *det første menneskepar*: Dreng og Moa i *Bræen*, Germund og Gevn i *Skibet*, Gæst og Pil i *Norne-Gæst*. Læseren introduceres også gang på gang for det *primordiale paradys* — familieidyllen midt i naturen. Fænomenerne bliver grundlagt og gentaget, heraf kommer den cykliske karakter, som udviklingseposet har. Myten i *Den lange Rejse* vil statuere verdensgangen på ny og grundlægge den netop som en erstatning for det guddommeliges fravær.

Frank konstaterer også, at mytens pragmatiske funktion samtidig influerer på dens indhold [Frank, 1982, S. 81]. Med andre ord er det helt afgørende, hvilken primordial begivenhed myten statuerer. *Den lange Rejse* er en kunstmyte skabt af en privat forfatter i et sekulariseret

samfund, men det afholder ikke forfatteren fra i det mindste at *alludere* til mytens pragmatiske funktion. *Bræen* og *Det tabte Land* henviser klart til skabelsesmyter. Til grund for de to romaner ligger Genesis og de klassiske myter om menneskets tilblivelse. *Bræen* går tilbage til den gammeltestamentlige uddrivelse af Eden, handlingen i *Det tabte land* alluderer til Prometheus-myten: hovedpersonen Fyr skænker menneskeheden ilden. Epossets egentlige tema er imidlertid at introducere det nye menneske. *Bræen* har til formål at ruske én til bevidsthed om, hvad der sømmer sig for et ægte menneske, en nordbo anno 1908. I *Bræen* og *Skibet* er budskabet rettet mod nordboen, disse to bind er skandinaviske fra ende til anden, de følgende fire bind henvender sig til mennesket i al almindelighed — menneskeheden defineres her ikke længere i konfrontation med andre verdensdele og folkeslag.

LEGITIMERINGSKONCEPTER

Det som skete en gang i den mytiske urtid, hvor grunden til mennesket blev lagt, antager i takt med den pragmatiske myteopfattelse, afgørende betydning. Især de to førstskrevne bind, *Bræen* og *Skibet*, udviser en klar tendens til at bygge en identitet op. Her er det helt tydeligt en races identitet, som bliver konstrueret — Dreng og Hvidbjørn i *Bræen* er antetyper for den moderne skandinav. En eksemplarisk skæbne repræsenterer også Germund i *Skibet*, den store viking, som bliver til en ægte statsmand og urbanist. Ifølge Gaier benytter de klassiske myter sig ud over henvisningen til fænomenernes ophav i den guddommelige grund også af andre former for legitimering. Det drejer sig især om den type legitimering, som består i udmærkelsen af et menneske eller en slægt ved deres forbindelse med guderne: "Der Mythos kann die besondere Tüchtigkeit eines Menschen (oder einer auf ihn zurückgehenden Sippe) erklären durch Abstammung von oder Verwandtschaft oder auch nur Verbundenheit mit Göttern." En yderligere retfærdiggørelse sker "durch Rückführung auf eine Familientradition, z.B. durch Erzählung der Taten der Väter." Og Gaier nævner også en sidste form for legitimering: "Schließlich können Mythen exemplarische Taten von Heroen oder Helden erzählen. Die Absicht wäre, die Reichweite der Normen einzuschränken, an denen Menschen in unbekannter Situation sich zu orientieren haben, z. B. in der Fremde/Irre. Beispiel: Irrfahrten des Odysseus" [Gaier, 1971, S. 295ff.]. Alle disse legitimeringskoncepter finder vi i *Den*

lange Rejse, men på grund af pladsmangel koncentrerer jeg mig om de to førstnævnte.

Myten i *Bræen* afleder nordboens fornemhed fra forfædrenes bedrifter og i en bred forstand henviser den faktisk til hans ”Verbundenheit mit Göttern”. De to første legitimeringskoncepter falder nemlig i *Den lange Rejse* sammen. Urfader Dreng er identisk med mytologiske Odin den enøjede, og Hvidbjørn er ét med Thor med hammeren, fordi Jensen designer slægtsfædre i overensstemmelse med den euhemeristiske teori⁶. I slutningen af *Bræen* læser vi, hvordan den udkårne slægt bliver etableret ved kulturheroernes gerninger. De nordiske slægtsfædre præsenteres i kapitlet ”I Hammerens Tegn”, og både den enøjede Dreng, og stærke Hvidbjørn er ganske vist blevet dyrket som Guder, ”(m)en deres Blod flød levende i Ættens Aarer. Fra Dreng, der ikke kunde bøje sig i Modgang, og hans Efterkommere gennem Hvidbjørn, Fader til aaben Kamp, nedstammer alle Konger og Bønder” [Jensen, 1911, s. 207–208]. Fortælleren meddeler i overensstemmelse med den oldnordiske mytologi, at kongerne nedstammer fra Dreng, bønderne fra Hvidbjørn.

Forfædrenes bedrifter i *Bræen* lægger ikke blot grund til en slægt, men, langt mindre harmløst, de legitimerer den nordiske races overlegenhed over andre folkeslag. Drengs kone Moa og hendes jorddyrkning eller Hvidbjørns skibsfart og hans første slaver er primordiale gerninger, som har skelsættende betydning:

Folket i Norden blev stort i Agerbrug og Skibsfart. De hentede sig Trælle øster fra og boede sammen med dem i Hundreder af Aar. I Tidernes Løb blev de krydset og blandet til eet Folk, men der blev altid ved at bestaa en Grænse, skønt de var af samme Rod, den som Bræen havde skabt, en gennemgribende Forskel i Udviklingstrin. Der var dem, der nu en Gang havde Forspringet, og hvis Skæbne var altid at slæbe deres Fortid med sig; og der var dem, der bestandig levede under Umuligheden af at naa op til andre, som det var deres Orm at efterligne [Jensen, 1911, s. 208].

Skandinavernes modpol beskriver Jensen i overensstemmelse med Nietzsches opfattelse af ressentiment-mennesket fra *Zur Genealogie der Moral*⁷. Man kan spørge, hvorvidt det at skulle ”slæbe” sin fortid

⁶ Teorien er opkaldt efter den græske filosof Euhemeros (300 f.K.), som mente at guderne oprindeligt var mennesker med høj status i samfundet, og efter deres død var de blevet ophøjet til guder.

⁷ Nietzsche skriver om ressentiments-mennesket: ”Während alle vornehme Moral aus einem triumphierenden Ja-sagen zu sich selber herauswächst, sagt die Sklaven-

med sig, vurderes som noget positivt, siden formuleringen lyder mere til gunst for historieløsheden. Men svaret må efter læsningen af *Bræen* være følgende: denne fortid er uden tvivl en byrde, men en byrde som forpligter. Med andre ord henviser Jensens ”skæbne” tydeligt til Rudyard Kiplings yderst tvivlsomme ”hvide mands byrde”⁸.

De fire bind, som er skrevet efter første verdenskrig, proklamerer et andet samfundsideal og en anden type kulturhero end *Bræen* og *Ski-bet*. De er stærkt civilisationskritiske og i dem hyldes det simple liv i naturens skød, hvor paradiset udgøres af det intime (familie)liv. Den hellige treenighed består af moderen, faderen og barnet, kulissen er ofte naturen og kamp mod naturens kræfter, som vi kender den fra Knut Hamsuns *Markens Grøde* (1917). Men det centrale i vores kontekst er, at også i de fire bind skrevet efter første verdenskrig alluderes der stærkt til mytens legitimerende funktion.

MYTEN I MODERNITETEN

Epossets forfatter vil pege ud over kunstens lukkede verden, hvor tegnet og indholdet fuldkomment stemmer overens, og som bekendt slog Ernst Cassirer fast, at kunsten må betale for denne overensstemmelse med sin isolation fra virkeligheden [Cassirer, 1956]. *Den lange Rejse* henviser til den pragmatiske opgave, som myten varetog i de primitive samfund. Austin Warren og René Wellek konstaterer i deres *Theory of Literature*, at når en skønlitterær forfatter taler om et behov for myte, er det et tegn på, at kunstneren trænger til at dele sit forfatterskab med samfundet. Som et eksempel nævner kritikerne Yeats, som tilstræbte åndelig forening med Irland, og derfor forbandt han ”traditional Celtic mythology with his own mythicizing version of latterday Ireland.” [Wellek, Warren, 1963, s. 192]. Forfatteren til *Den lange Rejse* viser også tilbage til fælles kulturgods for at kunne appellere til fællesskabet.

Moral von vornherein Nein zu einem 'Außerhalb', zu einem 'Anders', zu einem 'Nicht-selbst': und dies Nein ist ihre schöpferische Tat. Diese Umkehrung des werte-setzenden Blicks — diese *notwendige* Richtung nach außen statt zurück auf sich selber — gehört eben zum Ressentiment: die Sklaven-Moral bedarf, um zu entstehn, immer zuerst einer Gegen- und Außenwelt (...) — ihre Aktion ist von Grund aus Reaktion” [Nietzsche, 1999, S. 270f.]

⁸ Kipling skrev sin hyldest til den hvide kulturhero *The White Man's Burden* i 1899 under indtryk af USA's annektering af Filippinerne.

Det er interessant at se Jensens genanvendelse af myten i lyset af Thomas Manns senere overvejelser om myten, som Mann præsenterer i forbindelse med sin romantetralogi *Joseph und seine Brüder* (1933–1944). Mann reagerer på nazisternes mytemisbrug i et brev til myteforskeren Karol Kerényi. Mann skriver fra Princeton i februar 1941, at han intentionelt vil skrive en antimyte, en myte, som han kalder ”humaniseret”:

und was sollte mein Element derzeit wohl sein als Mythos plus Psychologie. Längst bin ich ein leidenschaftlicher Freund dieser Combination; denn tatsächlich ist Psychologie das Mittel, den Mythos den fascistischen Dunkelmännern aus den Händen zu nehmen und ins Humane „umzufunktieren“. Diese Verbindung repräsentiert mir geradezu die Welt der Zukunft, ein Menschentum, das Gesegnet ist oben vom Geiste herab und „aus der Tiefe, die unten liegt“.

Formuleringen, som Mann videregiver i anførelsestegn, er forsynet med en interessant fodnote, i hvilken Mann henviser til sine Joseph-romaner:

Von diesem sagt Joseph: ”Das musterhaft Überlieferte kommt aus der Tiefe, die unten liegt, und ist, was uns bindet. Aber das Ich ist von Gott und ist des Geistes, der ist frei. Dies aber ist gesittetes Leben, daß sich das Bindend-Musterhafte des Grundes mit der Gottesfreiheit des Ich erfüllte, und ist keine Menschengesittung ohne das eine und ohne das andere“ [Kerényi, Mann, 1945, S. 82].

Manns opfattelse af myten stemmer overens med den pragmatiske mytedefinition, som Frank opererer med. Dybden finder Mann i historien om Jakobs søn Josef fra Genesis. Vi skal især hæfte os ved udtrykket *das Bindend-Musterhafte* (det mønstergyldige som er forbindende), som Manns hovedperson bruger om traditionen. Mange moderne forsøg i mytegenren er netop et forsøg på at levere en sådan bindende fortælling.

Jensen er i *Den lange Rejse* styret af identisk tankegang som Mann et par årtier senere. Begge forfattere leverer et kunstnerisk forsøg på at anfægte det herskende paradigme, begge beslutter de at gøre det i myteform, fordi deres fortælling skal være bindende eller i det mindste forbindende. Både Jensen og Mann vil samtidigt humanisere myten. I lyset af det ovennævnte Mann-citat er det imidlertid interessant at se udviklingen indenfor Jensens udviklingsepos. Det er et faktum, at de første to bind af *Den lange Rejse* med deres budskab om den nordiske races overlegenhed tangerer den myte, som nazisterne senere tog i brug.

Med andre ord ligger budskabet om Dreng og Hvidbjørns ariske æts forrang tæt på den nationalsocialistiske myte om de ukontrollerbare drifter og blodets kald, som Mann prøver at bekæmpe.

Det generelle problem med anvendelsen af mytologien i moderniteten er nemlig indlysende. Mann og Jensen prøver at etablere en oplyst mytologi, eller modmytologi, og på den måde bygge et værn mod tidens falske, dunkle mytologi. Karol Kerényi kaldte en sådan mytologi *uægte*, dette udtryk bruger han om fascisternes og nazisternes myter [Jamme, 2013, S. 144]. Men hvem bestemmer hvad der er ægte og hvad er uægte? Jensen selv skriver på trods af den postulatoriske forankring i darwinisme, dvs. i naturvidenskaben og oplysningen, i *Bræen* og *Skibet* en del uægte mytologi, når han definerer mennesket biologisk og racistisk. Charlotte Nolte leverer i den forbindelse en fin pointe, når hun taler om Manns oplyste myte:

Mann wanted to reclaim myth from the contexts of its political abuse. (...) Yet the unreflecting endorsement of the enlightened attitude that consigns myth to functioning as a mere tool of the rational mind is equally problematic, because of what Horkheimer and Adorno have revealed as the dialectic of the Enlightenment (...). In other words, the conscious use of myth for a particular purpose cannot be endorsed wholeheartedly, because myth thus becomes merely an effective tool of manipulation and control, which can be used in both a beneficial or detrimental way. The contrast to Fascist practices in this respect is then merely one of underlying motivation and not in principle [Nolte, 1996, p. 3–4].

Hvad Manns generelle myte-koncept angår og især hans budskab om at kun psykologiseringen kan overvinde mytens latente farlighed, kan vi imidlertid konstatere en markant berøringsflade mellem Manns og Jensens arbejde på myten. Begge forfattere inddrager en del moderne psykologi i deres myter, og netop psykologiseringen bliver accentueret i de sidste fire bind af *Den lange Rejse*. Man kan derfor sige, at mytens pragmatiske funktion i *Den lange Rejse* bliver gradvist undergravet af ironi og netop psykologisering.

KONKLUSION

Den lange Rejse bliver af de fleste litterater kategoriseret som myte på grund af de lyriske passager, som minder om Jensens korte ”myter”. Romanrækken er imidlertid mytisk især på grund af dens plot, altså

det episke. Den mytiske struktur i værket kan plausibelt kortlægges ved hjælp af Manfred Franks og Ulrich Gaiers definitioner af mytens pragmatiske funktion, så man kan fint rubricere eposset som et af de mange remytiserende forsøg vi kender fra moderniteten. Hvis man sidestiller *Den lange Rejse* med Thomas Manns opfattelse af myte i moderniteten, viser der sig interessante overlappende og beslægtede tendenser hos begge forfattere. Hvor Mann i sin mytemetode hylder psykologisering programmatisk, kan man om Jensen i *Den lange Rejse* konstatere, at psykologien også her spiller en central rolle: den svækker legen med mytens legitimerende og bindende funktion, som Jensen etablerer. Psykologiseringen så at sige humaniserer *Den lange Rejse*.

REFERENCES

- Březinová H. Den lange Rejse og Vesterlandets undergang — så langt fra hinanden og dog så tæt på. *European Journal of Scandinavian Studies* 46, 2016. P. 1–15.
- Cassirer E. *Wesen und Wirkung des Symbolbegriffs*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1956.
- Frank M. *Der kommende Got. Vorlesungen über die Neue Mythologie*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1982.
- Gaier U. Hölderlin und der Mythos. *Terror und Spiel. Probleme der Mythenrezeption*. Hrsg. M. Fuhrmann. München: Wilhelm Fink, 1971. S. 295–340.
- Handesten L. En moderne skabelsesberetning — Den lange Rejse. *Den store danske*. Available at: http://denstoredanske.dk/Dansk_litteraturshistorie/Dansk_litteraturshistorie_3/Jeg_bekender_mig_til_virkeligheden_-_Johannes_V._Jensen/En_moderne_skabelsesberetning_-_Den_lange_Rejse (accessed: 07.03.2019).
- Henriques A. *Johs. V. Jensen*. København: H. Hirschsprungs Forlag, 1938.
- Houe P. *Johannes V. Jensens lange rejse. En postmoderne myte*. København: Museum Tusulanum, 1996.
- Jamme T. Aufgeklärte Mythologie. Thomas Mann und der Mythos. *Mythos und Kulturtransfer. Neue Figurationen in Literatur, Kunst und modernen Medien*. Hrsg. B. Krüger, H. Ch. Stillmark. Bielefeld: transcript, 2013.
- Jensen J. V. *Aarvog 1916*. København: Gyldendal, 1916.
- Jensen J. V. *Æstetik og Udvikling*. København: Gyldendal, 1923II.
- Jensen J. V. *Bræen [Glacier]*. København: Gyldendal, 1911.
- Jensen J. V. *Christofer Columbus*. København: Gyldendal, 1921.
- Jensen J. V. *Introduktion til vor Tidsalder*. København: Gyldendal, 1929.
- Jensen J. V. *Norne-Gæst*. København: Gyldendal, 1923 I.
- Jensen J. V. *Den lange Rejse I, II*, København, 1949.
- Kerényi K. Mann, Thomas. *Romandichtung und Mythologie. Ein Briefwechsel mit Thomas Mann*. Zürich: Rhein Verlag, 1945.

- Kolakowski L. *Die Gegenwärtigkeit des Mythos*. Translation Peter Lachmann. München: Piper, 1973.
- Nedergaard L. *Johannes V. Jensens. Liv og Forfatterskab*. København: C. A. Reitzel, 1993.
- Nietzsche, F. *Sämtliche Werke. Kritische Studienausgabe in 15 Bänden*. Bd. 5. München: dtv, 1999.
- Nolte C. *Being and Meaning in Thomas Mann's Joseph Novels*. London: W.S. Maney & Son, 1996.
- Schiøtz-Christensen A. *Om Sammenhængen i J. V. Jensens Forfatterskab*. København: Borgens Forlag, 1956.
- Svensden, E. Den lange Rejse. *Dansk forfatterleksikon. Værker*. København: Rosinante, 2001.
- Thyring Andersen A. Øjeblikkets gentagelse: evighed som skrift. Dialektik og modernitet i Johannes V. Jensens myter. *Et Spring ind i et Billede. Johannes V. Jensens mytedigtning*. Eds A. Jørgensen, A. Th. Andersen. Odense: Odense Universitetsforlag, 2000. S. 119–139.
- Wellek R., Warren A. *Theory of Literature*. Harmondsworth: Penguin, 1963.

Helena Březinová

Charles University, Czech Republic

DEN LANGE REJSE — JOHANNES V. JENSEN AND THE MYTH OF MODERNITY*

For citation: Březinová H. Den lange rejse — Johannes V. Jensen and the myth of modernity. *Scandinavian Philology*, 2019, vol. 17, issue 1, pp. 97–113. <https://doi.org/10.21638/11701/spbu21.2019.106>

Johannes V. Jensen (1873–1950) wrote a six-novel series on evolution he later entitled *Den lange Rejse* (*The Long Journey*, 1908–1923). Scholars have usually classified *The Long Journey* as mythic because of those passages in the series that share common features with the specific Jensen's short prose genre that went down in the history of Danish literature as *myte* (myth). This genre, i.e. Jensen's *myte*, is closely related to the lyric mode; thus, scholars have considered mainly the lyric passages of *The Long Journey* mythic. I propose to read *The Long Journey* as a myth because of its plot; in other words, because of its epic. In the series, Jensen intentionally alluded to the legitimizing function of myth. Therefore, I use the theory of myth suggested by Manfred Frank and Leszek Kolakowski and in doing so I focus on the pragmatic function of myth in society. Hence, the series can be perceived as one among many re-mythologizing efforts in the 20th century. On that account, I juxtapose *The Long Journey* with Thomas Mann's (1875–1955) view of the employment of myth by the Nazis, which he fiercely opposed to in his tetralogy *Joseph und seine Brüder* (*Joseph and His Brothers*, 1926–1943). It becomes apparent that Mann's approach to myth had clear affinities with that of Jensen

* The work was supported by the European Regional Development Fund-Project "Creativity and Adaptability as Conditions of the Success of Europe in an Interrelated World" (No. CZ.02.1.01/0.0/0.0/16_019/0000734).

since both authors tried to assail the ruling paradigm. At the same time, the potential danger of recycling myths in order to fight myths becomes obvious — especially concerning Jensen's adoration of the Nordic race in the two first novels of the series.

Keywords: Johannes V. Jensen, Den lange Rejse, The Long Journey, myth, Thomas Mann, Manfred Frank, Lezsek Kolakowski, Nazi-mythology.

Helena Březinová

Assistant professor,
Charles University,
nám. Jana Palacha 2,
11638 Prague, Czech Republic
E-mail: helena.brezinova@ff.cuni.cz

Received: March 9, 2019

Accepted: April 18, 2019

УДК 821.113.6

Ирина Спиридонова

Петрозаводский государственный университет

Ирина Романовская

Петрозаводский государственный университет

**ЛИТЕРАТУРНЫЙ КОД В ШВЕДСКОЙ РЕДАКЦИИ РОМАНА
«ЧЕВЕНГУР» А. ПЛАТОНОВА «ДОН КИХОТ В РЕВОЛЮЦИИ»
(ПЕРЕВОД С. ВАЛЬМАРКА)**

Для цитирования: Спиридонова И. А., Романовская И. В. Литературный код в шведской редакции романа «Чевенгур» А. Платонова «Дон Кихот в революции» (перевод С. Вальмарка) // Скандинавская филология. 2019. Т. 17. Вып. 1. С. 114–133. <https://doi.org/10.21638/11701/spbu21.2019.107>

В статье на материале шведского перевода романа «Чевенгур» А. Платонова «Дон Кихот в революции» (1973, переводчик Свен Вальмарк) рассмотрена проблема рецепции поэтики и проблематики произведения. Выявлены и охарактеризованы принципиальные отличия сокращенной шведской редакции «Чевенгура». Концептуальное решение шведского переводчика С. Вальмарка — представить роман А. Платонова через всемирно известный роман М. де Сервантеса «Дон Кихот». Сравнительно-типологический анализ романа о русской революции с испанским эпосом показывает существенные признаки сходства в жанровой полифонии романа-путешествия и гротескной образности. Важную роль в «Чевенгуре» играет констелляция донкихотовского и гамлетовского кодов. Образная параллель Дон Кихот — Гамлет отражает внутреннюю полемику между служением революционному идеалу и сомнением, оформляет жанровый синтез утопии и антиутопии. В шведском переводе «Дон Кихот в революции» при формальном нарушении баланса литературных кодов структурный принцип констелляции сохранен: «гамлетизм» представлен сущностной чертой «дон-кихотов в революции». Купюры в сюжете и образной системе осуществлены методом конденсации с установкой на сохранение центральных идейно-образных комплексов.

Ключевые слова: шведская рецепция, литературный код, образная параллель Дон Кихот — Гамлет, *Чевенгур*, А. Платонов, Дон Кихот в революции, С. Вальмарк, Дон Кихот, М. де Сервантес.

В 1972 году во Франции был опубликован запрещенный в СССР роман А. П. Платонова «Чевенгур». Это издание сыграло важную роль в возвращении творчества русского писателя-философа в отечественную и мировую литературу. В том же году роман был издан на французском и итальянском языках, в 1973 году — на шведском. Шведскую редакцию «Чевенгура» — «Don Quijote i revolutionen» («Дон Кихот в революции») — выполнил литературовед, критик и переводчик Свен Вальмарк.

История рецепции художественного наследия Платонова в Швеции — своеобразный сейсмограф катаклизмов судьбы советского писателя. В конце 1920-х годов произведения Платонова («Сокровенный человек», «Епифанские шлюзы», «Происхождение мастера» и др.) стали ярким явлением новой русской литературы. В 1929 году рассказ Платонова «Происхождение мастера» переведен на шведский язык (переводчик Й. Ривкин) и издан в антологии «14 советских русских писателей» («14 sovjetryska berättare», 1929). В Швеции книга сразу попала в фокус литературно-общественного внимания. Однако для Платонова, как и для большинства других авторов антологии, первый перевод и признание за рубежом остались неизвестными. В том же 1929-м году, объявленном в СССР «годом великого перелома», на Платонова навешен ярлык «врага народа» [Schwartz, 1938], его главные произведения, начиная с «Чевенгура», запрещены. Подвергнутый опале на советской родине, Платонов уходит из памяти зарубежной литературы.

Имя Платонова было восстановлено в шведской литературе в 1968 году переводчиком и литературоведом Ларсом Эриком Блумквистом в монографии «Русская литература после Сталина» («Rysk litteratur efter Stalin»). Одна из центральных проблем исследования — вопрос о возвращении вычеркнутых из истории советской литературы авторов. Блумквист опубликовал письмо А. И. Солженицына IV Всесоюзному съезду советских писателей, в котором среди «оклеветанных, оскорбленных, неугодных партийной номенклатуре» писателей трижды звучит имя Платонова и вслед требование — прекратить «уничтожение» национального художественного наследия [Солженицын, 1996].

Свен Эрик Вальмарк (1912–1988), легендарный шведский переводчик с английского, немецкого, французского, русского языков, узнал об Андрее Платонове из книги Блумквиста. За особый

интерес к русскому и советскому его называли «шведским ухом на восток» (критик Я. Форсгрэн). Многие писатели, считавшиеся в СССР «неблагонадежными», были сокровенно услышаны Вальмарком (Б. Пильняк, Е. Замятин, П. Романов, М. Булгаков, С. Есенин, М. Цветаева, А. Ахматова, Б. Пастернак, А. Солженицын, В. Аксенов и др.) и представлены шведскому читателю.

Парижская публикация романа Платонова «Чевенгур» в 1972 году не прошла мимо знатока европейской литературы — в течение года Вальмарк перевел и добился издания романа в Швеции. Судьба «Чевенгура», писал переводчик, обращаясь к шведскому читателю, исторически предвещает судьбы «Доктора Живаго» Б. Пастернака и произведений А. Солженицына, которые также были запрещены в СССР. Даже М. Горький, подчеркивает Вальмарк, признав «неоспоримые достоинства» «Чевенгура», счел роман Платонова «неприемлемым для цензуры» [Vallmark, 1973, s. 315] (первая публикация «Чевенгура» в СССР состоялась только в 1988 году).

Приступая к переводу «Чевенгура», Вальмарк понимал сложность задачи: «особость» (по терминологии Д. С. Лихачева) художественного языка Платонова, балансирующего на разрыве и погружении в культурную память и живую стихию русского языка. Первой проблемой стало «темное» заглавие романа. Авторский топоним «Чевенгур» не имеет денотата, что актуализирует семантические связи названия и текста, порождая объемное поле ассоциативных значений, всегда открытое для новых смыслов. Платоновская «поэтика загадки» [Вьюгин, 2004] продуцирует ассоциативные семантические структуры по законам философии русского языка, многие из которых остаются «невидимыми» в иноязычной картине мира. Это заставило первых переводчиков искать другое название, которое бы представило произведение иностранному читателю. К примеру, французский и итальянский переводы «Чевенгура» названы «Сорные травы Чевенгура» («Les herbes folles de Tchevengour») и «Деревня новой жизни» («Il Villaggio della nuova vita») соответственно. Французская переводчица С. Лоэб (Cécile Loeb) вводит в название вегетоморфный образ сорных трав, который в проекции на исторические события является символическим знаком низового стихийного начала революции. В итальянском переводе М. Олсуфьевой центральный локус переориентиро-

ван с города на деревню новой жизни. Это название также звучит вполне по-платоновски: в романе развернута картина умирающей, дискретной в пространстве и времени цивилизации, где не только старые провинциальные города, но и коммунистический Чевенгур даны по аналогии с деревней.

Шведское название «Дон Кихот в революции» («Don Quijote i revolutionen») поставило произведение Платонова в диалогические отношения с классикой мировой литературы «Хитроумным идальго Дон Кихотом Ламанчским» (1605–1615) М. де Сервантеса, укорененным в шведской традиции классическим переводом Э. Линдфорса.

«Дон Кихот» Сервантеса стал доступен шведскому читателю в 1888 году, когда впервые лингвистом и писателем Э. Линдфорсом были переведены и опубликованы избранные главы романа. Полная версия вышла на шведском языке в 1891–1892 годах. В 1893 году Линдфорсу была присуждена премия Шведской королевской академии наук за перевод романа Сервантеса, который стал классикой шведской переводной литературы. Более 100 лет этот перевод полномочно представлял Сервантеса в Швеции (только в 2001 году вышел новый перевод «Дон Кихота» Й. Нурденхёка).

Постоянное присутствие Дон Кихота в произведениях мировой литературы стало предметом специального исследования шведского литературоведа Й. Лундстедта. В книге «Дон Кихот и тень» [Lundstedt, 1986] он сравнил героя Сервантеса с привидением, «бродящим» по европейской литературе. Донкихотовские мотивы звучат в разных национальных литературах и направлениях — романтизме, реализме, символизме, авангарде, постмодернизме; в шведской литературе — в произведениях Стриндберга, Хейденстама, Альмквиста, Экелунда, Лагеркранца и др. [Lundstedt, 1986].

Концептуальное решение С. Вальмарка — представить «Чевенгур» Платонова через всемирно известный роман Сервантеса. В поиске названия переводчик нашел опору в собирательном образе «рыцарей революции» в «Чевенгуре», оформленном как аллюзия на роман Сервантеса. Сегодня об этом написано немало (см.: [Багно, 2009; Пискунова, 2009; Руднев, 2007] и др.), но Вальмарк одним из первых показал значимость данной литературной параллели в романе о русской революции и попытке строительства «самодельного» коммунизма. Переводчику важно было акту-

ализировать вечный конфликт идеала и действительности, чему служит выведенный из подтекста в заглавие романа литературный код.

Донкихотовская тема разыграна в оформлении первого шведского издания романа Платонова. На обложке помещена знаменитая графическая иллюстрация П. Пикассо из серии «Дон Кихот» (1955), которая была создана в честь 350-летия со дня публикации романа Сервантеса. Историко-культурная перекодировка дана анахроничной деталью: на обложке романа Платонова Дон Кихот держит в руках красный флаг — символ революции.

Сравнительно-типологический анализ романа Платонова с испанским эпосом показывает существенные признаки сходства в жанровой модели и художественной образности. Как и Сервантес, Платонов в «Чевенгуре» синтезировал черты исторического, авантюрного, философского жанров. «Чевенгур» — это роман-путешествие¹ в стихию русской революционной жизни. Е. Яблоков приходит к выводу, что платоновский странник — персонаж, «ощущающий бытие как постоянное ”вопрошание”» [Яблоков, 1994, с. 201]. В шведской «Истории литературы» «Дон Кихот в революции» охарактеризован как роман, сконструированный по модели путешествия; платоновские герои названы *resenärer* — «путешественники» [Litteraturens historia, 1992, s. 79–80]. Эти сходжения в интерпретации жанра — категории, максимально полно охватывающей художественное целое произведения в диалектике взаимосвязи поэтики и содержания, — особенно важны, если учесть различия между корпусом и структурой оригинального текста «Чевенгура» и шведской редакции «Дон Кихот в революции».

Издание «Чевенгура» 1972 года, с которым работали первые переводчики, точнее будет определить «парижской редакцией». В ней изъята дореволюционная часть сюжета, где центральными являются жизнь мастера-философа Захара Павловича, тщетно пытающегося отыскать «главную» жизнь, и сиротские странствия мальчика Саши в поисках отца и дома. Это перестроило всю романную структуру².

¹ Подзаголовок в ранней редакции Платонова «Путешествие с пустым/открытым сердцем».

² В комплексе проблем первого издания «Чевенгура» основной мотивацией сокращения содержания стало то обстоятельство, что «дореволюционный про-

Вальмарк, делая шведскую редакцию, существенно сокращает панораму пореволюционной жизни. Странствия Дванова и Копенкина в поисках «самодельного» социализма даны переводчиком в особой системе конденсации — текстовых и сюжетных стяжек. За пределами шведской редакции оказались: деятельность артели «Дружба бедняка», ревзаповедник Пашинцева, столкновения Дванова и Копенкина с бандой Плотникова и крестьянами Черной Калитвы и т. д. Нет таких персонажей, как Бог, Поганкин, кузнец Сотых и др. Вальмарк убирает «вариативность» — оставляет события и персонажей, которые ярко характеризуют конфликты революционного времени: стычка с анархистами, знакомство с «включившимся» в революционные преобразования Федором Достоевским (в прошлом Игнатием Мошонковым) и «устранившимся» лесным надзирателем. После этих встреч Дванов и Копенкин возвращаются в областной центр, где начинается их путешествие в город коммунизма Чевенгур. Заключительная часть романа переведена Вальмарком без купюр. «Ускоренное» движение героев в коммунистическую утопию способствовало тому, что шведский перевод прочитывается больше как авантюрный, в духе традиции Сервантеса роман. Одновременно это способствовало более интенсивному проявлению утопической/антиутопической жанровой парадигмы.

Образ Дон Кихота в мировой литературе традиционно сопоставлен с образом Гамлета из шекспировской трагедии и противопоставлен этому образу. И. Тургенев писал: «...в этих двух типах воплощены две коренные, противоположные особенности человеческой природы — оба конца той оси, на которой она вертится» [Тургенев, 1980, с. 331]. Дон Кихота и Гамлета «роднит чувство неудовлетворенности сущим, неприятие мира таким, какой он есть» [Арсентьева, 1994, с. 11]. Эти образы мировой литературы воплощают вечную драму необходимости и недостижимости духовных абсолютов — идеала и истины. Высокое безумие сближа-

лог» был дважды опубликован Платоновым как самостоятельное произведение: рассказ «Происхождение мастера» (сокращенная авторизованная версия — 1928) и повесть с одноименным названием (1929). Однако не надо сбрасывать со счетов и фактор идеологический: роман был опубликован за пределами советской цитадели — и в борьбе с ней. Трагедия дореволюционной жизни в «Чевенгуре» буквально заслоняла трагедию революционной истории России.

ет их между собой, обозначая конфликт идеального/истинного и действительного. Писатель и журналист Л. Рестрепо считает, что безумие возникает вследствие подмены реальностей: оба героя, по-настоящему являясь или притворяясь безумцами, воспроизводят действительность как литературное сочинение или театральную постановку (жизнь — игра) [Restrepo]. Отличает героев понимание себя в мире. Дон Кихот стремится воплотить в мир идеал рыцарства — свой идеал. Гамлет ищет идеальную точку опоры за пределами своего я — ему нужна истина. Один вооружен верой, другой — в мышеловке сомнений.

Творчество Шекспира востребовано русской культурой как национально значимое, породив «русский шекспиризм» [Захаров, 2008], в котором одну из главных ролей играет «русский Гамлет». Революционный вектор национальной истории актуализировал образ Дон Кихота. О перспективности образа «Дон Кихота революции» писал еще А. И. Герцен [Герцен, 1955, с. 206]. Важнейшие в системе персонажей «Чевенгура» образы Копенкина и Дванова рассмотрены в литературоведении с позиции внутренней доминанты — донкихотовской и гамлетовской. Дон Кихот и Гамлет имеют аристократическое происхождение, герои Платонова погружены и представляют народную жизнь, но прототипичны мировым образам напряженными духовными поисками. Копенкин предстает образцом идейного воина: он беззаветно предан идее мировой революции и всегда готов вступить в битву с врагами бедняков. Дванов — рефлектирующий тип героя, «глубоко понимающий жизнь, но не имеющий активного волевого начала» [Арсентьева, 1994, с. 11]. Он не вписывается в реальный мир, мучительно, по-гамлетовски, размышляет о смысле жизни, революции, коммунизме. Г. З. Литвин-Молотов в письме-рецензии в 1927 году на раннюю редакцию романа Платонова под названием «Строители страны» отмечал, что коммунисту Дванову противопоставлен Копенкин — «советский дон кихот»³. При этом Копенкин и Дванов не являются антагонистами — они взаимно дополняют друг друга и по ходу сюжета могут обмениваться ролями.

Конstellацию литературных кодов в художественной структуре «Чевенгура» увидел и С. Вальмарк. В послесловии к шведскому

³ Письмо Г. З. Литвин-Молотова цит. по: [Яблоков, 1991, с. 521].

изданию он интерпретирует образный ряд «Чевенгура» через оппозицию донкихотовского энтузиазма и гамлетовского размышления: «Главные герои романа — это слепо верующий в мировую революцию Копенкин, который все время скачет на своем могучем коне Пролетарская Сила к могиле Розы Люксембург, и Саша Дванов, готовый пожертвовать собой ради любви к народу, выразитель идей автора и его альтер эго. Копенкин видит решение всех проблем в пролетарской силе, Дванов — в просвещении и размышлении. Копенкин погибает от меча. Дванов возвращается в религиозно-символической сцене к отцу» [Vallmark, 1973, s. 316]. Рефлексируя двойной литературный шифр «Чевенгура», Вальмарк «именным» в шведской редакции делает образ Дон Кихота.

Можно предположить, что на выбор названия и концепции перевода оказала дополнительное влияние парижская редакция «Чевенгура», где нет дореволюционного пролога, имеющего «гамлетовский код» (мотивы распавшейся связи времен, бренности, смерти, сиротства, взыскания отца), соответственно герои и сюжет предстают в активной «донкихотовской» фазе поиска и утверждения нового революционного идеала. Могла повлиять и предшествующая переводческая деятельность Вальмарка. Образ Гамлета, столь значимый в русской культурной традиции (что было известно переводчику), — один из доминантных, включенных в систему заглавий литературных кодов романа Б. Пастернака «Доктор Живаго»: «Гамлет» — название стихотворения главного героя Юрия Живаго, которое открывает поэтическую часть романа. Гамлетовскую тему Пастернак наследовал от А. А. Блока и развивает в «блоковском изводе» хриstopодобия шекспировского героя. Перевод «Доктора Живаго» был сделан Вальмарком и издан в Швеции в 1958 году — в год, когда Пастернаку была присуждена Нобелевская премия. Работая в 1972 году над переводом романа Платонова, Вальмарк выбрал, словами Тургенева, другой «конец оси» человеческой природы и образной оппозиции.

Рассмотрим перестройку образной структуры в переводе-редакции С. Вальмарка «Дон Кихот в революции». Главный герой «Чевенгура» Александр Дванов — это рефлектирующий тип персонажа, «русский Гамлет». Шведская редакция, вслед за парижской, начинается новохоперской экспедицией Дванова: его активным участием в Гражданской войне, где он предстает «рыцарем

революции». Герой по личной инициативе отправляется в революционную стихию «искать социализм» (в оригинале «проверить» революцию его отправляет приемный отец Захар Павлович, а идея ревизии самозарождающегося социализма принадлежит предгубисполкому Шумилину). По ходу развития действия Дванов все более обнаруживает гамлетовское начало. В поиске «истинного имени» мира он всматривается в окружающую действительность, размышляет, вступает в диалог с любым встречным, мучительно раздваивается. Этот герой, по Вальмарку, является «выразителем идей автора», играет исключительно важную роль в субъектной организации художественного текста.

Ключевой фрагмент «Чевенгура», раскрывающий гамлетовскую природу героя и нарративную стратегию автора, — эпизод, где появляется *евнух души человека*. Метафора душевно-духовной жизни демегафоризована Платоновым и получает самостоятельные (особые от героя) антропоморфные характеристики: статус субъекта и функцию наблюдателя. Внутренняя оппозиция «я — себя» и внешняя «я — мир» перестраиваются из психологических диад в триаду, горизонталь сомнения трансформируется в метафизическую вертикаль совести.

Вальмарк переводит словосочетание «евнух души человека» как *tänniskoandens eunick*. Древнегреческое εὐνοῦχος («охраняющий ложе») — термин, который закрепился в историческом контексте для обозначения оскопленных слуг при гаремах восточных владык и вельмож в разных национальных культурах. Этому соответствует основное значение лексемы *eunick* в шведском языке: «кастрат, скопец, камердинер, надзиратель/смотритель, охранник женщин в гареме» [Svenska Akademiens ordbok]. Переносное (или метафорическое) значение лексемы *евнух* «духовно чистый/стерильный человек» в корпусе шведского языка означает «истинный, правильный, совершенный, чистый, подобный Богу». Таким образом, культурная семантика слова *евнух* в шведской традиции оформлена антитезами: увечное/чистое, униженное/возвышенное, ложное/истинное, профанное/сакральное существование.

«Душа» на шведский может быть переведена как *själ* «душа, сердце, дух» или *ande* «душа, дух, призрак». Несмотря на то что лексемы по значению близки друг другу, между ними существует принципиальное различие: *själ* включает в себе семантику объ-

екта, на который направлено действие духа, *ande* — душевно-духовного субъекта. *Ande* — это больше внешний источник высшей духовной энергии, чем внутренний, который имеет сакральное происхождение и может существовать в реальном мире в виде призрака. Внутренний лексический сюжет образа-метафоры *människoandens eunuck* актуализирует гамлетовский код в переводе-интерпретации Вальмарка.

Гамлетовская проблематика получает кульминацию в финальной сцене мистико-символического, по определению Вальмарка, возвращения-погружения Дванова в воды озера детства — к отцу. К этому времени Дванов не знает, как и чем заполнить пустоту в душе, он раздавлен революционной идеей⁴. В коммунистической утопии Дванов не нашел истины, которую он мыслил как родство. «Сироты, — пишет А. Грязнова, — склонны искать родство в любом явлении мира», такие герои «жертвенны и самоотверженны, могут выйти за пределы собственного “я” во имя помощи другим людям» [Грязнова, 2014, с. 135]. Не сумев отыскать связующую нить между прошлым и будущим, идеалом и действительностью, герой испытывает стыд неисполненного сыновнего долженствования перед отцом и миром. Возвращение к отцу символизирует смерть/переход/перерождение/обновление героя. На берегу озера Мутево Дванов видит удочку, оставленную им в детстве. Удочка предстает символическим знаком мироустройства: связывает два пространства — водное и земное, потусторонний и посюсторонний миры, прошлое и будущее; ведет к «премудрой» рыбе, ведающей тайну бытия (в раннем христианстве «рыба» — это монограмма имени Христа). Однако на удочке детства повзрослевший герой находит «иссохший, сломанный скелет» рыбы. Вальмарк переводит данный словообраз как *det förtorkade och förvridna skelettet* «иссохший и искаженный/перекошенный скелет», усиливая определением *förvridna* «искаженный/перекошенный» гносеологический пласт смыслов: распавшуюся связь пространств, времен, сакрального и профанного миров, мечты и реальности, идеи и жизни — недоступность истины. Герой двоится между началом нового поиска и отступлением от жизни. Вопрос, что выбрал герой, Платонов

⁴ Е. Толстая-Сегал считает, что фамилия Дванов происходит от глагола «давить» [Толстая-Сегал, 1978, с. 197].

оставляет открытым, однако, учитывая гамлетовский характер постановки этого вопроса (быть или не быть), можно предположить, что Двановым движет стремление к обретению истины даже за пределами возможного, за пределами жизни. Таким образом, два ключевых фрагмента «Чевенгура», фокусирующие гамлетовский образно-тематический комплекс, не только сохранены в полном объеме, но и усилены в переводе Вальмарка.

В шведской редакции существенно реконструирован собирательный образ-идеологема «революционное рыцарство», который преобразован в «донкихотовского героя» [Романовская, 2018, с. 141]. В системе персонажей «Чевенгура» рыцарские черты есть у разных героев (Пашинцев, Копенкин, Дванов, Чепурный и др.). В главных ролях «донкихотов воли и подвига» [Багно, 2009, с. 169] выступают Пашинцев и Копенкин, они же несут основную идейно-образную нагрузку в развертывании оксюморона «революционного рыцарства».

Встреча Дванова и Копенкина с Пашинцевым происходит в ревзаповеднике, созданном им для охраны революции «в нетронутой геройской категории» [Платонов, 2011, с. 147]. Рыцарство Пашинцева визуализировано в портрете: «Из разверзшейся двери выступил небольшой человек, весь запакован в латы и панцирь, в шлеме и с тяжким мечом, обут в мощные металлические сапоги — с голенищами, сочлененными каждое из трех бронзовых труб, давившими траву до смерти. Лицо человека — особенно лоб и подбородок — было защищено отворотами каски, а сверх всего имелась опущенная решетка» [Платонов, 2011, с. 144]. Явление нового Дон Кихота тут же отрефлектировано как самозванство: «Дванов открыто засмеялся — он сразу сообразил, чью непомерную одежду присвоил этот человек. Но засмеялся он оттого, что заметил на старинной каске красноармейскую звезду, посаженную на болт и прижатую гайкой» [Платонов, 2011, с. 144].

Донкихотство Пашинцева, пишет В.Е.Багно, «охранительное, сворачивающееся, а не охраняющее, разворачивающееся вовне» [Багно, 2009, с. 169]. В абсолютизации геройской категории революции как самодостаточной для космогонии нового мира «краснозвездные рыцари» отчуждены от прошлого, настоящего и будущего, от народа и самих себя: «Пашинцев почувал в Копенкине такого же сироту земного шара, каков он сам» [Платонов, 2011, с. 146].

Центральные для оформления и развития донкихотовской темы в «Чевенгуре» сцена в ревзоповеднике и образ Пашинцева с их буффонадной трагифарсовой полифонией отсутствуют в шведской редакции. Вальмарк исключает двойничество из системы персонажей. По аналогии с романом Сервантеса образ «Дон Кихота в революции» сфокусирован на одном герое — Степане Копенкине. В аннотации, размещенной на обложке первого шведского издания, написано, что донкихотовский типаж представлен в романе Платонова о русской революции образом Копенкина, «таким же наивным, но добрым сердцем» [Vallmark, 1973], как и его литературный праобраз. С Дон Кихотом Копенкина роднит жажда приключений, стремление к социальной справедливости, защита обездоленных, кодекс чести, детская наивность, дарование воина и запредельность мечты. Платонов использует донкихотовские реминисценции в создании героя: Дон Кихот воюет с ветряной мельницей, Копенкин сечет «вражеский» воздух на границе чевенгурского коммунизма. У Копенкина, как у Дон Кихота, есть дама сердца с идеологическим статусом: Дульсинея Тобосская — неотъемлемая составляющая идеала рыцарства, Роза Люксембург — идеала революции.

Копенкин — герой-идеалист новой утопической проекции: он вдохновлен идеей эгалитаризма, понимает свою жизнь как героическую жертву во имя осуществления идеи/мечты мирового коммунистического товарищества. Портрет Копенкина отражает обезличивание героя в его революционных подвигах («черты его личности уже стерлись о революцию», «не понятно — был ли он из батраков или из профессоров» [Платонов, 2011, с. 102]. В шведском переводе фантастический диапазон дореволюционного прошлого Копенкина изменен и сделан правдоподобным: «профессор» заменен на *fackföreningsfolket* «профсоюзный народ».

Рыцарство Копенкина обнаруживает себя в страстной, не рассуждающей верности идеалам революции и оформлено как рыцарский культ дамы сердца — «убиенной» немецкой революционерки Розы Люксембург. Роза Люксембург — видный деятель социал-демократического и коммунистического движений в Европе, настоящая «валькирия» революции. В 1919 году, в год гибели революционерки, в Советской России «насаждался культ Розы» [Алейников, 2013, с. 100], и Платонов обыгрывает его в «Чевенгу-

ре». Один из персонажей романа, мыслитель Игнатий Мошонков, переименовавший себя в Достоевского, по этому поводу высказывается так: «Роза, наверно, сокращенное название революции» [Платонов, 2011, с. 124].

В шведской версии нет сцены «знакомства» Копенкина с Люксембург, где герой видит плакат с ее изображением. Между тем именно портрет Розы становится для героя откровением. На него производит впечатление «живая» женщина, ее женский облик. Копенкин воображает чарующий запах платья, «скрытое тепло остатков жизни» [Платонов, 2011, с. 138], волосы Розы представляются ему «таинственным садом» [Платонов, 2011, с. 139]. Образ Розы является в «Чевенгуре» «символом любви мистической и телесной», осложненный «политическими аллюзиями» [Яблоков, 2002, с. 22]. «Историческая» Роза Люксембург — Богородица — Прекрасная Дама — Революция — составляющие образа «умершей и бессмертной в одно и то же время» героини [Яблоков, 2002, с. 17]. Воссоединение с Розой Люксембург — это обретение Эдема (Роза) и Нового града (Люксембург). Фамилия Люксембург несет эсхатологический смысл, восходит к значению «светлого, сверкающего города» [Яблоков, 1994, с. 170]. Путешествие Копенкина может быть интерпретировано как мистический поиск потусторонней жизни и воссоединение с Царствием Божиим. В «Дон Кихоте в революции» в редуцированном образе Розы Люксембург доминирует революционный идеологический комплекс.

В «Чевенгуре» сокровенное «гамлетовское» в Копенкине, как и у Дванова, обнаруживается в бессознательном состоянии — в его сновидениях, где появляется образ умершей матери и происходит смешение женских образов матери и Розы: во время похорон Розы в гробу оказывается мать. Материнский образ возникает как предостережение о неистинных отношениях, связывающих Копенкина и Люксембург. Образ гроба символически указывает на тщету революционных подвигов героя. В сновидениях Копенкин видит и самого себя: «...старого, истощенного человека, с глубокими мученическими морщинами на чужом лице, — человека, всю жизнь не сделавшего себе никакого блага» [Платонов, 2011, с. 168]. Как и у Дванова, у героя происходит раздвоение «я» — на реального Копенкина и «внуха души». Копенкин переживает

в подсознании, что идея мировой революции (идея возмездия), оформленная как культ Розы Люксембург, уводит его от устройства народной жизни, настоящего, отчуждает от себя самого, от бытия.

По общей логике конденсации сюжета «гамлетовские» сновидения Копенкина исключены из «Дон Кихота в революции». Однако «гамлетизм» героя сохранен и дан в сцене сомнений «рыцаря печального образа», когда в Чевенгуре умирает ребенок нищенки. В «постаревших» (*åldrade* — «состарившихся») глазах мальчика Копенкину открывается трагическая правда: в городе коммунизма Чевенгуре главенствует гибельная судьба. Смерть ребенка колеблет веру героя — сначала он догадался, что в Чевенгуре нет коммунизма, а впоследствии усомнился в самой возможности его существования. Шведский словарь писателей издательства «Бонниер» дает двойное определение жанра «Дон Кихота в революции»: «...роман о попытке группы людей создать коммунистическое микрообщество прочитывается и как утопия, и как антиутопия» [Bonniers författarlexikon över utländs litteratur, 2002, s. 639].

Свен Вальмарк искал и — как показал анализ — нашел способ транслировать шведским читателям уникальную художественную философию Платонова и одновременно диалог автора с мировой культурой о вечных проблемах идеала, истины и реальности, который развернут в романе о русской революции.

С конца XX века творчество Платонова в Швеции находится в поле литературоведческих исследований П-А. Бодина, Л. Шёквист, Т. Лане, К. Ингдаль, И. Сандомирской, С. Йонссона и др. Благодаря русско-шведской переводчице Кайсе Эберг Линдстен переведены и изданы «Котлован» (2007), «Счастливая Москва» (2008), «Джан» (2009). В 2016 году в переводе Эберг Линдстен вышел новый полный перевод «Чевенгура», который так долго ждали в Швеции. «Дон Кихот в революции» отошел в историю переводоведения. Однако в том, что Платонов в начале XXI века стал необходимой частью шведской литературы, а перевод и издание полного текста «Чевенгура» — событием национального значения, важную роль сыграл первый перевод-интерпретация Вальмарка «Дон Кихот в революции». Крупнейший шведский специалист по творчеству Платонова Т. Лане считает издание «Дон Кихота в ре-

волюции» событием, стимулировавшим развитие не только шведского, но и мирового платоноведения: «...как в Советском Союзе и России, так и в других странах, особенно в США и Европе» [Lane, 2017, s. 8].

ЛИТЕРАТУРА

- Алейников О.Ю. *Андрей Платонов и его роман «Чевенгур»*. Воронеж: НАУКА-ЮНИПРЕСС, 2013. 222 с.
- Арсентьева Н.Н. *Русско-испанские литературные связи: проблемы преемственности, типологии, рецепции*. Автореф. дис. ... д-ра филол. наук. М., 1994. 34 с.
- Багно В.Е. *«Дон Кихот» в России и русское донкихотство*. СПб.: Наука, 2009. 223 с.
- Вьюгин В.Ю. *Андрей Платонов: поэтика загадки: (очерк становления и эволюция стиля)*. СПб.: Изд-во Рус. гуманитар. ин-та, 2004. 440 с.
- Герцен А.И. *Собрание сочинений*: в 30 т. М.: Изд-во Академии наук СССР, 1955. Т.5. Письма из Франции и Италии 1847–1852. 512 с.
- Грязнова А.Ю. *«Искать дороги друг к другу»: сиротство и родство в прозе Андрея Платонова*. Воронеж, НАУКА-ЮНИПРЕСС, 2014. 193 с.
- Гюнтер Х. *По обе стороны утопии: контексты творчества А. Платонова*. М.: Новое литературное обозрение, 2012. 216 с.
- Захаров Н.В. *Шекспиризм русской классической литературы: тезаурусный анализ*. М.: Изд-во Моск. гуманитар. ун-та, 2008. 320 с.
- Палиевский П.В. *Движение русской литературы*. М.: Плеяда, 1998. 10 с.
- Пискунова С.И. «Дон Кихот» и «Чевенгур»: евхаристическая символика в романе. *Вестн. Моск. ун-та*. Сер. 9. Филология, 2009, № 3. С. 60–72.
- Платонов А.П. *Чевенгур*. Котлован. М.: Время, 2011. 608 с.
- Платонов А.П. *Чевенгур*. Париж: YMCA-PRESS, 1972. 376 с.
- Романовская И.В. Донкихотовский герой в шведском переводе романа «Чевенгур» А.Платонова «Дон Кихот в революции». *INITIUM. Художественная литература: опыт современного прочтения: материалы I Всероссийской научно-практической конференции*. Екатеринбург: УРФУ, 2018. С. 141–146.
- Руднев В. *Философия языка и семиотика безумия*. М.: Территория будущего, 2007. 528 с.
- Солженицын А.И. Письмо IV Всесоюзному съезду союза советских писателей 16 мая 1967. *Публицистика*. Ярославль, 1996. С. 27–33.
- Толстая-Сегал Е. О связи низших уровней текста с высшими (Проза Андрея Платонова). *Slavica Hierosolymitana*. 1978. № 2. С. 169–211.
- Тургенев И.С. Гамлет и Дон Кихот. *Полное собрание сочинений и писем*: в 30 т. Т. 5: Повести и рассказы 1853–1857 гг. М.: Наука, 1980. С. 330–348.

- Яблоков Е. А. О типологии персонажей А. Платонова. «*Страна философов*» Андрея Платонова: проблемы творчества. М.: ИМЛИ РАН, 1994, Вып. 1. С. 194–203.
- Яблоков Е. А. *На берегу неба: (Роман Андрея Платонова «Чевенгур»)*. СПб.: Дмитрий Буланин, 2001. 376 с.
- Яблоков Е. А. Комментарий. Платонов А. П. *Чевенгур*. М.: Высшая школа, 1991. С. 521–523.
- Яблоков Е. А. «Имя Розы» в творчестве Андрея Платонова. *Болгарская русистика*. 2002. № 2. С. 17–24.
- Blomqvist L. E. *Rysk litteratur efter Stalin*. Stockholm: Natur och Kultur, 1968. 212 s.
- Bonniers författarlexikon över utländsk litteratur. Stockholm, 2002. 992 s.
- Don Quijote. *Riddaren av den sorgliga skepnaden*. Available at: <http://byteatern.se/wp/wp-content/uploads/2015/04/L%C3%A4rarhandledning-DQ3.pdf> (accessed: 12.05.2018).
- Litteraturens historia 1914–1945*. Stockholm: Norstedt Förlag. 1992. No. 6. S. 79–80.
- Lundstedt G. *Don Quijote och skuggan*. Stockholm: Symposion, 1986. 81 s.
- Platonov A. *Don Quijote i revolutionen*. Stockholm: P. A. Norstedt & Söners förlag, 1973. 315 s.
- Platonov A. En mästars tillkomst. *14 sovjetryska berättare*. Stockholm: Albert Bonniers, 1929. S. 165–192.
- Platonov A. *Il Villaggio della nuova vita*. Milano: Club Degli Editori, 1972. 425 p.
- Platonov A. *Les herbes folles de Tchevengour*. Paris: Stock, 1972. 483 p.
- Restrepo L. *400 år av galenskap*. Available at: <http://www.dn.se/kultur-noje/kulturdebatt/400-ar-av-galenskap/> (accessed: 10. 05.2018).
- Revolution och existens. Läsningar av Andrej Platonov*. Stockholm: Ersatz, 2017. 160 s.
- Schwartz V. Tvärsnitt genom sovjetlitteraturen. *Ord och bild*. 1938. No. 47. S. 447–451.
- Sven Vallmark. Available at: http://angermanland.forening.genealogi.se/biografi/sven_v.html (accessed: 14.05.2018).
- Svenska Akademiens ordbok*. Available at: <https://www.saob.se/artikel/?seek=e-unuck&pz=1> (accessed: 10. 05.2018).
- Vallmark S. Efterord. *Platonov A. Don Quijote i revolutionen*. Stockholm: P. A. Norstedt & Söners förlag, 1973. S. 313–317.
- 14 sovjetryska berättare: valda och översatta från ryskan av Josef Riwkin och Daniel Brick med inledning av Anders Österling*. Stockholm: Albert Bonniers, 1929. 269 s.

Статья поступила в редакцию 1.07.2018,
принята к публикации 15.04.2019

Irina Spiridonova
Petrozavodsk State University

Irina Romanovskaia
Petrozavodsk State University

LITERARY CODE IN THE SWEDISH TRANSLATION OF
THE NOVEL “CHEVENGUR” BY A. PLATONOV “DON QUIJOTE I REVOLUTIONEN”
(TRANSLATED BY S. WALMARK)

For citation: Spiridonova I. A., Romanovskaia I. V. Literary code in the Swedish translation of the novel “Chevengur” by A. Platonov “Don Quijote i revolutionen” (translated by S. Walmark). *Scandinavian Philology*, 2019, vol. 17, issue 1, pp. 114–133. <https://doi.org/10.21638/11701/spbu21.2019.107>

The article explores the problem of reception of poetics and content in the case of the Swedish version-translation of Andrey Platonov’s novel “Chevengur” (“Don Quijote i revolutionen”, 1973, translated by Sven Vallmark). The main differences between the reduced Swedish edition of “Chevengur” and the original are revealed and characterized. The conceptual solution of Sven Vallmark is to present Platonov’s novel through the lense of the world famous novel “Don Quixote” by M. de Cervantes. The comparative-typological analysis of the novel about the Russian revolution and the Spanish epic shows essential similarities in the genre “polyphony” of the travel novel and grotesque imagery. The constellation of Hamlet’s and Don Quixote’s codes in “Chevengur” plays an important role. The figurative parallel of “Don Quixote — Hamlet” reflects the internal polemic between the devotion to the revolutionary ideal and, on the other hand, doubt, creating a genre synthesis of utopia and dystopia. In the Swedish translation “Don Quijote i revolutionen” the structural principle of the constellation is kept despite a formal violation of the balance of literary codes: Hamlet’s features are represented by the essential nature of the images of “don quixote in revolution”. The abridgements to the plot and to the figurative system were made by way of “condensation”, while preserving the central ideological and figurative complexes.

Keywords: Swedish reception, literary code, figurative parallel *Don Quixote — Hamlet*, *Chevengur*, A. Platonov, *Don Quijote i revolutionen*, Sven Vallmark, *Don Quixote*, M. de Cervantes.

REFERENCES

- Alejnikov O. Yu. *Andrej Platonov i ego roman “Chevengur” [Andrey Platonov and his novel Chevengur]*. Voronezh: Nauka-Yunipress Publ, 2013. 222 p. (In Russian)
- Arsent’eva N. N. *Russko-ispanskie literaturnye svyazi: problemy preemstvennosti, tipologii, recepcii [Russian-Spanish literary communications: problems of continuity, typology, reception]*. Abstract of. Diss. Dr Philol. Sci. Moscow: 1994. 34 p. (In Russian)
- Bagno V. E. *“Don Kihot” v Rossii i russkoe donkijhotstvo [“Don Quixote” in Russia and Russian Quixotism]*. St. Petersburg: Nauka, 2009. 223 p. (In Russian)

- Blomqvist L. E. *Rysk litteratur efter Stalin*. Stockholm: Natur och Kultur, 1968. 212 p.
- Bonniers författarlexikon över utländsk litteratur. Stockholm, 2002. 992 p.
- Don Quijote. *Riddaren av den sorgliga skepnaden*. Available at: <http://byteatern.se/wp/wp-content/uploads/2015/04/L%C3%A4rarhandledning-DQ3.pdf> (accessed: 12.05.2018).
- Gercen A. I. *Sobranie sochinenij v 30 tomah [Collected works in 30 volumes]*. Vol. 5. Pis'ma iz Francii i Italii 1847–1852 [Letters from France and Italy 1847–1852]. Moscow: USSR Academy of Sciences Publishing House, 1955. 512 p. (In Russian)
- Gryaznova A. Yu. «Iskat' dorogi drug k drugu»: sirotstvo i rodstvo v proze Andrey Platonova [«To look for roads to each other»: orphanhood and relationship in Andrey Platonov's prose]. Voronezh: Nauka-Yunipress, 2014. 193 p. (In Russian)
- Gyunter Kh. *Po obe storony utopii: konteksty tvorchestva A. Platonova [On both sides of utopia: contexts of Andrey Platonov's creativity]*. Moscow: Novoe literaturnoe obozrenie, 2012. 216 p. (In Russian)
- Litteraturens historia 1914–1945*. Stockholm: Norstedts förlag, 1992, No 6. P. 79–80.
- Lundstedt G. *Don Quijote och skuggan*. Stockholm: Symposion, 1986. 81 p.
- Palievskij P. V. *Dvizhenie russkoj literatury [The movement of the Russian literature]*. Moscow: Pleyada, 1998. 10 p. (In Russian)
- Piskunova S. I. “Don Kihot” i “Chevengur”: evarhisticheskaya simvolika v romane [“Don Quixote” and “Tchevengur”: eucharistic symbolics in the novel]. *Vestnik Moskovskogo universiteta* [Bulletin of Moscow University. Ser. 9. Philology]. 2009, No 3. P. 60–72. (In Russian)
- Platonov A. *Don Quijote i revolutionen*. Stockholm: P. A. Norstedt & Söners förlag, 1973. 315 p.
- Platonov A. En mästaress tillkomst. *14 sovjetryska berättare*. Stockholm: Albert Bonniers, 1929. P. 165–192.
- Platonov A. *Il Villaggio della nuova vita*. Milano: Club Degli Editori, 1972. 425 p.
- Platonov A. *Les herbes folles de Tchevengour*. Paris: Stock, 1972. 483 p.
- Platonov A. P. *Chevengur [Tchevengur]*. Paris: YMCA-PRESS, 1972. 376 p. (In Russian)
- Platonov A. P. *Chevengur. Kotlovan [Tchevengur. The Foundation Pit]*. Moscow: Vremya, 2011. 608 p. (In Russian)
- Restrepo L. *400 år av galenskap*. Available at: <http://www.dn.se/kultur-noje/kulturdebatt/400-ar-av-galenskap/> (accessed: 10. 05.2018).
- Revolution och existens. Läsningar av Andrej Platonov*. Stockholm: Ersatz, 2017. 160 p.
- Romanovskaia I. V. Donkihotovskiy geroy v shvedskom perevode romana “Chevengur” A. Platonova “Don Kihot v revolyutsii”. *INITIUM. Hudojstvennaya literatura: opyt sovremennogo prochteniya: materialyi I Vserossiyskoy nauchno-prakticheskoy konferentsii*. Ekaterinburg: URFU, 2018. S. 141–146. (In Russian)

- Rudnev V. *Filosofiya yazyka i semiotika bezumiya* [The Philosophy of language and semiotics of madness]. Moscow: Territoriya budushchego, 2007. 528 p. (In Russian)
- Schwartz V. Tvärsnitt genom sovjetlitteraturen. *Ord och bild*, 1938, No 47. P. 447–451.
- Solzhenitsyn A. I. Pis'mo IV Vsesoyuznomu s'ezdu soyuza sovetских pisatelej. 16 maya 1967 [Letter to the IV All-Union congress of the union of the Soviet writers. May 16, 1967]. *Publicistika*. Yaroslavl, 1996. P. 27–33. (In Russian)
- Sven Vallmark. Available at: http://angermanland.forening.genealogi.se/biografi/sven_v.html (accessed: 14.05.2018).
- Svenska Akademiens ordbok. Available at: <https://www.saob.se/artikel/?seek=eunuck&pz=1>.
- Tolstaya-Segal E. O svyazi nizshih urovnej teksta s vysshimi (Proza Andreya Platonova) [About communication of the lowest levels of the text with the highest (Andrey Platonov's Prose)]. *Slavica Hierosolymitana*. 1978, No 2. P. 169–211. (In Russian)
- Turgenev I. S. *Polnoe sobranie sochinenij i pisem v 30 tomah. Sochineniya v 12 tomah. Sochineniya T. 5: Povesti i rasskazy 1853–1857 godov*. [Complete works and letters in 30 volumes. Compositions in 12 volumes. Compositions Vol. 5: Stories and stories of 1853–1857]. Moscow: Nauka, 1980. P. 330–348. (In Russian)
- Vallmark S. Efterord. *Platonov A. Don Quijote i revolutionen*. Stockholm: P. A. Norstedt & Söners förlag, 1973. S. 313–317.
- V'yugin V. Yu. *Andrej Platonov: poetika zagadki* [Andrei Platonov: the poetic riddles]. St. Petersburg: RSGI, 2004. 440 p. (In Russian)
- Yablokov E. A "Imya Rozy" v tvorchestve Andrey Platonova ["Name of Rose" in Andrey Platonov's creativity]. *Bulgarian Russian philology*, 2002, No 2. P. 17–24. (In Russian)
- Yablokov E. A O tipologii personazhej A. Platonova [About typology of characters of A. Platonov]. "Country of philosophers" of Andrey Platonov: creativity problems. 1994, Vol. 1. P. 194–203. (In Russian)
- Yablokov E. A. Kommentarij [Comment]. *Platonov A. P. Chevengur*. Moscow: Vysshaya shkola, 1991, P. 521–523. (In Russian)
- Yablokov E. A. *Na beregu neba: (Roman Andrey Platonova "Chevengur")* [On the bank of the sky: (Novel of Andrey Platonov "Tchevengur")]. St. Petersburg: Dmitry Bulanin, 2001. 376 p. (In Russian)
- Zaharov N. V. *Shekspirizm russkoj klassicheskoy literatury: tezaurusnyj analiz* [Shekspirizm of the Russian classical literature: thesaurus analysis]. Moscow: Moscow humanities university, 2008. 320 p. (In Russian)
- 14 sovjetryska berättare: valda och översatta från ryskan av Josef Riwkin och Daniel Brick med inledning av Anders Österling. Stockholm: Albert Bonniers, 1929. 269 p.

Спиридонова Ирина Александровна
доктор филологических наук, профессор,
Петрозаводский государственный университет,
Россия, 185910, Республика Карелия, г. Петрозаводск, пр. Ленина, 33
E-mail: verses@onego.ru

Irina Spiridonova
Doctor in Philology, Professor,
Petrozavodsk State University
33, pr. Lenina, Petrozavodsk, Republik of Karelia, 185910, Russia
E-mail: verses@onego.ru

Романовская Ирина Валерьевна
старший преподаватель,
Петрозаводский государственный университет,
Россия, 185910, Республика Карелия, г. Петрозаводск, пр. Ленина, 33
E-mail: romanovskaia.irina@gmail.com

Irina Romanovskaia
Senior Lecturer,
Petrozavodsk State University
33, pr. Lenina, Petrozavodsk, Republik of Karelia, 185910, Russia
E-mail: romanovskaia.irina@gmail.com

Received: July 1, 2018
Accepted: April 15, 2019

UDC 82-131

Yuri A. Kleiner

St. Petersburg State University

Dmitry D. Piotrovsky

Pavlov First St. Petersburg State Medical University

FROM EPIC TO BALLAD: THE FAROESE ‘SJÚRÐUR CYCLE’

For citation: Kleiner Yu. A., Piotrovsky D.D. From Epic to Ballad: the Faroese ‘Sjúrður Cycle’. *Scandinavian Philology*, 2019, vol. 17, issue 1, pp. 134–145.
<https://doi.org/10.21638/11701/spbu21.2019.108>

The story of Sigurd the Dragon Slayer exists in the major Germanic traditions (except Old English), represented by texts recorded between the second half of the 13th and the mid-19th centuries, viz. the Old Icelandic *Eddas* and the *Völsungasaga*, the German *Nibelungenlied* and the three Faroese ballads recorded by V. U. Hammershaimb. One part of the Faroese cycle (up to the assassination of Sjúrður) is similar to the Icelandic version of the story, the rest being reminiscent of the German tradition. (The boundary lies within the second ballad.) In the Icelandic tradition, plots either make up a succession implying continuation and pre-history (heroic epic) or they may be confined within the boundaries of one poem (mythological epic). The Faroese Sjúrður ballads, although heroic, are closer to the latter type (the limits of the poem and the plot coincide). Both the ballads and the epic show traits of orality (formulaic style, repetitions, etc.), suggesting variability and, hence, lack of fixity typical of literary tradition. Normally, orality is put an end to as a result of recording. In the ballad tradition, the process is characterized by a specificity connected with the circumstances of performance (dance combined with singing), and the active role of the audience, who were active participants, which implied some knowledge of the texts sung. In this way, the ballads acquired stability to become, later on, *fixed* texts and a special genre within literary tradition.

Keywords: Sigurðr poems, Nibelungenlied, Old Icelandic epic, Faroese ballads, orality, recording, fixed texts.

The story of Sigurd the Dragon Slayer exists in the major Germanic traditions (except Old English), represented by texts recorded between the second half of the thirteenth and the mid-nineteenth centuries, the

Eddas and the *Völsungasaga*, and the ballads, respectively. Three of the Faroese ballads recorded by V.U.Hammershaimb [Hammershaimb, 1851] make up the so-called Faroese ‘Nibelungen cycle’ consisting of *Regin the Smith* (131 stanzas; the birth and early years of Sjúrdur (OI Sigurðr), his revenge for his father and his encounter with the dragon Frænur (OI Fafnir); *Brinhild* (238 stanzas; the meeting of Sjúrdur and Brinhild, Sjúrdur marrying Guðrun, the assassination of Sjúrdur by his sworn-brothers, Gunnar and Högni); and *Högni* (239 stanzas; the visit of Gunnar and Högni to the Huns and Guðrun’s revenge).

Problems discussed in connection with the ballad tradition focus on its origin and its ties both in and outside Scandinavia. As M.I.Steblyn-Kamenskij [Steblyn-Kamenskij, 2003, p.408] remarks in this connection, “the Scandinavian ballad as a verse form is considered to be of a foreign origin, most probably French. [...] But the fact itself that the ballad verse came from France does not imply that the ballad, as a genre, also came from France.” Although paradoxical enough, this remark is not self-contradictory. Indeed, the organizing principle of the poetic form of the ballad, i.e. end-rhyme in place of the alliteration of both eddic and scaldic verse, is definitely not a local innovation. On the other hand, the plots of Scandinavian ballads are exclusively Germanic. In the Faroese Sjúrdur (Sigurðr) ballads, two parts are clearly discernible, devoted to the events before and after Sjúrdur’s death. The part concerned with Sjúrdur’s exploits is similar to the Icelandic tradition, while the story of the revenge is closer to that of the *Nibelungenlied*. The boundary between the two parts lies within the second ballad of the cycle (*Brinhild*):

*Tá var rómur í buðlungs höll,
sveinar ríða út,
Brinhild sat eftir í giltum stóli,
hon fellir tár á dúk*

‘There was noise in the hall of the Buðlungs;
the heroes go for the journey;
Brinhild sat on her golden seat,
she is shedding tears onto her shawl’ (B. CCI).

According to Helmut de Boor [De Boor, 1918, S. 71], this and some previous stanzas reveal motifs of two traditions, viz. Old Norse (Brinhild’s tears in spite of her being the instigatrix of the assassination) and German (the assassination that took place in a forest), cf.

CXCI.

*nú skulu teir Júkungar
burt á skógin ríða.*

CCVIII.

Ríða teir á skógin burt,
Sjúrður í teirri ferð,
hann vitsti ei af svikumunum
teir hövdu í ráðagerð.

CCXVIII.

Sjúrður legðist at drekka,
sum vatn stóð firi í veit,
Gunnar átti mækan tann
á Sjúrðar hálsi beit.

CCXIX.

Högni stakk og Gunnar hjó
við hvössum slíðragnívi,
teir gjördu so mikið niðingsverk,
teir tóku hann Sjúrð af lívi.

CXCI.

now, Gjukungs, you must go from here,
and to the forest

CCVIII.

They ride in the forest,
and Sjúrður with them,
He didn't know about the deceit
they had in mind

CCXVIII.

Sjúrður lay down to drink
where water ran into a stream
Gunnar had the sword
which stroke Sjúrður on the neck

CCXIX.

Högni stang and Gunnar hewed
with a sharp sheath knife,
they did so a great evil deed,
they deprived Sjúrður of life.

De Boor [De Boor, 1918, S. 62] remarks that, from CXCI the ballad acquires features similar to those of the Nibelungen tradition, e.g. the hunting episode absent in the Edda (for discussion, see [Piotrovskii, 2000, p. 14–16]). In the Scandinavian tradition, it was not unknown that the ‘forest motif’ had come from Germany, cf.

þýðverskir menn segja svá, at þeir dræpi hann úti í skógi

‘German men say that they killed him out of doors in the forest’

(Br. Prose: *Frá dauða Sigurðar*).

One cannot exclude, however, that it circulated, in some form, beside other versions, cf.

Hér er sagt í þessi kviðu frá dauða Sigurðar ok víkr hér svá til, sem þeir dræpi hann úti, en sumir segja svá, at þeir dræpi hann inni í rekkju sinni sofanda. ...ok svá segir í Guðrúnarkviðu hinni fornu, at Sigurðr ok Gjúkasynir hefði til þings ríðit, þá er hann var drepinn, en þat segja allir einnig, at þeir sviku hann í tryggð ok vágu at hánnum liggjanda ok óbúnum

‘Here it is told in this poem about the death of Sigurd, and the story goes here that they slew him out of doors, but some say that they slew him in the house, on his bed while he was sleeping. ...and so it is told in the old Guthrun lay, that Sigurd and Gjuki’s sons had ridden to the council-place, and that he was slain there’ (ibid.).

The same applies to other motifs that, at some stage, could become a part of ballad plots, cf.

FM (prose)		RS (CXIX — CXX)	
<i>Sigurðr tók Fáfnis hjarta ok steikði á teini.</i>	Sigurd took Fafnir's heart and cooked it on a spit.	CXIX <i>Sjúrdur stakk til hjartað, tá vegurin var trangur, steikti hann tað á teini, ið tríati alin var langur.</i>	CXIX Sjúrdur rushed for the heart, the path was steep, he cooked it on a spit, which was three ells long.
<i>Er hann hugði, at fullsteikt væri ok freyddi sveitinn ór hjartanu, þá tók hann á fingri sínum ok skynjaði, hvárt fullsteikt væri. Hann brann ok brá fingrinum í munn sér. En er hjartablóð Fáfnis kom á tungu hánum, ok skilði hann fugls rödd.</i>	When he thought that it was fully cooked, and the blood foamed out of the heart, then he tried it with his finger to see whether it was fully cooked. He burned his finger, and put it in his mouth. But when Fafnir's heart-blood came on his tongue, he understood the speech of birds.	CXX <i>Sjúrdur gjörðist á hendi heitur, hann brá sar í munn, fuglar og so alskins djór vóru honum á máli kunn.</i>	CXX Sjúrdur hurt his hand, put it into his mouth, of birds and different animals he began to understand the speech.

Here, the two poetic stanzas of the ballad correspond to a part of the prose passage, so the similarity is not that of form.

Likewise, the killing of Regin, in prose in the Edda, corresponds to two ballad stanzas:

FM (prose)		RS (CXXII — CXXIII)	
Sigurðr hjó höfuð af Regin, ok þá átt han Fáfnis hjarta ok drakk blóð þeira beggia, Regins ok Fáfnis. Þá heyrði Sigurðr, hvar igður mæltu:	Sigurd hew off Regin's head. Then he ate Fafnir's heart and drank the blood of both Regin and Fafnir.	CXXII Sjúrdur steikti hjartað og tað af teini dró, Regin legðist at drekka ormsins eiturblóð.	CXXII Sjúrdur cooked the heart and took it from the spit, Regin lay to drink venomous dragon blood.
		CXXIII Regin legðist at drekka ormsins eiturblóð, Sjúrdur gav honum banasár í spori sum hann stóð.	CXXIII Regin lay to drink venomous dragon blood. Sjúrdur stroke him a murderous strike at the spot he stood.

In the *Edda*, it is but one episode in a succession of events, but in the ballad, the assassination of the dragon, combined with Sjúrdur's departure with the treasure, is both the culmination of the story and its denouement. It requires no continuation, hence, the ending:

Nú skal latta ljóði af,
eg kvøði ei longur á sinni,
so skal taka upp annar tátt,
og víðari leggja í minni
'Now the song must finish,
this time I do not speak any more,
a new song must begin,
and take more place in mind' (RS CXXXI).

A reference to a '*kong*' in the previous stanza,

So treður hann Grani
grót ratt sum völl,
tilíkur kemur eingin aftur
á ríka kongins höll

‘So Grani treads
on wet stones and grass,
finally he comes back
to the rich king’s hall’ (RS CXXX);

does not imply that the king is the father of Brinhild, who is the heroine of another ballad, not necessarily connected with the present one, cf.

Eg havi eina rímu hoyrt,
gjörd er í grønari líð,
tað var first í firndini,
tað brast í Buðlans tíð.
‘I have heard a story,
indited on a green hillside,
it appeared a long time ago
and narrates about Buðli’s time’ (B. I).

Each of the ballads is a poem in its own right, as a ballad should be. Here lies the difference between the Faroese Sjúrdur ballads and the Sigurðr story of the eddic tradition. The latter poems belong to the cyclic type based on “a genealogical ordering towards ancestors and descendants” [Yarkho, 1934, p. 48]. This means that each particular poem not only admits, but requires a continuation or some sort of prehistory (expanding of Sigurðr’s genealogy), both falling within one and the same plot, from a murder (e.g. of Fafnir by Sigurðr), via a chain of deaths/revenge (Sigurðr — Gunnar/Høgni — Atli), to the last victims of the feud (Hamðir and Sqrli). It is for this reason, no doubt, that many of the heroic poems have linking endings or beginnings in prose (by a redactor?), such as *Sigurðr reið eptir slóð Fafnis* ‘after the killing of Fafnir, Sigurd went...’ (*Fm* end) or *Sigurðr reið upp á Hindarfjall* ‘Sigurd went up to the top of Hindarfell...’ (*Sd* beginning). This differs from the mythological portion of the *Edda* where the boundaries of the plot (e.g. from the first creation to Ragnarøk, a segment of creation, recovery of Thor’s hammer, etc.) and the poem (*Völuspá*, *Vafþúðnismál*, *Þymaskviða*) coincide. Among other things, this manifests itself, in the endings, such as *nú mun hún sökqvaz* ‘now must she sink’ (*Vsp* 66, 8), *þú ert æ vísastr vera* ‘you are the wisest’ (*Vm* 55, 9), *Svá kom Óðins sonr endr at hamri* ‘And so his hammer got Othin’s son’ (*Brk*, prose after 32) (see [Kleiner, 2004]).

In this respect, the Faroese (heroic) Sjúrdur ballads are closer to the mythological poems of the *Poetic Edda*. In combination with the (imported) verse-form (end-rhymes, etc.), they may be one of the sources of a pattern to accommodate all the details of story and a story generally. Some of the ballad elements are purely local, e.g. in *B.*, secondary characters' names (*Grímur*, XLIV, *Víggrím Gunnarsson*, LV) and place-names (*Hildarfjalli*, VI). Only the Faroese ballad has two dwarves decorating Brinhild's seat with runes (B. XXIX–XXX), and Sjúrdur's dream (XLVII–L). Also Faroese are the scenes of the meeting of Sjúrdur with Buðli (CXI — CXXIV) and with Brinhild after his marriage to Guðrun (CXCVI–CC), etc.

Some details can be come across in other Germanic texts, e.g. a blue attire, probably a death omen, cf.

Hann [Hrafnkell] riðr í blám klæðum. Øxi hafði hann í hendi, en ekki fleira vápnunum. [...] En við þann átrúnað at ekki verði at þeim monnum er heitstrengingar fella á sik, þá hljóp hann af baki til hans [Einarr] ok hjó hann [Einarr] banahögg
 'He rides in blue raiment; he had an axe in his hand, but no other weapons. [...] But by reason of the belief that those who fulfill their vows never come to grief, he leaped off his horse, sprang upon Einarr, and dealt him his death-blow' (HS 6).

But in the ballad the attire is worn by Guðrun, rather than a (prospective) murderer. Similarly, Sjúrdur acquires the ability to understand birds' speech by tasting the blood of the dragon's heart, as the Sigurðr of the *Poetic Edda* (see above). But the same ability of his manifests itself in *B.* as well, where, strictly speaking, it remains unexplained, cf.

LII.
Tað sögdu honum ígurnar,
 uppi sitja í lund
 væn er Brinhild Buðla dottir,
 hon stundar á tín fund.*

LIII.
*Tað sögdu honum villini fuglar,
 uppi sótu í eik;
 væn er Brinhild Buðla dottir,
 hon væntar á tín leik.*

* Hapax legomenon.

LII.
 The feathered ones said to him,
 [those who] sit up in a grove:
 beautiful is Brinhild Buðli's daughter,
 she is waiting for a meeting with you.

LIII.
 Birds said to him,
 [those who] sat up in an oak:
 beautiful is Brinhild Buðli's daughter,
 she is waiting for your play.

The use of the motif reflects a difference between the patterns typical of the two traditions (epic and ballad) and, in particular, their thematic arrangement. A. B. Lord defines the *theme* as “groups of ideas regularly used in telling a tale in the formulaic style of traditional song” [Lord, 2000, p. 68] and as “a structural unit that has a semantic essence but can never be divorced from its form, even if its form be constantly variable and multiform” [Lord, 2000, p. 198]. Central to both definitions is variability, which manifests itself, first and foremost, in the use of formulas by a poet. Formulas tend to be regarded, erroneously, as fixed expressions (clichés). Indeed, in traditional poetry some phrases may be repeated verbatim. But as Steblin-Kamenskij has explained, “Similarity of poetic lines in two ballads is not necessarily identity. It can be limited to syntactic structure, while syntactic similarity may or may not be accompanied by the similarity of meaning. Besides, syntactic similarity may be accompanied by coincidence of expression, which, in turn, can be limited to just one word in a line or stanza or, vice versa, all the words of a line or stanza, except one (a proper name, for instance), can coincide. An exact match of lines or stanzas of different ballads is but a particular case of repetition” [Steblin-Kamenskij, 2003, p. 408–409].

Stanzas LXXXVII–LXXXIX of *B.* demonstrate both types of coincidence, with a complete match of ll. 1 and 3 in LXXXIX and LXXXVIII, a partial coincidence of ll. 2 and 4 in LXXXIX and LXXXVII, cf.

LXXXVII.	LXXXVIII.	LXXXIX.
<p><i>Hoyr tað Sjúrdur Sigmundarson</i> <i>hvör vísti tar leið</i> <i>gjögnum royk og váðaluga,</i> <i>at tú higar reið?</i></p> <p>‘Hear this Sjúrdur Sigmundarson, who showed you the way through smoke and fire, so that you come here?’</p>	<p><i>Ta SÖGDU MAR FUGLAR TVEIR</i> <i>gjögnum grøna lund:</i> <i>VÆN ER BRINHILD</i> <i>BUÐLADOTTIR,</i> <i>hon stundar á tín fund.</i></p> <p>‘Two birds told me so in the green forest: beautiful is Brinhild Buðladottir, she wants to meet you.’</p>	<p><i>Tað SÖGDU MAR FUGLAR TVEIR</i> <i>ar á mínari leið:</i> <i>VÆN ER BRINHILD</i> <i>BUÐLADOTTIR,</i> <i>tí eg higar reið.</i></p> <p>‘Two birds told me so before I start on my way: beautiful is Brinhild Buðladottir, so that I come here.’</p>

A partial coincidence, particularly in the case of name substitution, ‘X, the son of X’, is a classical example of the traditional formula (see

[Kleiner, 2010]); it is defined as “a group of words regularly employed under the same metrical conditions to express a given essential idea” [Lord, 2000, p. 30]. Another example of formulaic variation in Faroese ballads is *Tað er enn sum ofta fírr* ‘That is as often [happened] before’ (B. LXXI.) and *Tað var tá sum oftun enn* ‘That was as [will happen] later’ (RS XXIV). The fact that the two sentences belong to different poems indicates that the variation is not only formulaic but also traditional, i.e. characterizing the tradition generally¹. Questions may arise concerning the nature and boundaries of the tradition in which the formulas were used: ‘ballad and/or epic’, ‘Faroese and/or Scandinavian/Germanic’, etc. Indeed, *Tað er enn sum ofta fírr* is similar in meaning to Icelandic *ár* (‘early’)- formulas, e.g. *Ár vas alda* ‘of old was the age’ (*Vsp* 3,1). The similarity is purely superficial, however, for the ‘essential idea’ of the ballad formula is based on the ‘past : future’ opposition, while in Icelandic, the reference is invariably to the past. This suggests that the formulas belong to different thematic patterns and to different poetic traditions.

The above variation (‘formulaic style’) is concordant with the basic principle of oral composition, which is ‘composition in performance’, i.e. composing a song each time it is sung. Steblin-Kamenskij’s description of the implementation of this principle in the ballad tradition is as follows: “[F]or singers, the ballad was not a fixed text, but only a scheme that required verbal expression. But if the ballad was not a fixed text for the singers, it is obvious that each of the performances was, in fact, the creation of a new work, although the singers (or recorders) were not aware of it. Of course, since the singer did not regard himself an author, he did not strive for originality, therefore the difference between the ballad he sang and the ‘same ballad’ by other singers could be minimal or even reduced to zero. Nevertheless, due to the non-fixed nature of the text, i.e. the inseparability of performance from composition, any performance was a creative work, regardless of how much the result of this work differed from the results of other singers” [Steblyn-Kamenskij, 2003, p. 405–406].

It is only natural, in this context, to conclude that the end of orality results from the fixation of texts hitherto performed orally: “[A]s a result of every recording, the ballad became a fixed text, i.e. something directly

¹ Cf. A. B. Lord’s earlier definition of the theme as “subject unit... regularly employed by a singer, not merely in any given poem, but in the poetry as a whole” [Lord, 1938, p. 440].

opposite to what it was in the oral tradition ... With the spread of writing, the oral ballad tradition died everywhere. Ballads could be read and learnt by heart. Creativity typical of improvisation gave way to mechanical reproduction of the text” [Steblyn-Kamenskij, 2003, p. 406, 418].

This is true of any oral tradition, but in the case of ballads the process is characterized by a specificity connected with the circumstances of ballad performance: “No doubt, the ballad existed only as a song and it was usually a dance song. There is evidence that the custom of ballad dancing spread throughout Scandinavia. The dance consisted in the fact that dancers, men and women, formed a circle or a chain, making first two steps to the left, then a step to the right, etc. The poet sang ballad stanzas, all the others singing the refrain. It was the poet, therefore, who was the performer of a ballad” [Steblyn-Kamenskij, 2003, p. 407]. In this situation, the role of the *skipari*, ballad performer was that of a ‘moderator’; his audience, unlike the audience of an epic poet, were not passive listeners, but active participants of singing and dancing. It is only natural that they would know the texts they sung, even though their own part was limited to singing a refrain.

In this way, the ballads acquired stability to become, later on, *fixed* texts and a special genre within literary tradition.

ABBREVIATIONS

- B.* (= *Brinhild*) — Hammershaimb 1851: 16–36.
Br. (= *Brot*) — Neckel 1914: 193–196.
Fm (= *Fafnismál*) — Neckel 1914: 176–184.
HS (= *Hrafnkels saga Freysgoða*) — Baetke 1952.
RS (= *Regin Smiður*) — Hammershaimb 1851: 3–15.
Sd (= *Sigrdrífomál*) — Neckel 1914: 185–192.
Vm (= *Vafþúðnismál*) — Neckel 1914: 44–53.
Vsp (= *Völuspá*) — Neckel 1914: 1–15.
Brk (= *Brymskviða*) — Neckel 1914: 107–111.

REFERENCES

- Baethke W. (ed.). *Hrafnkels saga Freysgoða*. Mit Einleitung, Anmerkungen und Glossar herausgegeben von Walter Baethke. Halle (Saale): Max Niemeyer Verlag, 1952.
- De Boor H. *Die faröischen Leiden des Nibelungenzyclus / Germanische Bibliothek*. Hrsg. von Wilhelm Streitberg. Zwölfter Band. Heidelberg: Carl Winters Universitätsverlagbuchhandlung, 1918. 214 S.

- Hammershaimb, V. U. *Sjúrðar kvæði*. Samlede og besörgede ved V. U. Hammershaimb. København: Brödrene Berlings bogtr, 1851.
- Kleiner Yu. A. Syuzhet — pesn' — traditsiya [Plot — song — tradition]. *Slovo v perspektive literaturnoj evoljutsii*. Dedicated to 100 years of M. I. Steblin-Kamenskij. Moscow: Yazyki slavyanskoy kul'tury, 2004, p. 161–172. (In Russian)
- Kleiner Yu. A. Yazyk epicheskoj traditsii v sinkhronii i diakhronii [The language of epic tradition in synchrony and diachrony]. *Poetica traditsii*. St. Petersburg, 2010, pp. 18–44. (In Russian)
- Lord A. B. Homer and Huso II: Narrative Inconsistencies in Homer and Oral Poetry. *Transactions of the American Philological Association* 69. 1938, p. 439–445.
- Lord, A. B. *The Singer of Tales*. Harvard: Harvard University Press, 2000. 307 p.
- Neckel G. (ed.). *Edda. Die Lieder des Codex Regius nebst verwandten Denkmälern*. Hrsg. von Gustav Neckel. I. Heidelberg: Carl Winters Universitätsbuchhandlung, 1914.
- Piotrovskii D. D. Farerskie Ballady. Literaturnyi eksperiment ili traditsiya? [Faroese Ballads. A Literary experiment or Tradition?]. *Atlantika. Zapiski po istoricheskoy poetike*. Issue XV. Moscow, 2018, p. 144–150. (In Russian)
- Steblin-Kamenskij M. I. Drevneskandinavskaja literatura. Ballady [Old Scandinavian Literature, Ballads]. *Trudy po filologii* [Works on Philology]. St. Petersburg: Filologicheskij fakul'tet Sankt-Peterburgskogo universiteta, 2003, p. 404–418. (In Russian)
- Yarkho B. I. *Saga o Volsugakh* [Völsungasaga]. Moscow; Leningrad: Academia, 1934. 288 s. (In Russian)

Юрий Александрович Клейнер

Санкт-Петербургский государственный университет

Дмитрий Дмитриевич Пиотровский

*Первый Санкт-Петербургский государственный
медицинский университет им. акад. И. П. Павлова*

ОТ ЭПОСА К БАЛЛАДЕ: ФАРЕРСКИЙ «СИГУРДОВСКИЙ ЦИКЛ»

Для цитирования: Kleiner Yu. A., Piotrovsky D. D. From Epic to Ballad: the Faroese 'Sjúrður Cycle' // Скандинавская филология. 2019. Т. 17. Вып. 1. С. 134–145. <https://doi.org/10.21638/11701/spbu21.2019.108>

История Сигурда (фар. Шуур) Змееборца, известная во всех основных германских традициях (кроме английской), представлена текстами со второй половины XIII по середину XIX века, древнеисландской («Старшей и Младшей Эддой», немецкой «Песнью о Нибелунгах» и тремя фарерскими балладами «Нибелунговского цикла» («Кузнец Рейн», «Бринхильд» и «Хёгни»), записанными В. У. Хаммерсхаймбом (1851). Первая часть фарерского цикла (до убийства Сигурда) сходна с древнеисландской, вторая — с немецкой традицией. (Граница между частями проходит внутри второй баллады, «Бринхильд».) В древнеисландском героическом эпосе сюжеты располагаются в виде последовательности,

что в каждом конкретном случае предполагает продолжение (соответствующую предысторию); в мифологическом эпосе сюжет ограничен пределами песни. В этом отношении фарерские баллады о Шууре/Сигурде, героические по своему содержанию, сближаются с исландским мифологическим эпосом: в обоих случаях границы сюжета и песни совпадают. И древнеисландский эпос, и фарерские баллады содержат черты устного бытования (формульный стиль, повторы и т. п.), характеризующегося вариативностью, не свойственной фиксированным текстам литературной традиции. Процесс становления последней в случае баллад («песен-танцев») обладал спецификой, связанной с условиями бытования и активной ролью в нем аудитории, что предполагало знание текста каждым участником танца-пения. Благодаря этому баллады еще до момента записи приобретали некоторую стабильность, превращаясь после записи в фиксированные тексты, которые внутри литературной традиции объединялись в отдельный уникальный жанр.

Ключевые слова: Сигурдовский цикл, *Нибелунги*, древнеисландский эпос, фарерские баллады, устное бытование, письменная фиксация.

Юрий Александрович Клейнер

профессор, доктор филологических наук,
Санкт-Петербургский государственный университет,
Россия, 199034, Санкт-Петербург, Университетская наб., д. 7–9
E-mail: y.kleynier@spbu.ru

Yuri Kleiner

Professor, Dr., Dr. (habil.)
St. Petersburg State University,
7–9, Universitetskaya nab., St. Petersburg, 199034, Russia
E-mail: yurikleiner@hotmail.com; y.kleynier@spbu.ru

Дмитрий Дмитриевич Пиотровский

кандидат филологических наук, доцент,
Первый Санкт-Петербургский государственный
медицинский университет им. акад. И. П. Павлова,
Россия, 197022, Санкт-Петербург, ул. Льва Толстого, д. 6–8
E-mail: dimapiotrovsky@hotmail.com

Dmitry Piotrovskii

PhD of Philology, Associate Professor,
Pavlov First St. Petersburg State Medical University
6/8, ul. L'va Tolstogo, St. Petersburg 197022, Russia
E-mail: dimapiotrovsky@hotmail.com

Received: March 12, 2019

Accepted: April 22, 2019

UDC 821.113.4

Radka Stahr

Karlsuniversitetet i Prag, Czech Republic

AT MALE MED ORD: TIL REALISERING AF BILLEDKUNST I KAREN BLIXENS FORTÆLLINGER

For citation: Stahr R. At male med ord: til realisering af billedkunst i Karen Blixens fortællinger. *Scandinavian Philology*, 2019, vol. 17, issue 1, pp. 146–159. <https://doi.org/10.21638/11701/spbu21.2019.109>

Karen Blixen hørte til de dobbelt begavede kunstnere, der kunne udtrykke sig kunstnerisk både i litteratur og maleri. Selvom Blixen havde forladt sin barndomsdrøm om at blive maler i sine senere år, kan man gå ud af, at den teoretiske viden om og de praktiske erfaringer med malerkunsten har efterladt sig konkrete spor i hendes forfatterskab. De fleste intermediale analyser af Blixens værk fokuserer på den tematiske refleksion af billedkunsten i teksten (jf. studier af Charlotte Engberg eller Ivan Ž. Sørensen). Denne artikel omhandler et emne, som er blevet relativt overset i analyserne indtil nu, og det er realiseringen af de maleriske teknikker i Blixens fortællinger. Ved siden af den tematiske afspejling af billedkunsten kan der nemlig også spores en indsats for at imitere maleriets tekniske side i teksten, dvs. fx brugen af farver efter farvelæren eller en bevidst opsætning af lyse og mørke flader samt en malerisk fremstilling af skyggerne. Analysen vil afsløre, om Blixen foretrækker det koloristiske princip til at opbygge mentale billeder, ligesom hun gør det i sine berømte malerier fra Afrika, eller om det snarere er lys, som bliver det dominerende fænomen i tekstens billedverden.

Keywords: Karen Blixen, dansk litteratur, intermedialitet, realisering, mentalt billede, maleriske teknikker, farvelære, koloristisk princip, lys, skygge.

1. INDLEDNING

Jeg kan ikke afgøre, om jeg her i livet har elsket digtning, musik eller bildende kunst højest. Der er for mig ingen egentlig forskel imellem dem: Digtning er jo også billede og toner, sagde Karen Blixen i et interview fra 1956 [Brundbjerg, 2000, s. 197]. Forfatterens ord afspejler hendes

generelle kunstopfattelse: Alle former for kunst sættes på det samme niveau, og „den rigtige kunst” er ikke lukket inde i et konkret semiotisk system, men er i stand til at overskride semiotiske grænser for sin egen natur. Blixen har anvendt sin — hvad vi med et nutidsord kan kalde *intermediale* — idé med succes også i praksis. Hun hørte til de dobbelt begavede personligheder, der kunne udtrykke sig kunstnerisk såvel i litteratur som i maleri. Da hun ikke adskilte de to kunstarter strengt fra hinanden, kunne den teoretiske viden og de praktiske erfaringer inden for maleri finde anvendelse i hendes litterære produktion.

Oprindeligt foretrak Blixen at male fremfor at skrive, og siden barndommen drømte hun om at blive billedkunstner. Udover at besøge maleskoler i Danmark, Frankrig og Italien studerede hun også fem semestre på Det Kongelige Danske Kunstakademi i København [Blixen, 1969, s. 19]. Højdepunktet i Blixens maleriske produktion danner billederne fra Afrika, hvor maleren kunne bevise sit talent for farvekontrasten, og det lykkedes hende at skabe enestående portrætter af den oprindelige afrikanske befolkning, betragtet med et autentisk og respektfuldt øje [Asmussen, 2002, s. 32]. Efter hjemkomsten fra Afrika fokuserede Blixen mere på litteratur, og en maler blev til en skrivende kunstelsker. Den læsende offentlighed havde længe kendt Blixen som forfatter, da to af hendes afrikanske malerier blev trykt for første gang som illustrationer til hendes egen fortælling fra Afrika i 1950. Glædeligt overrasket over offentlighedens reaktion offentliggjorde Blixen et kort essay „Til fire kultegninger” samme år, hvor hun præsenterede sig som maler og kommenterede fire kultegninger, som hun havde tegnet i løbet af sit studium på akademiet. Men Blixen var klar over, at læsernes interesse for hendes kunstværker hovedsageligt skyldtes hendes berømmelse som forfatter, og hun lod ikke andre af sine malerier og tegninger blive offentliggjort indtil sin død [Lasson, 1992, s. 42]¹.

Betydningen af den visuelle kunst i Blixens forfatterskab har længe været uden for litteraturforskernes primære interesse. Det var først med intermedialitetsbølgen ved årtusindskiftet, at der dukkede nogle studier op, som beskæftigede sig nærmere med forholdet mellem litteratur og billedkunst hos Blixen, og dermed begyndte det at ændre sig [Sørensen, Togeby, 2001]. De fleste af disse analyser fokuserer på afspejlingen af

¹ Man kan se originaler af Blixens malerier og tegninger på Karen Blixen Museet i Rungstedlund. De er også blevet trykt i flere relevante publikationer, fx [Asmussen, Stenkjær, 2002].

billedets tematiske side, dvs. de analyserer refleksionen af figurer eller motiver fra billedkunsten i tekster (Engbergs hovedfokus ligger på kunstens inspirationspotentiale, mens Sørensen stræber efter at finde konkrete artefakter i konkrete tekstpassager). I denne artikel vil jeg påpege, at det ikke kun var temaerne, som Blixen overtog fra billedkunsten, men at hun også kunne benytte sig af maleriske teknikker til at opbygge de mentale billeder i sine fortællinger.

2. BILLEDE I TEKST: TEMATISERING OG REALISERING

Forholdet mellem et billede og en tekst og deres forskelligartede virkeliggørelse falder sammen under paraplybegrebet intermedialitet. Denne nyetablerede disciplin står stadigvæk overfor problemet med inkonsekvent terminologi og diverse tilgange. Faget er særlig populært i den tyske litteraturvidenskab, hvor det blev præget af Werner Wolf og Irina Rajewskys indflydelsesrige studier. Begge forskere prøver at bevise plausibiliteten af dikotomien mellem intertekstualitet og intermedialitet og forsøger at systematisere fagets brede felt (jf. [Wolf, 2002; Rajewsky, 2002]). Temaet for denne artikel, som er anvendelsen af de maleriske teknikker i den litterære tekst, ligger dog uden for deres interesseområde.

Det var Aage Hansen-Löve, som brugte begrebet intermedialitet i sin artikel „Intermedialität und Intertextualität” fra 1983 for første gang i nutidens forståelse af ordet og som satte grænser for det brede forskningsfelt, blandt andet med disse ord: *Bezeichnend für das neue Verhältnis der Kunstformen untereinander ist das [...] Bestreben, nicht mehr bloß konkrete Bilder [...] zu thematisieren, sondern die Bildsprache selbst verbal zu realisieren* [Hansen-Löve, 1983, s. 305]². Hansen-Löve introducerede to grundlæggende begreber i sin studie, og det er tematisering og realisering. Konceptet blev efterfølgende overtaget og udbygget af Thomas Eiche og Ulf Bleckmann, især i deres artikelsamling *Intermedialität*. En tematisering forstår de som de intermediale referencer til konkrete artefakter eller til billedkunst generelt (dvs. „intermediale Bezüge” i Wolfs og Rajewskys terminologi), og en realisering

² Karakteristisk for det nye forhold mellem kunstformer er bestræbelsen [...] at ikke kun tematisere konkrete billeder mere, men snarere at realisere selve billedsproget verbalt (oversat af RS).

defineres som en sproglig gengivelse af de specifikke midler, som man bruger til at skabe et billedkunstnerisk værk med [Bleckmann, 1994, s. 29]. En tekst kan så både omhandle indholdet af et billede, og den kan også forsøge at imitere anvendte maleriske teknikker med egne sprogmidler³.

3. MALERISKE GRUNDPRINCIPPER

Karen Blixen understregede selv flere gange, at hun lod sig inspirere af egne visuelle forestillinger i sin skriveproces: *Når jeg skriver, ser jeg først en scene for mig* [Brundbjerg, 2000, s. 102]. Man kan derfor antage, at den fantasifulde og billedtænkende forfatter faktisk havde et billede af scenen for sit indre blik, før hun skrev det ned. De maleriske teknikker kan derfor forekomme også i de passager i Blixens tekster, som ikke er kendetegnede ved andre intermediale referencer.

Der skelnes mellem tre grundprincipper inden for billedkunsten, som udgår fra to klassiske maleteknikker, nemlig brugen af farver og arbejdet med lys. I det *koloristiske* princip er farven den dominerende komponent af billedet, i det *luministiske* princip består maleriets væsen i den kontrastive vekselvirkning mellem lyse og mørke flader, og det *kromatiske* princip fremstiller syntesen af de to førnævnte, fordi maleren opnår den ønskede belysningseffekt gennem de fint graderede farvenuancer [Dittmann, 1987, S. IX–X]. Når man betragter Blixens malerier, viser det sig tydeligt, at det er det koloristiske princip, der er dominerende. Det kommer især til syne i billederne fra Afrika, der kendetegnes af stærke kontrasterende farver, som adskiller fremstillede objekter eller personer fra hinanden. Blixen var også godt bekendt med schattering og lysets betydning, som det fremgår af hendes skitser fra studietiden på akademiet. Hvilke af de tre principper, der er dominerende set i forhold til hendes forfatterskab, vil den følgende analyse redegøre for.

³ Ideen findes også i andre tilgange til intermedialitet, hvor den bliver betegnet med andre termer. For eksempel bruger Frauke Berndt dikotomi mellem reference (= tematisering) og performance (= realisering), som hun foreslår som et supplement til Rajewskys systematisering af intermedialitet [Berndt, 2013, S. 158 ff]. Baseret på Hansen-Löves studier anvendes begreberne tematisering og realisering i denne artikel, fordi de er mere etablerede i (først og fremmest den tyske) litteraturvidenskab.

4. REALISERING AF FARVE HOS BLIXEN

Ifølge optikkens resultater er farve ikke en naturlig egenskab ved et objekt, da den opstår som følge af behandlingsprocesser i øjet og hjernen; farven er derfor afhængig af lyset og dets fysiske kvalitet [Maffei, Fiorentini, 1997, s. 99]. Karen Blixen anslår dette tema i flere af sine fortællinger, fx hedder det i „Digteren”: *Det var i den Time lige før Solopgang, hvori Verden synes ganske farveløs, ja, hvori den ligger som en Fornægtelse af al Farve* [Blixen, 1988, s. 453]. De konkrete farver dukker dog ikke så tit op hos Blixen, som man kunne forvente. Når man betragter hendes tekster i diakront perspektiv, opdager man en faldende tendens i farvernes forekomst. De fleste oplysninger om figurernes eller objekternes farve findes i Blixens første samling *Syv fantastiske fortællinger* (1934), mens der kun sjældent forekommer farvebestemmelser i den sidste samling *Skæbne-Anekdoter* (1958)⁴. Det er vigtigt at påpege, at Blixen arbejder med farverne på forskellige måder. Udover den symbolske anvendelse, som allerede er blevet analyseret i sekundærlitteraturen (jf. fx [Mussari, 2002]), bruges farverne også associativt (farven er en følge af det beskrevne objekts natur — fx den gule sol) og sidst men ikke mindst i forbindelse med realiseringen af maleriske teknikker, når farverne anvendes i et bevidst farvespil baseret på farvelæren.

I teori om farvekombinationer skelner man mellem *primærfarver* (rød, blå, gul), som danner grundlag for alle andre mulige farver, *sekundærfarver* (orange, grøn, violet), der opstår som blanding af to primærfarver og *tertiærfarver*, som blandes af en primærfarve og en sekundærfarve [Villadsen, 2007, s. 32]. Den gensidige påvirkning af farverne vises skematisk i forskellige modeller, og en af de mest berømte er Johannes Ittens farvecirkel. I cirklen findes de såkaldte harmoniske eller analoge farver ved siden af hinanden. Når de optræder tæt sammen på et maleri, bliver deres intensitet svækket, og de virker blegere, farvefattige og samtidigt trygge. Den omvendte situation opstår, når man bruger kontrastfarverne, også kaldet komplementærfarverne, som er placeret over for hinanden i farvecirklen. De fremhæver og styrker hinanden i deres intensitet, og betragteren opfatter kompositionen som mere farverig og dynamisk, når han ser farverne ved siden af hinanden. Ud over den klassiske farvekontrast kan farverne også kontrastere på baggrund

⁴ Tendensen kan sættes i sammenhæng med den regressive udviklingsretning i forhold til beskrivende passager i Blixens tekster.

af deres egenskaber. Man kan fx påvirke en farvetones intensitet ved at sætte en lys farvetone ved siden af en mørkere farvetone, så at den lyse tone virker endnu lysere og omvendt. Det samme princip bruges for at regulere temperaturen (de kolde og varme farvetoner) eller mætning [Lehmann, 2018, ikke nummereret]. Det bevidste arbejde med farvekontrasterne bidrager ikke bare til at genoplive kompositionens kulør, men maleren kan også understrege et bestemt indhold og placere det i forgrunden. Blixen var klar over farvekontrasternes potentiale og beviser det tydeligt i sine afrikanske billeder.

4.1. Tone, mætning, temperatur

Farvene optræder typisk i naturbeskrivelser samt i beskrivelser af figurernes beklædning i Blixens tekster. Derved bruger forfatteren en relativ monoton farvepalet, hvor farverne ofte gentager sig — i mange fortællinger finder vi den samme farvesammensætning og figurer klædt på samme måde. De hyppigst forekommende farver er grøn, blå, rød og gul, det vil sige alle primærfarverne og en sekundærfarve. Ud over farvernes grundtoner bliver deres specifikke nuance også bestemt, såsom *karmoisinrød* [Blixen, 1988, s. 307], *flaskegrøn* [Blixen, s. 55] eller *støvgrå* [Blixen, 1957, s. 52]. Farven sort er til stede med en bred vifte af farvenuancer, som bliver betegnet med franske termer, som: *noir d'ivoire*, *noir de fumée* og *noir de pêche* [Blixen, s. 245]. Blixen bruger ikke sådanne unikke nuancer med det formål at skabe kontrast og skelne farvetonen fra andre relaterede toner. Farvetonen er nemlig tit det eneste farveelement i det mentale billede, som opstår hos læseren. Konkretiseringen af farvetonen vidner snarere om Blixens specifikke opfattelse af farvenuancer og om hendes gode kendskab til kunstens nomenklatur.

Udover tonerne reflekterer Blixen også lysstyrke og mætning af en farve i sine tekster, men igen bruger hun ikke nuancerne med en kontrastiv virkning, dvs. i forhold til andre lysere, mørkere eller mættere farvevarianter. En særlig situation opstår i fortællingen „Digteren”, hvor man kan iagttage en øget forekomst af særligt lyse og sarte pasteltoner. De er knyttet til en konkret figur, den unge enke Fransine. Hendes tøj er lysegråt, lyseblåt og lyserødt ligesom væggene i hendes hus. Brugen af pastelfarverne kan forstås som en realisering af billedkunsten, der står i en tæt forbindelse med tematiseringen. På grund af sit udseende og sin adfærd minder Fransine om kvinder fra rokokoportrætter, for hvilke

pastelfarver var typiske. Figuren fremkalder tematiske associationer, der er forbundet med malerkunst fra rokokotiden, som fx sorgløshed, barnagtighed, livsglæde samt en legende erotisk tiltrækning. Farvevalget understreger denne forbindelse og hjælper med til at frembringe tilsvarende maleriske forestillinger i læserens fantasi.

I forhold til farvernes temperatur vil jeg påpege beskrivelsen af landskabet i fortællingen „Ekko”: *Et blegt sølvagtigt Solskin kom frem paa Himlen, de mange graa og svagt brune og gule Farvetoner i Husene omkring hende i Landskabet under dem traadte tøvende frem. Den flygtende Drengs Halstørklæde løb som en rød Plet i det kolige Billede* [Blixen, 1957, s. 164]. Det er igen motivet af lys som farveaktivator, der bliver oprettet i landskabsbeskrivelsen. Den farverige baggrund består af blege, kolde toner af sølv og grå og af uanselige brune og gule toner. Baggrundens farver danner en passende kontrast til det røde tørklæde, som således kan sættes i scene i billedet. Blixen bruger den varme røde farve på den kolde baggrund for at betone den flygtende dreng som figur og for at understrege betydningen af selve begivenheden — for fortællingens hovedperson bliver omgivelserne irrelevante, fordi det er drengen, som står i centrum i hendes univers. I dette tilfælde forbliver Blixen trofast overfor den klassiske maleriske grundsætning om en effektiv farvebrug.

4.2. Farvekontrast og farveharmonii

Tendensen til at kombinere de kontrasterende eller harmoniske farver ifølge farvelæren manifesteres flere steder i Blixens fortællinger. De mest typiske komplementærfarver fra Ittens cirkel er rød og grøn, som også synes at være de mest brugte farver hos Blixen. Hun spreder dem dog ofte over flere passager i stedet for at placere dem lige ved siden af hinanden. Vi finder et eksempel i fortællingen „Vejene omkring Pisa”. Da Rosina ankommer til sin bedstemor for at meddele hende, at hun ikke vil gifte sig med den gamle prins Potenziani, er hun klædt i en stærkt rød atlaskkjole. Indtil da er farverne på de andre figurers tøj ikke blevet nævnt, så det dominerende røde element tiltrækker læserens opmærksomhed. Farven kan også tolkes symbolsk, idet den understreger lidenskab, kærlighed og den unge piges trods. Der optræder flere figurer senere i fortællingen, hvis tøj er gengivet i farver, men det er mest de udtrykkløse sorte eller falmede brune toner. Så meget des mere

øjnefaldende er det tøj, som Potenziani er iklædt til den dramatiske duel i slutningen af historien — tøjet er flaskegrønt. Lige som Rosinas røde kjole kan dette også tolkes ved hjælp af ikonografi (grøn står for håb og natur, som Potenzianis døde krop bliver en del af i slutbilledet). Brugen af komplementærfarverne rød og grøn understreger den tætte forbindelse mellem figurerne, som er et af de motiver, der driver handlingen frem i fortællingen. I analogi med de to farver styrkes Rosinas og Potenzianis betydning for historien først i deres gensidige interaktion, og ligesom ved kontrastfarverne baserer deres komplementaritet sig på modsætningen, hvad enten det gælder den store aldersforskel eller deres forskellige livsopfattelser. Læseren må dog først betragte teksten i sin helhed for at kunne se forbindelsen, ligesom en beskuer skal træde et par skridt tilbage for bedre at kunne opfatte farvernes samspil på et lærred.

Farverne forekommer endnu oftere sammen med deres harmoniske nabofarver i teksterne. Det er kombinationen af grøn og gul, som især er populær hos Blixen, og som typisk bliver anvendt i beskrivelsen af den rolige og idylliske natur. En lignende realisering findes fx i fortællingen „Alkmene”, hvor den kvindelige protagonist tager en gulgrøn kjole på for at gå en tur i skoven med sin ven (og historiens fortæller) Vilhelm. Han bliver med det samme fortryllet af hendes udseende, og hele scenen bliver skildret som værende særligt rolig og fredfuld og i fuld harmoni med naturen: *Der var stille og svalt i Lunden, hvor Solen faldt gennem Løvet, blev det grønt og gyldent som hendes Kjole [...] [Blixen, 1978, s. 159].* Dette korte, epifaniske øjeblik er det mest trygge moment i hele fortællingen, og stemningen ville ikke fungere så godt, hvis der var blevet anvendt komplementærfarver i stedet for harmoniske.

5. REALISERING AF LYS HOS BLIXEN

Mens der er relativt få eksempler på realisering af farver, findes der en bemærkning om lyset, dets konstellation og dets intensitet i næsten alle Blixens fortællinger. Fremstillingen af lys og skygge er — sammen med anvendelsen af farver og perspektiv — en af de bedste måder at skabe en tredimensionel illusion på et maleri. Fra et fysisk synspunkt kan man endda fastslå, at lyset er en vigtigere faktor for opfattelsen af omverdenen end farvespektret, fordi — som det allerede er blevet nævnt — det menne-

skelige øje kun kan opleve former og farver gennem lysets virkning [Maffei, Fiorentini, 1997, S. 99]. I løbet af kunsthistorien har der udviklet sig forskellige teknikker til fremstilling af belyste og formørkede overflader: I renæssancen blev det normalt at bruge den såkaldte *sfumato*-teknik, hvor konturerne i overgangen mellem lys og skygge blev udvisket. I barokken blev de stærkere konturer mellem lys og mørke populære, for at de belyste objekter mere tydeligt kunne træde frem på den mørke baggrund (den såkaldte *chiaroscuro*), og det mest kontrastive arbejde med belyste og formørkede flader finder vi i *tenebrisme*, hvor overgangen mellem den bestrålede figur i forgrunden og den mørke baggrund bag den er særlig skarp og voldelig for at skabe den ønskede dramatiske og skæbnsvangre stemning [Schöne, 1989, S. 11ff].

5.1. Statisk og dynamisk lys

Det mest typiske lys i Blixens fortællinger er det naturlige dagslys samt måneskinnet. For at påpege forfatterens maleriske fremstilling af belysning er det mere relevant at fokusere på det kunstige lys, fordi det for det meste ikke bruges associativt, og det forekommer som en bevidst placeret lyskilde for at belyse en bestemt scene. Man kan skelne mellem to former for kunstigt lys, som Blixen bruger i sine tekster, og det er det statiske og det dynamiske. Det statiske lys er ubevægeligt, det belyser alle genstande samtidigt, og dets intensitet er bestemt af fysikkens og optikkens regler (fx i forhold til objektets afstand fra lyskilden). Blixens fortællinger foregår hovedsageligt i det 18. og 19. århundrede, og derfor er det ilden, som skaber kunstigt lys i forskellige former — fra det brændende stearinlys på bordet, over den dominerende lysekrone i loftet, til en åben pejs. Ved hjælp af det statiske lys giver Blixen tit indtryk af en oplyst teaterscene, hvor læseren forvandler sig til en tilskuer, som ser på begivenhederne fra den mørke tilskuerplads. Et konkret eksempel findes i fortællingen „Vejene omkring Pisa”, hvor det er en reel teaterscene, hvis belysning bliver meget konkret beskrevet og sættes som modsætning til beskuerne, som befinder sig i mørket. Et særligt arbejde med en betragter i det dunkle findes i fortællingen „Digteren”. Protagonisten befinder sig tit i en situation, hvor han står skjult i mørket og betragter væsentlige begivenheder i den belyste del af optrinnet. Kompositionen kan relateres til hovedpersonens manipulerende karakter, fordi han opfører sig som en instruktør for menneskelige skæbner og godt kan lide at

se resultaterne af egne intriger, som om de bliver spillet på en imaginær teaterscene. Blixen forbinder de klassiske maleriers fremstilling af lyset med teatrets dramatiske virkemidler og leder dermed i forstærket grad læserens opmærksomhed mod de relevante begivenheder.

På samme narrative måde som det reducerede, statiske lys fungerer, kan det dynamiske lys også virke. I dette tilfælde bevæger lyskilden sig i løbet af handlingen, og derfor forandrer det objekt, som bliver bestrålet, sig. Det dynamiske lys påvirker læserens informationsniveau stærkt, fordi lyset typisk kun bestråler det, som lysbæreren sigter på, hvorved lysets mål varierer med figurens bevægelser. Sådan et optrin findes i fortællingen „Drømmerne”, hvor både det statiske og det dynamiske lys er til stede i løbet af hele handlingen. Lysets rolle kulminerer i en dramatisk scene, hvor hovedpersonen og hans rivaler i kærlighed forfølger en flygtende kvinde i en vogn. Efter køretøjets ulykke bliver scenen belyst af det statiske lys fra en vognlygte, som styrer, hvad der bliver formidlet for læseren: *De to Vognlygter brændte endnu, og da han [Baronen] kom op bag mig og talte til mig, var det mærkeligt i denne maaneklare Nat at se hans Ansigt blussende rødt i deres Skær* [Blixen, 1988, s. 387]. Lyset bliver dynamisk, idet forfølgerne tager en vognlygte og nærmer sig protagonisten og kvinden, som han har indhentet: *De lignede to store ildevarslenende Fugle, da de kom hen imod os. Pilot havde drejet Lygten, saa at Lyset faldt paa Olalla* [Blixen, 1988, s. 395]. Lyset har en særlig vigtig funktion for plottet her, da hele historien drejer sig om spørgsmålet om identitet og afsløring — den fangede kvinde har opbygget flere identiteter i sit liv og bliver genkendt af mændene nu, takket være vognlygten, som de lader gå rundt. På grund af lyskompositionen bliver kvinden placeret i centrum af oprindelsen, hun er bestrålet og kommer ud af mørket ligesom på de tenebristiske malerier. Lyset får en betydelig funktion i handlingen, fordi det ledsager og styrer fører hver eneste handlingsforandring på scenen, og samtidig påvirker det situationens kommunikative niveau, fordi det kun er den mand, der holder vognlygten og belyser den udvalgte del af scenen, som taler til kvinden.

Skildringen af forfølgelsen af kvinden er særlig rig på bemærkninger om lysets intensitet, placering og bevægelse. I forhold til de male- riske teknikker oscillerer fremstillingen mellem chiaroscuro og tenebrisme — i nogle passager understøttes lampens lys af måneskin, så overgangene ikke er voldsomt kontrastrige, i andre tilfælde er det kun vognlygten, der begrænser betragterens synsfelt og beriger scenen med en dramatisk effekt.

5.2. Skygge

Når lyset falder på et objekt, dannes der en skygge — dette fysiske teorem er blevet afspejlet i billedkunsten siden renæssancen. Derved kan man skelne mellem den kastede skygge udenfor objektet og den skygge, som opstår på den del af objektet, der ikke er fuldt bestrålet. I begge tilfælde hænger fremstillingen af skyggen tæt sammen med placeringen af lyskilden og lysets kvalitet [Schöne, 1989, S. 86]. Selvom man kunne forvente, at skyggen typisk bliver brugt på de malerier, som bygger på det luministiske princip, spiller farven også en vigtig rolle ved schattering, fordi man kan udnytte skyggens flade til at danne en komplementær farvekontrast. På et billede malet i realistisk stil kan en skygge faktisk ikke være sort, men der gælder en særlig regel for farveblandning — den rigtige farve af skyggen dannes, når den blå farve blandes med en mørkere tone af objektets egentlige farve sammen med komplementærfarven til objektsfarven. Resultatet er kort sagt en mørkere farve af objektet med en blå nuance [Klimmer, 2016, S. 68].

Skyggerne får ikke så meget plads i Blixens fortællinger, som det er tilfældet med lyset. Det er typisk den kastede skygge, som bliver beskrevet, og den følger de optiske og fysiske regler i så høj grad, at det er svært at bevise dens forbindelse til billedkunsten. Den mest interessante egenskab i realiseringen af skyggerne bliver derfor deres farverige fremstilling. I Blixens tekster forekommer skyggerne ofte uden en konkret omtale af farve, men i nogle beskrivelser bliver den bestemt, såsom *Parkers grønne Skygge* [Blixen, 1957, s. 173] eller *Køernes brune Skygger* [Blixen, 1978, s. 145]. Fremstillingen af skyggerne i farver bekræfter antagelsen om, at de mentale billeder i Blixens tekster gengives gennem et prisme af kunstneriske principper, men skyggernes farve skulle være mørkere for at opfylde den maleriske grundregel. Sådant eksempel findes i fortællingen „Karyatiderne”, hvor *Højskovens kølige, dybgrønne Skygge* [Blixen, 1957, s. 98] forekommer. De ifølge farvelæren korrekt farvelagte skygger optræder især i naturbeskrivelser og vidner ikke kun om Blixens kendskab til farvelægning, men afspejler også forfatterens kærlighed til landskabet, som kan skabe den rigtige farvesammensætning helt naturligt. En malerisk tilgang manifesteres endvidere i Blixens hyppige omtale af den blå farve i skyggen, som er en vigtig ingrediens ved blanding af skyggernes farve⁵.

⁵ Jf. fx beskrivelse af solopgangen i „Sorg-Agre” [Blixen, 1978, s. 235] eller træernes blå skygger i „Ib og Adelaide” [Blixen, 1957, s. 238].

6. AFSLUTNING

Det er ubestrideligt, at billedkunsten danner en af inspirationskilderne for Karen Blixens forfatterskab. Ved siden af afspejlingen af billedets tematiske side er det også selve fremstillingsteknikken, der er påvirket af maleriske metoder. Der findes som vist flere eksempler på anvendelse af de enkelte maleteknikker i fortællingerne (ved siden af farverne og lyset kan man også nævne overholdelsen af perspektivreglerne), samlet set kan vi dog betragte forfatterens stærkere hang til at skabe mentale billeder efter det luministiske princip end efter det koloristiske. Nogle steder arbejder Blixen med farvekompositionen baseret på farvelæren, men tit optræder farverne alene, de befinder sig ikke lige ved siden af hinanden, de skaber ikke entydige kontraster og kan også tolkes associativt eller symbolsk.

Realiseringen af lys og skygge følger tværtimod i højere grad male- riske principper, og den deltager endda i tekstens narrative opbygning, fordi det er ved hjælp af lyset, at fortælleren fører læserens opmærksomhed. Lyset understreger samtidig betydningen af den scene, der finder sted i det oplyste rum, og tilføjer en dramatisk effekt — ligesom på barokke malerier. Vi kan således konstatere en betydelig diskrepans mellem realiseringen af maleteknikker hos Blixen som maler og som forfatter. Forskellen i kunstneriske tilgange kan blandt andet tilskrives de forskellige miljøer, som billeder og fortællinger opstod i (Blixen malede først og fremmest i Afrika, hvor den farverige natur kunne påvirke hendes maleriske poetik, mens de fleste af hendes fortællinger blev skrevet og færdiggjort mange år senere i Danmark). Denne konstatering ændrer dog ikke det faktum, at Blixen brugte billedkunstens fremgangsmåde som en af de stilistiske byggesten i sine fortællinger, og at de er grunden til, at Blixens tekster virker særligt „maleriske” på læseren.

REFERENCES

- Asmussen M. W. Karen Blixens kunst. *Karen Blixens kunst = The Art of Karen Blixen*. Eds M. W. Asmussen, S. Stenkjær. Rungstedlund: Karen Blixen Museet, 2002. S. 6–8.
- Asmussen M. W. Stenkjær S. *Karen Blixens kunst = The Art of Karen Blixen*. Rungstedlund: Karen Blixen Museet, 2002. 159 s.
- Bleckmann U. Thematisierung und Realisierung der bildenden Kunst im Werk Robert Walsers. Hrsg. T. Eicher, U. Bleckmann. Bielefeld: Aisthesis Verlag, 1994. S. 29–58.

- Berndt F. *Intertextualität*. Berlin: Schmidt, 2013. 292 S.
- Blixen K. *Sidste fortællinger*. København: Gyldendal, 1957. 301 s.
- Blixen K. *Syv fantastiske fortællinger*. København: Gyldendal, 1988. 507 s.
- Blixen K. Til fire kultegninger. *Karen Blixens Tegninger*. Ed. by F. Lasson. København: Forening for Boghaandværk, 1969. S. 19–29.
- Blixen K. *Vintereventyr*. København: Gyldendal, 1978. 259 s.
- Brundbjerg E. (ed.) *Samtaler med Karen Blixen*. København: Gyldendal, 2000. 409 s.
- Dittmann L. *Farbgestaltung und Farbtheorie in der abendländischen Malerei*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1987. 430 S.
- Engberg Ch. *Billedets ekko*. København: Gyldendal, 2000. 250 s.
- Klimmer B. *Praxiswissen Acrylmalerei*. Stuttgart: TOPP, 2016. 192 S.
- Lasson F. *Malerinde Karen Blixen. Karen Blixens Blomster*. Ed. by S. E. Rasmussen. København: Ejlers, 1992. S. 19–43.
- Lehmann A. *Farvernes elementære æstetik*. København: Lindhardt og Ringhof, 2018. 164 s.
- Maffei L., Fiorentini A. *Das Bild im Kopf*. Basel: Birkhäuser, 1997. 238 S.
- Mussari M. Karen Blixen og den universelle fantasi. *Karen Blixens kunst = The art of Karen Blixen*. Ed. by M. W. Asmussen, S. Stenkjær. Rungstedlund: Karen Blixen Museet, 2002. S. 22–32.
- Rajewsky I. O. *Intermedialität*. Tübingen: Francke, 2002. 216 S.
- Schöne W. *Über das Licht in der Malerei*. Berlin: Mann, 1989. 310 S.
- Sørensen I. Ž., Togeby O. *Omvejene til Pisa*. København: Gyldendal, 2001. 280 s.
- Villadsen O. H. *Håndbog i Billedkunst*. København: Gyldendal, 2007. 192 s.
- Wolf W. *Intermedialität. Literaturwissenschaft: intermedial — interdisziplinär*. Hrsg. H. Foltinek, Ch. Leitgeb. Wien: Verl. der Österr. Akad. der Wiss., 2002. S. 163–192.

Radka Stahr

Charles University, Czech Republic

TO PAINT WITH WORDS:

ABOUT THE REALIZATION OF VISUAL ART IN KAREN BLIXEN'S STORIES*

For citation: Stahr R. To paint with words: about the realization of visual art in Karen Blixen's stories. *Scandinavian Philology*, 2019, vol. 17, issue 1, pp. 146–159. <https://doi.org/10.21638/11701/spbu21.2019.109>

Karen Blixen was one of the artists with two talents who are able to express themselves in both literature and painting. Although Blixen gave up her childhood dream of becoming a painter in her later years, we can assume that the theoretical knowledge and practical experience in painting left particular traces in her writing. Most intermedial analyses of Blixen's work focus on the thematic reflection of visual art in her texts

(cf. studies by Charlotte Engberg or Ivan Ž. Sørensen). This article deals with a topic that has been relatively overlooked in the analyses so far — the realization of painting techniques in Blixen's stories. Besides the thematic reflection of visual art, one can also trace an effort to imitate the technical side of painting in her texts, for example the use of colours according to colour theory, deliberate positioning of light and dark surfaces and the depiction of shadows in a way similar to painting. The analysis reveals whether Blixen prefers the coloristic principle of building mental images, as she does in her famous African paintings, or whether it is light that becomes the dominant phenomenon in her text world.

Keywords: Karen Blixen, Danish literature, intermediality, realization, mental image, painting techniques, colour theory, coloristic principle, light, shadow.

Radka Stahr

Assistant professor,
Charles University,
Nám. Jana Palacha 2,
116 38 Praha 1, Czech Republic
E-mail: radka.stahr@ff.cuni.cz

Received: February 28, 2019

Accepted: April 15, 2019

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ПЕРЕВОДА

UDC 811.112

Irina Michajlova, Svetlana Rubtsova

St. Petersburg State University

TRANSLATION MULTIPLICITY AND RETRANSLATION HYPOTHESIS REVISITED: 'FATHERS AND SONS' IN DUTCH (TRANSLATIONS OF 1870–1919)

For citation: Michajlova I.M., Rubtsova S.Yu. Translation multiplicity and retranslation hypothesis revisited: 'Fathers and Sons' in Dutch (translations of 1870–1919). *Scandinavian Philology*, 2019, vol. 17, issue 1, pp. 160–177.
<https://doi.org/10.21638/11701/spbu21.2019.110>

This article deals with three early translations of Ivan Turgenev's novel 'Fathers and Sons' into Dutch (1870, 1918 and 1919). It traces the long and complicated path of the novel to its Dutch readers. The first Dutch translation (by Goeverneur) was made through two intermediary languages (French and German) and comprises a number of deviations from the original as a result of the triple translation. The second translation (by Saalborn) takes into account the changes that took place in the Dutch language between 1870 and 1918, particularly in regard to personal pronouns. Though the title page of Saalborn's translation reads: 'Newly translated from Russian', the reality is that the translator only corrects a few of the errors in Goeverneur's translation and makes several of his own mistakes. Generally speaking, the version of 1918 contains many of the same details as the first Dutch translation of 1870. Only the third translation (by Bukowsky) is made directly from Russian and is thus more faithful to the original text. The first two translations after their initial publication were never republished. Bukowsky's translation was republished several times until the 1980s, and successfully competed with the two post-war translations of 1949 and 1955. Thus, the three early translations of the 'Fathers and Sons' generally prove the Retranslation Hypothesis which is broadly discussed by European Translation Studies specialists.

Keywords: translation multiplicity, retranslation hypothesis, Ivan Turgenev, *Fathers and Sons*, translations into Dutch, intermediary languages.

I. PREAMBLE

In recent decades, an increasing number of studies, dedicated to translation multiplicity and retranslation, are being published both in Russia and abroad. The former term is frequently used in Russian translation studies [Levin, 1992; Scherstneva, 2008], the latter is more often used internationally [Koskinen, Paloposki, 2010]. Russian researchers predominantly focus their study on literary translations, while their colleagues abroad also work with non-fiction [Stanislavsky, 2016]. Despite working in both literary and non-fiction fields international researchers explore mainly fiction. This is evidenced in a special retranslation-dedicated issue of ‘The Filter’ translation journal [Filter, 2014]. As defined by Yuri Levin, this relatively new field of translation science recognises the possibility of having several translations of the same literary work into a single foreign language, the original version of which usually has only one textual implementation [Levin, 1992].

Translation multiplicity studies are conducted at a micro and macro-level and both can be practical and theoretical. Practical studies at the micro-level compare different translations of the same literary work into a specific language. Theoretical studies summarise this practical knowledge and establish a common archetype of retranslations and their coexistence. Retranslations can be triggered by a) internal factors and b) external factors. Internal factors may include:

- The complexity of the original work, the possibility of multiple interpretations, and the inability to create one ideal translation;
- The objective time factor: obsolescence of a) the translation language, b) the translation norms, c) the degree of familiarity of the receiving culture envoy with the original source culture; and
- The translator’s own creative methods, cognitive and emotional characteristics, speech preferences, and the idiosyncrasies of information reproduction in foreign cultures. This also includes contention between the younger and older generation of translators.

External factors include the situation in the literature market, and the need to target translations to a particular group.

Researchers studying retranslation at the macro-level address a wide range of literary and social issues. These include the historical situation

generating the new translation; the perception of a particular text and its author in the receiving culture; the literary situation; and the cultural interaction and political relationship between the countries in question. According to Finnish translation scholars Kaisa Koskinen and Outi Paloposki, this field of study has great potential: ‘The study of retranslations may shed new light on a number of key issues of translation studies, from translation ethics to aesthetics’ [Koskinen, Paloposki, 2010].

Most foreign scholars in this field pay attention to the so-called ‘retranslation hypothesis’, based on an article by Antoine Berman, a French translation theorist [Berman, 1990]. Berman tries to define the concept of the ‘great translation’: it is a translation that becomes a real cultural phenomenon in the receiving culture. Berman summarises his views in the following statement:

‘While not all the retranslations are great translations, all the great translations are always retranslations’ [Berman, 1990].

According to Berman, this happens because the first translator always has doubts about the success of his work. However, subsequent translations may benefit from the space that the first translation has occupied in the receiving culture. The new translations can thus demonstrate the true merits of the original to new readers.

Many researchers of specific retranslations have found that though this hypothesis does not always ring true, it has been proven correct in a great number of cases. In any case, it extends the scope of retranslation studies.

Previously discussed were the six Dutch translations of ‘Fathers and Sons’ that were published in 1870, 1918, 1919, 1949, 1955, and 1991. The personalities of each translator, as well as Turgenev’s influence over the Dutch writers, were taken into consideration. Alongside this, the methods that the six translators used to approach specific translation issues were compared. These included: translating set expressions; describing culture-specific phenomena; and preserving the distinctive speech of individual characters [Michajlova 2018; Rubtsova, Michajlova, 2019; Michajlova, 2019]. When comparing the translations with each other and with the original, we found that early translations tend to digress a long way from the original Russian text included in the Complete Works and Letters of Ivan Turgenev [Turgenev, 1981]. For this reason, we shall analyse three early translations of the novel by J. Goeverneur,

A. Saalborn, and E. Bukowsky. We will attempt to explain the reasons for these discrepancies. For this purpose, we shall need to identify the interlacing links between the translations. This paper coheres with the primary purpose of translation multiplicity studies: to answer the question of what each translator tried to introduce into the text when creating a new translation. At the same time, we shall try to discover whether the early Dutch translations of Turgenev's novel prove the 'retranslation hypothesis'.

II. TRANSLATION BY J. J. A. GOEVERNEUR (1870): FOUR LAYERS OF DISCREPANCIES BETWEEN THE DUTCH TEXT AND THE TWO VERSIONS OF THE ORIGINAL (THE MAGAZINE AND BOOK EDITIONS)

Jan Jacob Antoine Goeverneur published his translation in 1870, but under his foreword, he writes the date 'August 1869'. In his foreword, he claims that his translation is very accurate since he has used 'the German translation that Turgenev himself called excellent, which [had] been published [that] year' [Turgénjew, 1870, p. III]. The translator was alluding to the third German translation of the novel, published in Mitau in 1869. This is entitled 'Väter und Söhne' (Fathers and Sons)¹ and Turgenev spent a long time correcting the previous German translation (Stuttgart, 1865), in order to prepare this new and better version [Lukina, 2012, p. 295–296]. In the foreword to the Mitau translation, Turgenev says (in German): '...let me inform the benevolent reader, that I guarantee the accuracy of this translation. I have seldom, if ever, experienced such satisfaction in the past' [Turgenev, 1982, p. 351]².

¹ It should be mentioned that starting with this Mitau translation, edited by the writer himself, all the translations of the novel into Western European languages, that we know of, were entitled 'Fathers and Sons', rather than 'Fathers and Children' (English: Fathers and Sons; Dutch: Vaders en Zonen; French: Pères et Fils; Italian: Padri e figli; Swedish: Fäder och söner etc.) The previous three translations were: a) the French translation of 1863; b) the incomplete German version, published by the Nordische Revue Journal in 1865, translated directly from Russian; and c) the complete German version, translated from the French version mentioned above and published by the Stuttgart newspaper *Beobachter* also in 1865, which became the basis for the Mitau edition. These translations were entitled 'Pères et Enfants', and 'Väter und Kinder' (i.e. 'Fathers and Children'), respectively.

² Yet, Turgenev has later renounced his high opinion of this translation [Lukina, 2012, p. 311].

Despite Goeverneur's assurances regarding the accuracy of his translation, there are many discrepancies between his Dutch text and the Russian original. This is the usual "broken telephone effect" which occurs during the translation of any text via intermediary languages. In order to understand which field these discrepancies arose in, it is necessary to explore the history of the French and German translations, which preceded the Dutch version.

The French translation of Turgenev's novel, which served as the basis of the Stuttgart translation into German, was adapted from the magazine version published in February 1862 in 'Russky Vestnik' ('The Russian Messenger'); rather than from the separate edition of the novel published in September of the same year by the Moscow Printing House of V. Grachev³ [Lukina, 2012, p.298–300]. It has been established that Turgenev made some changes in the novel when preparing to publish the separate Russian edition. However, most of these changes did not make it into the French text [Lukina, 2012]. Thus, Goeverneur's text should be compared with at least four versions of the novel: a) the Russian magazine edition; b) the separate Russian edition included in the Complete Works and Letters of Ivan Turgenev; c) the French translation of 1863, and d) the German translation of 1869.

What immediately catches the eye when comparing the above texts is a purely formal variance: the division into chapters. Both the Russian versions of the novel have 28 chapters, while all three early translations in question have only 26 chapters. Chapters XX and XXI, and XXV and XXVI have been combined. This combination is perhaps an inadvertent mistake of the French translator which was then automatically included in subsequent versions.

The differences in meaning between the first Dutch translation and both Russian versions, can be divided into four 'layers': 1) discrepancies occurring because the French translation was based on the differing February and September Russian versions; 2) discrepancies occurring when the novel was translated from Russian into French; 3) discrepancies occurring when the novel was translated from French into German; and 4) inaccuracies made by Goeverneur when translating the novel from German into Dutch.

Some examples of the variations, which occur in the different 'layers', are provided below.

³ This book edition of the novel is considered to be the canonical text. It is reproduced in all later publications, including the *Complete Works and Letters* of Ivan Turgenev published by the Academy of Sciences [Turgenev, 1981].

1. Deviations resulting from the differences between the two Russian versions of the novel⁴

Example 1a (deviation from the final version)

In the very first sentence of the magazine edition of the novel the author calls Nikolay Petrovich Kirsanov «барин лет сорока пяти» ('a landlord approximately forty-five years old') [Turgenev, 1862, p. 597]. In the final version, he becomes «барин лет сорока с небольшим» ('a landlord in his early forties') [Turgenev, 1981, p. 7]. Goeverneur's text reads: 'een man van **vijf en veertig jaren**' [Turgénjew, 1870, p. 1]

Example 1b (deviation from the final version)

In Chapter VIII, where the author describes how Pavel Petrovich met Fenechka, the girl is compared to a mouseling in the magazine version:

О Феничке, которой тогда минул уже семнадцатый год, никто не говорил и редкий ее видел: она жила тихонько, **как мышонок в норке...** [Turgenev, 1862, p. 507].

('Nobody ever spoke of, and hardly ever saw Fenechka, who had already turned seventeen: she lived quietly **like a mouseling in a hole...**')

This comparison was omitted in the final version:

О Фенечке, которой тогда минул уже семнадцатый год, никто не говорил, и редкий ее видел: она жила тихонько, скромненько... [Turgenev, 1981, p. 39].

('Nobody ever spoke of, and hardly ever saw Fenechka, who had already turned seventeen: she lived quietly and humbly...')

The image of a mouseling in a hole has been preserved in the Dutch translation:

'Om Fenitschka, schoon zij reeds volle zeventien jaren telde, bekommerde zich niemand; zij leefde stil en rustig, **als een muisje in 't nest**' [Turgénjew, 1870, p. 61].

Example 1c (deviation from the magazine edition)

In Chapter XXV (Goeverneur's Chapter XXIII), where Bazarov describes his duel with Pavel Petrovich, his description is shorter in the magazine edition; while in the final novel the character, feeling awk-

⁴ The same deviations occur in the French and German translations, but for the sake of brevity, we will not discuss them here.

ward, adds two more phrases on how he got affected by the “feudal” spirit of the Kirsanov estate.

The magazine version:

Аркадий <...> принужденно улыбнулся.

— Вот я и отправился к «отцам»,— так заключил Базаров,— и на дороге завернул сюда... [Turgenev, 1862, p. 634]

(Arkady... smiled forcedly.

— So, I went to ‘the fathers’ — concluded Bazarov — and on the way came over here...)

The final version:

Аркадий... принужденно улыбнулся, а на сердце ему и жутко сделалось и как-то стыдно. Базаров как будто его понял.

— Да, брат, — промолвил он, — вот что значит с феодалами пожить. Сам в феодалы попадешь и в рыцарских турнирах участвовать будешь. Ну-с, вот я и отправился к «отцам», — так заключил Базаров, — и на дороге завернул сюда... [Turgenev, 1981, p. 160]

(Arkady... smiled forcedly **and felt weird and ashamed at heart. Bazarov seemed to understand him.**

— Yes, brother — he said — see what living with the feudal lords does. You become a feudal lord yourself and start taking part in the knight tournaments. So, I went to ‘the fathers’ — concluded Bazarov — and on the way came over here...)

This longer version entered Goeverneur’s text through the French and German translations:

— Ja, ja, zeide hij, zoo gaat het, als men onder een adellijke dak woont, men neemt zelf de gewoonten der middeleeuwen aan, men wordt een ruziemaaker [Turgénjew, 1870, p. 281].

2. Deviations resulting from the changes made by the French translator

When the novel was translated into French, the translator not only made a number of inadvertent inaccuracies, as is usual in translation but also made several additions to the text aimed at the French audience. An example arises in Chapter VII in the description of the young Pavel Petrovich Kirsanov⁵. When describing his reading preferences,

⁵ See [Lukina, 2012, p.305].

the translator informs the French reader that Pavel was particularly fascinated by Chateaubriand, who was fashionable in France at the time.

Example 2

Павел Петрович ни одного вечера не проводил дома... и прочел всего пять, шесть французских книг [Turgenev, 1981, с. 30]

(Pavel Petrovich never spent a single evening at home... and read only five or six French books.)

Paul ne passait jamais les soirées a la maison; ...et n'avait lu en tout que cinq ou six brochures **de Chateaubriand** [Tourgueniev, 1863, p.47].

Paul brachte die Abende nie zu Hause zu...seine Lektüre jedoch beschränkte sich im ganzen auf fünf oder sechs Broschüren **von Chateaubriand** [Turgenjeff, 1900, p.42].

Paul bracht zijne avonden nooit thuis door...zijne lectuur beperkte zich nagenoeg tot vijf of zes brochures **van Chateaubriand** [Turgénjew, 1870, p.61].

3. Deviations occurring in translation from French into German

Example 3

When Turgenev first introduces Bazarov's father to the reader, he accentuates his 'thin Roman nose' and the 'military frock coat' which he wore. Bazarov the Elder served in the Army as the senior regimental physician, which corresponded to officers of Class VIII or IX in the Table of Ranks. The same details are preserved in the French translation but turn into 'a snub nose' and 'a soldier's coat' in the German text. The father of the main character gets the same degraded characteristics in the first Dutch translation.

...Аркадий... увидел на крыльчке господского домика высокого, худощавого человека, с взъерошенными волосами и **тонким орлиным носом**, одетого в старый **военный сюртук** нараспашку [Turgenev, 1981, p. 150].

(...on the porch of the small manor house, Arkady saw a tall slim man with dishevelled hair and a **thin Roman nose**, who was wearing a wide-open, old, **military frock coat**.)

...Arcade...aperçut, sur le perron de la maison seigneuriale, un grand homme maigre, aux cheveux hérissés, au **nez mince et recourbé**, vêtu d'une vieille **capote militaire**... [Tourgueniev, 1863, p. 174]

...Arkad bemerkte...auf der Vortreppe des Herrebhayuses einen grossen, magern Mann mit emporstehenden Haaren und **kleiner Stulpnase** in einem alten **Soldatenpaletot** [Turgenjeff, 1900, p. 170].

...zag Arcaad op de stoep van het heerenhuis een lang mager man met stijf opstaand haar en kleinen **wipneus** in een ouden **soldatenpaletot** [Goeverneur, 1870, p. 184].

4. Deviations, occurring during translation from German into Dutch

Example 4a

Goeverneur's extreme ambition to follow the German text resulted not only in Germanistic sentence structure but also in a number of distinct, rhetoric mistakes. An example is the translation of the term of endearment «голубчик» (my dear), used by Bazarov's mother:

— Ах, Василий Иванович, — пролепетала старушка, — в кои-то веки бабюшку-то моего, **голубчика-то**, Енюшеньку... [Turgenev, 1981, p. 106]
(— Oh, Vasily Ivanych — murmured the old lady — at long last, my dear boy, my Yenyushenka...)

In French this word was translated as 'pigeon chéri' (literally 'my dear pigeon'):

— Ah! Vassili Ivanovitch, répondit la vieille au milieu de ses sanglots. Dire que le voilà, notre Eniouchenka, notre **pigeon chéri!** [Tourgueniev, 1863, p. 174]

In the German text 'pigeon' is replaced by a complex word 'Herzblatt', which means 'my darling', but if translated component by component can mean 'a heart leaf'.

'Aber Wassili Ivanowitsch' erwiderte die Alte fortschluchzend, 'wenn ich denke, das er da ist, unser Eniuchenka, unser **Herzblatt!**' [Turgenjeff, 1900, p. 171]

Goeverneur calques the German word and uses the word 'harteblad':

...als ik denk dat hij daar weer is, onze Eniuchenka, ons **harteblad!** [Turgénjew, 1870, p. 185].

This word is absent from modern Dutch language dictionaries, and in Van Dale's dictionary of 1898 [Van Dale's..., 1898] it is explained as a botanical term: HARTEBLAD, o. (-eren), (plantk.) zaadlob; i.e. 'a seed loaf'.

Example 4b

The other variations between the German and the Dutch texts occurred because of the translator's negligence. This can be seen in the following sentence. In the Russian, French and German translations, after a long ride on the dusty roads Arkady wants to shake the dust off himself, and in the Dutch translation off his father:

— Дай же отряхнуться, папаша, — говорил несколько сиплым от дороги, но звонким юношеским голосом Аркадий, весело отвечая на отцовские ласки, — я тебя всего запачкаю [Turgenev, 1981, p. 11].

(— Let me shake the dust off **myself**, Dad, said Arkady in a voice, hoarse from travel but still youthful and clear, responding to his Father's endearments, otherwise, I will make you dirty all over.)

— Laisser-moi **me** secouer, papa, disait Arcade d'une voix un peu enrouée par la fatigue, mais sonore et jeune, tout en répondant joyeusement aux caresses paternelles; je vais te couvrir de poussière... [Tourgueniev, 1863, p. 9]

— Glaube mir, **mich** abzuklopfen, Papa, sagte Arkad mit von Ermüdung etwas heiserer, aber wohllklingender Stimme, freudig die vaterlichen Liebkosungen erwidern, "ich bedecke dich ja mit Staub [Turgenjeff, 1900, p. 7].

— Laat mij **u** wat afkloppen, papa, zeide Arcaad, des vaders liefkozigen met hartelijkheid beantwoordende; ik maak u daar immers een stof... [Turgénjew, 1870, p. 7].

Thus, Goeverneur's translation is largely a calque of the German text, which was, in his eyes, a guarantee of accuracy. The Dutch translator omitted only some insignificant descriptions. However, the descriptions that he scrupulously translated — for example, of Bazarov's father — became so distorted by the double translation, that it would be best if the reader did not see such a mutilated portrayal.

III. THE HYBRID 'NEW TRANSLATION FROM RUSSIAN' BY ARNOLD SAALBORN (1918)

The front page of the second Dutch translation of 'Fathers and Children' claims that this is 'a new translation from the Russian language'. The translator, Arnold Saalborn, had a Russian father and some command of the Russian language. His desire to create the new translation was clearly triggered by seeing the changes that had occurred in the Dutch language. It had been more than 48 years since the first translation had been published. These changes affected the second person pronouns: instead of the

old “gij” (second person informal/formal, **u** in the objective case) there came into use pronouns “jij” (second person singular, informal) and “u” (second person, the subjective case, formal). There were also changes to the case system of nouns (the objective case mostly stopped being used, its meaning usually being substituted by prepositions and a change in word order) [Rubtsova, Michajlova, 2019]. Saalborn took these language changes into account and his translation reads as more modern and contemporary than that of Goeverneur.

Comparing Saalborn’s text with the Russian original and Goeverneur’s translation, it is noticeable that many of the inaccuracies that occurred in the 1870 text have been eliminated. For instance, the references to Chateaubriand (see Example 2a above) and the ‘seed lobes’ (see example 4a above) have been omitted. However, this translation still has a number of mistakes that Goeverneur had previously rendered correctly, despite the triple translation via two mediator languages (Example 5).

Example 5

In one of the episodes of Chapter III, Nikolay Petrovich tells his son how poorly his hired labourers work but hopes that everything will turn around one day:

...ну и настоящего старания все еще нету. Сбрую портят. Пахали, впрочем, ничего. **Перемелется — мука будет** [Turgenev, 1981, p. 13].
(...and there is still no real diligence. They keep botching harnesses, but they ploughed well, though. **All the things will go right in the end (literally: Everything will be ground into flour).**)

In Goeverneur’s translation Turgenev’s set phrase is rendered as ‘Gradually everything will get better’:

En dan arbeiden ze niet met den rechten ijver en dragen geen zorg voor ‘t gereedschap. Maar toch is ‘t zaad nu in de grond. **Zoetjes aan zal het wel beter worden** [Turgénjew, 1870, p. 13].

Saalborn, who obviously did not know the Russian phraseology and grammar well enough, understood the set expression literally: “The grain has been ground. Now they will have flour”:

En dan werken ze niet met echten ijver. En vernielen de spannen der paarden. Zij ploegen ook, maar hoe? **Er is gemalen. Meel zal er wel zijn** [Toergenev, 1918, p. 11].

On the other hand, on almost every page of Saalborn's translation we run into direct borrowings from Goeverneur's translation: Nikolay Petrovich is described as a 45-year-old (p. 1); Fenechka is still compared with a mouse (p. 50), and Bazarov the Elder still has 'a snub nose' and wears a 'soldier's coat'. When dealing with the hard parts, Saalborn blindly follows his predecessor, who had borrowed the descriptive translation from the German text, which, in turn, was borrowed from the French. This can be seen in the description of Arkady's grandmother, who was married to a general of the Patriotic War of 1812 and was a typical 'commander matron'. In all four translations, the expressive "матушка" (matushka, a title of respect and affection, normally used to address a mature woman or a priest's wife) has been omitted. It is said that the behaviour of Madame Kirsanova the Elder was similar to the behaviour of the other wives of senior officers.

Example 6

Родительница его <...> принадлежала к числу «матушек-командирш»... [Тургенев, 1981, с.7]

(His mother...was one of those 'commander matrons'...)

Zijne moeder...verloochende in niets het optreden, dat de vrouwen der hoogere officieren onderscheidend kenmerkt [Turgénjew, 1870, p. 2].

Zijn moeder...onderscheidde zich bij haar optreden in niets van andere hoofdofficiers vrouwen [Toergenef, 1918, p. 2].

In other words, Saalborn's translation can be seen as a hybrid translation. In some instances, it brought the text closer to the Russian original that was published in September 1862. In others, it distorted it, but generally, it relies on the achievements of its predecessor. This hybrid quality is further demonstrated by the division of the chapters: Saalborn, as well as Goeverneur, has merged Chapters XXV and XXVI into one, but otherwise follows Turgenev's original division.

IV. THE TRANSLATION BY ELSE BUKOWSKY (1919)

The translation by Else Bukowsky was published only a year after Saalborn's translation, and yet it is a fully independent text. The text is divided into 28 chapters, as in the Russian editions of the novel. It bears virtually no similarity to the magazine version of the novel. In the first phrase Nikolay Petrovich is described as 'een heer van ongeveer 40 jaar' (a for-

ty-something year old man) [Toergenjew, 1919, p. 11] and Fenechka is not compared to a mouse, but is depicted as living 'by herself and lonely' (zij leefde afgezonderd en eenzaam, [Turgénjew, 1919, p. 69–70]). Bukowsky has translated by herself all the hard parts that Saalborn borrowed from Goeverneur. For example, she found a good expression, 'a female general', to describe Arkady's grandmother, the 'commander matron':

Zijn moeder...was een echte 'Generaalse' [Toergenjew, 1919, p. 12]

Nikolay Petrovich's story about the poor performance of the hired labourers on his farm (Ch. III), has been abbreviated, but without distortions. The set phrase 'everything will be ground into flour' (= all things will go right in the end) is rendered by a phrase with a similar meaning 'Well, let's see what comes out of it all':

Enfin, we zullen zien wat ervan komt [Toergenjew, 1919, p. 23].

The description of Bazarov the Father (Ch. XX) in Bukowsky's version is also much closer to the original than in the first two Dutch translations. He got back his 'Roman nose' (arendsneus, [Toergenjew, 1919, p. 189]) and 'a military frock coat' (uniformjas, [Toergenjew, 1919, p. 189]), which her predecessors had changed to 'a snub nose' and 'a soldier's coat'.

On the technical side, it is evident that Bukowsky readily uses two forms of transformation in trying to produce a more natural Dutch text: a) she splits the long sentences into two or more successive ones; and b) abbreviates the text by omitting repetitions and consistently dropping consecutive attributes where there are more than two of them:

Example 7

...и вот мы видим его в мае месяце 1859 года, уже **совсем седого, пухленького и немного сторбленного**: он ждет сына, получившего, как некогда он сам, звание кандидата... [Turgenev, 1981, p. 10]

(...and then we see him in May of 1859; he is plump and slightly hunched, his hair is already completely grey, and he is waiting for his son, who was awarded the candidate's title, just as he did himself one day.)

...zodoende ontmoeten we hem nu, in mei 1859, reeds **geheel vergrijsd en enigszins gebogen door de ouderdom**, wachtende op zijn zoon die, zoals hij zelf indertijd, nu de titel van kandidaat heeft gehaald [Toergenjew, 1919, p. 15].

Generally speaking, in Bukowsky's text, there are no instances of an absence of understanding of the Russian text that can be seen in Saal-

born's translation. However, in many cases, her text lacks Turgenev's psychological nuances, which account for much of the charm of the original. A fragment of Chapter III can illustrate this. When the father tells Arkady about his extramarital affair with Fenechka, Arkady tries to persuade him not to be ashamed and not to apologize.

Example 8

...и чувство снисходительной нежности к доброму и мягкому отцу, смешанное с ощущением какого-то тайного превосходства, наполнило его[Аркадия] душу.

— Перестань, пожалуйста, — повторил он еще раз, невольно наслаждаясь сознанием собственной развитости и свободы.

Николай Петрович глянул на него из-под пальцев руки, которою он продолжал тереть себе лоб, и что-то кольнуло его в сердце... Но он тут же обвинил себя [Turgenev, 1981, p. 15].

(‘...and the feeling of patronising affection for his kind and soft-hearted father, mixed with the feeling of some secret supremacy, filled his [Arkady’s] soul.

— Stop it, please, — he said again, unintentionally enjoying the sense of his own maturity and freedom.

Nikolay Petrovich stared at him through his fingers, with which he kept rubbing his forehead, and something stung him in the heart...But he immediately blamed it on himself.’)

...en een oneindige tederheid voor zijn goede, zachte vader vervulde hem en tevens een gevoel van tevredenheid over zichzelf en zijn vrije ideeën.

— Ja, laten we over wat anders praten, zei Arkadji.

Nikolai Petrovitsj keek hem aan door zijn vingers heen, waarmee hij nog steeds over zijn voorhoofd en ogen streek. Hij voelde zich nog niet op zijn gemak, maar gaf zichzelf van alles de schuld [Toergenjev, 1919, p. 26].

The word-by-word translation of Bukowsky's Dutch version runs as follows:

‘...and endless affection for his kind and soft-hearted father filled him, together with the sense of satisfaction with himself and his liberal views.

— Yes, let's talk about something else, said Arkady.

Nikolay Petrovich looked at him through his fingers, with which he continued rubbing his forehead and eyes. He was still feeling awkward, but he blamed it on himself.

By omitting the repetition about ‘maturity and freedom’ and missing the perfect aspect of the verb ‘кольнуло’ (stung), the translator fails to

understand the true reason for Nikolay Petrovich's chagrin. In the original, he is upset at the end of the conversation, because he has lost the sole contact with his son, while in the translation he still feels ashamed of his extramarital affair: the same feeling as at the beginning of the conversation with his son.

V. CONCLUSION

We have traced the long and complicated path that the famous Turgenev novel followed on its way to Dutch readers. It is evident that not all the variations between the translation and the original result from deliberate decisions made by the translator. Some variations occur because of inaccuracies accumulated during multiple translations via various mediator languages.

The retranlations of 'Fathers and Children' in 1918 and 1919 were partly triggered by the objective time factor, and partly by the creative idiosyncrasies of the translators. Over the 48 years between the first and second translations, some significant changes occurred in the Dutch language. These changes affected the old second person pronoun "gij" which transformed into "jij" en "u", and the case system of the noun. Saalborn took these language changes into account and his translation sounds less stilted and outdated than Goevernateur's. From the point of accuracy, Saalborn's translation has a compounded, or hybrid, character. He has corrected some of the mistakes made by his predecessor and he, himself has made his own mistakes. He did not have enough confidence in his own potential and when coming to the more challenging sections he blindly copied the existing translation.

The fact that there were a number of diverse varieties between the original and the translation of 1918, inspired another translator, who really had an excellent command of the Russian language, to start her own independent translation. There is a good reason for this translation being republished several times until the 1980s and competing successfully with the two post-war translations of 1949 and 1955 [Waegemans, Willemsen, 1991, p. 336–337].

In this way, the three early translations of 'Fathers and Children' generally prove the retranslation hypothesis. The first translation of 1870 was just a poor replica of the German text, the second of 1918 was a step forward, but only the third translation was worth republishing.

REFERENCES

- Berman A. La retraduction comme espace de la traduction. *Palimpsestes*, 4, 1990. Available at: <http://journals.openedition.org/palimpsestes/596> (accessed: 03.02.2019).
- Filter, tijdschrift over vertalen*. Themanummer: Rijkdom & ruimte. Over hervertaling, een walvis en een legend. 2014, no. 21:3.
- Koskinen K. and Paloposki O. Retranslation. *Academy*, 2010. 10 p. Available at: https://www.academia.edu/8364692/_2010_Koskinen_and_Paloposki_Retranslation (accessed: 01.02.2019).
- Levin Yu. D. Problemy perevodnoy mnozhestvennosti [The issues of translation multiplicity]. *Literatura I Perevod: Problemy Teorii* [Literature and Translation: the Theoretical Issues]. Moscow: Progress, 1992. P.213–223. (In Russian)
- Lukina V. A. Turgenev — Redactor Nemeckogo Perevola Romana ‘Otcy I Deti’ (Mitavskoe isdanie) [Turgenev, editor of the German translation of the novel ‘Fathers en Children’ (Mitau’s publication)]. *I. S. Turgenev: Novye Issledovania I Materialy* [I. S. Turgenev: New Studies and Materials]. St Petersburg: Nauka, 2012. P.289–315. (In Russian)
- Michajlova I. Spreekt nihilist Bazarov goed Nederlands? *Teksten in beweging*. Nijmegen: Vantilt, 2019. P.82–88.
- Michajlova I. M. ‘Otcy I Deti’ I. S. Turgeneva v Niderlandskih Perevodah. [“Fathers and Children” by Ivan Turgenev in the Dutch translations]. *Materialy Mezhdunarodnoy Konferencii ‘I. S. Turgenev I mirovaya literatura’* [The Proceedings of the International Conference “Ivan Turgenev and the World Literature”], October 17–19, 2018, Gorky Institute of World Literature of the Russian Academy of Sciences. — Moscow: U Nikitskikh Vorot, 2018. P.58–61.
- Rubtsova S. Yu., Michajlova I. M. O Shesti Niderlandskih Perevodah “Otcov I Detey” [On the Six Dutch Translations of ‘Fathers and Sons’]. *Vestnik Sankt-Petersburgskogo Universiteta, Yazyk I Literatura*. 2019, 16, 1. P.127–140. (In Russian)
- Sherstneva E. S. Perevodnaya Mnozhestvennost kak Kategoriya Perevodovedeniya: Istoriya, Status, Tendentsii [The Translation Multiplicity as a Category of the Translation Studies: the History, Status, and Trends]. *The Bulletin of the Hertzen Russian State Pedagogical University*. 2008. No. 73–1. P.526–532. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/perevodnaya-mnozhestvennost-kak-kategoriya-perevodovedeniya-istoriya-status-tendentsii> (accessed: 04.02.2019). (In Russian)
- Stanislavsky A. R. Broadening the Scientific Horizons: retranslation vs. Translation multiplicity. *Humanitarian Scientific Studies*. 2016. No. 1. Available at: <http://human.snauka.ru/2016/01/13734> (accessed: 14.02.2019).
- Toergenef I. *Vaders en zonen*. Vert. A. Saalborn. Amsterdam: Meulenhoff, 1918. 310 p.
- Toergenjev I. *Vaders en zonen*. Vert. K. van het Reve. Uitgeverij G. A. van Oorschot, Amsterdam, 1955. 227 p.
- Toergenjev I. *Vaders en zonen*. Vert. Y. Bloemen, M. Wiebes. Uitgeverij L. J. Veen, Amsterdam; Antwerpen, 1991. 264 p.

- Toergenjew I. S. *Vaders en zonen*. Vert. Else Bukowsky. Maatschappij voor geode en goedkoope lectuur. Amsterdam, 1919. 272 p.
- Toergenjew I. *Vaders en zonen*. Vert. Aleida Schot. Amsterdam: Meulenhoff, 1947. 215 p.
- Tourgueniev I. *Pères et Enfants*. Paris: Charpentier, 1863. Available at: <http://originalbook.ru/peres-et-enfants-ivan-tourgueniev-francais-ottsy-i-deti-i-s-turgenev/>; 2ème éd. de 1876 <https://bibliotheque-russe-et-slave.com/Livres/Tourgueniev%20-%20Peres%20et%20enfants.pdf> (accessed: 15.02.2019).
- Turgenev I. S. Otcy I deti [Fathers and Children]. *Russki Vestnik*, 1862, Vol. 37 (February). P. 473–663. Available at: <https://www.prlib.ru/item/363072> (accessed: 01.02.2019) (In Russian)
- Turgenev I. S. Otcy I deti [Fathers and Children]. *Turgenev I. S. Polnoe Sobranie Sochineniy i Pisem [Complete Works and Letters (in 30 Volumes)]*. Vol. 7. Moscow: Nauka, 1981. P. 7–188. (In Russian)
- Turgenev I. S. Predislovia [Forewords]. *Turgenev I. S. Polnoe Sobranie Sochineniy i Pisem [Complete Works and Letters (in 30 Volumes)]*. Vol. 10. Moscow: Nauka, 1982.
- Turgenjeff I. *Väter und Söhne* (2. Auflage). Leipzig: im Inselverlag, 1900. Available at: <https://archive.org/details/vterundshne00turg/page/66> (accessed: 16.02.2019).
- Turgénjew I. *Vaders en zoons; een verhaal uit het moderne Russische leven*. Vert. J. J. A. Gouverneur. Utrecht, Gebr. Van der Post., 1870. 330 p.
- Van Dale's Groot woordenboek der Nederlandse taal*. 's Gravenhage en Leiden: Martinus Nijhoff en A. W. Sijthoff. Antwerpen: De Nederlandsche Boekhandel, 1898. 1968 p.
- Waegemans E., Willemsen C. *Bibliografie van Russische literatuur in Nederlandse vertaling*. Leuven: 1991. 391 p.

Ирина Михайловна Михайлова, Светлана Юрьевна Рубцова
Санкт-Петербургский государственный университет

**ЕЩЕ РАЗ О ПЕРЕВОДЧЕСКОЙ МНОЖЕСТВЕННОСТИ
 И ГИПОТЕЗЕ ПОВТОРНОГО ПЕРЕВОДА:
 «ОТЦЫ И ДЕТИ» В НИДЕРЛАНДАХ (ПЕРЕВОДЫ 1870–1919 гг.)**

Для цитирования: *Michajlova I. M., Rubtsova S. Yu.* Translation multiplicity and retranslation hypothesis revisited: 'Fathers and Sons' in Dutch (translations of 1870–1919) // *Скандинавская филология*. 2019. Т. 17. Вып. 1. С. 160–177. <https://doi.org/10.21638/11701/spbu21.2019.110>

В статье рассматриваются три ранних перевода романа И. С. Тургенева «Отцы и дети» на нидерландский язык: 1870, 1918 и 1919 годов. Прослеживается сложный путь романа к нидерландскому читателю: первый перевод был выполнен Й. Гувернером через два языка-посредника (французский и немецкий) с учетом двух версий тургеневского текста (журнальной публикации февраля 1862 г. и отдельного издания сентября того же года) и содержит множество неточно-

стей, накопившихся при трехкратном переводе. Как и в предшествующих ему французском 1863 г. и немецком переводе 1869 г., этот перевод имеет иное разделение на главы, чем русский оригинал. Второй перевод учитывает изменения в нидерландском языке, произошедшие за 48 лет, в частности в области личных местоимений, а также исправляет некоторое количество недочетов, допущенных в переводе 1870 года. Однако вопреки указанию на титульном листе о том, что читателю представлен «новый перевод с русского языка», А. Заальброн явно опирается на труд своего предшественника и переносит в свой текст множество использованных Й. Гувернером описательных переводов «трудных мест». Лишь третий перевод действительно сделан непосредственно с русского оригинала и наиболее близок к нему. Именно этот перевод переиздавался вплоть до 80-х годов XX века и десятилетиями успешно конкурировал на издательском рынке с двумя послевоенными переводами 1949 и 1955 г. Таким образом, три ранних перевода «Отцов и детей» в целом подтверждают гипотезу повторного перевода, широко обсуждаемую зарубежными исследователями в данной области.

Ключевые слова: переводческая множественность, гипотеза повторного перевода, И. С. Тургенев, *Отцы и дети*, нидерландские переводы, языки-посредники.

Михайлова Ирина Михайловна

доктор филологических наук, доцент, профессор,
Санкт-Петербургский государственный университет.
Россия, 199034, Санкт-Петербург,
Университетская наб., д. 7–9
E-mail: i.mikhailova@spbu.ru

Irina Michajlova

Doctor in Philology, Associate Professor,
St. Petersburg State University,
7–9, Universitetskaya nab., St. Petersburg, 199034, Russia
E-mail: i.mikhailova@spbu.ru

Рубцова Светлана Юрьевна

кандидат филологических наук, доцент,
Санкт-Петербургский государственный университет.
Россия, 199034, Санкт-Петербург,
Университетская наб., д. 7–9
E-mail: s.rubtcova@spbu.ru

Svetlana Rubtsova

PhD in Philology, Associate Professor,
St. Petersburg State University,
7–9, Universitetskaya nab., St. Petersburg, 199034, Russia
E-mail: s.rubtcova@spbu.ru

Received: March 4, 2019
Accepted: April 22, 2019

UDC 811.112.5

Alexandra Yakovleva

St. Petersburg State University

NEDERLANDS-RUSSISCH TOLKEN — TECHNIEKEN EN METHODES VAN LESGEVEN AAN BACHELOR-STUDENTEN

For citation: Yakovleva A. A. Nederlands-Russisch tolken — technieken en methodes van lesgeven aan bachelor-studenten. *Scandinavian Philology*, 2019, vol. 17, issue 1, pp. 178–185. <https://doi.org/10.21638/11701/spbu21.2019.111>

Wat betreft de problematiek van het tolken en het doceren ervan aan bachelor-studenten toont het paar Nederlands-Russisch een typisch beeld, niet alleen voor Germaanse, maar ook voor de meeste Europese talen. Niettemin zijn er een aantal problematische kwesties, zowel objectief als subjectief, typerend voor het betreffende talenpaar, en waarschijnlijk ook voor andere 'kleine' Germaanse talen, waaronder ook Scandinavische talen. Objectieve moeilijkheden, dat wil zeggen, problemen die los staan van de tolk, zijn onder meer: 1) de geografie van het taalgebied en zijn dialecten; 2) een breed scala aan mogelijke onderwerpen voor vertaling en, als gevolg daarvan, geen mogelijkheid om zich te specialiseren; 3) onregelmatig werkschema van de tolk; 4) onvoldoende kwantiteit en kwaliteit van woordenboeken en parallele teksten over de meeste onderwerpen; 5) een beperkt aantal uren aan de universiteit voor het aanleren van tolkvaardigheden. Tot subjectieve, dat wil zeggen, tot de zogenaamde "problemen van de tolk" behoren: 1) slechte talenkennis (zowel van vreemde talen als van de moedertaal); 2) gebrek aan tolkvaardigheden (zowel consecutief als simultaan); 3) gebrek aan algemene communicatieve vaardigheden; 4) beperkte mogelijkheden om te oefenen. Gedetailleerde beschouwing van elk van de bovenstaande aspecten is gericht op het ontwikkelen van een gemeenschappelijke strategie voor het optimaal overwinnen van de objectieve tolkproblemen en het creëren van een plan om het aanleren van tolkvaardigheden aan gespecialiseerde hogescholen te optimaliseren.

Trefwoorden: mondeling tolken, consecutief tolken, simultaan tolken, methodes tolkvaardigheden, curriculumontwikkeling.

Dit artikel is geen theoretische beschouwing van oude en nieuwe richtlijnen binnen de vertaal- en tolktheorie maar een poging om eigen ervaring van de auteur in het lesgeven aan toekomstige tolken op de

afdeling Neerlandistiek op een rij te zetten. Aangenomen wordt dat vrijwel alle aspecten van het probleem dat hier wordt beschreven niet alleen voor het paar Nederlands-Russisch gelden maar een belemmering zijn voor studenten en docenten van andere zogenaamde “kleine” Germaanse talen en minder grote talen van andere taalgroepen.

Bachelor-studenten werden als doelgroep gekozen om twee redenen: ten eerste, het aanbod van masterprogramma’s met tolkcolleges in het rooster van hogescholen blijft gering, ten tweede, tolkvaardigheden oefenen met studenten die een vreemde taal pas beginnen te leren is en blijft een actueel methodologisch probleem.

1. WAT MOET EEN STUDENT KUNNEN?

Hierboven werd al vermeld dat het aantal uren tolkcolleges binnen het vreemdetalenonderwijs heel beperkt is. Meestal gaat het om de zogenaamde “speciale” cursus mondeling tolken van een of maximaal twee semesters. Maar je hebt tegenwoordig ook steeds meer studies vreemde talen zonder enige tolkcolleges. Dat wil echter niet zeggen dat je als docent geen tolkvaardigheden hoeft aan te leren met je studenten [Latyshev, Provotorov, 1999, p. 136]. Bijna alle studenten die ooit voor een kleinere taal hebben gekozen komen in hun beroepsleven onvermijdelijk in aanraking met tolkwerk in tegenstelling tot iemand die Engels, Duits, Frans of Spaans op beroepsniveau beheerst. In de realiteit wordt er van een werknemer met kennis van het Nederlands, Deens of een andere minder grote taal verwacht dat hij of zij gasten van het bedrijf meeneemt naar een museum, tolkt tijdens een conferentie, een zakelijk diner enz. Er is dus veel vraag naar breed opgeleide specialisten — mensen die op hoog niveau alle soorten werk waaronder ook het tolken kunnen verrichten met een “zeldzame” taal.

Wanneer we echter naar de huidige situatie in het onderwijs kijken zien we dat een docent tegenwoordig hoog moet presteren met zijn studenten terwijl het rooster jaar in jaar uit steeds beperkter wordt qua aanbod lesuren en soorten colleges. Van een student wordt verwacht dat hij niet alleen de taal goed beheerst, maar dat hij wetenschappelijke artikelen schrijft, diverse teksten vertaalt, consecutief en het liefst ook simultaan tolkt, culturele verschillen en bijzonderheden van mentaliteit van beiden landen kent, in staat is cultuurcodes heen en weer te vertalen. In de praktijk is deze doelstelling nauwelijks haalbaar. Het is wel zo dat iedereen

zo efficiënt mogelijk dient te werken — zowel docenten en andere medewerkers van de vakgroep als elke afzonderlijke student met zijn diepe persoonlijke inzet.

Cruciaal voor tolken is het opdoen van werkervaring — hoe meer een student in de klas oefent hoe beter zijn resultaat is in een echte werksituatie. Voor een docent betekent dat zo veel mogelijk variatie aanbieden en vooral ook moeilijke opdrachten niet vermijden. Een toekomstige tolk mag (vooral niet) gespaard worden — laat hem diverse stresssituaties en stresfactoren tijdens de les beleven. Het lijkt ons dus heel belangrijk om zelfs studenten van A1-niveau meteen ook zowel consecutief als simultaan te leren tolken.

Werkervaring opdoen als simultane tolk voor het paar Nederlands-Russisch is buiten de klasdeur haast onmogelijk. Als gevolg bestaat er in heel Rusland op dat moment geen enkel werkend paar simultane tolken voor het bovengenoemde talenpaar. Er is dus wel vraag naar simultane tolken uit het Nederlands maar helaas geen aanbod. Zelfs voor studenten die niet veel voor het eigenlijke tolkwerk voelen is het aanleren van specifieke vaardigheden een kans om hun actieve taalkennis te controleren en te verbeteren.

2. WANNEER EN HOE LEER JE TOLKVAARDIGHEDEN AAN?

Het is echter wel mogelijk om meteen in het eerste semester van het eerste studiejaar te beginnen. Met andere woorden — hoe eerder hoe beter. Zodra een student de juiste uitspraak onder de knie heeft, de eerste woorden kent, de intonatie probeert na te doen zijn zogenaamde “herhalende” oefeningen heel leerzaam. Bijna elke moderne leermethode heeft een CD met toegepaste tekstfragmenten of interviews voor beginners. Een van de beste methodes voor echte beginners bleek de bekende “Delftse methode”, deel 1 [Sciarone, Meijer, 2004]. Met gebruik van de eerste tekst uit dat boek kun je al een hele reeks opdrachten geven:

Opdracht 1: Luister zin voor zin naar de tekst. Herhaal alles wat je hoort.

Als een zin te lang is mag die ook in twee of zelfs in drie stukken worden verdeeld. Het doel is dat de student bijna automatisch herhaalt wat hij hoort. Daarbij imiteert hij de juiste intonatie, goede uitspraak, hoog spreektempo en onthoudt hij (passief) woorden en grammatica, waaronder ook de zinsbouw. Op deze indirecte manier hoort een stu-

dent zichzelf een vreemde taal spreken — foutloos en snel. Dat werkt als een buitengewoon sterke motiverende factor.

Opdracht 2: Luister nog eens naar de tekst uit Opdracht 1 en herhaal alles wat je hoort met de spreker mee (simultaan).

Bij Opdracht 2 hoeft de student nog niet te vertalen — het is alleen een herhaal oefening. Maar er wordt wel een kunstmatige stresssituatie gecreëerd vanwege het heel hoge spreektempo. Tegelijkertijd leert zo'n student aandachtig te luisteren en dat je je niet mag laten afleiden van je werk — niet door je medestudenten en ook niet door andere natuurlijke en onnatuurlijke geluiden. En als resultaat — een hoge spreektempo, goede uitspraak en intonatie, mooie Nederlandse zinnen. Collega's die meeluisteren leren ook passief mee.

Opdracht 3: Luister zin voor zin naar de tekst uit Opdracht 1 en vertaal de zinnen mondeling naar het Russisch.

Opdracht 4: Luister naar de tekst uit Opdracht 1 en tolk simultaan.

Zelfs een beginnende student moet nu al in staat zijn om deze tekst probleemloos simultaan te tolken — hij kent de Nederlandse tekst en de vertaling ervan al bijna uit zijn hoofd en hij heeft geleerd hoe je simultaan te werk gaat.

Opdracht 5: Student A vertaalt de tekst uit Opdracht 1 consecutief naar het Russisch, student B vertaalt alles weer terug naar het Nederlands (ook consecutief).

Nadat alle studenten uit de groep de vijf opdrachten achter de rug hebben kennen ze hun eerste echte Nederlandse tekst uit het hoofd, ze kunnen hem dus ook toepassen en ze hebben verschillende tolkvaardigheden uitgetprobeerd. Bovendien weet iedereen al wat zijn persoonlijke sterke en zwakke kanten zijn en zoekt hij nu al naar een ideale oplossing.

Nu kan de docent overgaan naar de volgende tekst (les 2). Naarmate de studenten basisgrammatica beheersen is het ook mogelijk om grammaticale transformaties te geven als opdracht. Bij voorbeeld:

Opdracht 6: Luister naar de tekst en maak van alle mededelende zinnen vraagzinnen / van alle bevestigende zinnen een ontkenning / van zinnen met tegenwoordige tijd verleden tijd enz.

Consecutief tolken kan absoluut niet zonder een goed geheugen. Diverse oefeningen om je geheugen te trainen zijn uitvoerig beschreven in monografieën zoals bij voorbeeld het boek van Irina Alexeeva "Professionele training van een tolk" [Alexeeva, 2004, p. 35–84]. Uit ervaring blijkt dat oefeningen voor geheugenkunst erg tijd- en energierovend zijn. Je kan

er wel jouw college mee beginnen — dat is een goede overgang tot het eigenlijke tolken en soms ook een leuke en zelfs grappige activiteit voor de afwisseling midden in de les. Maar grote hoeveelheden mnemotechnische oefeningen zijn vooral geschikt als huiswerk. Meestal reageren studenten heel enthousiast op zulke opdrachten — alle familieleden worden betrokken, het resultaat is zichtbaar en ook meetbaar. Het kan zelfs nuttig zijn om een speciaal dagboek bij te houden om te zien hoe je op den duur presteert. Op deze manier doet de student veel ervaring op en ziet hij dat zijn geheugen best wel te trainen is. Dit soort werk is vooral heel individueel — iedereen moet zijn eigen manier vinden voor het verbeteren van het geheugen. En thuis voel je je vooral op je gemak.

Veel aandacht van de docent gaat uit naar de tekstanalyse. In een tolksituatie moet die bliksemsnel verlopen — een tolk dient meteen te weten en aan te voelen wat het meest belangrijke is in een tekst, welke informatie niet verloren mag. Met andere woorden een tolk moet in staat zijn om de juiste accenten te leggen. Deze vaardigheid lijkt voor een taalkundige heel natuurlijk en zelfs vanzelfsprekend.

In werkelijkheid kunnen onervaren (jonge) tolken nauwelijks snel de inhoud van een tekst goed begrijpen en navertellen. En niet wegens slechte vreemdetalenkennis. Een jonge tolk maakt zich in de vooravond veel zorgen: «Zal ik begrijpen wat er wordt gezegd?» «Kan ik dat vertalen?». Maar juist dit aspect valt in de regel achteraf wel reuze mee. Het inhoudelijke gedeelte is daarentegen vaak een catastrofe. Het blijkt dat we zonder speciale oefeningen primaire en secundaire informatie niet uit elkaar kunnen halen. Voor iemand die een vreemde taal goed beheerst is een tolksituatie juist daarom vaak een echte fiasco.

Om deze vaardigheid te trainen kan je het beste beginnen met korte nieuwsberichten in je moedertaal. Gelukkig heeft iedereen tegenwoordig toegang tot talloze nieuwsapp's en sites. Een willekeurige Russische app (bvb. “Meduza” of “Ria-novosti”) is een prima oefening om te leren navertellen.

Opdracht 7: De docent of een medestudent leest het nieuws in de moedertaal van de studenten voor. Herhaal het nieuws in dezelfde taal.

Het leuke aan zulke berichten is dat je maximal 4 tot 6 zinnen hebt waarin allerlei moeilijk vertaalbare informatie schuilt: eigennamen, cijfers, data, tijdstippen, toponiemen enz. Daarbij zijn de onderwerpen erg uiteenlopend: sport, politiek, show business, crimineel misdaadnieuws. Behalve dat de student zijn geheugen en woordenschat traint, moet hij

vooral belangrijkste informatie kunnen ontdekken, onthouden en weer-geven — geen belangrijk feit mag verloren gaan.

In het begin is Opdracht 7 erg moeilijk voor studenten, ook al hoeven ze niets te vertalen. Het begint pas echt mee te vallen nadat ieder student de opdracht 7 tot 8 keer heeft gemaakt.

Opdracht 8: Luister naar een nieuwsbericht in een vreemde taal. Herhaal het in dezelfde taal.

Opdracht 9: Luister naar een nieuwsbericht. Vertaal mondeling wat je hebt gehoord.

Het is erg belangrijk om elke vertaling te bespreken en te corrigeren. Op deze manier leert de hele groep mee en is de kans groot dat typische fouten langzamerhand worden uitgeroeid.

Volgende stap is het creëren van een echte tolksituatie — je tolkt onaangepaste voordrachten, interviews, films, tolk shows en zelfs liedjes. De thema's moeten het liefst zo gevarieerd mogelijk zijn, de vertaling zowel consecutief als simultaan. Voor simultane vertaling is geen speciale apparatuur (hokje, koptelefoon enz) nodig. Als een student simultaan kan tolken zonder benodigde faciliteiten kan hij dat met alle apparaten nog veel beter. Hoe meer tolksituaties de student meemaakt tijdens zijn colleges, hoe hoger kans dat zijn werkgever tevreden is.

Een andere belangrijke vaardigheid voor een tolk die met het Nederlands werkt is kennis van verschillende dialecten. Dat geldt vooral voor de zuidelijke Nederlanden (Zeeland en Vlaanderen) maar ook voor regiolecten uit de oostelijke provincies van Nederland en het Noorden van het land. De student moet in staat zijn om te tolken uit een dialect die hij maar voor 40 % begrijpt en verstaat. Bepaalde Vlaamse dialecten (bij voorbeeld “het Arendonks”) verschillen van het Standaard Nederlands net zo drastisch als het Hoogduits en het Beiers.

Soms begint iemand opeens dialect te spreken in een stresssituatie. Ook veel ouderen of juist jongeren [Decker, 2015, pp. 1–41] gebruiken voornamelijk de taal van hun regio: «Algemeen Nederlands fungeert in Vlaanderen vrijwel onproblematisch als schrijftaalnorm, zowel in acceptatie als in gebruik, maar wordt slechts zelden gesproken: hoewel iedereen de standaardtaal begrijpt, zijn er weinigen die de standaardtaal ook goed beheersen en die zich mondeling spontaan in standaardtaal uitdrukken» [Lybaert, 2015, p.100]. Een goede tolk dient te weten hoe hij in deze situatie moet handelen. Op youtube heb je allerlei video's met mensen die dialect spreken uit alle streken van het Nederlands taalge-

bied en verschillend van moeilijkheidsgraad. Ook het Corpus Gesproken Nederlands (CGN) kan heel goed van toepassing zijn [Nederlandse Taalkunde, 2007].

Voor een kleine taal is het noodzakelijk dat studenten leren hoe je snel een goede woordenlijst maakt. Er bestaan namelijk weinig of nauwelijks thematische woordenboeken of parallelle teksten. Van een tolk die zich moet voorbereiden om uit een “smal” thema te vertalen eist dat extra voorbereidend werk. In de huidige realiteit betekent dat Wikipedia en diverse thematische websites kunnen opzoeken en analyseren. De docent kan zijn studenten vragen om thuis woordenlijsten in twee talen te schrijven. Als alle studenten verschillende onderwerpen aangeboden krijgen heb je aan het eind van je college 5 tot 7 verschillende woordenlijsten die iedereen in de toekomst kan gebruiken. Aan het eind van het semester heb je zelfs al een heel boekje uit 30–35 woordenlijsten.

De hierboven beschreven technieken en opdrachten zijn een poging om te laten zien hoe belangrijk het is om een juiste strategie toe te passen als je studenten tolkvaardigheden aanleert. Met een goede en veelzijdige aanpak van zowel objectieve als subjectieve aspecten van het probleem moet het mogelijk zijn om mondeling vertalen te doceren op een hogeschool zelfs daar waar het vak “tolkcollege” in het rooster ontbreekt.

REFERENCES

- Alexeeva I. S. *Professionalnyj trening perevodtchika: Utchebnoje posobie po ustnomu i pismennomu perevodu dla perevodtchikov i prepodavatelej* [Professional Translators Training: Interpretation and Translation for Translators and Teachers]. St. Petersburg: Sojuz, 2004. 278 p. (In Russian)
- Decker de B. Prototypische chatspeakkenmerken in Vlaamse tienerchattaal. De invloed van gender, leeftijd en medium. *Taal & Tongval*, 2015, Vol. 67, no. 1. P. 1–41.
- Latyshev L. K., Provotorov V. I. *Struktura i sodержaniye podgotovki perevodtchikov v jazykovom vuze* [The structure and content of the training of translators in a language university]. Kursk: ROSI, 1999. 136 p. (In Russian)
- Lybaert C. De ideologische positie van Algemeen Nederlands in Vlaanderen. De standaardiseringsideologie onder druk? *Taal & Tongval*, 2015, Vol. 67, no. 1. P. 97–134.
- Nederlandse Taalkunde*. Themanummer: Corpus Gesproken Nederlands. Jaargang 12, 2007. 300 p.
- Sciarone A. G., Meijer P. J. *Basiscursus Nederlands voor buitenlanders: Delftse methode (De Delftse methode)*. Amsterdam: Boom Uitgevers, 2004. 123 p.

Alexandra A. Yakovleva
St. Petersburg State University

**DUTCH-RUSSIAN INTERPRETING: TECHNIQUES AND
METHODOLOGICAL ISSUES OF TEACHING UNDERGRADUATE STUDENTS**

For citation: Yakovleva A. A. Dutch-Russian interpreting: techniques and methodological issues of teaching undergraduate students. *Scandinavian Philology*, 2019, vol. 17, issue 1, pp. 178–185. <https://doi.org/10.21638/11701/spbu21.2019.111>

The Dutch-Russian language pair in terms of interpretation and its teaching to undergraduate students shows a typical picture not only for Germanic, but also for most European languages. Nevertheless, there are a number of problematic issues, both objective and subjective, typical of the language pair and also, probably, of other “small” Germanic languages, which include the Scandinavian ones. Objective difficulties — not dependent on the translator — include: 1) the geography of the language region and its dialect specificity; 2) the widest possible range of potential topics for interpreter and, as a result, the inability to specialize; 3) “torn” work schedule of the translator; 4) insufficient quantity and quality of dictionaries and parallel texts on narrow topics; 5) a limited number of hours at the university for the development of interpretation skills. The subjective — the so-called translator problems — include: 1) poor language skills (both foreign and native); 2) lack of oral interpreting skills (both consecutive and simultaneous); 3) lack of general communication skills; 4) limited opportunities for practice. A detailed consideration of each of the above aspects is aimed at developing a common strategy for optimally overcoming the objective difficulties of interpretation, on the one hand, and, on the other hand, creating a plan to optimize the process of learning interpretation in a specialized university, in order to eliminate the limitations of subjective nature.

Keywords: interpreting, consecutive interpretation, simultaneous interpretation, methods of teaching oral translation, curriculum development.

Яковлева Александра Алексеевна

кандидат филологических наук, доцент,
Санкт-Петербургский государственный университет.
Россия, 199034, Санкт-Петербург, Университетская наб., 7–9

Alexandra Yakovleva

PhD in Philology, Associate Professor,
St. Petersburg State University,
7–9, Universitetskaya nab., St. Petersburg, 199034, Russia
E-mail: yakosasha@gmail.com

Received: March 10, 2019

Accepted: April 22, 2019

КУЛЬТУРА И КУЛЬТУРНЫЕ СВЯЗИ

UDC 008:316.42

Bent Holm

Københavns universitet, Denmark

MAGT OG MASKERADE: DANSK-RUSSISKE RELATIONER UNDER PETER DEN STORE I VISUEL OG LITTERÆR KONTEKST

For citation: Holm B. Magt og maskerade: Dansk-Russiske relationer under Peter Den Store i visuel og litterær kontekst. *Scandinavian Philology*, 2019, vol. 17, issue 1, pp. 186–201. <https://doi.org/10.21638/11701/spbu21.2019.112>

I 1716 besøgte zar Peter I København i forbindelse med en planlagt dansk-russisk invasion af Sverige som led i Den Store Nordiske Krig. Selve operationen blev opgivet, men besøget indebar i sig selv en eksponering af forskelle i begreber om magtscenearrangement — i sidste ende mellem allegorisering og modernitet. Det danske hof var præget af en ritualiseret absolutistisk etikette i kontrast til zarens mere pragmatiske tilgang og adfærd. Dette leder over i en diskussion af et forsøg fra 2014 på at læse et loftsmaleri af en maskerade på Frederiksberg Slot som en allegori på den dansk-russiske alliance. Denne tolkning problematiseres, samtidig med at den anvendes som afsæt for en mere omfattende diskussion af allegori i kongelige billeduniverser, af betydningen af påklædning/udklædning i et politisk og kulturelt perspektiv, og af de forskellige danske kilder til viden om det russiske rige. En række kronologiske, tekniske og kulturelle omstændigheder synes at modsige den allegoriske fortolkning af maleriet, som på den anden side højst sandsynligt afspejler nogle af de kunstneriske aktiviteter, Peter blev mødt med i København. I et bredere perspektiv kan det læses som et udtryk for et moderne begreb om teatralitet, der først og fremmest kommer til udtryk i de komplekse ideer om kultur og rollespil, som blev udviklet af dramatikerne og forfatteren Ludvig Holberg. Til slut antydes en perspektivering af to hovedfokuseringer — de dansk-russiske relationer og de vekslende forståelser af maskerade og rollespil.

Keywords: Peter den Store, dansk-russiske relationer, Den Store Nordiske Krig, Benoît Le Coffre, Frederik IV, hofkultur.

TO FYRSTER

I 1716, under Den Store Nordiske Krig (1700–1720), besøgte zar Peter I (1672–1725) alliancepartneren kong Frederik IV af Danmark (1671–1730) i København i forbindelse med udfoldelsen af et gigantisk militært projekt — en invasion af Skåne ved en samlet russisk og dansk hær- og flådeindsats, der havde været under forberedelse gennem flere år; projektet endte med at løbe ud i sandet, da Peter efter et par måneder trak sig i mistillid til danskernes slagstyrke.

Det følgende samler sig om de to regenters møde, indfældet i en kontekstramme af tidens selvforståelse og selvscenesættelse udtrykt i de kunstneriske og litterære udtryk, der omgav mødet. Det skal kort sagt handle om Peter og Frederik; om Rusland og Danmark; om magt og iscenesættelse.

De to fyrster lever nogenlunde samtidig, og selv om der er en række parallelliteter i deres livsforløb — til den kuriøse afdeling hører, at begge i 1712 ægtede en elskerinde, Frederik dog, *qua* gift med dronningen, i første omgang 'til venstre hånd' — er det nok så meget forskellene i gemyt og stil, der springer i øjnene. Det forekom, at Frederiks interesse for teater og maskerade overskyggede hans fokus på krig og militær; for Peters vedkommende forholdt det sig absolut omvendt. Forskellene manifesterede sig ikke mindst ved de lejligheder, hvor de rent faktisk mødtes.

I det tidlige attende århundrede var begge fyrster, Peter og Frederik, optaget af større eller mindre moderniseringsprojekter: i årene 1697–1698 havde Peter gennemført en omfattende studietur til en række vesteuropæiske lande og her samlet viden og inspiration til reformer omkring rigets geopolitiske og kulturelle placering, som inddrog adskillige udenlandske kunstnere; han var nu engageret i udviklingen af den nye hovedstad Sankt Petersborg, grundlagt i 1703. Og samtidig var Frederik, inspireret af indtryk fra *hans* dannelsesrejse 1692–1693, optaget dels af sit projekt omkring en residens i nærheden af metropolen, Frederiksberg Slot, som stod færdigt i 1703; dels af etableringen af et avanceret operahus i Bredgade, åbnet i 1703, der skulle tilføre hovedstaden et internationalt kulturelt niveau under inddragelse af navnlig italienske og franske kunstnere. Tilsvarende gjorde kongen efter sin næste Italiensrejse 1708–1709 maskerade tilgængelig for både hof og by.

I 1716 ankom Peter som sagt til København og opholdt sig dér i tre måneder. Ved et par lejligheder fandt de to monarkers møder sted på

netop Frederiksberg Slot som en raffineret ramme om iscenesættelsen af kongemagten. En vis fokus vil i den forbindelse være på Benoît Le Coffres loftsmaleri på slottet af en maskerade, som er blevet knyttet direkte til zarens besøg med en konstatering af, at ”Frisen kan [...] tolkes [...] som en allegori over den dansk-russiske alliance mod Sverige” (Bregenhøj i [Adriansen, Bregenhøj, 2014, s. 100–101]).

Inden diskussionen af denne læsning som anledning til afsøgninger i periodens gestaltninger af magten skal først maleriet og dernæst dets motiv, maskeraden, kort introduceres og forsøges indplaceret i et lidt større historisk perspektiv.

MALERI OG MASKERADE

Maleren Benoît Le Coffres familiebaggrund var fransk. Fra år 1700 arbejdede han som hofmaler hos Frederik IV. Han var på flere måder nært knyttet til det franske — og i øvrigt katolske, i et ellers luthersk-protestantisk land — teatermiljø i København: hans søster var gift med dansemesteren Frederic de Pilloy, far til danseren og aktøren Frederic Daniel de Pilloy, og han selv var morbror til Marie-Madeleine Montaigu — ægtefælle til lederen af den kongelige franske teatertrup René Montaigu, der var søn af en kollega til Molière. Da Le Coffre blev syg og døde i 1722, begyndte hans hustru Marie-Hélène, født La Croix, for at forsørge familien at agere på teatret som aktrice.

Le Coffres maskerade-loftsmaleri i dansesalen på Frederiksberg Slot er dateret 1704, som netop er året for slottets indvielse¹. Det udgøres af et vue opad, hvor der i flere niveauer udfoldes maskespil, musik, erotik, spil, udskænkning m.v. Der er i billedet ejendommelige over-

¹ Data om slottet jf. [Weilbach, 1936]. Den sal, billedet nu udsmykker, blev først indrettet i 1709, da slottet blev udvidet med en ekstra etage. Rammen om billedet er dateret netop 1709. Billedet har tidligere været dateret til 1711. Den datering stammer fra før 1858, da maleriet blev restaureret og påskriften ”Coffre 1704” dukkede op. Inden da formodedes det at forestille maskeraden på Koldinghus i 1711, da Frederik IV for første gang traf (den senere dronning) Anna Sophie Reventlow, jf. [Thrane, 1908, s. 431]. Dateringen placerer det på det gamle slot, hvor kun spisesalen har den tilstrækkelige størrelse. En egentlig festsal blev først indrettet ved slottets udvidelse. Formodentlig er maleriet flyttet derop fra etagen under. Imidlertid er der tilsyneladende dér i 1707 nedtaget og i 1709 genopsat et maleri. Hvis det er et loftsmaleri, er det ikke Le Coffres billede, der jo netop findes på den nye overetage. Årstallet 1704 står skarpt. Skulle det imidlertid være et forvansket ’1709’ — året for salens og rammens tilblivelse — vil det dog ikke berøre argumentationen i denne artikel.

ensstemmelser med malere som Giambattista Tiepolo og Antoine Watteau, som imidlertid først maler flere år senere! Det kan hænge sammen med Le Coffres læreår i Paris i 1690erne, hvor en form for præ-rokoko gjorde sig gældende blandt Antoine Coypel, Charles de la Fosse m.fl. Billedet er bemærkelsesværdigt nok aldrig blevet systematisk udforsket.

På maleriets ene langside ses flere *commedia dell'arte* figurer: Pulcinella, Pantalone, Harlekin — og på niveauet ovenover diverse 'tyrkerer' og andre fremmedartede figurer. Under sin Italiensrejse 1692–1693 havde Frederik IV fået en passion for maskerade, som han udlevede efter hjemkomsten. På Københavns Slot kunne man f.eks. i 1701 se "Hoffet forklædt udi adskillige Nationers Habit, saasom tyrkisk, moskovitisk, persiansk og polsk" (Jf. [Werlauff, 1858, s. 215]). Og fra 1710, da kongen var vendt tilbage fra sin anden Italiensrejse 1708–1709, afholdtes der endog ugentlige *offentlige* maskeradeer på slottet, i princippet med almindelig adgang. Frigørelsen fra den rene hofsammenhæng indebar en modernisering af genren, der åbnede for en udvikling i retning af den som et urbant civilt fænomen. Få år senere fik den da også sin egen uafhængige — professionelle — form.

Ud over at maskeraden i datidens forståelse stod som et letfærdigt frirum, var den også i en vis optik decideret kontroversiel. Frederik IVs bror, prins Carl, havde således religiøse skruper ved indførelsen af de offentlige maskeradeer på slottet. Hans skriftefader vurderede, at "Derved forføres og mange unge Mennesker paa onde Veie, til at forspilde deres Velfærd, ja evig Salighed" [Werlauff, 1858, s. 233]. Kongelige kunne dog frekventere maskeraden, blot det skete i embeds medfør og ikke af lyst. Bedre blev det ikke, da der efter afslutningen af Den Store Nordiske Krig blev etableret et selvstændigt forlystelsescenter for Københavns befolkning, et musik-, spille-, udskænkings-, maskerade- og komediehus, kort sagt den flerhed af aktiviteter, som afbildes på Le Coffres maleri. Den franske hoftrup var blevet afskediget, og Montaignu havde da involveret sig i etableringen af en professionel dansksproget scene med Ludvig Holbergs komedier som hovedattraktion. Både maskerade og teater var i denne ramme 'nye' urbane fænomener, som man skulle forholde sig til fra myndighedernes side. Dette forhold afstedkom modstand fra universitært og (især) teologisk hold.

Teater og masker var tæt forbundet. Teatret rådede over en stor fond af masker, hvilket kan ses i lyset af, at det blev skabt i forlængelse af Montaignus franske hoftrup, der trak visse inspirationstråde til den italienske maskekomedie. Bestræbelserne på at få lukket komediehuset lykkedes

ikke. Men i februar 1724 blev der nedlagt forbud mod maskeraderne. Der ligger bag alt dette en modvilje mod maskering i det hele taget — dette, at man spiller en rolle, påtager sig en falsk eller fiktiv identitet, der i specielt kirkelig optik blev set som noget suspekt.

Det er i den situation, Holberg skriver komedien *Mascarade*, hvor han forsvarer nytten af det umiddelbart unyttige. Midt i komedien lader han moderationen talerør, hr. Leonard, plædere for, at:

U-nyttig Tidsfordrif og Børne-Leeg ere undertiden saa fornødne [...] som Mad og Drikke, og Mascarader [...] forestiller Menniskene den naturlige Liighed hvorudi de vare i Begyndelsen, forend Hofmod tog overhand og et Menniske holdt sig for god at omgaaes med et andet [Holberg, 1724, s. Q8v–Q9v].

To temaer er i spil her: 1. leg og rollespil er en basal livsnødvendighed; og 2. maskespillet udvisker kunstige skel og genskaber den basale lighed. Som Le Coffres maleri 'foregår' komedien det samme sted, som den afbilder. Selve scenerummet blev inddraget, når huset blev brugt til maskerader; *Mascarade* udspillede sig i selve komediehusets dansesal og er derved teater på én gang om og på teatret. Maskeraden på scenen bliver derved mere 'virkelig' end komediens anden lokalitet, borgerhjemmet, som jo er scenografi, illusion. Dette manifesterer på sæt og vis komediens grundparadoks: hverdagslivet som et maskespil, maskeraden demaskerer. Her reflekteres så det moderne begreb om maskeraden, der allerede blev antydet i Le Coffres værk.

Flere slægtninge til Le Coffre var direkte involveret i førsteopførelsen af *Mascarade*. Hans enke Marie-Hélène spillede rollen som Magdelone, mens Marie-Madeleine Montaigu og Frederic Daniel de Pillooy var hhv. Pernille og Leander.

Vender vi os nu atter mod maleriet, er det tydeligt at Le Coffre her monterer reale komponenter fra sin samtid til en poetisk helhed, en vision af menneskeligt maskespil udtrykt i personer og situationer. For at spørge tættere ind til billedets virkelighedsrelation — er dets enkeltkomponenter ikke blot reale, men også specifikke? — er det nærliggende at se på dets tilblivelsestidspunkt. Det fremgår da, at det ligger i en periode med massiv kunstnerisk aktivitet, hvor kongen netop havde åbnet sit opera- og skuespilhus i Bredgade. Antallet af musikere på billedet stemmer med antallet af de kongelige hofvioloner, og sandsynligvis er det faktisk det kongelige kapel — hofviolonerne — under bologneseren

Bartolomeo Bernardis ledelse, der afbildes. Flere af de afbildede musikere kan med rimelig sandsynlighed identificeres (jf. [Thrane, 1908, s. 45–46; Roepstorff, 1970, s. 70–72]). Bernardi selv, som var elev af Arcangelo Corelli, havde i 1703 brilleret med to operakompositioner for kongehuset og er da formentlig den centrale figur i musikergruppen, som holder et nodeblad i hånden. Om det samme gælder den kongelige trup, ledet af Montaigu, er det ikke til at sige noget sikkert om; udelukkes kan det heller ikke. Står billedet da som en slags visuelt ekko af galante fornøjelser fra by-operahuset i Bredgade til det nye landslot på Frederiksberg? Skulle maleriet — jf. note 1 — mod forventning reelt datere sig til 1709, vil det være endnu tættere knyttet til en kongelig Italiensrejse og stadig rumme de nævnte kunstnere som muligt motiv.

Men kan man gå videre end det? Er det muligt at relatere maleriet endnu mere specifikt til den virkelighed, der udspillede sig under det?

I 2014 fremlagde arkivar Carsten Bregenhøj den læsning, at den ene langside fortæller om den danske konges storpolitik, centreret om 'tyrken' til venstre med hånden på en skaldet mands hoved og den kraftige mand med kalot og skærf i højre side: "Den frygtsomme mand kan tolkes som den svenske konge Karl XII, tyrken er Frederik IV og manden til højre den russiske zar Peter den Store." Forfatteren anfører i sin argumentation, at figurerne rent malerisk skiller sig ud, og uddyber, at "Den afvigende penselføring er måske en opfriskning udført 1716 før den russiske zars besøg i Danmark." Ræsonnementet om den nye tilmaling på loftsbilledet udvikles således: "Men hvorfor står da Ruslands fyrste med ryggen til tyrken, dvs. Frederik IV. Måske fordi Peter den Store på mange kobberstik fra datiden vender sig mod venstre. Le Coffre har sikkert ikke haft andet forlæg at gå ud fra." I konklusionen kan det herefter konstateres, at: "Frisen kan således tolkes ikke blot som en maskeradescene, men også som en allegori over den dansk-russiske alliance mod Sverige" (C. Bregenhøj i [Adriansen, Bregenhøj, 2014, s. 101]). Maleriet har kort sagt gennemgået en ny-versionering med specifikt henblik på zarens besøg og med et budskab om ham og til ham.

HISTORISK BAGTÆPPE

Spørgsmålet er nu, hvordan denne læsning reagerer, når den bringes i spil med konkrete detaljer omkring billedet. Det kan handle om teknik, kronologi og ikonografi. Da maleriet ikke ses at være taget ned efter

indsætningen i rammen i 1709, har det skullet foregå fra en liggende position på et opstillet stillads, hvis der efterpå er tilføjet nye personer. En opmaling af et oliemaleri nedefra på en vandret flade er ingen helt simpel affære, der formentlig ikke har kunnet udføres på under et par uger og vel ville have sat sig spor i form af regninger.

Zarens ankomst til Danmark var zarens eget initiativ (jf. [Bagger, 2003, s. 131–132; Lyngby, 2013, s. 52]). Den kom tilsyneladende som lidt af en overraskelse; pludselig stod han der — på Falster! — og man måtte så sætte det officielle velkomstapparat i gang til at modtage ham i København. Men selv hvis en opmaling har været forberedt på forhånd, hvordan forholder det sig da helt konkret med eksempelvis den kraftige figur i den ene side som gengivelse af zar Peter? Le Coffre var ikke fortrolig med hans udseende, hedder det, eller rettere, han var afhængig af f.eks. kobberstukne afbildninger, der så gengav ham med ryggen vendt mod venstre. Men for det første ses Peter gengivet i flere forskellige positioner i samtiden; og hvis det endelig var, havde Le Coffre så ikke som professionel billedkunstner evnet at spejlvende figuren? For det andet var Peters udseende på ingen måde ukendt i datidens Danmark.

Zar Peter var gennem flere år en tæt allieret. Så tæt, at han i 1718 tilbød, at hans datter skulle vies til kronprinsen — og altså være kommende dansk dronning — hvad man til hans misnøje takkede høfligt nej til. Allerede i 1713 havde Frederik IV mødtes med ham i Husum som alliancepartner i krigen mod Sverige, ved hvilken lejlighed kongen tildelte ham den højeste danske udmærkelse, elefantordenen. Han blev efterpå portrætteret i fuld figur og med sin orden af hofmaleren — Benoît Le Coffre! (jf. [Lyngby, 2013, s. 71–75]) Le Coffre afbilder ham her som feltherre i hermelinskåbe og rustning og førende en marskalstav. Portrættet (i dag på Peterhof) er vellignende med kroppen let venstredrejet og hovedet næsten en face mod højre. Zaren står rank og mandig, med store udtryksfulde øjne, der ser direkte på beskueren, og en let opad-snoet moustache, modsat loftsmaleriets tætte, noget ludende, skulende figur med nedadvendt blik i de små, sammenknebne øjne og et 'asiatisk' overskæg trukket ned over mundvigene. Hvor paradeportrættet af Peter altså er orienteret opad og udad, er maskeradefiguren vendt nedad og til siden.

Omkring de øvrige evt. allegoriske figurer bemærkes det, at Le Coffre siden 1700 i flere omgange havde portrætteret Frederik IV. Portrætlighed med 'tyrken' på maskerademaleriet kan ikke afvises; det er dog

ikke det samme som at figuren 'er' Frederik². De to figurer, 'Peter' og 'Frederik', på billedet er stort set lige høje. Hvor Peter nærmest var en kæmpe med sine godt to meter, var Frederik også efter datidens standarder forholdsvis lille og spinkel. Ikke at dette nødvendigvis skulle afspejles i maleriets mulige allegoriske funktion. Men ville man stemme zaren velvilligt ved afbilde ham med en kropsfylde primært i form af *embonpoint*? Hvad angår den 'slave', 'tyrken' lægger hånd på, må det til gengæld siges, at der ikke er portrætlighed overhovedet med svenskekongens langstrakte ansigt og fremtrædende kæbeparti, der var særdeles velkendt i samtiden.

I henseende til de ikonografisk-kronologiske aspekter gør der sig her den omstændighed gældende, at der på Statens Museum for Kunst i København findes to forarbejder til maleriet. Det drejer sig om en malet skitse, hvor netop den 'russiske' figur poserer ganske som på det færdige værk. Og om en tegning, der i detaljer — inklusive de tre angiveligt allegoriske figurer — stemmer overens med den pågældende side af loftsmaleriet. Da forarbejderne nødvendigvis er blevet til før det færdige værk, skrider alene af den grund muligheden af, at de tre figurer grundlæggende er blevet udformet til ære for zaren i 1716.

Ser vi nu igen på de 'agerendes' positur og kostumering, er det som allerede strejft en usædvanlig alliancepartner, der vender ryggen til sin allierede — som 'Peter' gør på maleriet; men det er da vel også en underlig allieret, der — som 'Frederik' — klæder sig ud som alliancepartnerens arvefjende siden hans første krig i 1697: tyrken. Emnet var ikke uproblematisk. Den nylige russisk-tyrkiske krig 1710–1711 blev indledt på foranledning af Karl XII, som efter sit knusende nederlag ved Poltava havde søgt tilflugt hos tyrkerne og her havde bevæget Konstantinopel til at erklære Rusland en krig, der var endt med at falde ganske uheldigt ud for Peter. Faktisk blev han ydmyget i en grad, der tangerede katastrofen. Alt det var velkendt i København. Danskerne havde indsat kommandør Just Juel som *envoyé extraordinaire* ved zarhoffet i årene 1709–1711. Juel førte en minutøs journal over sine iagttagelser. Både han og hans sekretær, Rasmus Æreboe, der ligeledes nedskrev sine indtryk, havde oplevet zaren på nært hold. De fulgte zarhoffet under tyrkerkrigen, hvori også deltog svenskere, og Juel fik beskrevet

² Om det så i givet fald er kongen i 1704 som 33-årig eller i 1716 som 45-årig, er svært at sige. Rosalba Carriera malede ham i 1709 i Venezia (i dag på Frederiksborg Slot) som en ganske mager mand, ikke ulig 'tyrken' på loftsbilledet.

begivenhederne af zaren selv. Hans redegørelse for denne konfrontation fylder atten sider³. Denne russisk-danske forbindelse var som før nævnt ikke ny. I 1709 havde der været forhandlere til stede i begge lande. Juel havde tæt relation til vicekansler Pjotr Shafirov, der spillede en vigtig rolle i de dansk-russiske forhandlinger og siden fulgte Peter til København i 1716 (jf. [Juel, 1893, s. 98, 106]). Relationerne udfoldede sig på flere niveauer: ud over de diplomatiske forbindelser var der danske håndværkere, militære — bl.a. Tordenskjolds bror — m.fl. i russisk tjeneste.

Sammen med svenskerne stod tyrkerne på det tidspunkt som en markant fjende for Rusland. Hvis en politisk allegori skal fremstå nogenlunde umiddelbart aflæselig for at virke, må der nok sættes spørgsmålstegn ved, om Frederik IV ville eksponere den broderlige entente ved at klæde sig ud som lige præcis tyrk.

PÅKLÆDNING OG UDKLÆDNING

Forfølges nu maskeradesporet i et lidt bredere perspektiv, vil det naturligt involvere begreber som påklædning og udklædning, og altså i videre betydning — i tilfældet udklædning — temaer som 'leg', 'spil' eller for den sags skyld 'teater' og 'iscenesættelse'.

Figuren på maleriet, der angives at repræsentere zaren, bærer kalot og en klædning, der ligner en kaftan med et skærf om maven — kort sagt en eksotisk, gammeldags dragt, som dybest set er stik imod den reform, som handlede om at europæisere og modernisere klædedragten, der var en mærkesag for Peter. I sin journal, der jo skulle oplyse det danske styre om alliancepartneren, skriver Juel om dette tema:

Efttersom udj heele Rysland ald den ganske Rysszke klædedragt er afskaffet, og Franske klæder igien indbragt [...] loed hand [: zar Peter] opslaae aabne breve [...] med befalning at, dersom nogen gick ind eller ud af Stædernis porte i deris lange Rüssiske dragt, skulde saadanne [...] strax angribes, sættis ned paa knæe, og da klæderne afskiæres, saa de stumpede liige med Knæene. [Juel, 1893, s. 59]

³ Det danske informationsniveau var ikke ringe. Juels journal blev indleveret i 1714. Yderligere kan nævnes Poul Vendelboe, der opholdt sig i Rusland fra 1707 og i 1711 blev adlet som Løvenørn for sin diplomatiske indsats. Han deltog i forhandlinger med zaren om den fælles krig mod svenskerne.

Maskerade handler i sagens natur om udklædning. Men at lade Peter fremstå i demonstrativt ikke-occidental påklædning virker ikke nødvendigvis helt gennemtænkt.

Peter gik, helt atypisk for tidens potentater, med 'eget hår', dvs. uden paryk — og minder derved ejendommeligt nok mere om Karl XII, der netop fremstår som en enkelt klædt soldaterkonge, end om Frederik IV iklædt senbarok kongerobe eller elegant maskeradedragt. Klædedragt var som sådan ikke noget, Peter gik op i — det var mere en sag for kvinder. I de danske kilder understreges gang på gang, hvor ligefrem og jævn han var i væsen i påklædning, og hvor ringe betydning, han tillagde ceremoniel iscenesættelse⁴. I Peters optik fremstod det komplicerede ceremoniel, han blev mødt med ved sin ankomst til København, som stærkt irriterende — en frustration, han gav luft for i et brev til zarinaen dagen efter sin ankomst [Lyngby, 2013, s. 54].

Hans syn på rollespil i diverse betydninger skildres som decideret kritisk eller negativt. Leg og lighed blev tidligere nævnt som potentielle temaer i maskeraden. I Peters optik stod det første som (umandig?) tidsspil, mens han praktiserede det andet ved en jævnhed i fremtoning og manérer, der undertiden chokerede samtiden. Maskeradens mere subtile aspekter var ikke hans sag. Hans begreb om løjer og morskab var håndfast i en grad, der i den danske optik forekom bizart.

Før bruddet — Peters afblæsning af invasionen — havde Frederik IV søgt at divertere ham med karrusel, komedie og opera. De medvirkende kunstnere har været Bernardi, Montaigne m. fl, der som nævnt i et vist omfang kan være afbildet på Le Coffres maleri. Men alt sammen forgæves. Peter følte, man spildte hans tid⁵.

⁴ Juel bemærker s. 175 om en audiens hos Peter på danskekongens vegne, at der ikke "ved hans heele Hoff [var] enten *Marschalk*, *Ceremonie-Mester* eller kammer Junckere, saa denne *Audience* var ligere en besøgelse end en *Audience*." Frederik må imidlertid ikke opfattes som en reaktionær monark. Modernitet og reformer udfoldedes jævnsides med det formaliserede hofapparat. Det var i hans tid, oplysning og skoleuddannelse for almuen nød fremme. I dedikationen i sin *Dannemarks og Norges Beskrivelse* karakteriserer Holberg med et moderne, ikke-metafysisk begreb om herskerfunktionen kongen som "den ældste og flittigste Høye Embeds-mand udi Landet" [Holberg, 1729, s. 4r].

⁵ Den gensidige forståelse var problematisk. Da kongen på et tidspunkt indbød Peter til komedie, erklærede denne sig uinteressert, hvorfor forestillingen aflystes. Da Peter så alligevel dukkede op, opstod en ganske pinlig situation. Om divertissementerne og hofkulturen i København se [Bagger, 2003, s. 132, 153–154; Lyngby, 2013, s. 54, 58].

I Holbergs panegyriske fremstilling af Peter⁶ nævnes blandt de ganske få forbehold, han tager, zarens mangel på sans for teater. Man kunne, hedder det, aldrig: ”faae ham paa noget Skuespill, saasom han holdt for, at saadant var til ingen Nytte, alleene til Tidsfordriv” [Holberg, 1739, s. 277]. Peter havde dog nok værdsat teater, føjer han udglattende til, ifald nogen blot havde forklaret ham kunstartens væsen og nytte ordentligt. Samme pointe omkring ulysten ved teatralitet genlyder hos Ruslandsfareren Peter von Haven, der opholdt sig i Sankt Petersborg i 1736. Holberg havde tilskyndet ham til at gennemskrive sine indtryk og skrev forord til hans bog. I sin omtale af operahuset i Sankt Petersborg bemærker von Haven, at ”Keyser Peter den Første har nogle Aar for hans Død [i 1725] gjort Begyndelsen til denne Indretning saavel som til ald anden Hoff-Pragt, alene af tilstrækkelige Stats-Raisons; thi hand var for sin Person en stor Hadere af alleslags Pragt, Leeg og Lystigheder” [Haven von, 1743, s. 51].

Der er dog nuancer i billedet: efter bruddet forblev zaren i over en måned i København, hvor han bl.a. bivåned en maskerade ved kongens fødselsdag og her tilsyneladende har moret sig over maskerne. Der er imidlertid forskel på at overvære et divertissement, evt. af hensyn til etiketten, og så selv at indgå i det.

Det er tydeligt, at man fra dansk side har modtaget zaren med al den ceremonialitet og festivitet, der tilkom en så høj potentat. Andet ville være unaturligt. Under besøget opstod så nogle kulturfrictioner, som ikke nødvendigvis var til at foregribe uden brud på eget regelsæt. Alligevel er det svært ikke at spørge, hvor oplagt eller nødvendigt det virker at opdatere et gigantomaleri i anledning af den høje alliancepartners besøg ved at placere ham i en sammenhæng, der bød ham imod? At han har befundet sig i salen, er nok givet, al den stund han jo ved et par lejligheder besøgte slottet. Spørgsmålet er imidlertid — hvis den foreslåede læsning af maleriet holder — om han også har befundet sig vel.

⁶ Holberg gav i flere tekster sit billede af zar Peter, udfoldet i stort format i *Sammenlignede Heltehistorier*, hvor netop moderniteten — den konkret-jordnære tilgang til magtudøvelsen — kvalificerer ham som hersker. Om udgangen på besøget i København siges ikke et ord. I *Erasmus Montanus* fra 1723 er der en lille hentydning, da bonden Jeppe får en forkvaklet oversættelse af ”profectorus” i sønnens latinske brev og lidt bekymret spørger, om russerne nu er vendt tilbage. ”Det er ikke Moscoviter,” forklarer degnen absurd vankundigt, ”det er unge Studenterne, som man kalder Russer” [Holberg, 1731, s. A4r].

MODERNITET OG ALLEGORI

Kulturkonfrontationen handler til dels om zar Peters ubehag ved danskehoffets ritualiserede selviscenesættelse, der måtte minde ham om det foregående århundredes ’byzantinske’ moskovitiske hof, som han havde opponeret markant imod. Hvad angår etikette som autoritetsmarkering var han i sammenligning med Frederik IV nærmest modernist.

Brydning mellem allegori og modernitet ligger i tiden — på det litterært-teatrale felt i Ludvig Holbergs modernisme, som bl.a. indebar en opfattelse af symbolisering, mytologisering og antikisering af virkeligheden som en meningsløs illusion, et indholdstomt teaterspil. Intet under altså, at Peter den Store indgik i den mikroskopiske gruppe af personer, Holberg omtalte med respekt. Tilsvarende brydninger ses i billedkunsten. Loftsudsmykningerne på Frederiksberg Slot var i klassisk forstand allegoriske: formuleret i mytologiske, symbolske, personificerende registre. Eneste undtagelse er maskeradebilledet, der afmalte samtidens nære realitet.

Da maleriet er blevet læst som en allegori, kunne der være grund til at se på, hvordan fyrsterepræsentation med allegorisk overtone ofte ville tage sig ud i perioden. Et par nedslag med reference til Den Store Nordiske Krig skal her antydes. Ser vi først specifikt på motivet kongelige alliancer, kan f.eks. inddrages visualiseringen af tre majestæters møde i Potsdam og Berlin 1709, det såkaldte *Dreikönigstreffen* til etablering af en alliance mod Sverige mellem Frederik I af Preussen, Frederik August (”den Stærke”) af Sachsen og Polen og Frederik IV af Danmark, da sidstnævnte var på vej tilbage fra sin Italiensrejse. På et samtidigt stik poserer monarkerne favnende hinanden i broderlig samdrægtighed, kronede, klædte i kåbe og rustning og ombølget af hele barokkens mylder af svævende, stående og liggende personifikationer og symboliseringer — Fama, der udbasunerer de høje fyrsters ry etc. Det heroiserede rollespil udfoldes og indfældes i en storslået symbolsk scenografi, som danner det allegoriserende bagtæppe⁷.

Samtidig med de tre kongers konference slog den militære balance afgørende om i kraft af zar Peters knusende sejr over svenskerne ved

⁷ Kobberstikket gengives i [Juel, 1893, s. 27]. Majestæterne står på et andet billede, malet af Samuel Theodor Gericke (på Schloss Caputh), iført kroner, ordener og hermelineskåber og på en baggrund af søjler og draperier. Det afbilder nok så meget ententen, som det er en allegori over den.

Poltava og Karl XII's efterfølgende flugt til Tyrkiet. Da zarens triumftog året efter fandt sted i Moskva, var adskillige æresporte rejst "med smukke sindbilleder og malninger" med den russiske ørn og den svenske løve som bærende komponenter til forhånelse af svenskerne. Efter triumfen afbrændtes et storstilet fyrværkeri, som bl.a. viste en løve i angreb mod en kronet søjle, "hvorpaa af én, ligesom i luften hængende [...] Ørn en *raquette* blev skudt paa samme Løve, som derved antændtis, og sprang gandske i stykker, splittedes ad og blev til intet." Den kronede søjle genrejstes herefter. Pointen er, at Peter her giver pyroteknisk svar på tiltale til en medalje, Karl XII tidligere havde ladet slå: en løve, som vælter en kronet søjle, "hvormed de svenske betegnede, at Kongen af Sverrig hafde [...] bragt *Tsaren* paa knæ" [Juel, 1893, s. 141, 157–158, inkl. afbildning af Karl XII's medalje]. Allegorien er altså her knyttet til personifikationer — i form af objekter og dyr — og ikke til personer.

Selv lod zaren i 1716 slå en medalje til markering af en maritim manøvre ved Bornholm, hvor tilstedeværelsen af fire nationers flåder under hans kommando havde holdt svenskerne borte⁸. Her viste bagsiden på klassisk allegorisk vis Neptun, som fører de fire flåders flag. Medaljens forside var imidlertid Peters portrætbuste. Hovedpersonen var zaren i egen ret, prunkløs og parykløs, og ikke en symbolsk identitet eller rolle.

Omvendt er der ikke rigtig noget, der peger i retning af, at begrebet 'allegori' på fyrsteniveau naturligt ville formulere sig i samtidsrealistiske termer — eller skrive sig ind i en sammenhæng, der konnoterede letfærdig løssluppenhed, som maskeradens univers jo stod for. Der er i sidste instans tale om kongelig rumudsmykning og ikke om efimer ikonografi i genren stik, pamflet, fyrværkeri. En festdekoration "med smukke sindbilleder" havde givetvis været mere nærliggende og overkommelig som velkomst frem for en kompliceret ommaling af et eksisterende værk.

Er der imidlertid tale om en allegori, må den have været aflæselig — eller i det ringeste forklarlig — for datidens beskuerer. Men var der så ikke et problem, da russerne i 1718 skiftede side og nu faktisk svingede over mod svenskerne? Herefter lurede frygten for en russisk invasion frem til Katerina I. s død i 1727. Ville en malet markering af forbrødring da ikke fremstå malplaceret?

⁸ [Lyngby, 2013, s. 79–80]. S. 61 gengives en buste af zaren fra 1723, som blev sendt til København. Her ses antydningen af et 'romersk' kyrad, som var brugeligt i afbildning af vestlige potentater. Typisk bærer han i øvrigt på afbildninger ikke krone og ikke scepter, men gerne marskalstav.

Vil man endelig tænke sig, at maskeradetyrken er allegorisk og gestalter Frederik IV, kunne det i givet fald indebære et udsagn om majestæten suverænitet: han bemestrer antagonistens ved at inkarnere ham. Meget længere kan en mulig politisk allegori næppe strækkes.

PERSPEKTIV

To motiver har været i fokus her: magt og maskerade. Med hensyn til det første — magt og politik — kan det nævnes, at efter Den store Nordiske Krig fulgte en lang periode af ”florissant” fred for dobbeltmonarkiet Danmark-Norge. Landet indgik en forsvarsalliance med Rusland i 1773, som blev aktualiseret, da den svenske konge Gustav III i 1788 — på mange måder som en gentagelse af Karl XIIIs strategi — angreb Rusland, efter at tyrkerne i forståelse med svenskerne havde åbnet krig fra den anden flanke. Lidt teatralisk bar Gustav endog forgængeren og forbilledet Karls sværd under angrebet på Rusland. Heller ikke denne gang med nogen militær succes. Begivenhederne satte sig i dansk kunstliv visse spor, bl.a. på scenen⁹.

Hvad angår det andet hovedfokus, maskeraden, skete der videre det, at under Frederik IVs efterfølger blev *både* teater og maskerade bandlyst af religiøse årsager. Da der i 1747 blev åbnet for teaterdriften igen, var maskerader fortsat udtrykkeligt forbudt. Først i 1768 blev der atter givet tilladelse til maskerader, men da kun på komediehuset. Ikke før i 1803 gives maskeraden totalt fri (Jf. [Holm, 2018, s. 98]). Så området var i sig selv følsomt — dog ikke i den forstand, at det var bærer af egentlige politiske eller allegoriske udsagn. Hvad angår det royale rollespil fandt den sidste danske kongesalving sted i 1840, hvorved en afgørende brik i den absolutistiske magtscenesættelse faldt bort.

REFERENCES

- Adriansen I. og Bregenhøj C. (eds). *Maske og forklædning i Danmark*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 2014. 410 s.
- Bagger H. ”En begivenhed der ikke fandt sted”. *Historisk tidsskrift*, vol. 103, hæfte 1, 2003. S. 118–160.

⁹ Jf. [Holm, 2014, s. 157–194]. På allegoriske satirestik blev Gustav i skikkelse af en ræv hånet for sin alliance med sultanen. Rusland figurerede personificeret ved ørnen.

- Haven von P. *Reise udi Rusland*. København, 1743. 530 s.
- Holberg L. *Comoedier. Sammenskrefne for Den Danske Skue-Plads*, vol. II. København, 1724. 434 s.
- Holberg L. *Dannemarks og Norges Beskrivelse*, København, 1729. 756 s.
- Holberg L. *Den Danske Skue-Plads*, vol. V. København, 1731. 204 s.
- Holberg L. *Sammenlignede Heltehistorier*, vol. I. København, 1739. 576 s.
- Holm B. *The Taming of the Turk*. Wien: Hollitzer, 2014. 345 s.
- Holm B. *Ludvig Holberg: A Danish Playwright on the European Stage*. Wien: Hollitzer, 2018. 265 s.
- Juel J. *En Rejse til Rusland under Tsar Peter*. København: Gyldendal, 1893. 481 s.
- Lyngby Ths. (ed.) *Danmark og zarernes Rusland 1600–1900*. Hillerød: Frederiksborg Slot, 2013. 315 s.
- Roepstorff Th. *Operahuset i København*. København: Nyt Nordisk Forlag, 1970. 136 s.
- Thrane C. *Fra Hofviolonernes Tid*. København: Schönbergske Forlag, 1908. 459 s.
- Weillbach F. (ed.) *Frederiksberg Slot og Frederiksberg Have*, vol. I. København: Nyt Nordisk Forlag, 1936. 124 s.
- Werlauff. E. Chr. *Historiske Antegnelser til Ludvig Holbergs første atten Lystspil*. København: Samfundet til den danske Litteraturs Fremme, 1858. 526 s.

Bent Holm

Copenhagen University, Denmark

POWER AND MASQUERADE: DANISH-RUSSIAN RELATIONS UNDER PETER THE GREAT IN VISUAL AND LITERARY CONTEXT

For citation: Holm B. Power and masquerade: Danish-Russian relations under Peter the Great in visual and literary context. *Scandinavian Philology*, 2019, vol. 17, issue 1, pp. 186–201. <https://doi.org/10.21638/11701/spbu21.2019.112>

In 1716, Tsar Peter I visited Copenhagen in connection with a planned Danish-Russian invasion of Sweden as part of the Great Nordic War. Even though the maneuver was abandoned, the visit in itself implied a demonstration of differences in conceptions of stagings of power, ultimately between allegorization and modernity. The Danish court was ruled by a ritualized absolutist protocol contrasting the Tsar's more pragmatic approach and behaviour. This leads to the discussion of an attempt in 2014 to read a ceiling painting at Frederiksberg Castle representing a masquerade as an allegory of the Danish-Russian alliance. The interpretation is problematized and at the same time utilized as an opportunity to go deeper into the discussions of allegory in royal imagery, of the significance of clothing/disguise in a political and cultural perspective, and of the various Danish information sources concerning the Russian realm. A number of chronological, technical and cultural circumstances appear to contradict the allegorical interpretation of the painting, which, on the other hand, most probably reflects some of the artistic activities Peter was met with in Copenhagen. In a wider perspective, it can be read as an expression of a modern conception of theatricality, represented first and

foremost in the complex ideas about culture and roleplaying coined by the playwright and author Ludvig Holberg. Finally, a perspectivation is suggested, concerning the two main focuses — the Danish-Russian relations and the shifting conceptions of masquerade and roleplaying.

Keywords: Peter the Great, Danish-Russian relations, The Great Nordic War, Benoit Le Coffre, Frederik IV, court culture.

Bent Holm

dr. phil., tidligere lektor

Københavns Universitet, Institut for Kunst og Kulturvidenskab,

Primulavej 11a, 2720 Vanløse, Denmark

E-mail: dr.bent.holm@gmail.com

Received: March, 2

Accepted: April, 22

Учредитель: Санкт-Петербургский государственный университет

Свидетельство о регистрации СМИ
№ ФС77-73019 от 06 июня 2018 г. (Роскомнадзор)

Корректор *А. С. Яшина*
Компьютерная верстка *А. М. Вейшторг*

Подписано в печать 07.10.19. Формат 60 × 84 ¹/₁₆. Усл. печ. л. 11,74.
Печать по заказу. Тираж 58 экз. (1-й завод). Заказ № . Цена свободная.

Издательство Санкт-Петербургского университета

199004, С.-Петербург, В.О., 6-я линия, 11

Тел. (812)328-96-17; факс (812)328-44-22

publishing@spbu.ru

publishing.spbu.ru

Типография Издательства СПбГУ

199034, С.-Петербург, Менделеевская линия, д. 5

Позиция редакции может не совпадать с позицией авторов.